

375.008

44867

7.3

การพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม

ปริณิพานิพนธ์

ของ

มาเรียม นิลพันธุ์

13 ส.ค. 2537

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาชั้นบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร

เมษายน 2536

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

4 64291

187491

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการควบคุม

..........ประธาน

(ศ.ดร.เอกวิทย์ ฌ กลาง)

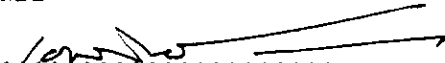
..........กรรมการ

(รศ.ดร.สภางค์ จันทวานิช)

..........กรรมการ

(รศ.ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่)

คณะกรรมการสอบ

..........ประธาน

(ศ.ดร.เอกวิทย์ ฌ กลาง)

..........กรรมการ

(รศ.ดร.สภางค์ จันทวานิช)

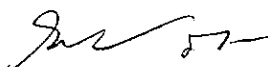
..........กรรมการ

(รศ.ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่)

..........กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ดร.นันทสาร สีสลับ)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..........คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ศ.ดร.สมพร บัวทอง)

วันที่...๑๑...เดือน...พฤษภาคม...พ.ศ...๒๕๓๖

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้เนื่องจากปัจจัยหลายประการ ที่ผู้ทำวิจัยตระหนักในความมีพระคุณและความช่วยเหลือต่าง ๆ ที่มีอาจลิมได้

ประการแรก ความเอาใจใส่ การให้คำแนะนำ การเสียสละเวลา การให้กำลังใจ และการให้ความอนุเคราะห์ในเรื่องต่าง ๆ อย่างดียิ่ง ของคณะกรรมการที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ ทั้ง 3 ท่าน คือ ศาสตราจารย์ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ผู้ที่เป็นหลักและที่พึ่งของผู้วิจัย รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาวงศ์ จันทวานิช รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ อาจารย์ทั้ง 3 ท่านได้กรุณาให้คำแนะนำต่าง ๆ จนผู้วิจัยเกิดแนวคิดมีกำลังใจในการทำปริญญานิพนธ์จนสำเร็จจุล่ง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทั้ง 3 ท่านด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

ประการที่สอง ความรู้และประสบการณ์ของคณาจารย์ผู้สอนสาขาการวิจัยและพัฒนา หลักสูตรที่สั่งสอนแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร โดยเฉพาะศาสตราจารย์ ดร. สมพร บัวทอง ที่ได้เอาใจใส่ให้กำลังใจตลอดมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ประการที่สาม ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ดร.นันทสาร สีสลับ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำเพิ่มเติมที่มีคุณค่ายิ่งอันทำให้ปริญญานิพนธ์นี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ประการที่สี่ ขอขอบพระคุณ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ผู้บังคับบัญชา พี่และเพื่อนในสำนักงานที่ได้ให้ความช่วยเหลือและความร่วมมือที่ดีตลอดมา

ประการที่ห้า ขอขอบพระคุณ ขอขอบคุณ เจ้าอาวาส อาจารย์ใหญ่ ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านของตำบลเขาสมอคอน ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในเรื่องที่พัก อาหารการกินของผู้วิจัยและผู้เข้าอบรม ตลอดจนให้ความช่วยเหลือร่วมมือในการให้ข้อมูลต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง จนปริญญานิพนธ์สำเร็จจุล่ง

ประการที่หก ขอขอบพระคุณ คณาจารย์และผู้ปฏิบัติงานในสมาคมวิจัยเชิงคุณภาพแห่งประเทศไทยที่ได้ให้ความอนุเคราะห์เป็นวิทยากรและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ จนปริญญานิพนธ์นี้แล้วเสร็จ

มาเรียม นิลพันธ์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
เหตุผลและแรงจูงใจในการวิจัยครั้งนี้	9
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	14
ความสำคัญของการวิจัย	15
นิยามศัพท์เฉพาะ	16
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	17
วัฒนธรรม	18
ความหมายของวัฒนธรรม	18
การเกิดวัฒนธรรม	21
วัฒนธรรมกับการพัฒนาและวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรม	24
การวิจัยวัฒนธรรม	35
สภาพการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม	35
วิธีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม	42
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิธีการวิจัยวัฒนธรรม	44
งานวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรวัฒนธรรม	55

3 การดำเนินการวิจัย	86
ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสร้างหลักสูตร	89
วัตถุประสงค์	89
วิธีดำเนินการ	89
ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร	93
วัตถุประสงค์	93
วิธีดำเนินการ	93
ขั้นตอนที่ 3 ผลการทดลองใช้หลักสูตร	96
วัตถุประสงค์	96
วิธีดำเนินการ	97
ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลหลักสูตร	99
วัตถุประสงค์	99
วิธีดำเนินการ	99
4 ผลการวิจัย	103
ผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสร้างหลักสูตร	103
ผลการวิเคราะห์หลักสูตรวัฒนธรรม	103
ผลการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้อง	111
การสำรวจความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ	113
ผลการสำรวจชุมชนที่เก็บสนามวิจัย	118

ผลการสร้างหลักสูตร	128
ผลการสร้างโครงสร้างหลักสูตร	128
ผลการตรวจสอบโครงสร้างหลักสูตร	131
ผลการปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตร	133
ผลการทดลองใช้หลักสูตร และผลการประเมินผลหลักสูตร	142
ผลการประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมก่อนและหลัง	
การทดลอง	148
ผลจากการสอบถามและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับความคิดเห็น	
ทัศนคติ	148
ผลจากการสังเกตพฤติกรรม	149
ผลการประเมินผลงานการเก็บข้อมูลภาคสนาม	150
ผลการตรวจสอบข้อมูลโดยการศึกษาชุมชนของผู้วิจัย	151
ผลการประชุมพิจารณาผลการใช้หลักสูตรระหว่างวิทยากร ผู้วิจัยและผู้เข้า	
อบรม	151
ผลการพิจารณาโครงการวิจัยวัฒนธรรมของผู้เข้าอบรม	153
 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	157
สรุปผลการวิจัย	157
อภิปรายผลการวิจัย	163
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	171
 บรรณานุกรม	175
ภาคผนวก	185
ประวัติย่อของผู้วิจัย	240

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

- 1 สรุปตัวอย่างการใช้ระเบียบวิธีวิจัยของงานวิจัยเชิงคุณภาพ 47
- 2 สรุปการนำเสนอโครงสร้างการพัฒนาหลักสูตร การประเมินผลหลักสูตรมาใช้ใน
การวิจัยวัฒนธรรม 166

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แสดงวัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์	23
2 รูปแบบในการวางแผนหลักสูตรของทาบา	61
3 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของสมิธ และคณะ	64
4 วัฏจักรของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ของสังัด อุทรานันท์	66
5 การพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของวิชัย วงษ์ใหญ่	70
6 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของการศึกษา ตามแนวคิดของไทเลอร์	74
7 รูปแบบการประเมินของทาบา	76
8 รูปแบบการประเมินของสคริฟเวน	77
9 รูปแบบการประเมินของสเตค	78
10 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมสำหรับข้าราชการสำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ	88
11 กรอบความคิดการวิจัย	102
12 แสดงหมู่บ้านเขาสมอคอน	120
13 สภาพการตั้งบ้านเรือนของชุมชน	121
14 สภาพบ้านเรือนของชาวบ้าน	121

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของมนุษย์ เปรียบเสมือนกระแสคลื่นจากอดีตสู่ปัจจุบัน นับแต่ประวัติศาสตร์ของมนุษย์ในบรรพกาล มนุษย์เรายังชีพแบบเร่ร่อนด้วยการล่าสัตว์และเก็บของป่า หลังจากนั้นมีการพัฒนาเข้าสู่คลื่นลูกแรกของการเปลี่ยนแปลงคือการปฏิวัติเกษตรกรรม เมื่อประมาณหมื่นปีที่ผ่านมา มนุษย์มีการตั้งถิ่นฐานที่อยู่มีการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์และเข้าสู่คลื่นลูกที่สองคือ การปฏิวัติอุตสาหกรรมซึ่งเกิดขึ้นเมื่อประมาณสามร้อยปีที่ผ่านมา มีการใช้พลังงานจากเครื่องจักรกลแทนพลังจากกล้ามเนื้อของคนและสัตว์เกิดระบบการผลิตที่เน้นปริมาณมหาศาล (Mass Production) ซึ่งต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยในการผลิต สำหรับคลื่นลูกที่สามคือ การปฏิวัติทางด้านข้อมูลข่าวสารนั้นเพิ่งเริ่มในช่วงไม่ถึงสี่สิบปีมานี้เอง สัญลักษณ์สำคัญก็คือ การยิงดาวเทียมสปูตนิคขึ้นสู่อวกาศของสหภาพโซเวียต ความหมายอันยิ่งใหญ่ของดาวเทียมดวงนี้ไม่ได้อยู่ที่ด้านการบุกเบิกอวกาศ แต่อยู่ที่ว่าเป็นการเปิดประตูให้กับยุคการติดต่อสื่อสารผ่านดาวเทียมทั่วโลก (อัลวิน ทอฟฟเลอร์, 2532 : 19 - 20 ; จอห์น ไนซ์บิตต์, 2532 : 38 - 39) จะเห็นได้ว่าแต่ละช่วงของการเปลี่ยนแปลงของกระแสคลื่นแต่ละลูกนั้นล้วนลงทุกทีเป็นการพัฒนาที่ก้าวกระโดด ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและรุนแรง กระแสคลื่นเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของมนุษย์ รวมทั้งคุณลักษณะของคนไปด้วย

ขณะนี้โลกส่วนใหญ่ได้เข้าสู่กระแสการพัฒนา ที่ให้ความสำคัญต่อความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม มุ่งเน้นการทำให้ทันสมัย ทำให้เป็นระบบอุตสาหกรรม เทคโนโลยีและระบบข้อมูลข่าวสารที่ก้าวหน้ามาก สำระสำคัญของการพัฒนาแนวนี้คือการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรม เพื่อสร้างความสมบูรณ์มั่งคั่งให้กับประเทศ ในขั้นต้นคู่ได้จากการเพิ่มผลผลิตและรายได้ประชาชาติ การเพิ่มผลผลิตและรายได้ประชาชาติจะเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ การขยายตัวของปริมาณผลผลิต (Product) และการขยายตัวของบริการ (Service) การขยายตัวของการผลิตหรือการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมกับการขยายตัวของ

การบริการ อันนำไปสู่การสร้างงาน ซึ่งทำให้เกิดรายได้เพิ่มพูนขึ้น รายได้ที่เพิ่มพูนขึ้นจะมีส่วนทำให้สังคมและประเทศมั่งคั่ง คนมีอำนาจการซื้อสูงขึ้น ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจก้าวหน้า ในทางปฏิบัติเพื่อให้มีการเพิ่มผลผลิตด้านการเกษตร ทำให้ต้องมีการส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตแบบก้าวหน้า โดยการสนับสนุนให้ใช้เครื่องจักรกล ใช้วิทยาการเทคโนโลยีมาดำเนินการทางการเกษตรทั้งด้านการเพิ่มผลผลิตและการจัดการ ส่วนในด้านอุตสาหกรรมเร่งรัดให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมด้วยระบบอุตสาหกรรมแบบใหม่ ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าและทันสมัย และในด้านบริการข่าวสารเป็นเรื่องของการขยายด้านการบริการธุรกิจ การสื่อสาร กิจการโทรคมนาคม การขนส่ง การบริหารและการจัดการสมัยใหม่ สิ่งเหล่านี้เป็นตัวบ่งบอกว่าพัฒนาทันสมัย ทำให้หลายประเทศยึดถือแบบอย่าง โดยเห็นว่าแนวทางการพัฒนาดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและเป็นแนวคิดหลักที่สำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศ แต่ในขณะที่เดียวกันได้สร้างปัญหาต่อมวลมนุษยชาติ เกิดปัญหาหลายอย่างตามมา เช่น การเปลี่ยนแปลงค่านิยม การเปลี่ยนแปลงแบบแผนวิถีชีวิตเกิดปัญหาแหล่งเสื่อมโทรมในเมืองใหญ่ หรือในเมืองอุตสาหกรรมที่ทันสมัยและเจริญก้าวหน้า เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมือง (Urbanization) มากขึ้นในเวลาค่อนข้างจะรวดเร็ว มีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยแออัด ปัญหาอาชญากรรมเพิ่ม ปัญหายาเสพติด ปัญหามลพิษ ปัญหาความยากจน ปัญหาภาวะโภชนาการ ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบ ปัญหาสุขภาพอนามัยและสุขภาพจิต ตลอดจนปัญหาอื่น ๆ เนื่องจากการเปลี่ยนสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิต อันเป็นผลจากการพัฒนา ดังที่ภาพของสังคมปรากฏออกมาในลักษณะดังนี้

โครงสร้างสถาบันครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ในครอบครัวได้แปรเปลี่ยน เมื่อการผลิตเคลื่อนย้ายไปสู่โรงงาน คนในครอบครัวไม่ได้ร่วมกันในฐานะหนึ่งหน่วยการผลิต ผู้ใหญ่ต้องออกไปทำงาน เด็ก ๆ ถูกส่งไปโรงเรียน ผู้สูงอายุถูกส่งไปสถานที่พักคนชรา ครอบครัวมีขนาดเล็กลง ในสังคมอุตสาหกรรมครอบครัวประกอบด้วยพ่อ - แม่ - ลูก ไม่มีญาติผู้ใหญ่

การศึกษาได้แปรเปลี่ยนจากการที่พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่เคยอบรมสั่งสอนก็ได้เปลี่ยนไปเป็น การศึกษามหาชน (Mass Education) เป็นหลักสูตรที่ใช้กับคนครั้งละจำนวนมาก ๆ สอนให้คนรับคำสั่ง อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของกลไกเครื่องจักรเป็นการเตรียมคนเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม

สภาพสังคมที่ต่างคนต่างทำ ก่อให้เกิดระบบการแจกแจงงาน เกิดความชำนาญเฉพาะด้าน (Specialization) คนจะมีความชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน มีการสร้างมืออาชีพ (Professionalization) มากขึ้น ผู้เชี่ยวชาญได้แยกแขนงวิชาของตัวเองออกไป เช่น ผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์จำกัดตัวอยู่แต่การรักษาหรือจัดการกับอวัยวะเฉพาะส่วนหรือโรคใดโรคหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้ดูแลคนป่วยในความรับผิดชอบไปโดยตลอดทุกส่วน

ในด้านการเมืองเกิดการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง (Centralization) รวมอำนาจการตัดสินใจไว้ที่ส่วนกลาง เช่นเดียวกับทางเศรษฐกิจมีการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจ มีการตั้งธนาคารชาติ ควบคุมกระแสเงินตราไว้ที่ส่วนกลาง

วิทยาการทางเทคนิควิทยายังสามารถย่นระยะทางและสร้างเครื่องมือทลายล้างชนิดใหม่ที่ทรงประสิทธิภาพขึ้น กลายเป็นภัยคุกคามความมั่นคงและความอยู่รอดของมนุษยชาติ ส่วนการติดต่อสื่อสารที่เป็นผลจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การคมนาคมสื่อสารในปัจจุบันทำให้ขาดการรวมกลุ่ม ขาดความสัมพันธ์ส่วนตัวขาดความอบอุ่นจากการพบปะกันโดยตรงและขาดความรับรู้ร่วมกัน เป็นการติดต่อแบบอิเล็กทรอนิกส์และไม่เป็นธรรมชาติ (ออเรลิโอ เปคเชอ และโคซากุ อิเคดะ. 2530 : 120 - 137; เลสเตอร์ อาร์ บราวน์. 2532 : 1 - 36; จอห์น ไนซ์บิตต์. 2532 : 75 - 105; อัลวิน ทอฟฟเลอร์. 2532 : 29 - 52; เจตน์ เจริญโท. 2533 : 11 - 12)

ผลของการพัฒนาเหล่านี้ ได้เปลี่ยนแปลงวิถีสังคมที่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยรากฐานที่กำหนดวัฒนธรรม และวิถีชีวิตหลายประเทศได้สูญเสียวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ตึงตามไป เพราะมุ่งการพัฒนาเศรษฐกิจเร่งทำประเทศให้ทันสมัย (Modernization) โดยเห็นว่าวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ การพัฒนาที่ไม่ให้ความสำคัญต่อมรดกวัฒนธรรมนี้ ทำให้เห็นถึงการพัฒนาที่ดำเนินการเฉพาะด้านแยกจากกันเป็นส่วน ๆ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเกี่ยวพันกันไม่ว่าจะเป็นต้นเหตุตัวปัญหาหรือทางแก้ล้วนสัมพันธ์สืบเนื่องเป็นองค์เดียวกัน หากเราต้องการนำพาตนเองไปสู่อนาคตอย่างมีสติ เราต้องมองสรรพสิ่งในโลกแบบองค์รวมที่เคลื่อนไหว มิใช่มองแต่ละด้านแยกโดดออกจากกัน (ออเรลิโอ เปคเชอ และโคซากุ อิเคดะ. 2530 : 10) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการพัฒนาต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมมิใช่แยกพัฒนาเฉพาะด้าน

ในสังคมระบบเดิมวัฒนธรรมและงานผลิตมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดยากที่จะแยกออกจากกันได้ งานผลิตกับการสร้างสรรค์ทางศิลปะด้านจิตใจและสติปัญญาเป็นสิ่งช่วยเสริมซึ่งกันและกัน แจกเช่นเดียวกับความสัมพันธ์ของธรรมชาติ กับบทบาทของแต่ละบุคคลในสังคม ต่อมาความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมและการผลิตเริ่มแปรรูปโดยระบบการผลิตตัดขาดจากระบบวัฒนธรรม ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแปลกแยกความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหลายสิ่งหลายอย่าง โดยแยกธรรมชาติออกจากวัฒนธรรม จนถึงกับแยกชิ้นส่วนความเป็นมนุษย์ มีการเร่งเร้าให้ทำงานจนกลายเป็นเสมือนเครื่องจักรมีชีวิตที่สามารถนับได้เป็นหน่วย หรือเป็นปริมาณ

ปัจจุบันการที่ประชาคมนานาชาติ ยอมรับว่าจำเป็นต้องให้วัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เริ่มจะมีการคิดกันใหม่ปฏิบัติแล้วแม้จะยังไม่กว้างขวางก็ตาม เนื่องจากเห็นโทษของการพัฒนาที่คำนึงการตามนโยบายด้านเศรษฐกิจสังคมและวิทยาศาสตร์ต่อไปโดยไม่ฟังพยานโยบายด้านวัฒนธรรม และไม่คอยคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกัน การพัฒนาจะเป็นไปในลักษณะต่างฝ่ายต่างพัฒนาต่างกระทำผลการพัฒนาจึงไม่ประสานสอดคล้องไม่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด วัฒนธรรมได้ถูกหยิบยกขึ้นมาบางครั้งเกือบจะเป็นเรื่องใหม่ทั้งที่เป็นเรื่องสำคัญในอดีต แต่มักถูกลืมหรือมองข้ามไปในระยะหนึ่ง ในขณะที่กระแสการพัฒนาเศรษฐกิจยุคนี้มีพลัง ถึงกระนั้นกระแสวัฒนธรรมดั้งเดิมก็ยังไม่ได้ถูกทำลายเพียงแต่ถูกรวบงาไปส่วนหนึ่ง (เสรี พงศ์พิศ. 2533 : 25 - 35)

เมื่อประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกเห็นผลกระทบอันร้ายแรงของการพัฒนาที่มีต่อวัฒนธรรม ทำให้เกิดแนวคิดที่ว่า เรื่องวัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็นและต้องเกี่ยวโยงสัมพันธ์ซึ่งกันและกันยิ่งขึ้น องค์การยูเนสโก (UNESCO : United Nations Education Science and Cultural Organization) ได้สนับสนุนโดยการรักษาสถานะของวัฒนธรรมและเสนอเรื่องความสำคัญของวัฒนธรรม มีการประชุมเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมหลายครั้ง จนกระทั่งเห็นชัดเจนยิ่งขึ้นว่าการพัฒนามิได้มุ่งที่เศรษฐกิจอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องมีเรื่องวัฒนธรรมอยู่ในทุกขั้นตอนที่จำเป็นของการพัฒนา และพบว่าในอดีตไม่ได้นำสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของหมู่ชนมาพิจารณา จึงเสี่ยงต่อความล้มเหลวตลอดมา และได้พยายามแสวงหาแนวทางใหม่ในการพัฒนา ซึ่ง

การประชุมขององค์การยูเนสโก ณ กรุงเม็กซิโกซิตี เมื่อปี 2529 ที่ประชุมได้เสนอให้หันมาให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมใช้วัฒนธรรม กำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศและเพื่อยืนยันถึงความสำคัญดังกล่าว องค์การสหประชาชาติจึงได้ประกาศให้ปี 2531 - 2540 เป็นทศวรรษโลกของการพัฒนาวัฒนธรรม (World Decade for Cultural Development 1988 - 1997) เพื่อให้ประเทศสมาชิกตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมและใช้แก่นสารหรือสาระของวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศ จุดประสงค์ของทศวรรษโลกก็คือการหลอมรวมความคิดริเริ่มของชุมชนในโลกสากลเพื่อให้ได้ซึ่งวัตถุประสงค์หลัก 4 ประการ คือการยอมรับมรดกวัฒนธรรมในการพัฒนา การเสริมสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรม และการส่งเสริมความร่วมมือทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2533 : 11 - 13) อนึ่งจากการประกาศทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมนี้ ทำให้ทั่วโลกหันมาตื่นตัวให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมมากขึ้น เกิดการมองว่าวัฒนธรรมจะก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนา มิใช่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเหมือนแต่แรกคิดอีกต่อไป

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต. 2531 : 10 - 24) ได้ชี้ให้เห็นว่าทำไมการพัฒนาจึงต้องเน้นปัจจัยด้านวัฒนธรรม หรือเอาวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาก็ด้วยเหตุที่ว่าวัฒนธรรมเป็นชีวิตความเป็นอยู่ติดอยู่กับเนื้อตัวของประชาชนเมื่อเราละเลยวัฒนธรรมแทนที่เราจะได้ประโยชน์จากวัฒนธรรมเอามาช่วยนำทางหรือควบคุมการพัฒนาให้การพัฒนา นั้นเข้ากับชีวิตและสังคมของเราเองอย่างสอดคล้องและเอื้อประโยชน์สูงสุด คือให้การพัฒนา เศรษฐกิจ และการใช้เทคโนโลยี เข้ากับพื้นเพวิถีชีวิตของตนเองสนองความต้องการที่แท้จริง ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและอุดมคติแห่งสังคมของตนอย่างกลมกลืนก็กลับมีผลในทางตรงข้าม เพราะว่าเมื่อไม่มีวัฒนธรรมนั้นมาช่วยเป็นตัวเชื่อมประสาน กำหนดขอบเขตและค่านิยมการพัฒนาไว้ การพัฒนาวัตถุที่ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็พุ่งแล่นไปตามลำพังหนักเอียง ไปทางเดียว กลายเป็นการกระทำที่ไม่รู้จักขอบเขตและ ไม่มี เครื่องเหนี่ยวรั้งทำให้เกิดการปรับตัวไม่ทันทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์ ประชาชนเกิดการแปลกแยกเพราะไม่มีส่วนในการพัฒนา เกิดความเจริญเฉพาะแหล่งเฉพาะที่ เกิดวิถีชีวิตคนละแบบ พวกที่มีวิถีชีวิตแบบเก่าตามวัฒนธรรมเดิมก็ต้องแยกอยู่ในท้องถิ่น พวกที่มีวิถีชีวิตแบบพัฒนาใหม่ก็แยกอยู่ในเมือง

ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศควรจะทำอย่างมีคุณภาพ ระหว่างความเติบโตทางเศรษฐกิจกับความเหมาะสมในทางวัฒนธรรม และศีลธรรมไม่ควรที่จะพัฒนาประเทศเอาอย่างประเทศเจริญแล้วทางวัตถุอย่างไม่มีลืมหืมตา เพียงได้ชื่อว่าเป็นนิคส์ (Nics) หรือแนคส์ (Naics) มีเงินมีทองใช้มากขึ้นเพราะสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เป็นเครื่องประกันว่าประเทศเจริญแล้ว ประเทศชาติบ้านเมืองทุกวันนี้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อันเป็นผลจากการคบหาสมาคมกับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ซึ่งมีวัฒนธรรมต่าง ๆ กัน ขณะเดียวกันก็มีความขัดแย้งมีปัญหา มีอุปสรรคทั้งใหม่และเก่ามากมาย วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเพิ่มความรวดเร็วรุนแรงและจับพลัดให้กับความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม จนเป็นที่น่าสังเกตว่าคนส่วนใหญ่เลือกไม่ถูก (เอกวิทย์ ฌ กลาง. 2533 : 10 - 16) การพัฒนาที่ละเลยองค์ประกอบด้านวัฒนธรรม ทำให้ประชาชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาด้วย แต่ประชาชนจะมีความแปลกแยก เพราะการพัฒนาไม่เข้ากับพื้นฐานภูมิหลังของประชาชนไม่เข้ากับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่สืบมาของประชาชน ไม่กลมกลืนกับสภาพจิตใจ คุณค่าและลักษณะนิสัยและไม่ได้เปิดช่องให้ประชาชนปรับตัวได้ อันเนื่องมาจากการพัฒนาที่กระทำนั้นครอบงำจากข้างบน เป็นการพัฒนาที่ส่งผ่านจากข้างบนลงสู่ล่าง (Top - Down) โดยการพัฒนาที่ประชาชนละเลยประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้าน (กาญจนา แก้วเทพ. 2532 : 37)

การพัฒนาที่ละเลยวัฒนธรรม ทำให้เกิดความเจริญแบบแยกกันแยกกลุ่มและชนวนให้เกิดการพัฒนาอย่างไม่เสมอภาคระหว่างเมืองกับชนบท ทำให้สังคมแตกแยก ตลอดจนทำลายวัฒนธรรมในที่สุด เพราะว่าวิธีการพัฒนาที่ไม่เอาวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วมด้วยจะทำให้เกิดวิถีชีวิตคนละแบบที่ขัดกัน การใช้วัฒนธรรมในการพัฒนาจึงเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง การใช้วัฒนธรรมในการพัฒนาและเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเป็นการพัฒนาที่ต้องพัฒนาวัฒนธรรมเองด้วย จะต้องมีการพัฒนาวัฒนธรรมและการพัฒนาด้วยวัฒนธรรมหรือว่าทั้งพัฒนาวัฒนธรรมและใช้วัฒนธรรมในการพัฒนา แต่การที่จะนำวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนานั้น จะต้องรู้จักวัฒนธรรมของเราเองให้ชัดเจน การพัฒนาในยุคที่ผ่านมานั้นขาดปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมจึงผิดพลาด วัฒนธรรมถูกละเลยทั้งที่วัฒนธรรมเป็นเรื่องของคนทั้งหมด ฉะนั้นกระแสพัฒนาทางวัฒนธรรมจะต้องเข้ามาเพราะวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของคนทั้งมวลจะต้องเข้ามาเป็นฐานของการพัฒนาฐานจึงจะกว้าง (ประเวศ วะสี.

2532 : 12) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับมิติด้านเศรษฐกิจแล้วปริมาณของส่วนที่เรียกว่าวัฒนธรรมนั้น จะมีความหลากหลายกว้างขวางและซับซ้อนกว่ามิติอื่น ๆ วิธีการพัฒนาที่ไม่คำนึงถึงปัจจัยด้านวัฒนธรรม ทำให้เกิดผลเสียสองด้าน คือวัฒนธรรมเดิมของตนเองก็ถูกละทิ้งไปเฉย ๆ ไม่ได้รับการพัฒนาหรือปรับให้เหมาะสม และเอื้อประโยชน์ต่อวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปใหม่ ในเวลาเดียวกันก็รับเอาวัฒนธรรมใหม่ที่ยังไม่ชัดเจนเข้าไปหรือรับเข้ามาแต่ส่วนที่ผิวเผินเป็นส่วนเปลือกไม่ได้สาระ ทำให้มีชีวิตครึ่ง ๆ กลาง ๆ เป็นคนเถื่อนอยู่ในเมือง

ผลกระทบของการพัฒนาที่มีได้คำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรมนี้ เป็นกระแสการพัฒนาที่ไหลบ่าสู่นานาชาติอย่างเฉียบพลัน ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่รับผลกระทบนี้ โดยเฉพาะวัฒนธรรมวิถีชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเปรียบเหมือนกระแสคลื่นการพัฒาที่ใหม่มาอย่างหนักต่อวัฒนธรรมของไทย ดังที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2533 : 3) ได้สรุปว่าการที่สังคมไทยมีลักษณะเป็นสังคมเมืองมากขึ้นเป็นลำดับ ประกอบกับการที่ประเทศไทยมีการเปิดประเทศมากขึ้น พร้อม ๆ กับความรวดเร็วของการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร จึงทำให้การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเป็นไปได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้นตามไปด้วยนั้น ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น ความเชื่อ และค่านิยมของคนไปสู่แบบแผนทางสังคมและวัฒนธรรมของคนในเมือง และมีการเลียนแบบแผนทางวัฒนธรรมจากสังคมภายนอกชุมชนมากยิ่งขึ้น เป็นต้นว่าการเน้นความสำเร็จส่วนบุคคล การแข่งขัน ความสนุกสนาน และเน้นการบริโภค ซึ่งถ้าหากมีมากเกินไปก็ย่อมจะเป็นผลลบทั้งต่อบุคคล ชุมชนและประเทศชาติ

การพัฒนาประเทศไทยในระยะเวลาสามทศวรรษ นับเนื่องแต่ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่หนึ่ง (พ.ศ. 2504) การ "พัฒนา" ทั้งสิ้นทั้งปวงล้วนแล้วแต่เป็นการเลียนแบบภูมิปัญญา และเอาอย่างความทันสมัยของตะวันตกมากกว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิต และความสามารถทางการผลิตในลักษณะที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมวัฒนธรรมไทย การทุ่มเทพทรัพยากรส่วนใหญ่เพื่อหล่อเลี้ยงความเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมส่งออกทดแทนการนำเข้า เป็นการมุ่งสนับสนุนความสามารถในการผลิตของภาคเมือง โดยดึงดูดทรัพยากรและกำลังแรงงานจากภาคเกษตรกรรมในชนบทเข้ามาหล่อเลี้ยงการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมในเขตเมือง แผนพัฒนาในลักษณะเช่นนี้ยังผลให้ชนบทตกอยู่ในสภาวะที่เสียเปรียบ การพัฒนาความ

สามารถในการผลิตของภาคเกษตรกรรมบนพื้นฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้าน
ขาดความต่อเนื่องและหยุดชะงักลง ความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทเพิ่มมากขึ้นทุกขณะ

การพัฒนาได้มุ่งสนับสนุนความเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรม โดยปล่อยให้ภาค
เกษตรกรรมค่อย ๆ เข้าสู่สภาวะล้มละลาย เกิดภาวะว่างงานในชนบทค่าจ้างแรงงานราคาถูก
การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม มีการครอบงำทางการศึกษาและวัฒนธรรมจากศูนย์กลาง
สภาพโครงสร้างทางสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงมีการละทิ้งวิถีชีวิตแบบทำเองใช้เองกลายเป็น
ทำงานเพื่อแลกกับเงินตรา วัฒนธรรมท้องถิ่นถูกละเลย ขาดการเลือกสรรและปรับปรุงให้
ประสานสอดคล้องกับรากฐานเดิมของวัฒนธรรมไทย (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
2533 : คำนำ) ในปัจจุบันนี้วิกฤติการณ์ทางวัฒนธรรมในสังคมไทย ถ้ามองให้ลึกและรอบด้านแล้ว
จะเห็นว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ออกจะหนักหนาสาหัสอยู่ไม่น้อย (เอกวิทย์ ณ ถลาง และ โกวิท
วงศ์สุวรรณ. 2533 : 139)

สภาพสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมชนบท ได้รับผลกระทบจากกระแสดังกล่าวปัจจุบัน
หมู่บ้านหรือชุมชนไทยร้อยละ 85 ของหมู่บ้าน จากหมู่บ้านทั้งหมด 50,000 หมู่บ้าน ต้องประสบ
ความล้มละลายทางเศรษฐกิจและเป็นปัญหาทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม
ตามมาอย่างรุนแรง สภาพเหล่านี้ถือเป็นวิกฤตสำหรับหมู่บ้านในชนบทไทย ดังที่ ประเวศ วะสี
(2532 : 14 - 15) สรุปไว้ว่า

...ความล้มละลายทางเศรษฐกิจ ทำให้สถาบันครอบครัวล่มสลาย ตามวิสัยมนุษย์
ย่อมอยากอยู่กินเป็นครอบครัว พ่อ - แม่ - ลูก แต่ความล้มละลายทางเศรษฐกิจนั้น
ทำให้ครอบครัวต้องแตกแยกกันไป... เป็นเหตุปัจจัยให้ชีวิตชุมชนถูกทำลายลง ธรรมชาติ
ของมนุษย์โดยทั่วไปนั้นไม่สามารถมีความสุขได้โดยความเกี่ยวข้องเฉพาะตนเองกับ
วัตถุเท่านั้น แต่ต้องการชีวิตทางสังคมที่เรียกว่า "Socialization" ต้องการชีวิต
ทางสังคมซึ่งเป็นบ่อเกิดของพลังสร้างสรรค์ของวัฒนธรรมและความสุข...

การเคลื่อนตัวเข้าสู่หมู่บ้านของวิถีการผลิตทุนนิยมนั้น ทำให้ชีวิตครอบครัวที่มีคุณค่า
บนพื้นฐานของวิถีการผลิตเดิมของหมู่บ้านวิวัฒนาการ ไปปะทะกับกระแสการเคลื่อนไหวสู่

วิธีการผลิตแบบทุนนิยม ขบวนการในการผลิตซ้ำ (Reproduction) ของระบบคุณค่าเดิม ของครอบครัว (หรือของชุมชน) หรือนัยหนึ่งของปรับตัวของระบบคุณค่าเดิม ไม่ทันกับ การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างส่วนล่างของสังคม คือ วิธีการผลิตที่เริ่มเปลี่ยนไป ความเหลื่อมล้ำตรงนี้ก็ก่อให้เกิดการปะทะกันของคุณค่าเดิมกับคุณค่าใหม่ที่เข้ามา

(บุญเทียน ทองประสาน. 2531 : 112 - 113)

สภาพการณ์เร่งรัดพัฒนาประเทศตามแบบอย่างตะวันตกในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจโดยเปลี่ยนแปลงจากพื้นฐานรากเหง้าเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม ยังผลให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุอย่างรวดเร็ว จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และจิตใจอย่างมากมาย ในขณะที่เดียวกันปัญหานานาประการก็พอกพูนขึ้นโดยลำดับ

เมื่อพิจารณาถึงผลการพัฒนาที่ขาดการนำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาจะก่อให้เกิด ผลกระทบนานาประการต่อสังคมและชุมชนต่าง ๆ สูญเสียทั้งวัฒนธรรมเดิม วัฒนธรรมใหม่ก็ไม่ได้ ไม่เหมาะสมกับตน กลายเป็นปัญหาสำคัญของสังคมไทยในปัจจุบันและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา อย่างยิ่ง ทำให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องใส่ใจค่านิยมวัฒนธรรม พัฒนาวัฒนธรรม ตลอดจนใช้ วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือทางการพัฒนา แนวทางหนึ่งในการเร่งระดมที่จะสร้างภาพของวัฒนธรรม ให้เกิดขึ้นกับทุกคนคือการให้ประชาชนมีการเรียนรู้รกรากวัฒนธรรมดั้งเดิม ส่งเสริมให้เห็นคุณค่า ร่วมกันรักษาวรรณมให้ตระหนักว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่องของคนทุกคน แนวทางหนึ่งที่จะประสาน กับแนวทางอื่น ๆ คือให้มีการศึกษาวิจัยทางด้านวัฒนธรรม เพื่อนำผลจากการศึกษาวิจัยนั้นไปใช้ ประโยชน์

เหตุผลและแรงจูงใจในการค้นคว้า

การวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการที่จะศึกษาหาความรู้ มีบทบาทต่อความเจริญก้าวหน้า ของศาสตร์สาขาต่าง ๆ มีประโยชน์ต่อการแก้ปัญหา ประยุกต์ใช้ในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ สูงสุด ช่วยในการกำหนดนโยบายและการวางแผนพัฒนา (สมหวัง พิชัยานวัณ. 2528 : 7) ในทางองเดียวกันการทำงานทางวัฒนธรรมเพื่อให้บังเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างแท้จริง

นั้นจำเป็นต้องมีการศึกษาค้นคว้า รวบรวม วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล หรือข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมอย่างรอบด้านและอย่างเป็นระบบ จึงต้องมีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมด้วย ซึ่ง การศึกษาวิจัยวัฒนธรรมนี้จะช่วยให้เข้าใจวัฒนธรรม เป็นประโยชน์ในการดำเนินงานทาง วัฒนธรรม

ปัจจุบันมีการตื่นตัวในการสนใจที่จะศึกษาวิจัยวัฒนธรรมในแง่มุมต่าง ๆ โดยดูจาก วัตถุประสงค์ของการศึกษา กระแสแรกเป็นกระแสวิชาการ เป็นการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมในลักษณะ เพื่อ "รู้" คือเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ใหม่ กระแสที่สองเป็นกระแสพัฒนาในลักษณะ "ใช้ในการ พัฒนา" เป็นการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมเพื่อนำไปปฏิบัติหรือประยุกต์ใช้ในการเปลี่ยนแปลง หลายฝ่าย ตื่นตัวแต่โดยทั่วไปแล้วจะพบว่า ผู้ที่ศึกษาวิจัยวัฒนธรรมนั้นจะกระทำโดยนักวิชาการที่สนใจอยู่เพียง กลุ่มหนึ่ง หรือเป็นผู้ที่ทำงานเป็นนักพัฒนาขององค์กรเอกชน (NGO's - Non Government Organizations) ที่หันมาสนใจศึกษาวิจัยวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อนำเอาความรู้ที่ได้ไปใช้ ในการพัฒนาเป็นพื้นฐาน และเป็นเครื่องมือในการทำงาน ถึงแม้ว่าการศึกษาวรรณธรรมจะได้รับ ความสนใจแต่ก็ยังติดขัดอยู่ที่วิธีการศึกษา ส่วนใหญ่ยังขาดหลักในการศึกษา และการฝึกฝนในด้าน การค้นคว้าวิจัย (สุภางค์ จันทวานิช และศิริพร วิตะฐาน. 2533 : 6 - 9) ทำให้ไม่สามารถทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมที่ตนศึกษาอย่างเป็นระบบ หรือบางคนเก็บข้อมูลมาเป็นจำนวน มากแต่ยังไม่สามารถวิเคราะห์ออกมาได้ บ้างก็พบว่า ผู้ที่เข้าไปศึกษาวิจัยวัฒนธรรมเกิดความ แปลกแยกระหว่างวัฒนธรรมของตนกับวัฒนธรรมที่เข้าไปศึกษา มีการดูถูกเหยียดหยามวัฒนธรรม เห็นวัฒนธรรมนั้น ๆ เป็นสิ่งที่ล้าหลังหรือบางครั้งอาจเกิดกรณีที่มีลักษณะสุดโต่งคือ "การหลง ในวัฒนธรรมที่ตนศึกษาและเกี่ยวข้อง" (Romanticism) จนขาดความเป็นกลางใจในการมอง วัฒนธรรม และเกิดอคติในการศึกษาวรรณธรรมไปในที่สุดปัญหาเหล่านี้ ส่วนหนึ่ง เกิดจากการขาด ความเข้าใจในเรื่องของวัฒนธรรมและหลักการศึกษาวรรณธรรม

อย่างไรก็ตาม เป็นที่ปรากฏชัดแจ้งว่าวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนก็มีปัญหา มีการ เปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งกว้างขวาง การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมได้กระทำไปโดยไม่เข้าใจอย่าง ถ่องแท้ถึงปัญหาของชีวิตคน แม้จะเต็มไปด้วยความปรารถนาดี แต่เมื่อไม่รู้ปัญหาชีวิตคนทั้งส่วนตน และส่วนรวมอันเชื่อมโยงกันก็ยากที่จะทำให้การพัฒนานั้นเหมาะสมถูกต้องกับความต้องการและ ปัญหาที่ต้องการจะแก้ไขอย่างแท้จริง ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้เป็นปัญหาของการปรับตัวทางวัฒนธรรม

ที่ต้องการวิจัยค้นคว้าอย่างจริงจังเป็นอันมาก ยิ่งไปกว่านั้นความพร้อมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
เกี่ยวกับการวิจัยทางวัฒนธรรมทั้งในค่านักสังคม ระเบียบวิธีวิจัยและทรัพยากรก็ยังไม่ได้รับความ
สนใจเท่าที่ควร

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของ
การเลือกพื้นที่และถ่ายทอดระเบียบวิธีการวิจัยทางวัฒนธรรม เพื่อนำมารวบรวมเรียบเรียง
ให้เป็นหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์นำของการวิจัยทางวัฒนธรรม

อนึ่ง การวิจัยทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควรกระทำโดยการใช้ศาสตร์หลายแขนงและ
ระเบียบวิธีอันหลากหลาย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลและคำตอบที่มีคุณค่าในการแก้ปัญหาต่อไป งานวิจัย
ทางวัฒนธรรมจึงมีลักษณะที่เป็นการผสมผสานของงานวิจัยเชิงปริมาณกับงานวิจัยเชิงคุณภาพ
โดยเนื้อแท้แล้วจะค่อนข้างใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งใกล้เคียงกับ
ระเบียบวิธีทางมานุษยวิทยาเป็นสำคัญ การจะกำหนดได้ว่าระเบียบวิธีควรจะเป็นอย่างไร
นอกจากศึกษาวิธีการอันเหมาะสมของศาสตร์หลายแขนงมาผสมผสานกันแล้วจะต้องทดสอบ
ความเหมาะสมของระเบียบวิธีนั้น ๆ ในภาคสนามหรือในแหล่งชุมชนว่าเหมาะสมใช้การ
ได้หรือไม่อีกด้วยโดยทั้งนี้อาจพบว่าผู้เข้าไปศึกษาจะมีการเปรียบเทียบวัฒนธรรมโดยนำ
เอาประสบการณ์จากวัฒนธรรมหนึ่ง ไปใช้เป็นเกณฑ์ในการเปรียบเทียบกับอีกรัฐวัฒนธรรมหนึ่ง
ผู้ศึกษาไม่ควรนำกรอบความคิดของตน หรือเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งแต่อย่างเดียว ไปใช้พิจารณา
โดยปกติแล้วนักวิจัยวัฒนธรรมไม่ควรเปรียบเทียบว่าวัฒนธรรมของตน (ผู้ศึกษา) สูงกว่า
วัฒนธรรมอื่นหรือไม่ ประสบการณ์ความผิดพลาดในการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมเหล่านี้อาจเกิดขึ้นได้
เสมอ ภาพสะท้อนนี้ชี้ให้เห็นว่าในบางครั้งการศึกษาวรรณธรรมที่กระทำกันอาจยังมีความคลุมเครือ
ในแง่ระเบียบวิธีและการเข้าถึงปัญหาซึ่งจะมีผลต่อการอธิบายและตีความปรากฏการณ์วัฒนธรรม
ในขั้นสุดท้าย

ในการสำรวจขั้นต้นของผู้วิจัยพบว่า ถึงแม้จะมีการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม
หรือเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมขึ้นในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ก็ตาม แต่จากการศึกษา
และวิเคราะห์เอกสารหลักสูตรวิทยาลัยครู พุทธศักราช 2528 ฉบับปรับปรุง 2531 ในส่วนที่เป็น
หลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา ทั้งระดับอนุปริญา ปริญญาตรี เอกสารคู่มือนักศึกษหลักสูตรศิลปศาสตร์

บัณฑิตสาขาวิศวกรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ปีการศึกษา 2533 และเอกสารคู่มือการศึกษา
ชั้นปริญญาตรี ปริญญาโท สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รวมทั้งเอกสารในส่วนที่เกี่ยวข้อง
กับหลักสูตรวิศวกรรมศึกษาของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ บราวกว่า แต่ละหลักสูตรซึ่งมีโครงสร้าง
หลักสูตรที่ประกอบด้วยลักษณะวิชา 2 กลุ่ม คือกลุ่มวิชาบังคับและกลุ่มวิชาเลือก พบว่า ไม่มี
รายวิชาการวิจัยวิศวกรรม หรือระเบียบวิธีการวิจัยวิศวกรรมให้ผลิตนักศึกษาเรียนโดยตรง แต่มี
บางวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น ระเบียบวิธีวิจัยสังคมศาสตร์ ระเบียบวิธีวิจัยมานุษยวิทยา การวิจัย
เชิงคุณภาพ การวิจัยสนาม การวิจัยสังคม สถิติเบื้องต้นสำหรับการวิจัยหรือพื้นฐานการวิจัย เป็นต้น
ซึ่งรายวิชาที่เกี่ยวข้องเหล่านี้สถาบันการศึกษาบางแห่งก็จัดเป็นวิชาบังคับสถาบันการศึกษาบางแห่ง
ก็จัดให้เป็นวิชาเลือกและในกรณีที่ เป็นวิชาเลือก โอกาสที่ผู้เรียนจะได้รับความรู้ในเรื่องนี้ก็จะจำกัด
ลงไปอีก ตามจำนวนผู้เลือกเรียนวิชาเลือกเรียนวิชาเหล่านี้ ก็จะทำให้ขาดความรู้ ความเข้าใจ
เกี่ยวกับการวิจัยวิศวกรรมสภาพเช่นนี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาหลักสูตร
การวิจัยวิศวกรรมขึ้น เพื่อตอบสนองแก่ผู้ที่ต้องการศึกษาวิจัยวิศวกรรมโดยเฉพาะผู้ที่ทำงานใน
หน่วยงานด้านวิศวกรรมทั้งในภาครัฐ และภาคเอกชน เพราะสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ยังไม่มี
หลักสูตรการวิจัยวิศวกรรมโดยตรง (ในทางหนึ่งเดียวกันก็จะส่งผลดีต่อผู้ที่สำเร็จการศึกษาสาขา
วิศวกรรมศึกษาหรือสาขาที่เกี่ยวข้องด้วยคือ ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพของ
ผู้ที่ทำงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยวิศวกรรม)

การดำเนินงานวิจัยวิศวกรรมเป็นภาระหน้าที่ของหน่วยงานสถาบันที่ทำงานรับผิดชอบ
งานทางวิศวกรรม ทั้งในองค์กรของรัฐและองค์กรเอกชน เนื่องจากวิศวกรรมเป็นวิถีชีวิต
การดำเนินชีวิตของสังคม องค์กรของรัฐที่มีหน้าที่โดยตรงในระดับกระทรวงคือ กระทรวง
ศึกษาธิการ สำนักราชบัณฑิตยสถาน กระทรวงมหาดไทย และทบวงมหาวิทยาลัย ในระดับกรม คือ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กรมศิลปากร กรมการศาสนา สำนักงานคณะกรรมการ
เอกลักษณ์แห่งชาติ สำนักราชบัณฑิตยสถาน แต่โดยหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรงแล้วสำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีหน้าที่ศึกษาและวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์
ในการส่งเสริมวัฒนธรรม ตลอดจนการป้องกันและแก้ไขปัญหเกี่ยวกับวัฒนธรรม (สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2533 : 23) ซึ่งข้าราชการของสำนักงานคณะกรรมการ

วัฒนธรรมแห่งชาติที่ทำงานวิจัยวัฒนธรรม หรือเกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรม ควรมีความรู้ ความเข้าใจและสามารถทำวิจัยวัฒนธรรมได้ ดังที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2533 : 77) ได้เสนอแนวทางในการวิจัยและวางแผนเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมไว้ว่าการจะ ดำเนินการศึกษาวิจัยได้นั้นจะต้องมีองค์ประกอบความพร้อมหลายประการ เช่น มีนักวิจัยวัฒนธรรม ที่มีความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการวิจัยเป็นจำนวนมาก มีแนวทางการวิจัยทาง วัฒนธรรมทั้งระยะสั้น ระยะยาว มีฐานข้อมูลการวิจัยวัฒนธรรมที่เป็นระบบ ดังนั้น จึงมีความ จำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม สำหรับผู้ที่ทำงานรับผิดชอบงานวิจัยพัฒนา วัฒนธรรมหรือเกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรม

สำหรับวิธีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมนั้น อาจใช้วิธีการต่าง ๆ ในการศึกษา เช่น การศึกษาจากเอกสาร คาบอกล่า ตำนาน บันทึก การศึกษาจากสิ่งพิมพ์และวัตถุทาง ประวัติศาสตร์ การวิเคราะห์เอกสาร การสังเกต การสอบถามจากผู้รู้ การสัมภาษณ์บุคคล เป็นต้น ซึ่งการใช้วิธีการวิจัยวิธีใดวิธีหนึ่งนั้นต้องพิจารณาถึงความสอดคล้องกับปัญหาทาง วัฒนธรรมที่ต้องการศึกษา โดยคำนึงว่าการใช้วิธีการนั้น ๆ ในการศึกษาจะสามารถตอบปัญหา ได้หรือไม่อย่างไร

สำหรับวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นเป็นวิธีการหนึ่งที่สอดคล้องกับการวิจัยวัฒนธรรม เหมาะสำหรับการศึกษาวรรณกรรมในฐานะที่วรรณกรรมเป็นวิถีชีวิตและพฤติกรรมของคนในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ สุกางค์ จันทวานิช และศิราพร ฐิตะฐาน. (2533 : 18) ที่กล่าวว่า วิธีการเชิงคุณภาพเหมาะกับการศึกษาวรรณกรรมในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตและความ เปลี่ยนแปลงในชุมชน ซึ่งจะต้องใช้เวลานานในการศึกษาการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมโดยอาศัย แนวคิดวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ จะให้ความสำคัญแก่การพิจารณาปรากฏการณ์สังคม หาความ สัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมรวมถึงภูมิหลังสังคมของสังคมนั้น สนใจข้อมูลด้าน ความรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยมหรืออุดมการณ์ของบุคคลนอกเหนือไปจากข้อมูลเชิงปริมาณ เน้นการมองปรากฏการณ์ให้เห็นภาพรวม โดยการมองจากหลายแง่มุม มักใช้เวลานาน ในการศึกษาคิดตามระยะยาวและเจาะลึก ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ อย่างไม่เป็นทางการเป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเน้นการวิเคราะห์ข้อมูล

โดยการตีความ สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2531 : 12 - 13) ซึ่งการศึกษาปรากฏการณ์ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจความหมายของปรากฏการณ์ จะใช้การศึกษาปรากฏการณ์สภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงโดยมีการวิจัยในสนาม (Field Research) เพราะการวิจัยภาคสนามนั้นจะทำให้ผู้วิจัยได้เห็นปรากฏการณ์ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ คำว่าสนามการวิจัยหมายถึง ปรากฏการณ์สังคมที่เราจะศึกษานั้นเกิดขึ้น สนามอาจเป็นหมู่บ้านในชนบทชุมชนในเมืองหรือกลุ่มนักศึกษาในมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตามหนึ่งก็ได้อีก สนามจึงหมายถึงสถานที่ที่นักวิจัยจะเข้าไปทำวิจัย ในการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับข้อมูลที่เป็นเรื่องของระบบความหมาย ความคิด ความเชื่อ และการรับรู้ปรากฏการณ์ ซึ่งในการจะได้ข้อมูลดังกล่าวมาอาจได้มาง่าย ๆ โดยใช้เครื่องมือ เช่น แบบทดสอบ หรือแบบสอบถาม แต่ผู้วิจัยจะต้องอาศัยข้อมูลจากสนาม ดังนั้นสนามหรือชุมชนจึงเป็นสถานที่ที่ให้ข้อมูลเพื่อการวิจัยวัฒนธรรมในเรื่องที่เกี่ยวกับความหมาย ความคิด ความเชื่อ และการรับรู้ปรากฏการณ์

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตโดยเฉพาะผลกระทบของการพัฒนาต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน หมู่บ้านต่าง ๆ ที่พบเห็นได้ทั่วไปในชนบทไทย ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดให้มีการวิจัยในภาคสนามเพื่อเป็นที่ฝึกปฏิบัติการภาคสนาม อันเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร โดยถือเป็นหลักสูตรภาคสนาม ภายหลังจากที่ผู้เข้าอบรม ได้รับความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรภาคทฤษฎีแล้ว

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับ สภาพปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมไทยที่เป็นไปอย่างรวดเร็วตลอดจน ความจำเป็นของการมีหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อสร้างและพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ย่อยดังนี้

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม

2. เพื่อสร้างและพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม
3. เพื่อทดลองใช้หลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมที่พัฒนาขึ้น
5. เพื่อประเมินผลหลักสูตรที่ได้ทดลองแล้ว

ความสำคัญของการวิจัย

ด้านความก้าวหน้าทางวิชาการ

ทำให้มีหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมขึ้นใช้โดยเฉพาะ

ด้านการนำไปใช้

1. ทำให้ข้าราชการของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ผู้ที่ทำงานวิจัยวัฒนธรรม หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยวัฒนธรรม มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม และสามารถทำการวิจัยวัฒนธรรมได้สอดคล้องกับสภาพสังคมวัฒนธรรม
2. ทำให้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติมีหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมเพื่อใช้ฝึกอบรมข้าราชการ เจ้าหน้าที่ศูนย์วัฒนธรรมต่าง ๆ รวมทั้งผู้วิจัย
3. ทำให้หน่วยงานและผู้สนใจอื่น ๆ รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตบุคลากรที่จะทำงานวัฒนธรรม งานวิจัยวัฒนธรรม นำหลักสูตรนี้ไปใช้ฝึกอบรมได้
4. ผลจากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานที่นำมาสร้างเป็นหลักสูตรยังเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรมในด้านการวางแผนนโยบาย กำหนดทิศทางการพัฒนาวัฒนธรรมต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. หลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม หมายถึง มวลประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรมที่จัดให้ผู้เข้าอบรมได้รับความรู้ ประกอบด้วยหลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตร กิจกรรมการฝึกอบรม การวัดและประเมินผล
2. การวิจัยวัฒนธรรม หมายถึง การวิจัยที่มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ สังคม วิถีชีวิต การดำเนินชีวิตของมนุษย์ ระบบความสัมพันธ์ ตลอดจนแบบแผน และทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าว
3. เนื้อหาของหลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เข้าอบรมได้รับความรู้และปฏิบัติได้ ประกอบด้วย เนื้อหาของหลักสูตรภาคทฤษฎีและเนื้อหาของหลักสูตรภาคสนาม
4. การอบรม หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่จัดขึ้นมาเพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ ตลอดจนการฝึกปฏิบัติได้ โดยมุ่งหวังให้ผู้เข้าอบรมสามารถทำการวิจัยวัฒนธรรมได้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยนำเสนอเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ โดยแบ่งเป็นเรื่อง ๆ ดังนี้

1. วัฒนธรรม
 - 1.1 ความหมายวัฒนธรรม
 - 1.2 การเกิดวัฒนธรรม
 - 1.3 วัฒนธรรมกับการพัฒนาและวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรม
2. การวิจัยวัฒนธรรม
 - 2.1 สภาพการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม
 - 2.2 วิธีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม
 - 2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับวิธีการวิจัยวัฒนธรรม
 - 2.4 งานวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรวัฒนธรรม
3. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร
 - 3.1 ความหมายของหลักสูตร
 - 3.2 แนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร
 - 3.3 การประเมินผลหลักสูตร
 - 3.4 งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

วัฒนธรรม

1. ความหมายของวัฒนธรรม

คำว่า "วัฒนธรรม" นี้เป็นคำที่พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศ์ ประพันธ์ ได้ทรงบัญญัติขึ้นใช้แทนคำว่า "Culture" ในภาษาอังกฤษในพระราชบัญญัติวัฒนธรรม แห่งชาติ พ.ศ. 2485 ได้ให้ความหมายของคำว่า "วัฒนธรรม" ไว้ว่า เป็นลักษณะที่ เจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยความกลมเกลียวก้าวหน้าทั้งทางด้านและศีลธรรมอันดี ของประชาชน

ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน ผู้ซึ่งองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศเกียรติคุณยกย่องให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทาง วัฒนธรรมระดับโลก ประจำปีพุทธศักราช 2531 กล่าวว่าเรื่องวัฒนธรรมเป็นเรื่องกว้างขวาง เพราะนำเอาวิชาหลายสาขามารวมกันเป็นวิชาเดียว คือได้จากส่วนหนึ่งของทฤษฎี วิทยาศาสตร์ ในสาขาวิชามานุษยวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Anthropology) อันหมายถึง เรื่องโครงสร้างหน้าที่และกระบวนการของสถาบันสังคมผนวกกับวิชามนุษยศาสตร์ (Humanities) ที่ว่าด้วยคำของปรัชญา ภาษา ศิลปะ และวัฒนธรรม วัฒนธรรมจึงเป็นองค์ รวมของทุกสิ่งทุกอย่างที่คนกลุ่มหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่อย่างต่อเนื่องมาช้านานในท้องถิ่นหรือละแวกใด ละแวกหนึ่งสร้างสมขึ้น เพื่อการดำรงชีวิตร่วมกัน แสดงออกให้เห็นถึงความเป็นมา สิ่งที่มี ความหมายโดยรวม สิ่งที่ดีงามที่ควรอนุรักษ์ หรือสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับกาลเวลา และสถานที่ที่ควร เลิกหรือปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของธรรมชาติ

ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธนได้สรุปความหมายของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความ เจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวม ที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้เอาอย่างกันได้

วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อน
สืบทอดมาเป็นประเพณีกันมา

วัฒนธรรม คือ ความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติและกิริยาอาการหรือ
การกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมา
ให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ระเบียบประเพณี เป็นต้น

วัฒนธรรม คือ มรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

(ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน. 2515 : 104 - 116)

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) ได้ให้นิยามของคำว่าวัฒนธรรมไว้ในปาฐกถา
พิเศษเนื่องในงานฉลอง 100 ปี พระยาอนุมานราชธน ในวันที่ 14 ธันวาคม 2531 ณ ศูนย์
วัฒนธรรมแห่งประเทศไทยว่า

วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอด
สืบทอดกันมาของสังคมนั้น ๆ ถ้ายกยความก็อาจจะบอกว่า วัฒนธรรมนั้นรวมไปถึง
วิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งหมดของสังคม ตั้งแต่ตั้งแต่ภายในจิตใจของคน มีค่านิยมคุณค่า
ทางจิตใจคุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิดและสติปัญญาออกมาจนถึงท่าที และ
วิถีปฏิบัติของมนุษย์ต่อร่างกายและจิตใจของคน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์
ต่อคนต่อคน หรือ ต่อคนกับใจ ที่เห็นการมองและการปฏิบัติของมนุษย์ต่อธรรมชาติ
แวดล้อมกับ ภูเขา ฟ้า ฟ้า ใจง่าย วัฒนธรรมเป็นภาพสั่งสมประสัมาของ ความรู้
ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อยู่รอด และเจริญ
สืบทอดมาได้และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในบัดนี้ โดยสรุปวัฒนธรรมก็คือ ประเพณีการ
ความรู้ ความสัมา ภาณที่สังคมนั้นมีอยู่ หรือเนื้อตัวทั้งหมดของสังคมนั้นนั่นเอง
พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต. 2531 : 10 - 24)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้ความหมายของวัฒนธรรม
ตามกรอบและทิศทางแผนวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2535 - 2539) ไว้ว่า

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็น
ระบบความคิด วิธีการโครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่ง
ทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น การดำเนินงานใด ๆ เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้อง
ต้องเข้าใจบริบทและเงื่อนไขแวดล้อม ศักยภาพของมนุษย์ ตลอดจนสิ่งใหม่ ๆ
ที่เกิดขึ้น เพื่อปรับปรนวิถีชีวิตให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดยั้ง
(สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2533 : 1) .

ในประกาศของสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่อง แนวทางในการรักษาส่งเสริมและพัฒนา
วัฒนธรรม ลงวันที่ 7 กรกฎาคม 2529 อันสืบเนื่องมาจากประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีอีกฉบับหนึ่ง
เรื่อง นโยบายแห่งชาติ 23 พฤศจิกายน 2524 นั้น ก็ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม
เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมเป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึก
นึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน ดังนั้น
วัฒนธรรมไทย คือ วิถีชีวิตที่คนไทยได้สั่งสม เลือกรสร ปรับปรุง แก้ไข จนถือว่าเป็นสิ่งดีงาม
เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และได้ใช้เป็นเครื่องมือเป็นแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาใน
สังคม (ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 7 กรกฎาคม 2529)

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2533 : คำนำ) ได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมว่า

วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น อันเป็นผลสืบเนื่องจากความสัมพันธ์
ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสังคม ผลแห่งความสัมพันธ์
ที่มีมานี้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ และกฎอนิจจังของสังคม คือ มีการเกิดขึ้น
ตั้งอยู่ ประวนแปร ดับไป และเกิดใหม่ วงจรนี้จะหมุนเวียนเป็นพลวัตไม่สิ้นสุด

ที่เป็นเช่นนั้น เพราะมนุษย์มีสติปัญญา มีความคิดในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ อยู่ตลอดเวลา ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ทั่วไปที่มีวิวัฒนาการมาอย่างไรก็สืบทอดกันไปอย่างนั้น โดยไม่มีความเปลี่ยนแปลง

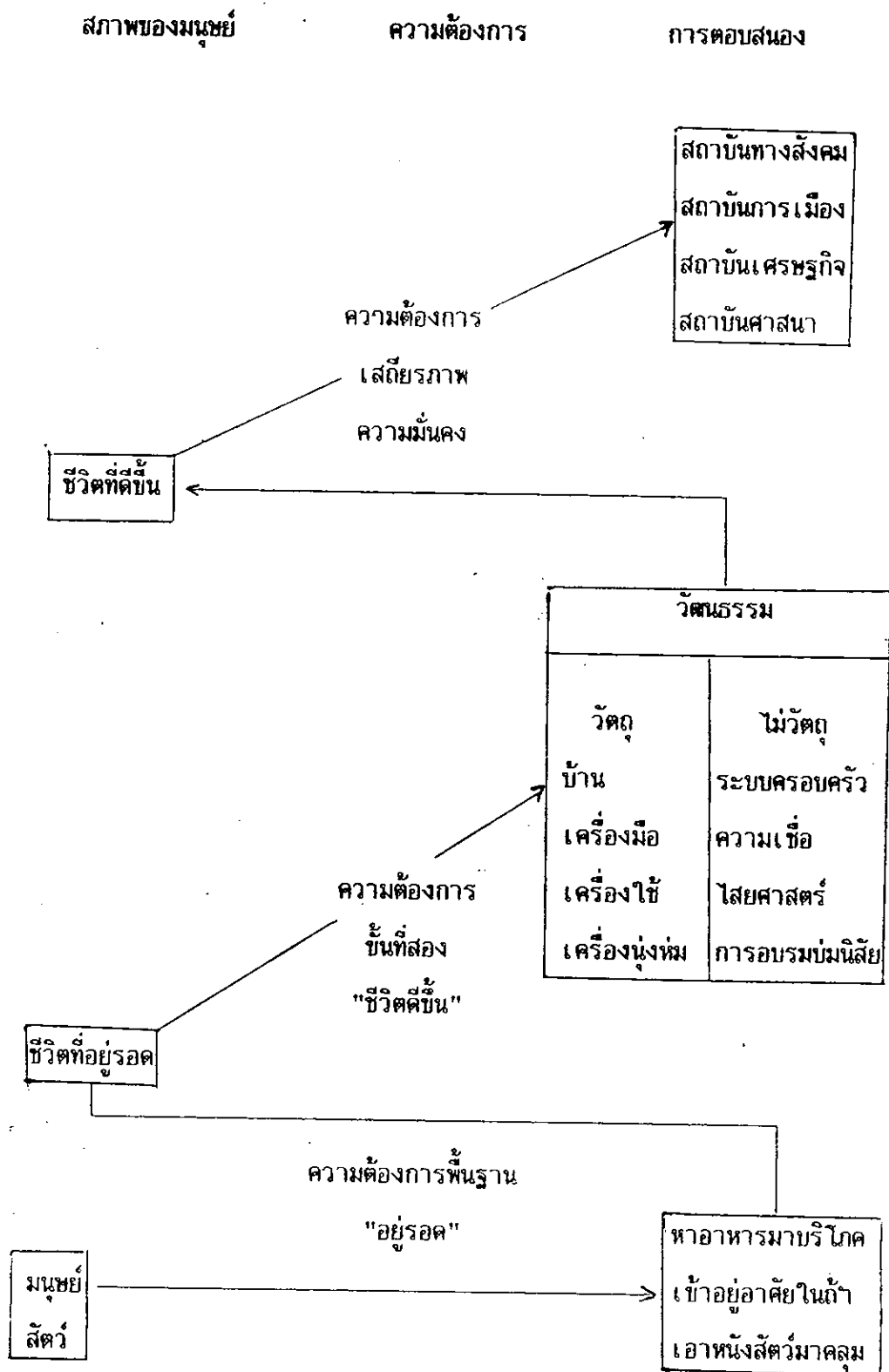
จากความหมายของวัฒนธรรมดังกล่าว พอจะสรุปความหมายของวัฒนธรรมได้ว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตอันเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม อาจกล่าวได้ว่า สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีอุตสาหกรรม สิ่งเหล่านี้อยู่ในกรอบของวัฒนธรรม เพราะเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ ประสพการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม แล้วสั่งสมไว้เป็นประสบการณ์รวมของกลุ่มชน และสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมมีการปรับปรุงแก้ไขอยู่ตลอดเวลา เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่ไม่หยุดนิ่งแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งแต่มีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ยิ่งกว่านั้นวัฒนธรรมยังมีความแตกต่างไปตามเงื่อนไขของกลุ่มชน เวลา และสถานที่อีกด้วย

2. การเกิดวัฒนธรรม

ระยะแรกมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ มีลักษณะคล้ายครอบครัวขนาดเล็ก เมื่อคนกลุ่มเล็กอาศัยอยู่ด้วยกันก็สามารถเข้าใจกัน และประพฤติปฏิบัติต่อกันได้แต่เมื่อสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้น มีคนหลายครอบครัวอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน การใช้วิถีชีวิตอาจแตกต่างกันบ้าง ความคิดอาจไม่สอดคล้องกัน เกิดปัญหาความขัดแย้ง ฉะนั้นเมื่อสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้นก็จำเป็นต้องมีระบบและระเบียบมากขึ้น ต้องมีข้อตกลงต่าง ๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิต การประพฤติปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ ซึ่งอาจเรียกรวม ๆ ว่า "วัฒนธรรม (อมรา พงศาพิชญ์, 2533 : 3) หากอธิบายการเกิดวัฒนธรรมทางด้านความต้องการของมนุษย์และสัตว์ความต้องการของมนุษย์มีอยู่หลายระดับ ระดับแรกคือ ความต้องการขั้นมูลฐานทางชีววิทยา ระดับที่สอง คือ ความต้องการซึ่งเกิดเมื่อความต้องการขั้นแรกได้รับการตอบสนองแล้ว

และเป็นความต้องการอย่างอื่น นอกเหนือจากความต้องการทางชีววิทยา อาจเรียกได้ว่าเป็น
 ความต้องการทางสังคม การตอบสนองความต้องการ ขั้นที่สองหรือความต้องการทางสังคม
 คือ ต้นเหตุของการเกิดวัฒนธรรม และเมื่อเกิดวัฒนธรรมแล้ว ความต้องการอื่น ๆ ก็อาจเกิดขึ้น
 ตามมาอีก ความต้องการที่เกิดขึ้นหลังจากมีวัฒนธรรมแล้วคือ ความต้องการความสะดวกสบาย
 ความหรูหรา และเป็นเหตุให้มนุษย์ในบางสังคม พยายามคิดประดิษฐ์ปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่
 ให้สะดวกสบายกว่าเดิมและมีผลทำให้สังคมเจริญขึ้น ความเจริญทางเทคโนโลยีเกิดขึ้นได้เมื่อ
 ความต้องการทางชีววิทยาได้รับการตอบสนองแล้ว และมีการสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาแล้ว
 ซึ่งสามารถแสดงภาพว่าวัฒนธรรมเกิดขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้

ดั่งภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 แสดงวัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์

สังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของความเป็นมนุษย์ เป็นสองสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง สิ่งที่แยกสังคมหนึ่งว่าแตกต่างจากอีกสังคมหนึ่งก็คือ วัฒนธรรม ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมก็เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการและจิตใจมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้โครงสร้างของสังคมคงอยู่

3. วัฒนธรรมกับการพัฒนาและวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับ วัฒนธรรมว่า "การรักษาวัฒนธรรมคือการรักษาชาติ"

จากพระราชดำรัสแสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมมีความสำคัญต่อความมั่นคงและความคงอยู่ของชาติมาก แต่การพัฒนาประเทศไทยในหลายทศวรรษที่ผ่านมาได้เน้นทางด้าน เศรษฐกิจเป็นสำคัญ มีการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้นเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจากพื้นฐานรากเหง้าเกษตรกรรม จนมาเป็นอุตสาหกรรม ถือว่าเป็นการพัฒนาประเทศ ที่ประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง คือ ทำให้เศรษฐกิจของประเทศก้าวหน้า ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวัตถุ และมีผลต่อเนื่องให้เปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและจิตใจอย่างมากด้วย ในทางด้านวัตถุได้มีการนำเทคนิคทางด้านวิทยาการ เทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการดำรงชีวิต มากขึ้น ทางด้านสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสับสนในเรื่องของมโนทัศน์และค่านิยม มีการ ขัดแย้งระหว่างบทบาทหน้าที่ของบุคคล และสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อ ระบบโครงสร้าง และแบบแผนประเพณีนิยมดั้งเดิมของสังคมไทยให้แปรเปลี่ยนไปด้วย ทางด้าน จิตใจคนไทยก็ถอยห่างจากศรัทธา ความเชื่อศาสนาธรรม ซึ่งเคยใช้เป็นหลักในการดำเนิน วิถีชีวิต ทำให้เกิดความเสื่อมทรามทางศีลธรรมและจริยธรรมอย่างน่าวิตก ในขณะเดียวกันก็มี การรับวัฒนธรรมจากต่างแดนที่ขาดการเลือกสรรให้ประสานสอดคล้องกับรากฐานเดิม ทั้งนี้ เพราะความรวดเร็วฉับพลันของกระแสวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่สังคม "เปิด" เช่น ประเทศไทย จะต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ สิ่งที่ไม่พึงปรารถนาเหล่านี้มีแนวโน้มจะทวีความรุนแรง มากขึ้นจำเป็นต้องทบทวนการพัฒนาเสียใหม่

ในปัจจุบันนี้ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า แนวทางที่จะผ่อนคลายให้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นลดลงไปได้ก็คือ การให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรม โดยนำเอาวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาประเทศทุกรูปแบบอย่างจริงจังและทั่วถึง เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและมีประสิทธิภาพ

ประเทศไทยได้เริ่มมีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ครั้งแรกในปี พุทธศักราช 2504 ต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจได้ขยายเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เน้นการส่งเสริมการลงทุนทั้งภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม ระดมทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ เพื่อยุบายกำลังการผลิตโดยหวังว่าจะนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชน

ท่ามกลางกระบวนการพัฒนาของประเทศไทย จะเห็นความเจริญทางเศรษฐกิจ และธุรกิจสมัยใหม่เกิดขึ้น บนพื้นฐานของการทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอย่างกว้างขวางเราอาจเรียกได้ว่า อยู่ในสถานการณ์ที่มีช่องว่างระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแล้ว ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2534 : 139 - 143) ยังกล่าวว่าสังคมไทยยังมีช่องว่างอีกหลายรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

1. ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย
2. ช่องว่างระหว่างชนบทกับเมือง
3. ช่องว่างระหว่างการครอบครองทรัพยากรของสังคม เช่น การศึกษา

สาธารณสุข รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่ดิน

การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ไม่ได้ทำให้ช่องว่างดังกล่าว (ซึ่งเกี่ยวพันกันอย่างแน่นแฟ้น) ลดลงได้ ภายใต้การใช้ยุทธศาสตร์ การพัฒนา (แบบนิคส์) ที่ไม่มีมิติทางสังคม ช่องว่างเหล่านี้จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างแน่นอน ทั้งนี้เพราะ "ยุทธศาสตร์เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ" จะให้ผลประโยชน์ แก่กลุ่มที่มีอำนาจในการครอบครองปัจจัยการผลิต และทรัพยากรมากกว่ากลุ่มชนทั่วไป ท่ามกลางช่องว่างทางเศรษฐกิจ สังคมและทรัพยากรธรรมชาติความมั่นคงอันเกิดจากการพัฒนาไม่ได้กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง (Trickle Down Effect)

ลักษณะของการพัฒนาตลอดมาทั้งก่อน และหลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นการพัฒนาที่ให้ประโยชน์กับภาคเมืองมากกว่าภาคชนบท ยิ่งมาในสมัยการสร้างอุตสาหกรรมก็มุ่งจะพัฒนาความสามารถในการผลิตของภาคเมือง แล้วก็ยังคงทรัพยากรในชนบทเข้ามาเสริมสร้างอุตสาหกรรม เพราะฉะนั้นในยุคที่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ชนบทก็ยังตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบมากขึ้น (เสน่ห์ จามริก, 2531 : 1 - 10) นอกจากนั้นในโครงสร้างการศึกษาก็เป็นการดึงเอาทรัพยากรทั้งคนและวัตถุออกมาจากชนบท การศึกษาเป็นระบบที่พรากกำลังคนออกจากชนบท ชนบทไม่สามารถพัฒนาได้ถ้าขาดกำลังทรัพยากรในเรื่องคน การศึกษาในขณะนั้นสอนให้คนทิ้งชนบท การศึกษาที่ควรจะเป็นคือ การศึกษาที่ต้องการให้บริการที่สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น ซึ่งทุกวันนี้เป็นระบบเดียวกับการศึกษา ไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนการศึกษาของชุมชน ซึ่งเคยสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้เรียนถูกทอดทิ้ง ไม่มีการถ่ายทอดมรดกแก่สมาชิกใหม่ของชุมชน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2531 : 25 - 38) ในประเทศไทยการจัดการศึกษาเป็นเครื่องมืออันหนึ่งของรัฐบาลกลาง ในการสร้างรูปแบบใหม่ขึ้น ระบบการศึกษาสมัยใหม่ไม่ได้สอนเพียงเรื่องการอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็นแค่เพียงอย่างเดียว แต่ได้สอนวิธีคิด ได้ปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมใหม่ ๆ ขึ้นอยู่กับผู้ทำหลักสูตรคิดอย่างไร และไปเอาความรู้ที่โหมมาบรรจุในหลักสูตร

ในเรื่องศาสนา วัดในสังคมชนบทเดิมมีบทบาทสูงมาก นอกจากเป็นที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ซึ่งเป็นหน้าที่หลักแล้วยังเป็นโรงพยาบาลเพราะพระภิกษุมีความรู้ทางสมุนไพรและการรักษาโรคด้วย เป็นทั้งโรงเรียน สำหรับผู้ต้องการรู้หนังสือหรืออื่น ๆ ที่พระจะให้ได้ และยังเป็นที่พักสำหรับผู้เดินทางผ่านซึ่งไม่มีที่พัก เป็นที่เลี้ยงเด็กกำพร้าหรือไร้ญาติขาดมิตร ศาลาวัดเป็นศาลาประชาคมของหมู่บ้าน สำหรับประชุมปรึกษาหารือกิจการต่าง ๆ ของชุมชน แต่การพัฒนาเข้าสู่สังคมใหม่ได้เข้าไปลดบทบาทของวัดลงให้เหลือเพียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น เรื่องพิธีกรรม เรื่องงานบุญ เป็นต้น

ถนนหนทางที่พัฒนาขึ้นมา เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับระบบการซื้อผลผลิตจากชาวบ้านและขายสินค้าอุตสาหกรรม ทำให้วัฒนธรรมการบริโภคสมัยใหม่แพร่เข้าไปในชนบท สะดวกขึ้นด้วย

สถาบันครอบครัวเครือญาติ อันเป็นสถาบันสำคัญของสังคมชนบททุกสิ้นคลอน ลักษณะครอบครัวไทยจากครอบครัวขยาย (Extended Family) ก็เปลี่ยนไปสู่ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) มากขึ้น

ในทางเศรษฐกิจต้องการตลาดที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเปิดโอกาสให้รัฐสามารถควบคุม นับตั้งแต่การผลิตขึ้นไปจนกระจายสินค้าได้มากขึ้น

ระบบเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพซึ่งชาวบ้านในภาคกลางเรียกว่า "ท้าวหาหิน" หรือชาวนาในภาคอีสาน เรียกว่า "เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน" ซึ่งเป็นการผลิตอาหารและของใช้ที่จำเป็นในชีวิตให้เพียงพอ อย่างน้อยก็เป็นการเพียงพอแก่ชุมชนของตนหรือกลุ่มของชุมชนใกล้เคียง การจัดการด้านแรงงานซึ่งมีการแลกเปลี่ยนแบ่งปันกันได้เลิกราไป

การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน ซึ่งเคยกระทำอันเป็นการเพาะปลูกที่ลี้ภัยกันมาหลายชั่วคนได้ถูกกระแสการพัฒนาที่ต้องอาศัยการพึ่งพาเทคโนโลยี การทำเกษตรแบบผสมผสาน นอกจากจะปลูกพืช ทานาแล้ว ยังมีการเลี้ยงสัตว์ ซ่อมแซมและสร้างเครื่องมือการเกษตร ผลิตเครื่องนุ่งห่ม ทอผ้าใช้เอง มีการจัดแบ่งงานกันในครอบครัวและชุมชน เกษตรกรรมแบบนี้ไม่ได้มุ่งผลิตในปริมาณมากจนเหลือกินเหลือใช้ แต่มุ่งการผลิตที่ใช้ความมั่นคงในการดำรงชีพ เช่น มีหลักประกันพอสมควรว่าชุมชนจะสามารถผ่านภัยพิบัติทางธรรมชาติ หรือสังคมไปได้ร่วมกัน ความมั่นคงในการดำรงชีพเป็นสิ่งสำคัญกว่าการมีเหลือเฟือ นอกจากการผลิตแล้วลักษณะการเกษตรยังเก็บเกี่ยวผลผลิตของธรรมชาติมาใช้ประโยชน์โดยตรงอีกด้วย ชีวิตจึงผูกพันอยู่กับธรรมชาติแวดล้อมเป็นความพยายามจะแทรกตนเองลงไปในความอุปถัมภ์ของธรรมชาติมากกว่าความพยายามไปเปลี่ยนธรรมชาติให้มารับใช้มนุษย์ เพราะฉะนั้น คุลย์ของธรรมชาติจึงไม่ค่อยถูกกระทบจากฝีมือจากมนุษย์เท่าใดนัก แท้ที่จริงแล้วการรักษาคุลย์แห่งธรรมชาติไว้นี้ยังช่วยให้การผลิตของคนสะดวกขึ้นด้วยซ้ำ การปลูกพืชหลายชนิดทำให้ไม่เสริมศัตรูพืชชนิดใดชนิดหนึ่ง การเลี้ยงสัตว์บางชนิดช่วยกำจัดศัตรูพืชไปด้วย ทั้งยังได้มูลสัตว์มาบำรุงดิน การเก็บเกี่ยวของป่าทำได้อย่างจำกัด เพราะมีแรงงานจำกัด และไม่มีตลาดสำหรับซื้อของป่าจำนวนมาก มนุษย์จึงไม่ใช่ผู้พิชิตป่า แต่เป็นเพียงสัตว์อีกชนิดหนึ่งที่อาศัยป่าเพื่อยังชีพส่วนหนึ่ง

วัฒนธรรมของไทยจะเน้นความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกันและกัน มีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ เช่น มีการนับถือผู้มีอาวุโส วัฒนธรรม จะมีลักษณะเน้นความเสมอภาคส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะฐานะเศรษฐกิจที่ไม่สู้จะต่างกันมากนักและอีกส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันอย่างมากในการดำรงชีวิตและลักษณะเช่นนี้ยังก่อให้เกิดประโยชน์คือ ลดความตึงเครียดในความสัมพันธ์ทางสังคมลงได้มาก และทำให้ความสัมพันธ์ในเชิงชนชั้นไม่พัฒนาขึ้นง่าย ๆ นับแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 เป็นต้นมา นโยบายการพัฒนาก็ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรม วัฒนธรรมประเพณีเดิมซึ่งผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตแบบ "เอื้ออยู่เอื้อกิน" สลายตัวลง ระบบค่านิยมแบบเก่าก็สูญหายไปในชุมชนด้วย สินค้าที่โฆษณาอย่างบ้าคลั่งเข้ามาเป็นค่านิยมของชุมชนแทนที่ผู้คนในชุมชนที่ยังถูกบีบบังคับให้หาเงินมาครอบครองสินค้าเหล่านี้มากขึ้นไปอีก หากไม่สามารถหาเงินเพื่อสนองความต้องการเหล่านี้ได้ ก็ต้องใช้ระบบเงินผ่อนหรือการกู้เงิน หรืออาจยอมประพฤติดศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีที่เคยยึดถือกันมาแต่โบราณ ในทางสติปัญญาความรู้และประสบการณ์ตลอดจนอุดมการณ์ภูมิปัญญาของชุมชน กลับถูกเหยียดหยามว่าล้าสมัย

สภาพสังคมวัฒนธรรมไทยอย่างน้อยก็ในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ทั้งสังคมเมืองและสังคมชนบทมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมทั้งระบบอย่างชนิดที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ ในสังคมชนบทได้เกิดช่องว่างทางวัฒนธรรมระหว่างคนรุ่นใหม่ที่เกิด และเติบโตในช่วงหลังการเริ่มแผนพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัยปี 2504 คนรุ่นกลางที่เกิดก่อนจะมีแผนพัฒนาและได้ทำตามระบบการผลิตแผนใหม่ และคนรุ่นเก่าที่เกิด และเติบโตมาในระบบวัฒนธรรมเดิม (สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์. 2533 : 42 - 43)

การพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ หรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเริ่มขึ้นในปี 2504 เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวบ้านชนบททั่วประเทศ เคลื่อนเข้าสู่วัฒนธรรมสมัยใหม่อย่างจริงจังและในอัตราที่รวดเร็ว แผนพัฒนาดังกล่าวเป็นผลผลิตของทฤษฎีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย (Modernization Theory) ซึ่งคิดในโลกตะวันตกและแพร่ไปทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยด้วย โดยสรุป การพัฒนาที่ผ่านมาเรามักจะเน้นย้ำกันในแง่ที่ว่า เป็นการมุ่งความเจริญทางวัตถุ การขยายตัวเจริญเติบโตด้านการปริมาณเพิ่มพูนของตัวเลข ด้วยการพัฒนาที่เน้นหนักด้านเศรษฐกิจโดยให้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็น

ตัวนำ แม้การพัฒนาเช่นนี้จะประสบความสำเร็จมีคุณค่าเป็นประโยชน์แก้ปัญหาให้แก่มนุษย์ได้มากมายก็จริง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นมาใหม่จากการพัฒนานั้นก็มีความร้ายแรงเป็นอันมาก

(ประเวศ วะสี. 2533 : 13 - 30; อภิชาติ ทองอยู่. 2527 : 20 - 35;

เอกวิทย์ ๗ กลาง และโกวิท วงศ์สุรวัฒน์. 2531 : 25 - 38)

พระเทพเวที (2532 : 16 - 28) ได้สรุปปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการพัฒนาไว้ดังนี้

1. ในวงกว้างที่สุด ทางด้านธรรมชาติแวดล้อม การพัฒนาในยุคที่ผ่านมา นั้นได้สร้างมลภาวะขึ้นเป็นอันมากก่อให้เกิดภาวะดินเสีย น้ำเสีย ทรัพยากรร่อยหรอ เช่น ป่าถูกทำลาย...ชั้นของบรรยากาศเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เป็นอันตราย ระบบนิเวศกำลังพังทลายจากมลพิษและสารเคมีต่าง ๆ
2. ในด้านสังคมปัญหาสังคมก็มากขึ้น มีการเบียดเบียนกันเอารัดเอาเปรียบกัน ความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมขยายกว้างขึ้น มีความยากจน แร้นเค้นที่แก้ไม่ตก ปัญหาเยาวชน อบายมุข ความเสื่อมจากศีลธรรม อาชญากรรม ปัญหา ยาเสพติด ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ระหว่างประเทศ เกิดสงครามใหญ่ ๆ โดยทั่วไป
3. ในขอบเขตที่ใกล้เข้ามาชิดตัว คือ ชีวิตของมนุษย์เองก็ปรากฏว่ามีปัญหาเพิ่มขึ้นทั้งทางกายและทางใจ ในทางกายภาพก็มีโรคร้ายแรงที่เกิดจากสภาพจิตใจเสื่อมโทรม บ้าง เกิดจากธรรมชาติแวดล้อมเป็นพิษบ้าง เกิดจากสารเคมีบ้าง เกิดจากความวิตกกังวลทางสังคม เช่น ความผิดเพี้ยนทางศีลธรรมและวัฒนธรรมบ้าง ในทางจิตใจ จิตใจของคนในประเทศที่พัฒนาแล้วมีความเร่าร้อนกระวนกระวาย แม้วัตถุจะพร้อมแต่ก็ไม่มีความสุข ยังเกิดความเหงา ความว้าเหว่ ความรู้สึกแปลกแยก แม้เจริญมาก แต่โรคจิตก็ยิ่งเพิ่มขึ้นจำนวนคนฆ่าตัวตายเพิ่มสูงขึ้นโดยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้วจำนวนคนฆ่าตัวตายจะเพิ่มสูงขึ้นเป็นพิเศษ

เมื่อพิจารณาบทบาททางวิถีทางของการพัฒนาที่ผ่านมาพบว่า กระบวนการพัฒนานั้นขาดองค์ประกอบและปัจจัยทางวัฒนธรรม โดยที่ทางสหประชาชาติมีการพิจารณาถึงความสำคัญ of วัฒนธรรมที่ถูกละเลย ถูกมองข้ามไปไม่ถูกนำมาเข้ามาร่วมในกระบวนการพัฒนา ดังที่รัฐสมาชิกของยูเนสโก (UNESCO) และองค์การสหประชาชาติได้ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาโลกในระหว่างที่ผ่านมาพบว่า

การพัฒนาชีวิตและสังคมแห่งมวลมนุษยโลก มุ่งเน้นการพัฒนาด้านวัตถุเป็นหัวใจสำคัญ จึงมีผลทำให้ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีขยายตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นความหวังของนานาประเทศที่จะเปลี่ยนแปลงประเทศ ให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม เพื่อยกระดับทางเศรษฐกิจของประเทศ และประชาชนให้ประสบความสำเร็จในวิถีการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม แต่สภาพความเป็นจริงมิได้เป็นไปตามดังเป้าหมายที่วางไว้ ยิ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อค่านิยมพื้นฐานของมนุษย์ในการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมในสังคม สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไม่สอดคล้องกับความเป็นไปตามธรรมชาติ มีการใช้อิทธิพลทางเศรษฐกิจ การทหาร และวัฒนธรรมแบ่งแยกมวลชน และแทรกแซงสิทธิเสรีภาพ สันติภาพ ทั้งในชาติเดียวก็ระหว่างชาติมากขึ้นเป็นลำดับและพบว่าปัญหาและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโลก การพัฒนาใด ๆ ในอดีตไม่ได้นำสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของมนุษยพิจารณาจึงเสี่ยงต่อความล้มเหลวตลอดมา

การพัฒนาที่ละเลยองค์ประกอบด้านวัฒนธรรม ทำให้ประชาชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาด้วย แต่ประชาชนจะมีความแปลกแยก เพราะการพัฒนาไม่เข้ากับพื้นเพภูมิหลัง ไม่เข้ากับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีมา ไม่กลมกลืนกับสภาพจิตใจ คุณค่า และลักษณะนิสัย ทำให้ประชาชนเป็นเพียงผู้คอยรอเสพเกิดวิถีชีวิตคนละแบบที่ขัดกัน พวกที่รับความเจริญแบบใหม่ก็ต้องเปลี่ยนรูปแบบวิถีชีวิตพวกที่มีวิถีชีวิตแบบเก่าตามวัฒนธรรมเดิมก็ต้องแยกอยู่ในเมือง ทำให้การพัฒนาทางวัฒนธรรมทั้งด้านวัตถุ บุคคล และนามธรรม ก็ไม่สามารถถูกนำมาใช้ให้เป็น

ประโยชน์ในระบบวิถีพัฒนาแบบใหม่ กลายเป็นของที่สูญเสียไร้ประโยชน์ สภาพปัจจุบันนี้อาจปฏิเสธได้ว่า วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นแรงผลักดันที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การนำเทคโนโลยีจากต่างประเทศเข้ามาใช้ จำเป็นต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับภาพรวมทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมเพื่อให้การใช้เทคโนโลยีนั้นดูเกิดประโยชน์สูงสุด และเมื่อเทคโนโลยีนั้นกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ก็ควรเป็นไปอย่างสอดคล้องกลมกลืนกับวัฒนธรรมไทย

ในระยะทศวรรษที่ผ่านมา กระแสวัฒนธรรมตะวันตกในด้านการเมือง เศรษฐกิจ วิทยาการสมัยใหม่ ได้เข้าครอบงำวัฒนธรรม วิถีชีวิตจนบังคับภูมิปัญญาและได้สร้างปัญหาวิกฤตการณ์ใหม่ในนานาประการ (เอกวิทย์ ฌ กลาง และโกวิท วงศ์สุรวัฒน์. 2532 : 15 - 25) โดยสรุปประเด็นวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมได้ดังนี้

1. เกิดการสูญเสียความเข้าใจและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนไทย ในชนบท หมดความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิดและรกรากวัฒนธรรมของตน สูญเสียจิตวิญญาณบนพื้นฐานที่บรรพบุรุษสั่งสมไว้ให้เป็นมรดกวัฒนธรรม

2. เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ทั้งทางกายภาพและทางสังคม คลายภาพระหว่างคน - สังคม - สิ่งแวดล้อมในบ้านเมืองสูญเสียไป วิถีชีวิตของคนทั้งหมดก็แปรเปลี่ยนไป

3. เกิดสภาพลักษณะวัฒนธรรมที่แตกต่างกันสุดโต่งอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วของระบบเศรษฐกิจและสังคม จากสังคมเกษตรกรรมเพื่อกินเพื่ออยู่มาเป็นเกษตรกรรมเพื่อขายเอาเงินตราจมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมและปัจจุบันที่กำลังเป็นสังคมข้อมูลข่าวสารทำให้เกิดสภาพสังคมทั้ง 4 รูปแบบในช่วงเวลาเดียวกัน ทำให้เกิดความสับสนยากที่จะปรับตัวต่อสภาพวัฒนธรรมที่แตกต่างกันดังกล่าว

4. สภาพวัฒนธรรมราชการไทยที่เคยรวมเอาคนคมีฝีมือมีความรู้ ความสามารถราชการเป็นหลักของบ้านเมืองที่ได้รับการยกย่องมีเกียรติ มีศักดิ์ศรีได้แปรเปลี่ยนไป คนร่ำรวยมันคงจะได้รับการยกย่อง ข้าราชการซึ่งมีเงินเดือนน้อย แต่ถูกกระแสนิยมโฆษณา้วยุให้บริโภคสินค้าก็เกิดหนี้สิน ส่วนหนึ่งก็ไหลเข้าสู่ธุรกิจภาคเอกชน อีกส่วนหนึ่งก็ใช้อำนาจหน้าที่ทุจริตเพื่อให้ได้ลาภผลมาสร้างฐานะ

5. คุณธรรมจริยธรรมพื้นฐานวัฒนธรรมพุทธเกษตรที่เป็นลักษณะเฉพาะของคนไทย สันคลอน คนเพิ่มความเห็นแก่ตัว ความโลภ ขี้หึงประเพณีความเชื่อ ค่านิยมแบบเดิมได้ถูกละเลย เช่น มีการขายลูกสาวเป็นโสเภณี และในบางหมู่บ้าน บางจังหวัดก็กลายเป็นวัฒนธรรม "ล่องใต้" ที่ได้รับความนิยมและเป็นที่ยอมรับนับถือว่าเป็นของธรรมดาสถาบันศาสนาอ่อนแอลง พระไม่สามารถเป็นที่พึ่งทางใจของชาวบ้าน ได้แก่ประกอบพิธีกรรมตามประเพณีนิยม โดยไม่เข้าใจความหมายและคุณค่า สังคมพุทธเกษตรไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความจำเป็นทางเศรษฐกิจเช่นทุกวันนี้

6. วิกฤติการณ์ของระบบการศึกษา ในฐานะที่การศึกษาเป็นมรรควิธีในการสืบทอดวัฒนธรรม (Cultural Transmission) สภาพการณ์การจัดการศึกษาในปัจจุบันทั้งระดับพื้นฐาน ระดับมัธยมศึกษาหรืออุดมศึกษาก็ดี เน้นการสร้างความคิด พฤติกรรม ที่ไปสู่ศรัทธาของคนสมัยใหม่ ที่ไม่สอดคล้องเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมพื้นฐานของประชาชน

จากกรอบและทิศทางแผนวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2535 - 2539) ได้วิเคราะห์สรุปสภาพและปัญหาวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม และขาดดุลยภาพระหว่างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับทางสังคม/วัฒนธรรม
 2. ความสัมพันธ์ ความอบอุ่นและความเป็นปึกแผ่นของสมาชิกในครอบครัวและสังคมเสื่อมทรามลง
 3. ขาดการยอมรับในภูมิปัญญาชาวบ้าน
 4. การปรับปรนทางวัฒนธรรมไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ
 5. ประชาชนมีความสับสนและเสื่อมศรัทธาในสถาบันทางศาสนา
 6. กระบวนการและเครื่องมือในการสืบทอดวัฒนธรรมบางส่วนไม่เหมาะสม
 7. การอนุรักษ์ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทำได้ไม่ครอบคลุม และทั่วถึง
 8. ระบบ และโครงสร้างการบริหารงานด้านวัฒนธรรมหย่อนประสิทธิภาพ
- การระดมสรรพกำลังและทรัพยากร เพื่อดำเนินงานด้านวัฒนธรรมยังอยู่ในวงจำกัดมาก

จากสภาพวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าว ทำให้มีความจำเป็นจะต้องใส่ใจคำนึงถึงวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นปัจจัยของการพัฒนา อย่างไรก็ตามการพัฒนาแบบที่ผ่านมาก็ไม่ใช่จะเป็นผลร้ายทั้งหมด และมรดกวัฒนธรรมของเราเองก็มีใช้จะสูญไปทั้งหมด ส่วนที่ดีควรนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนา และควรสืบทอดไว้สู่ลูกหลาน และต้องปรับตัวให้เข้ากับความจริงสมัยใหม่ทั้งด้วยการพัฒนาตัวเอง คือ ปรับวัฒนธรรมให้สมัยสมัย และปรับการพัฒนาให้เข้ากับวัฒนธรรมของเราได้สมดุลก็จะทำให้การพัฒนานั้นเป็นไปด้วยดี

จากผลการพัฒนาดังกล่าว ที่ประชุมใหญ่แห่งสหประชาชาติ ครั้งที่ 41 ณ กรุงนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีมติที่ 41/187 ประกาศในปี 2531 - 2540 เป็นทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 4 ข้อคือ

1. การยอมรับมิติวัฒนธรรมในการพัฒนา (Acknowledging the Cultural Dimension of Development)
 2. การเสริมสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Affirming and Enriching Cultural Identities)
 3. การขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรม (Broadening Participation in Culture)
 4. การส่งเสริมความร่วมมือทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ (Promotion of International Cultural Co - Operation)
- (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2533 : 7 - 9)

ในการนี้ องค์การยูเนสโกเสนอแผนงานพัฒนาไว้หลายประการ ที่สำคัญได้แก่

1. การคิดค้นผลักดันให้วัฒนธรรมอยู่ในการวางแผนการพัฒนา ตั้งแต่ต้น ๆ และนำไปใช้ในขั้นปฏิบัติ หมายถึง การพัฒนาประเทศจะต้องมีวัฒนธรรมเป็นข้อมูลหรือตัวประกอบที่สำคัญ
2. ระดมความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ให้แพร่หลายไปยังผู้นำ ผู้บริหารและผู้วางแผนการพัฒนา

3. ให้นโยบายพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คำนึงถึงผลกระทบต่อ วัฒนธรรมให้ทั้งสองสิ่งสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น

การพัฒนาในทิศทางดังกล่าวนี้มีได้ปฏิเสธการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาเป็น ส่วนหนึ่งของการพัฒนา หากแต่ว่าการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้เพื่อพัฒนาประเทศนั้น จะต้องสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตพื้นฐานของคนในสังคมนั้น ๆ เป็นหลัก การพัฒนาเช่นนี้จึงเป็น ไปในลักษณะให้เกิดการรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ในการพัฒนาใด ๆ ถ้าเอาปัจจัยด้านวัฒนธรรมเข้ามาร่วมด้วย ก็จะทำให้มีการ สืบทอดต่อเนื่องทางด้านวัฒนธรรมเข้าด้วยกันกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ที่จำเป็นจะต้องเกิดมีขึ้น ช่วยให้การประสานกลมกลืน มีการสอดคล้องมีความสมดุลในสังคม นอกจากจะมีการสืบทอด ต่อเนื่องจากอดีตแล้ว ในขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงโดยการรับสิ่งใหม่ ๆ ให้ เกิดขึ้น ถ้าหากว่าสังคมนั้นสามารถทำให้อยู่เนื่องจากเก่า และการเปลี่ยนแปลงใหม่นี้ประสาน กลมกลืนกันได้ดี สังคมนั้นก็จะดำรงอยู่ด้วยดี และมีความเจริญงอกงามต่อไป ถ้าทำได้อย่าง นี้ก็就会有การอนุรักษ์สืบทอดมรดกวัฒนธรรมนั้นไว้ และทำการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ได้ด้วย พร้อม ๆ กัน

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต. 2532 : 16 - 28; อ้างอิงมาจาก พระเทพเวที. ม.ป.ป.) ได้เสนอแนวทางการพัฒนา โดยคำนึงถึงปัจจัยทางวัฒนธรรมไว้ว่า

การใช้วัฒนธรรมเป็นปัจจัยร่วมในการพัฒนาและเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา หมายรวมถึง การพัฒนาที่ต้องพัฒนาวัฒนธรรมเองด้วยหมายความว่าต้องมีการพัฒนา วัฒนธรรม และการพัฒนาด้านวัฒนธรรมหรือว่าทั้งพัฒนาวัฒนธรรมและใช้วัฒนธรรมในการ พัฒนา แต่การที่จะนำวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนานั้น จะต้องรู้จักวัฒนธรรมของเรา เองให้ชัดเจนด้วยว่าเป็นอย่างไร มีข้อดีข้อเสียอย่างไร มีคุณค่าอยู่ที่ไหน ส่วนใดควร รักษา ส่วนใดควรแก้ไขปรับปรุงจะนำไปใช้อย่างไรจึงจะเกิดผลดี

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาประเทศโดยใช้มิติทางวัฒนธรรม ก็คือ กระบวนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทั้งในทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง โดยเลือกใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเหมาะสมเป็นเครื่องมือ เพื่อยกระดับคุณภาพแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคมและธรรมชาติ อันจะส่งผลให้เกิดความเจริญงอกงามทางจิตใจ ทางสังคมและทางวัตถุ ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีสันติสุข สันติภาพและอิสระภาพมากขึ้นตามลำดับ

การวิจัยวัฒนธรรม

1. สภาพการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม

ในปัจจุบันการวิจัยนับว่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยอาศัยข้อมูลจากการวิจัยไปใช้ในการพัฒนา เพื่อที่จะให้การพัฒนาเหล่านั้นสนองตอบตามความต้องการที่เป็นจริง การวิจัยทางวัฒนธรรมมีบทบาทที่สำคัญยิ่ง เพราะวัฒนธรรมถือเป็นรากเหง้าที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ เป็นองค์ประกอบและปัจจัยในการพัฒนาประเทศ การดำเนินงานใด ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรม จึงจะเป็นต้องศึกษาปริบทและสภาพแวดล้อม เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิดวิธีการโครงสร้างของสังคมสถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น ดังนั้น การวิจัยวัฒนธรรมที่อาศัยการศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ได้ความรู้ความจริง จากสภาพการณ์ในสังคมที่เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญยิ่ง โดยการนำผลการวิจัยวัฒนธรรมดังกล่าว ไปใช้ในการวางแผนการดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรม

กระแสดความสนใจเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมนี้ ชัยยันต์ วรธนะภูติ

(2529 : 10 - 16) ได้ตั้งข้อสังเกตในการศึกษาวัฒนธรรมว่า มีกระแสดความสนใจในเรื่องวัฒนธรรม แยกได้เป็น 4 แนวทางใหญ่ ๆ คือ ในฐานะที่เป็นองค์ความรู้ ในฐานะที่เป็นพื้นฐานและเครื่องมือในการพัฒนา ในฐานะที่เป็นความคิด ความงาม และในฐานะที่เป็นสินค้าหรือจุฑาขาย เพื่อเป้าหมายในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ในที่นี้วัฒนธรรมที่ศึกษาวิถีชีวิตคนสนใจ 2 แนว คือ

1. ความสนใจศึกษาวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นองค์ความรู้เป็นความสนใจของ นักวิชาการที่จะลงไปศึกษาและวิเคราะห์วัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้
2. ความสนใจศึกษาวัฒนธรรมที่มีเป้าหมาย นำเอาความรู้ไปใช้ในการทำความเข้าใจกับการพัฒนาใช้เป็นพื้นฐานและเป็นเครื่องมือในการทำงานพัฒนา

ส่วนความสนใจศึกษาในฐานะที่เป็นความดี ความงาม ความสวยเป็นความสนใจที่จะบริโภควัฒนธรรมที่เลือกสรรแล้ว และโน้มเอียงที่จะหันไปหาวัฒนธรรมที่เคยรุ่งเรืองในอดีต ซึ่งขาดความหมายและรูปแบบการเก็บข้อมูลเป็นวัตถุหรือวัฒนธรรมที่แสดงออกในรูปลักษณะที่สวยงาม อันได้แก่ งานศิลปะ เครื่องประดับตกแต่ง ผ้าทอ - สิ่งทอ เครื่องใช้ไม้สอยที่สะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นรวมทั้งดนตรีพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ศิลปะการรำ ร่ายรำ หรือละครที่สะท้อนค่านิยมและเรื่องราวในท้องถิ่น เพื่อให้ผู้คนได้ชื่นชมกับความสวย ความงาม ความสนใจในวัฒนธรรมท่านองนี้คงจะมีเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐบาลและองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวเล็งเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมในฐานะที่เป็น "สินค้า" หรือ "จุดขาย" เพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวหรือเพื่อเสริมการขายสินค้าของระบบทุนนิยม

การศึกษาวรรณกรรมทั้งสองแนวทางข้างต้นต้องคำนึงถึงบริบทสังคมเข้าใจถึงวิถีชีวิตของคนในสังคม ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับด้านอื่น ๆ ดังนั้นการศึกษาวรรณกรรมจึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องศึกษาอย่างครอบคลุมชีวิตทุก ๆ ด้านของชุมชนหรือของสังคมด้วยความเข้าใจที่ว่า วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ การศึกษาวรรณกรรมไม่อาจจะกระทำโดยแยกศึกษาปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นส่วน ๆ หรือเป็นด้าน ๆ โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์และความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน อันประกอบกันเป็นระบบวัฒนธรรม และสังคมทั้งหมดการศึกษาวรรณกรรมที่แยกศึกษาเป็นส่วน ๆ และสังคมย่อมจะทำให้ไม่เข้าใจความสัมพันธ์และความหมายหรือแบบแผนของวัฒนธรรมนั้น

ในยุคแห่งการรับเทคโนโลยีและวัฒนธรรมตะวันตกในปัจจุบันนี้ เป็นยุคที่คนไทยได้เห็นความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมหลายแง่หลายมุม ทำให้เกิดกระแสการศึกษาวรรณกรรม

ชั้นสองกระแส กระแสหนึ่งรณรงค์ให้มีการอนุรักษ์ "วัฒนธรรมเก่า" ในฐานะที่เป็นมรดกของชาติไทย โดยการสนับสนุนให้มีการ "เก็บ" ศิลปวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นหัตถกรรม เครื่องจักสาน ลายผ้า คัมภีร์โบราณ วรรณคดีท้องถิ่น หรือการส่งเสริมดนตรีไทย นาฏศิลป์ไทยกับอีกกระแสหนึ่งที่สนใจการเกิดขึ้นของ "วัฒนธรรมใหม่" อันเป็นภาพของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน (สุรางค์ จันทวานิช และศิริพร ฐิตะฐาน. 2533 : 4 - 15)

สำหรับการวิจัยวัฒนธรรม ในส่วนที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ รับผิดชอบโดยการให้ทุนอุดหนุนการวิจัยวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้เริ่มดำเนินการให้ทุนอุดหนุนการวิจัยวัฒนธรรมในปีงบประมาณ 2524 โดยการสนับสนุนการศึกษา ค้นคว้าวิจัยแก่บุคคลทั่วไปตามหัวข้อที่กำหนดในแต่ละปี และสำนักงานฯ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการจากข้าราชการในสังกัดพิจารณาคัดเลือกเรื่องที่เหมาะสมสนับสนุน ในปี 2530 ได้เกิดแนวความคิดที่จะให้ผลงานวิจัยวัฒนธรรมเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาวัฒนธรรมและสังคมประเทศชาติในท้องถิ่นนั้น ๆ มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ได้มีการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้รับของท้องถิ่นภูมิภาคต่าง ๆ ปรึกษาหารือให้ข้อคิดเห็น โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรม 4 คณะประกอบด้วยคณะกรรมการการวิจัยวัฒนธรรมภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ และในปี 2532 ได้เพิ่มคณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร รวมเป็น 5 คณะ โดยอยู่ในวาระ 2 ปี มีหน้าที่ดังนี้คือ

1. พิจารณาเสนอแนะแนวทางการวิจัยวัฒนธรรม
2. พิจารณาเสนอแนะแนวการให้ทุนและแหล่งทุนวิจัยวัฒนธรรม
3. พิจารณาเสนอแนะวิธีดำเนินการวิจัยวัฒนธรรม
4. ติดตามประเมินผลการวิจัยวัฒนธรรมที่ได้รับทุนอุดหนุน
5. ให้ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมเผยแพร่ผลงานวิจัยวัฒนธรรม
6. พิจารณาคำแนะนำการอื่น ๆ ตามมติคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและตามที่

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเห็นชอบ

(สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2533 : 3 -4)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการวิจัยวัฒนธรรม เพิ่มขึ้นอีกคณะหนึ่ง เพื่อทำหน้าที่ กำหนดนโยบายและกรอบการวิจัยวัฒนธรรมของประเทศในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้ ศึกษาและสำรวจงานวิจัยทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบัน จัดประชุมทางวิชาการ งานวิจัยวัฒนธรรมประจำปี กำหนดนโยบายงานวิจัยทางวัฒนธรรม กำหนดหัวเรื่องงานวิจัย ประจำปีอุดหนุนโครงการวิจัย พัฒนานักวิจัย รางวัลนักวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ตลอดจนดำเนินการเพื่อให้มีศูนย์ข้อมูลงานวิจัยวัฒนธรรม เชื่อมประสานความร่วมมือกับ อนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมทุก ๆ ภาค รวมทั้งประสานความร่วมมือกับองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศและต่างประเทศ และดำเนินการตามที่คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติมอบหมาย

การพัฒนาวัฒนธรรมจะสัมฤทธิ์ผลในทางปฏิบัติ จำเป็นต้องมีการวิจัยวัฒนธรรมเป็นฐานรองรับ การวิจัยทางวัฒนธรรมที่ผ่านมาเป็นผลงานที่เกิดจากความสนใจส่วนตัวเป็นส่วนใหญ่ มุ่งเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานทางวัฒนธรรม และมีแนวโน้มไปในทางด้านคติชนวิทยา ดังผลงานวิจัยวัฒนธรรมแห่งชาติ ในช่วงปี พ.ศ. 2524 - 2529 อาทิเช่น

1. ผ้าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (2524)
2. ภาษาไทยที่ใช้ในปัจจุบันในรัฐกลันตัน ไทรบุรี และปะลิส (2524)
3. การศึกษาประเพณีทำขวัญและมงคลพจน์ในพิธีแต่งงาน (2524)
4. ประวัติการปั้นหม้อดินของชาวบ้านแบ้ง จังหวัดสิงห์บุรี (2525)
5. การศึกษาเครื่องใช้ในครัวเรือนแบบดั้งเดิมของคนไทยในชนบทภาคกลาง (2525)

6. ลวดลายการตกแต่งบ้านของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดภาคใต้ (2526)
7. การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังสกุลช่างเพชรบุรีที่วัดใหญ่สุวรรณาราม (2526)
8. การศึกษารูปแบบและประติมากรรมสังคโลกขนาดเล็ก (2526)
9. ปัจจัยที่มีต่ออิทธิพลต่อความนิยมไทยของนักเรียนมัธยมศึกษา (2529)

จากตัวอย่างงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น จะพบว่าความสนใจที่จะวิจัยทางวัฒนธรรมนั้น นอกจากจะเป็นความสนใจส่วนบุคคลแล้ว หัวข้อวิจัยก็มีหลากหลายทิศทางจนหาแนวทาง กรอบความคิดไม่ได้ และโดยส่วนใหญ่ไม่ได้มุ่งเน้นการศึกษา วิจัยเพื่อเข้าใจโครงสร้าง ความเข้าใจ

ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เชื่อมโยงกันระหว่างมนุษย์ สังคม แต่ผลการวิจัยดังกล่าวเป็นการสะท้อนเอกลักษณ์มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนและขณะเดียวกันก็ได้ช่วยอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้านด้วย

ท่ามกลางสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม ได้ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมที่ต้องแสวงหาทางป้องกัน และแก้ไขอย่างมีระบบ เพื่อให้สอดคล้องเชื่อมโยงกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจและมีการศึกษาวัฒนธรรมที่เป็นองค์รวม โดยใช้รูปแบบของการศึกษาแบบสหวิทยาการและประการสำคัญควรมีฐานและระบบข้อมูลการวิจัยที่สามารถนำมาประกอบการวางแผน นโยบาย ได้ทันทั่วถึงที่ต่อสภาพปัญหา

ปัจจุบันสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จะเน้นการดำเนินงานเป็นพิเศษระหว่างปี พ.ศ. 2532 - 2534 (เกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาวัฒนธรรม) โดยการวิจัยค้นคว้าวัฒนธรรมจะมุ่งไปในเรื่องหลัก ๆ คือ

1. ศึกษารวบรวมภูมิปัญญาชาวบ้าน ตามภูมิภาคต่าง ๆ มีประชาชนผู้รู้ผู้ชำนาญเฉพาะเรื่องอยู่มาก ล้วนเป็นผู้เข้าถึงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหลากหลาย เพื่อสร้างความภูมิใจและมั่นใจในรกรากวัฒนธรรมของประชาชน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจะสนับสนุนให้มีการวิจัยค้นคว้า เผยแพร่ให้เห็นคุณค่าภูมิปัญญาชาวบ้านมากขึ้น อันจะเป็นผลดีทางจิตวิทยา สังคมและสร้างความมั่นใจภูมิใจแก่ประชาชน

2. วัฒนธรรมกับการพัฒนา ในช่วงเวลาที่ผ่านมา การพัฒนาต่าง ๆ มักจะลืมนำวัฒนธรรมเป็นหลักคำเนนการ ก่อให้เกิดปัญหา อุปสรรคและข้อถ้อยนานาประการ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจะให้ความสำคัญในการศึกษาค้นคว้า เรื่องวัฒนธรรมกับการพัฒนา ซึ่งจะทำให้การพัฒนาสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงงานวัฒนธรรมยิ่งขึ้น

3. การศึกษา ค้นคว้า วิจัยวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ประเทศไทยมีชนกลุ่มน้อยกระจายอยู่ตามภาคต่าง ๆ มากมาย การศึกษา ค้นคว้า วิจัย วิถีชีวิตของชนกลุ่มน้อยแต่ละกลุ่มอย่างถ่องแท้ เป็นเรื่องจำเป็นทั้งต่อการพัฒนาและความมั่นคงของชาติ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจะสนับสนุนส่งเสริมสถาบันระดับอุดมศึกษา ให้ศึกษาเรื่องนี้

มากขึ้นแล้วนำมาใช้ประกอบการพิจารณาในการดำเนินการด้านวัฒนธรรมให้เหมาะสมต่อไป โดยถือหลักความยอมรับนับถือวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยว่าศักดิ์ศรีเท่ากัน (เอกวิทย์ ๗ กลาง. 2532 : 1)

ในพหุวัฒนธรรมเดียวกันแผนพัฒนาวัฒนธรรม ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กำหนดแนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยวัฒนธรรมไว้ดังนี้

นโยบาย

ส่งเสริมให้มีการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับตัว การแก้ปัญหา การดำเนินชีวิต การเพิ่มประสิทธิภาพ การบริหารงาน วัฒนธรรม และการพัฒนาประเทศ

มาตรการ

พัฒนาฐานข้อมูลการวิจัยวัฒนธรรม ทั้งในด้านองค์ความรู้และแหล่งทรัพยากร การวิจัย ทั้งในและต่างประเทศให้เป็นระบบ เพื่อให้สามารถนำไปใช้สนับสนุนการวิจัยได้อย่าง สะดวกและรวดเร็ว

ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษา ค้นคว้าและวิจัย เพื่อการสั่งสมความรู้ การบริหารงานวัฒนธรรม การจัดทนายโยบายและแผนวัฒนธรรม การอธิบายปรากฏการณ์ การรณรงค์เพื่อปลูกจิตสำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรมทั้งของไทย และของมิตรประเทศ

ส่งเสริมให้มีการสังเคราะห์องค์ความรู้จากผลการวิจัยและคำต่าง ๆ ที่เป็น แนวคิดพื้นฐานทางวัฒนธรรมไทย

ส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแพร่ข้อมูล ผลการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยให้ สามารถนำไปใช้ในการบริหาร การปรับปรุงวิถีชีวิตของประชาชนและการพัฒนาประเทศ

เสริมสร้างประสิทธิภาพการวิจัยและนักวิจัยวัฒนธรรม

ส่งเสริมความร่วมมือการวิจัยวัฒนธรรมจากองค์กรภาครัฐบาล เอกชนและ มิตรประเทศ

ในส่วนที่จะให้ทุนอุดหนุนการวิจัยวัฒนธรรมในแผนพัฒนาวัฒนธรรมระยะที่ 7 ได้กำหนดกรอบในการศึกษาไว้ดังนี้

1. การศึกษาวิถีชีวิตของชาวไทยและมิตรประเทศ
2. การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย
3. การศึกษาขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ
4. การศึกษาแนวคิดสร้างสรรค์และการพัฒนาวัฒนธรรม ที่ปรากฏใน

การดำรงชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน

5. การศึกษาสภาพแวดล้อม
6. การศึกษาความสัมพันธ์ในครอบครัว
7. การศึกษา การสืบทอด และการปรับปรุงทางวัฒนธรรมเน้นโอกาส

ในการรับข้อมูลข่าวสารของท้องถิ่น และข้อมูลข่าวสารที่ท้องถิ่นจะได้รับ

8. การศึกษา การขยายขอบเขต การมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม โดยเน้นความเท่าเทียมในโอกาส ที่จะประพฤติปฏิบัติตามวัฒนธรรมของตน

9. การศึกษา การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เน้นการเลือกสรรที่จะรับวัฒนธรรมที่เป็นพื้นฐานและวัฒนธรรมกระแสใหม่ ที่ได้มีการเลือกสรรและสร้างสรรค์แล้วมาปรับใช้ในวิถีชีวิต

10. ศึกษาปัญหา และแนวทางการปรับปรุงการบริหารงานวัฒนธรรม

จากจุดเน้นและแผนพัฒนาวัฒนธรรม ระยะที่ 7 ดังกล่าว พบว่ากระแสของการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติในปัจจุบันจะให้ความสำคัญแก่กระแสวัฒนธรรมใหม่ที่มองวัฒนธรรมในเรื่องของวิถีชีวิตให้ความสนใจศึกษาวัฒนธรรมที่เป็นองค์ความรู้ และมีเป้าหมายเพื่อนำเอาความรู้ไปใช้ในการพัฒนาซึ่งสอดคล้องกับหน้าที่ความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เกี่ยวกับการจัดการวิจัยข้อหนึ่งว่า "ให้มีการศึกษาและวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวัฒนธรรม ตลอดจนการป้องกันและแก้ไขปัญหเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2533 : 23)

2. วิธีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม

การแสวงหาความรู้ที่เรียกว่า การวิจัย โดยเฉพาะการวิจัยทางสังคมศาสตร์นั้น เป็นกระบวนการศึกษาอย่างมีระบบในการเก็บรวบรวมข้อมูลการจัดและแยกประเภทข้อมูล การวิเคราะห์และการตีความข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบสำหรับคำถาม หรือปัญหาที่ตั้งไว้ ส่วนใหญ่จะเป็นการค้นหาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ และการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการศึกษาวิจัยที่จะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ ต่างก็เป็นการศึกษาทาง สังคมศาสตร์เหมือนกัน แต่จะมีความแตกต่างกันในเรื่องลักษณะของข้อมูล คือการวิจัยเชิงปริมาณ เหมาะสำหรับการวิจัยที่ต้องใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสและการเจตนาที่ช่วย ยืนยันปรากฏการณ์ ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพเหมาะสำหรับการวิจัยที่ต้องใช้ข้อมูลที่เป็นความหมาย ที่ทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ได้ลึกซึ้ง .

สำหรับการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมนั้น สามารถกระทำได้โดยอาศัยวิธีการทั้งการวิจัย เชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพหรือใช้การวิจัยทั้งสองลักษณะประกอบกัน โดยทั่วไปการวิจัย วัฒนธรรมใช้วิธีการศึกษาค่าต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาจากเอกสาร วรรณกรรม ซึ่งเป็นการรวบรวม ข้อมูลที่มีอยู่แล้วในตำรา หนังสือ เอกสาร วรรณกรรมหรือบทความต่าง ๆ การศึกษาจากวัสดุ วัตถุ ภาพเขียน ฯลฯ ซึ่งเป็นข้อมูลวัฒนธรรม การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม เช่นเดียวกันสามารถใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสังเกต การจดบันทึก การสัมภาษณ์ การจัดสนทนากลุ่ม การบันทึกประวัติชีวิตบุคคล การวิเคราะห์เครือข่ายสังคม การศึกษา ชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการเชิงคุณภาพ

การนำวิธีวิจัยเชิงคุณภาพมาใช้ในทางสังคมศาสตร์เกิดขึ้นเนื่องจากนักวิจัยพบว่า ข้อมูลหรือข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งเน้นความสำคัญของการวิเคราะห์ตัวเลขและ สถิตินั้นไม่สามารถตอบปัญหาบางประการ ได้ลึกซึ้งเพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่ เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม อันได้แก่ ความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ประวัติชีวิต ค่านิยมและวิถีชีวิต เป็นต้น ซึ่งไม่อาจนำมาจัดทำในรูปปริมาณได้ ทั้งนี้ เนื่องจาก ข้อมูลเหล่านี้จะมีลักษณะพิเศษของตัวเอง คือ มีความเป็นนามธรรมค่อนข้างมาก มีความสลับ

ซับซ้อนมาก โดยบางส่วนอาจสืบเนื่องมาจากสัมพันธ์ภาพทางสังคมและวัฒนธรรม หรือบางส่วนก็อาจเป็นเพราะความเป็นนามธรรมของข้อมูลและมีลักษณะของความเป็นพลวัต (Dynamic) คือ การเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (สุรางค์ วีรภิกษาณชัย. 2533 : 3 - 7)

ข้อควรคำนึงเกี่ยวกับลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ มีดังนี้

1. งานวิจัยเชิงคุณภาพใช้สภาพธรรมชาติ (Natural Setting) เป็นแหล่งโดยตรงของข้อมูล และตัวแปรของนักวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญ โดยที่ผู้วิจัยต้องเข้าไปอยู่ในสภาพการณ์ที่กำลังศึกษา เพื่อความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง การเข้าใจปรากฏการณ์ได้อย่างลึกซึ้งต้องศึกษาสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์นั้นด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเป็นเครื่องมือสำคัญ
2. การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นพรรณนาการ (Descriptive) คือ ข้อมูลที่เก็บได้จะอยู่ในรูปข้อความ หรือคำพูดมากกว่าที่จะเป็นตัวเลข
3. นักวิจัยเชิงคุณภาพสนใจกับกระบวนการมากกว่าผลที่ได้ สิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการจะบอกเราถึงสาเหตุของปรากฏการณ์ได้ การดูที่ผลที่ได้อาจบอกได้แต่เพียงว่าเกิดอะไรขึ้น แต่การดูที่กระบวนการจะบอกได้ว่าเกิดอะไรขึ้นได้อย่างไร
4. นักวิจัยเชิงคุณภาพมีแนวโน้มที่จะวิเคราะห์ข้อมูลอย่างอุปมาน (Inductive) คือ การสรุปหลักการจากข้อมูลต่าง ๆ ที่เก็บรวบรวมได้ การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการหาคำตอบไม่ใช่การทดสอบคำตอบที่ลองตั้งไว้ก่อน คำตอบนั้นจะได้มาก็โดยการพิจารณาภาพรวม นักวิจัยจึงไม่มุ่งที่จะพิสูจน์กฎเกณฑ์หรือทฤษฎีที่มีอยู่ก่อน และไม่นิยมที่จะสร้างสมมุติฐานเพื่อตีกรอบ นักวิจัยต้องพร้อมที่จะยืดหยุ่นตามลักษณะของข้อมูล
5. ความหมาย เป็นจุดสนใจของวิธีการเชิงคุณภาพ คือ การให้ความสนใจความหมายของผู้ที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่กำลังศึกษาว่า เขาคิดอย่างไรเกี่ยวกับปรากฏการณ์ ทั้งนี้ก็เพราะว่า การตีความของมนุษย์ที่มีต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ จะเป็นตัวบ่งบอกการกระทำของเขาที่จะมีต่อปรากฏการณ์นั้น ทำให้เราเข้าใจปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งอย่างรอบคอบ (สามารถ ศรีจันทร์. 2533 : 65 - 72 ; ข่าย โพธิ์สีดา. 2533 : 59 ; สุรางค์ จันทวานิช. 2531 : 1 - 24)

เมื่อพิจารณาจากลักษณะของข้อมูลแล้วการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมซึ่งศึกษาข้อมูลที่เป็นวิถีชีวิตจากสภาพบริบทสังคม โดยคำนึงถึงความหมายของวัฒนธรรมที่ว่าวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ ตลอดจนแบบแผนทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งการศึกษาครั้งนี้มีวิจัยอาศัยแนวคิดของการวิจัยเชิงคุณภาพในการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมเพื่อศึกษาชุมชน โดยให้กลุ่มตัวอย่างได้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีการวิจัยวัฒนธรรม และนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปใช้ฝึกปฏิบัติการภาคสนามเพื่อศึกษาชุมชน โดยเน้นศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน ดังที่สุภางค์ จันทวานิช และศิริพร ฐิตะฐาน (2533 : 18) กล่าวว่า วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเหมาะกับการศึกษาวรรณกรรม ในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนเพราะการจะศึกษาระบบวัฒนธรรม เพื่อให้เข้าใจในพฤติกรรมวิถีชีวิตและความเปลี่ยนแปลงในชุมชนจะต้องใช้เวลาในการศึกษา

3. งานวิจัยเกี่ยวกับวิธีการวิจัยวัฒนธรรม

ในช่วงแรกการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมยังมิได้ปรากฏออกมาในรูปของผลงานวิจัย แต่เป็นเรื่องของการพรรณนา และให้รายละเอียดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และการดำเนินชีวิตของคนไทย เช่น งานเขียนของพระยาอนุมานราชธน เรื่องการค้าด้วยสำเภาและตำนานภาษีภายใน (2483) เรื่องเชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรม (2498) เรื่องประเพณีไทย (2500) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการค้นคว้าจากตำนานหรือเอกสารที่มีอยู่ จากการสังเกตและสอบถามจากผู้รู้ ซึ่งเท่ากับเป็นการเรียบเรียงและรวบรวมความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น แต่ยังมีใช้การวิจัยที่มีการกำหนดพื้นที่การศึกษาอย่างแน่นอน เฉพาะเจาะจง หรือมีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ ส่วนวิธีการศึกษาที่เป็นระบบนั้น ในช่วงแรกนี้เป็นการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมของนักวิจัยชาวต่างประเทศที่ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย ซึ่ง เบญจา ยอดคำเนิน - แอ็ดลิจ์ และคณะ (2533) ได้กล่าวถึงงานวิจัยวัฒนธรรมในช่วงแรกไว้ดังนี้

เบเนดิกท์ (Benedict. 1943) ทำการศึกษาเรื่อง "Thailand Culture and Behavior" ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมและวัฒนธรรมของคนไทย

เอมบริ (Embree. 1950) ทำการศึกษา เรื่อง "Thailand A Loosely Structured Social System" เป็นการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างสังคมไทย ซึ่งวิพากษ์วิจารณ์สังคมไทยว่าเป็นโครงสร้างหลวมเมื่อเปรียบเทียบกับโครงสร้างสังคมของประเทศญี่ปุ่นและจีน

เดอ ยัง (De Young. 1955) ทำการศึกษา เรื่อง "Village Life in Modern Thailand"

คอฟมาน (Kaufman. 1960) ทำการศึกษา เรื่อง "Bangkhua : A Community Study in Thailand"

สำหรับงานวิจัยวัฒนธรรมของคนไทยนั้น สนิท สัมครการ (2515) ได้ศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวพวนในจังหวัดลพบุรี โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบการรวบรวมประวัติชีวิตของบุคคล เพื่อดูว่าชุมชนที่อยู่ใกล้ตลาดและเขตเมืองจะมีความแตกต่างไปจากชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากอิทธิพลของวัฒนธรรมเมืองมากน้อยเพียงไร นอกจากนี้ ก็ยังศึกษาถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวพวนกับชาวไทยที่อยู่ในเขตเทศบาลและในชุมชนใกล้เคียง รวมทั้งการเคลื่อนไหวทางสังคม ผลการศึกษาทำให้ได้ข้อมูลหลายประการที่แสดงถึงความแตกต่างหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างมากในชุมชนที่อยู่ใกล้ตลาดและเมือง ทั้งในแง่ของการผสมผสานทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนอาชีพและค่านิยม แบบแผนและพฤติกรรมเกี่ยวกับการบริโภคและอื่น ๆ

สุภางค์ จันทวนิช และคนอื่น ๆ (2525) ได้วิเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพตั้งแต่ปี 2500 - 2523 ในแง่มุมต่าง ๆ โดยใช้เฉพาะในส่วนของการใช้วิธีการศึกษาวิจัย พอจะสรุปได้ดังนี้ งานวิจัยเชิงคุณภาพ นักวิจัยนิยมใช้การวิจัยโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ (32.64) รองลงมา คือ การศึกษาจากเอกสาร (31.78) การสังเกต (19.51) การใช้แบบสอบถาม (7.77) การใช้ชุดเครื่องมือต่าง ๆ (2.25) แบบสำรวจ แบบบันทึกรายการ แบบมาตราประมาณค่า แบบการจัดอันดับ รวมทั้งวิธีอื่น ๆ (6.05) การใช้วิธีศึกษาประวัติชีวิต การใช้กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง และเมื่อพิจารณาเฉพาะนักวิจัยของไทยแล้วพบว่าวิธีการศึกษาวิจัยที่นิยมใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น นิยมใช้การศึกษาเอกสาร (21.76) รองลงมา คือ การสัมภาษณ์

(20.22) การสังเกต (8.29) การใช้แบบสอบถาม (5.55) วิธีอื่น ๆ (3.28) และชุดเครื่องมือต่าง ๆ (1.04) ในการศึกษาเอกสารนักวิจัยใช้เอกสารทั่วไปเป็นจำนวนมากที่สุดในด้านการสัมภาษณ์ใช้การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมากที่สุด ในด้านการสังเกตใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมมากที่สุด

เมื่อพิจารณางานวิจัยเชิงคุณภาพตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2500 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะงานวิจัยที่ศึกษาวิจัยในสนามเพื่อศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชน ชนบทต่าง ๆ ในประเทศไทยที่กระทำโดยนักวิจัยคนไทยและนักวิจัยต่างประเทศจะพบว่าใช้วิธีการหลากหลาย ประกอบด้วย การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและอย่างไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การศึกษาจากเอกสาร การทบทวนประวัติชีวิต การทบทวนที่ภาคสนาม เป็นต้น ซึ่งสรุปตัวอย่างใช้ระเบียบวิธีวิจัยของงานวิจัยเชิงคุณภาพงานวิจัยวัฒนธรรม ดังตาราง 1

ตาราง 1 สรุปตัวอย่างการใช้ระเบียบวิธีวิจัยของงานวิจัยเชิงคุณภาพ งานวิจัยวัฒนธรรม
ในช่วงปีพุทธศักราช 2500 - ปัจจุบัน

ปีทวิชัย	ชื่องานวิจัย	ระเบียบวิธีวิจัย	ผู้วิจัย
2500 - 2510	Ethnic Groups in the Valley of Nam Song and the Nam Lik ; Their Geographical Distribution and Some Aspects of Social Change	ใช้การวิจัยภาคสนาม โดยผู้วิจัยได้ไปอาศัย อยู่ในหมู่บ้านเก็บรวบรวม ข้อมูลโดยการ สังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างไม่ เป็นทางการ การทำ แผนที่ที่ตั้งหมู่บ้าน	อิวาทา ไคจิ (Iwata; Keiji)
	Ku Daeng, The Red Tomb : A Village Study in Northern Thailand	ใช้การวิจัยภาคสนาม โดยใช้วิธีการสังเกต แบบมีส่วนร่วม	คิงส์ฮิล คอนราด (Kingshill, Konrad)

ตาราง 1 (ต่อ)

ปีที่วิจัย	ชื่องานวิจัย	ระเบียบวิธีวิจัย	ผู้วิจัย
	An Inventory of Non-Buddhist Supernatural Objects in Central Thai Village	ใช้การวิจัยสนามโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การศึกษาเอกสาร การทำบันทึกภาคสนาม	เทกซ์เตอร์ โรเบิร์ต บี (Textor, Robert B)
	การศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้	ใช้การวิจัยสนาม โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การทำบันทึกภาคสนาม	พทยา สายหู
	Economic and Culture Changes in South	ใช้การวิจัยสนาม โดยการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการจากการศึกษาจากเอกสาร การทำบันทึกภาคสนาม	เฟรเซอร์ โทมัส เอ็ม จูเนียร์ (Fraser, Thomas M.Jr)

ตาราง 1 (ต่อ)

ปีที่วิจัย	ชื่องานวิจัย	ระเบียบวิธีวิจัย	ผู้วิจัย
2511 - 2520	การศึกษาหมู่บ้านอย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับลักษณะผู้นำท้องถิ่น อ.อำนาจเจริญ จ.อุบลราชธานี	ใช้การวิจัยสนาม โดยการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกการทำบันทึกภาคสนาม และการทำประวัติชีวิต	สุเทพ สุนทรเกษม
	อิทธิพลของสังคมต่อพัฒนาการของเด็กที่หมู่บ้านพรานหมื่น ต.บัวขาว อ.เมือง จ.อุดรธานี และหมู่บ้าน อูเม้ง ต.บุหว่า อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่	ใช้การวิจัยสนาม โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การใช้แบบสอบถามและการทำบันทึกภาคสนาม	นิยม คำนวณมาสุข และถาวร เกิดเกียรติพงษ์

ตาราง 1 (ต่อ)

ปีที่วิจัย	ชื่องานวิจัย	ระเบียบวิธีวิจัย	ผู้วิจัย
	การศึกษาสภาพ วัฒนธรรมไทยใหญ่ใน อำเภอแม่สลด	ใช้การวิจัยสนามโดย การสังเกตแบบมี ส่วนร่วมการสัมภาษณ์ อย่างเป็นทางการ การใช้แบบสอบถาม การวิเคราะห์เอกสาร และการทำบันทึก ภาคสนาม	วรุวรรณ อภิวิไลภา
	เศรษฐกิจชนบทของ อำเภออุทัย จาก รายงานการวิจัย เบื้องต้นโครงการ อยุธยา	ใช้การวิจัยสนาม โดย การสังเกตแบบไม่ ควบคุม การสัมภาษณ์ อย่างเป็นทางการ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล สำคัญ และการใช้แบบ สอบถาม	ปรีชา คุณินทร์พันธ์

ตาราง 1 (ต่อ)

ปีที่วิจัย	ชื่องานวิจัย	ระเบียบวิธีวิจัย	ผู้วิจัย
	Religion in Rural Central Thailand An Analysis of some Rituals and Beliefs	ใช้การวิจัยสนามโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ การศึกษาเอกสาร การทบทวนทัศนภาคสนาม	เทอร์วิล บาร์เรเนเจน (Terwiel, Barend-Jan)
	Peasantry and Modernization: A Study of the Phuan in Central Thailand	ใช้การวิจัยสนามโดยการศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านพวน 2 แห่ง ใช้การสังเกต แบบมีส่วนร่วม การทบทวนทัศนภาคสนาม การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ การทำประวัติชีวิต และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ	สนิท สัมครการ

ตาราง 1 (ต่อ)

ปีที่วิจัย	ชื่องานวิจัย	ระเบียบวิธีวิจัย	ผู้วิจัย
2521 - 2530	โครงสร้างเศรษฐกิจ ของชาวเขาในภาค เหนือของประเทศไทย	ใช้การวิจัยสนามโดย การทบทวนทัศนคติความสนาม	อานันท์ กาญจนพันธ์
	การยอมรับวัฒนธรรม ไทยของชาวข่ามบรรณ โคกขันธ์	ใช้การวิจัยสนามโดยใช้ การสัมภาษณ์	ชาติชาย มีเกิดมูล
	การปรับตัวให้เข้ากับ วัฒนธรรมไทยของชาว ลัวะ ในภาคเหนือของ ประเทศไทย	ใช้การวิจัยสนามโดยใช้ การสัมภาษณ์อย่างไม่ เป็นทางการ การ สัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ การสังเกต	ชาญชัย จีรวรรณ ธนกิจ
	การส่งเสริมกิจกรรม ทางเศรษฐกิจในพื้นที่ ชนบทโดยผ่านองค์กร เพื่อการช่วยเหลือ ตนเอง	ใช้การวิจัย โดยใช้ การสัมภาษณ์ อย่างไม่ เป็นทางการ	กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ

ตาราง 1 (ต่อ)

ปีที่วิจัย	ชื่องานวิจัย	ระเบียบวิธีวิจัย	ผู้วิจัย
2531 - ปัจจุบัน	เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต	ใช้การวิจัยสนาม โดย การสัมภาษณ์อย่างไม่ เป็นทางการ การทบทวนทักภาคสนาม	ฉัตรทิพย์ นาถสุภา
	การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ในชุมชนชาติพันธุ์ กวย และฉ้อ : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี	ใช้การวิจัยสนามเก็บ รวบรวมข้อมูลทั้งเชิง คุณภาพและปริมาณโดย ใช้เทคนิคการสังเกต แบบมีส่วนร่วม การ สัมภาษณ์และแบบสอบถาม	สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคนอื่น ๆ
	ศึกษาวัฒนธรรมในการ ทำนา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา	ใช้การวิจัยทางประวัติ ศาสตร์ โดยใช้เทคนิค การวิเคราะห์เอกสาร สิ่งพิมพ์ และประวัติ ศาสตร์บอกเล่า (Oral History) ในภาค สนาม	อำนาจ ศิลวัตร

ตาราง 1 (ต่อ)

ปีที่วิจัย	ชื่องานวิจัย	ระเบียบวิธีวิจัย	ผู้วิจัย
	ผลกระทบจากการเคลื่อนย้ายแรงงาน : กรณีบ้านสะแบง ต.สะแบง อ.หนองหาน อ.อุดรธานี	ใช้การวิจัยสนามเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์และวิเคราะห์เอกสารบันทึก	สุจิต มีจันทิ และ บุญส่ง สิ้นธุ์นอก
	วิกฤติทางวัฒนธรรมกับการดำรงชีวิตของเยาวชนสตรี : กรณีศึกษาผลกระทบของการพัฒนาในชนบทภาคเหนือศึกษาเฉพาะจังหวัดเชียงราย	ใช้การวิจัยสนามกับรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยใช้เทคนิค การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์และวิเคราะห์เอกสารบันทึก	วรรณะ รัตนพงษ์ และคณะ
	บทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนโดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน	ใช้การวิจัยสนาม โดย ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกการทำบันทึกภาคสนาม	ไวยาท สุทธนารักษ์

4. งานวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรวัฒนธรรม

วรรณิ ศีวกุล (2524 : บทคัดย่อ) ได้ทำการทดลองการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัดนครปฐม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลของการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้วยวิธีการสอนในห้องเรียน วิธีอยู่ค่ายพักแรมและกลุ่มที่ควบคุมโดยการเรียนรู้เองตามธรรมชาติ ทำการทดลองกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มที่สอนด้วยวิธีการอยู่ค่ายพักแรมและวิธีสอนในห้องเรียนมีความรู้ ความเข้าใจในมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นมากกว่าวิธีควบคุม เพราะมีอุปกรณ์ประกอบการถ่ายทอด กลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดด้วยวิธีอยู่ค่ายพักแรมมีความรู้ ความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมากกว่ากลุ่มที่ถ่ายทอดด้วยวิธีสอนในห้องเรียน เพราะกลุ่มที่สอนในห้องเรียนใช้วิธีสอนแบบบรรยาย ประกอบภาพหรือสไลด์ การสอนแบบอยู่ค่ายพักแรม นักเรียนจะได้ออกศึกษานอกสถานที่ การได้รับประสบการณ์ และกลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดด้วยวิธีสอนแบบอยู่ค่ายพักแรมและวิธีสอนในห้องเรียน มีทัศนคติทางด้านวัฒนธรรมดีกว่ากลุ่มควบคุม และสนม ครุฑเมือง (2524 : บทคัดย่อ) ได้สร้างบทเรียนสำเร็จรูป เรื่อง "การสอนวัฒนธรรมไทย" ด้วยสไลด์ประกอบเสียงสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาลในเขตการศึกษา 7 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างบทเรียนสำเร็จรูปเกี่ยวกับการสอนวัฒนธรรมไทย และหาประสิทธิภาพของบทเรียน ทำการทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า การสอนวัฒนธรรมโดยใช้บทเรียนสำเร็จรูป ภาพสไลด์พร้อมม้วนเทปบันทึกเสียงช่วยให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย

สุจริศ บัวพิมพ์ (2528) ได้ทำการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านในสถาบันอุดมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักสูตรและสำรวจรายวิชาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ปรากฏอยู่ในเอกสารหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษา เปรียบเทียบจำนวนรายวิชา และหน่วยกิตของวิชาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรในส่วนที่เป็นวิชาพื้นฐานและวิชาเอก ซึ่งผลการวิจัยพบว่า สถาบันที่เปิดสอนสายสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์จะมีรายวิชาพื้นฐานทางวัฒนธรรมมากกว่า สถาบันที่เปิดสอนสายวิทยาศาสตร์ ผลการเปรียบเทียบระหว่างสถาบันในเรื่องรายวิชาเอก พบความแตกต่างมาก คือ สถาบันที่สอนสายวิทยาศาสตร์เพียงด้านเดียว ไม่มีวิชาเอกที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน และสถาบันที่เกี่ยวข้องกับสังคมศาสตร์ หรือ

มนุษยศาสตร์จะมีวิชาเอกที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน และจากการสำรวจความคิดเห็นของนิสิต นักศึกษาต่อการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านพบว่ามีความต้องการที่จะได้รับประสบการณ์ตรงจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม และประสงค์ให้สถาบันจัดวิชาวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวิชาบังคับพื้นฐาน และเปิดสอนวิชาเอกให้มากขึ้น

จากผลการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมเป็นเรื่องสำคัญ สถาบันที่จัดการเรียนการสอนทางด้านวิทยาศาสตร์ ยังไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อเรื่องวัฒนธรรม และสถาบันการศึกษาบางแห่งถึงแม้จะเป็นสถาบันการศึกษาทางสายสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก็ยังมีได้กำหนดให้รายวิชาวัฒนธรรมเป็นวิชาบังคับ และเมื่อมีการเรียนการสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรม ในเรื่องของการเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมก็เป็นเพียงการศึกษาภาคทฤษฎีที่ขาดการฝึกปฏิบัติเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมขึ้นมานั้น จะก่อประโยชน์แก่การจัดการเรียนการสอนในรายวิชาวัฒนธรรมหรือรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร การประเมินผลหลักสูตรและงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

1. ความหมายของหลักสูตร

คำว่า "หลักสูตร" มีความหมายที่แตกต่างกันหลายประการในภาษาอังกฤษ คำว่า "หลักสูตร" หรือ "Curriculum" มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า "Racecourse" ซึ่งหมายถึง สนามแข่ง ความเป็นจริงแล้วความคิดเกี่ยวกับหลักสูตรแต่เดิมมานั้น คนส่วนใหญ่คิดว่าหลักสูตรมีลักษณะเป็นสนามแข่งจริง ๆ คือนักเรียนต้องแข่งขันกันเรียนให้จบ เพื่อที่จะได้รับประกาศนียบัตรหรือปริญญา แม้ในปัจจุบันความเชื่อหรือแนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรก็ยังยึดมั่นอยู่ว่า "หลักสูตร" คือ สนามแข่งที่ประกอบด้วยรายวิชาต่าง ๆ ซึ่งนักเรียนจะต้องเรียนให้ประสบผลสำเร็จ (ชมพันธ์ ฤกษ์ชัย ๒๕๓๐ : ๑)

การให้ความหมายของคำว่าหลักสูตรนั้นแตกต่างกันออกไปตามข้อกำหนดของผู้นิยามความหมาย เช่น

โบแชมพ์ (Beauchamp. 1981 : 61 - 62) กล่าวถึงความหมายของหลักสูตร มีอยู่ด้วยกัน 3 สถานะคือ

1. ความหมายของหลักสูตรในขอบเขตของศาสตร์สาขาวิชาหนึ่ง ซึ่งศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตร วิธีการใช้หลักสูตรและวิธีการประเมินผลหลักสูตร

2. ความหมายของหลักสูตรในขอบเขตของข้อกำหนด เกี่ยวกับการเรียนที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการ ซึ่งตามความหมายนี้จะหมายถึงเอกสารซึ่งเขียนขึ้นอย่างเป็นทางการ ซึ่งในเอกสารประกอบด้วยรายละเอียด จุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน รายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอนข้อกำหนดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการเรียน รวมทั้งกำหนดเวลาสำหรับการเรียนการสอนด้วย

3. ความหมายของหลักสูตรในขอบเขตของระบบการทำงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ซึ่งหมายถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรได้แก่ การจัดบุคลากร กระบวนการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการใช้หลักสูตร กระบวนการประเมินผลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับหลักสูตร เป็นการมองที่เน้นกระบวนการและผลผลิตจากกระบวนการนั้น ๆ

โดยส่วนใหญ่จะนิยามหลักสูตรเป็นมวลประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้เด็กดังเช่น

หลักสูตร คือ รายการที่ทางโรงเรียนกำหนดสอนและรวมทั้งวัสดุหลักสูตรอื่น ๆ

รายวิชาที่จัดให้กับเด็ก รายวิชาที่ทางโรงเรียนเปิดสอน การวางแผนจัดประสบการณ์

การเรียนรู้ ซึ่งทางโรงเรียนจัดเสนอแนะขึ้นไว้ (วิชัย วงษ์ใหญ่. 2525 : 1 - 20)

Smith, Stanley and Shores. 1957 : 3)

หลักสูตรมีลักษณะเป็นประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียน ซึ่งอยู่ภายใต้การอำนวยการหรือการจัดการของโรงเรียนที่จัดให้เพื่อเป็นการเพิ่มความรู้ประสบการณ์อย่างเป็นระบบ ตลอดจน

การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข (Krug. 1957 ; Good. 1973 ; Oliva.

1982 : 10 ; Beane and Alessi. 1986 : 31 ; ธารง บัวศรี. 2504 : 64 ;

เอกวิทย์ ๗ กลาง. 2511 : 108 ; ธวัชชัย ชัยจิรฉายกุล. 2529 : 10)

หลักสูตรมีลักษณะเป็นโครงการแผนการเรียนแนวทางก่อนการปฏิบัติหรือเป็นรายการที่ทางโรงเรียนกำหนดให้กับเด็ก เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถและคุณลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนด (Taba. 1962 : 10 ; ธวัชชัย

ชัยจิรฉายกุล. 2529 : 10 ; อ้างอิงมาจาก Saylor and others. n.d. ;

วิจัย ว่างค์ใหญ่. 2525 : 1 - 2 ; วิทยุ สาร. 2521 : 240 ; สุมิตร คุณานุการ.
2523 : 2)

หลักสูตร หมายความว่า ประสพการณ์ทั้งมวลที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
รวมถึงส่วนที่เป็นข้อกำหนดรายการสอนและส่วนที่เป็นกระบวนการทั้งปวง เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้
ตามข้อกำหนดนั้น (สิริพร บุญณันต์. 2529 : 5)

สังค อูทรานันท์ (2523 : 9 - 16) ได้จัดแบ่งประเภทคานิยามของหลักสูตร
ที่ปราชญ์ทางสาขาหลักสูตรให้ไว้ โดยมีจุดเน้นที่แตกต่างกันไว้ 8 ประเภท คือ

1. หลักสูตร คือ รายวิชาหรือเนื้อหาสาระที่ใช้สอน
2. หลักสูตร คือ มวลประสพการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่เด็ก
3. หลักสูตร คือ กิจกรรมการเรียนการสอน
4. หลักสูตร คือ สิ่งที่สังคมคาดหวังหรือมุ่งหวังจะให้เด็กได้รับ
5. หลักสูตร คือ สื่อกลางหรือวิถีทางที่จะนำเด็กไปสู่จุดหมายปลายทาง
6. หลักสูตร คือ ข้อผูกพันระหว่างครูและนักเรียน และสิ่งแวดล้อม

ทางการเรียน

7. หลักสูตร คือ กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน ครู และ
สิ่งแวดล้อมทางการเรียน

8. หลักสูตรในความหมายอื่น ๆ

การนิยามความหมายของหลักสูตร จะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ว่าต้องการใช้นิยาม
หรือความหมายใดที่จะให้ประโยชน์ที่สุด บรรลุวัตถุประสงค์ของสถานการณ์ที่ต้องการและควร
ทำความเข้าใจเพิ่มเติมว่า หลักสูตรควรจะรวมไปถึงกิจกรรมที่อยู่นอกห้องเรียน (Extra -
class) หรือกิจกรรมนอกหลักสูตร (Extra curricular) อีกด้วย

จากความหมายนิยามของหลักสูตรที่ปราชญ์ทางสาขาหลักสูตร ได้ให้ไว้พอสรุปได้ว่า
หลักสูตรหมายถึง เอกสารข้อกำหนดเกี่ยวกับมวลประสพการณ์ที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการสำหรับ
เป็นแนวทางในการจัดประสพการณ์ เพื่อให้ผู้เรียนได้เจริญงอกงามพัฒนาไปในแนวทางที่ต้องการ

สำหรับการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยทางวัฒนธรรมนี้ เป็นหลักสูตรที่ผู้จัดสร้างขึ้นเป็นเอกสารหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรที่แสดงถึงข้อกำหนด และมวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาและประสบการณ์เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยทางวัฒนธรรม

จบ

2. แนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development) หมายถึงการทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือการจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย รวมไปถึงการผลิตเอกสารต่าง ๆ สำหรับผู้เรียนด้วย (Saylor and Alexander, 1974 : 7) ส่วน สัจ อูทรานันท์ (2523 : 30) ให้ความหมายการพัฒนาหลักสูตร 2 ลักษณะ คือ ความหมายแรก หมายถึง การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และอีกความหมายหนึ่งเป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย

การพัฒนาหลักสูตรจะมีความหมายครอบคลุมถึงการสร้างหลักสูตร การวางแผนหลักสูตรและการปรับปรุงหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรนั้นเป็นการปรับปรุงคุณภาพของหลักสูตรให้ดีขึ้นทั้งระบบ (สันต์ ธรรมบำรุง, 2527 : 92) นั่นคือ เป็นกระบวนการที่พิจารณาว่าหลักสูตรนั้นจะดำเนินการต่อไปอย่างไรโดยจะเกี่ยวข้องกับคำถามที่ว่าใครเป็นผู้เข้ามามีส่วนในการสร้างหลักสูตร ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง หรือนักเรียน การดำเนินการใดบ้างที่จะถูกใช้ในการสร้างหลักสูตร ถ้าการทำงานเป็นคณะกรรมการจะดำเนินการจัดระบบอย่างไร โดยจริง ๆ แล้วสถานการณ์ในการพัฒนาหลักสูตร ไม่สามารถแยกออกจากการสร้างหลักสูตรได้ ทั้งสองจะมีกระบวนการที่ซับซ้อนกันอยู่ การตัดสินใจในการสร้างและพัฒนาหลักสูตรมักจะกระทำในเวลาเดียวกัน

แนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรนั้น มีนักการศึกษาหลายท่านได้เสนอแนวคิดและรูปแบบไว้จำนวนมาก ซึ่งมีรายละเอียด ขั้นตอนแตกต่างกันออกไปตามแนวความคิดของแต่ละท่าน ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยอาศัยแนวคิดประกอบด้วยเป็นรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของ ทาบ (Taba) สมิธ สแตนเลย์ และชอร์ (Smith, Stanley and Shores) สัจ อูทรานันท์ และวิชัย วงษ์ใหญ่ เพื่อนำเป็นฐานในการสร้างและพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม ดังนี้

1. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบา (Taba)

ทาบา (Taba) ได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรไว้ 8 ขั้นตอนดังนี้

1.1 สสำรวจสภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคม รวมทั้งศึกษาพัฒนาการของผู้เรียน กระบวนการเรียนรู้ ธรรมชาติของความรู้ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดจุดมุ่งหมาย

1.2 กำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษา ซึ่งควรเป็นจุดมุ่งหมายที่สามารถนำไปปฏิบัติจริง และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการเลือกและจัดเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้

1.3 คัดเลือกเนื้อหาวิชาความรู้ที่จะนำมาใช้ในการเรียน การสอน โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้เป็นสำคัญ

1.4 จัดลำดับเนื้อหาวิชาที่คัดเลือกมา โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมในการที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้ใดก่อนหรือหลังการเรียน อาจลำดับตามความยากง่าย ความกว้างแคบหรือการเป็นพื้นฐานต่างกัน

1.5 คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ โดยคัดเลือกประสบการณ์ซึ่งจะนำมาเสริมเนื้อหาวิชาและกระบวนการเรียนรู้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ประสบการณ์นี้จะสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ด้วย

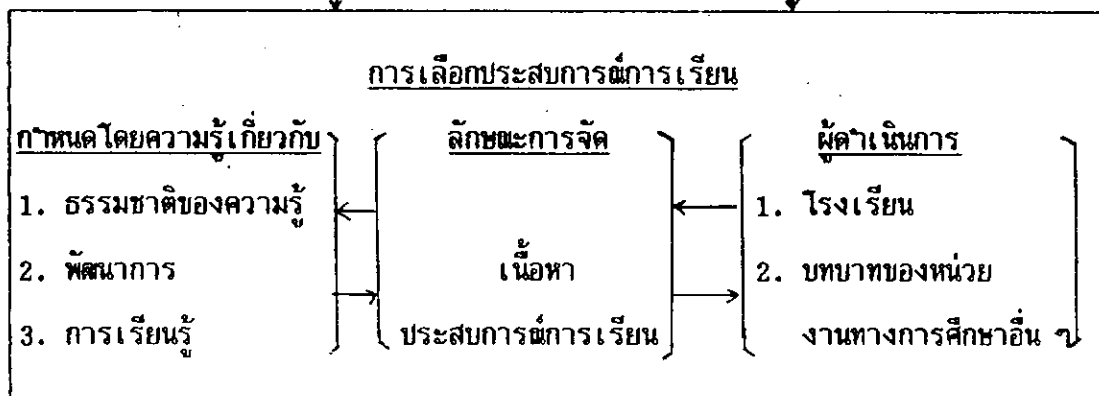
1.6 จัดลำดับขั้นประสบการณ์การเรียนรู้ตามลำดับก่อนหลัง เพื่อให้การจัดกระบวนการเรียนการสอนบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้

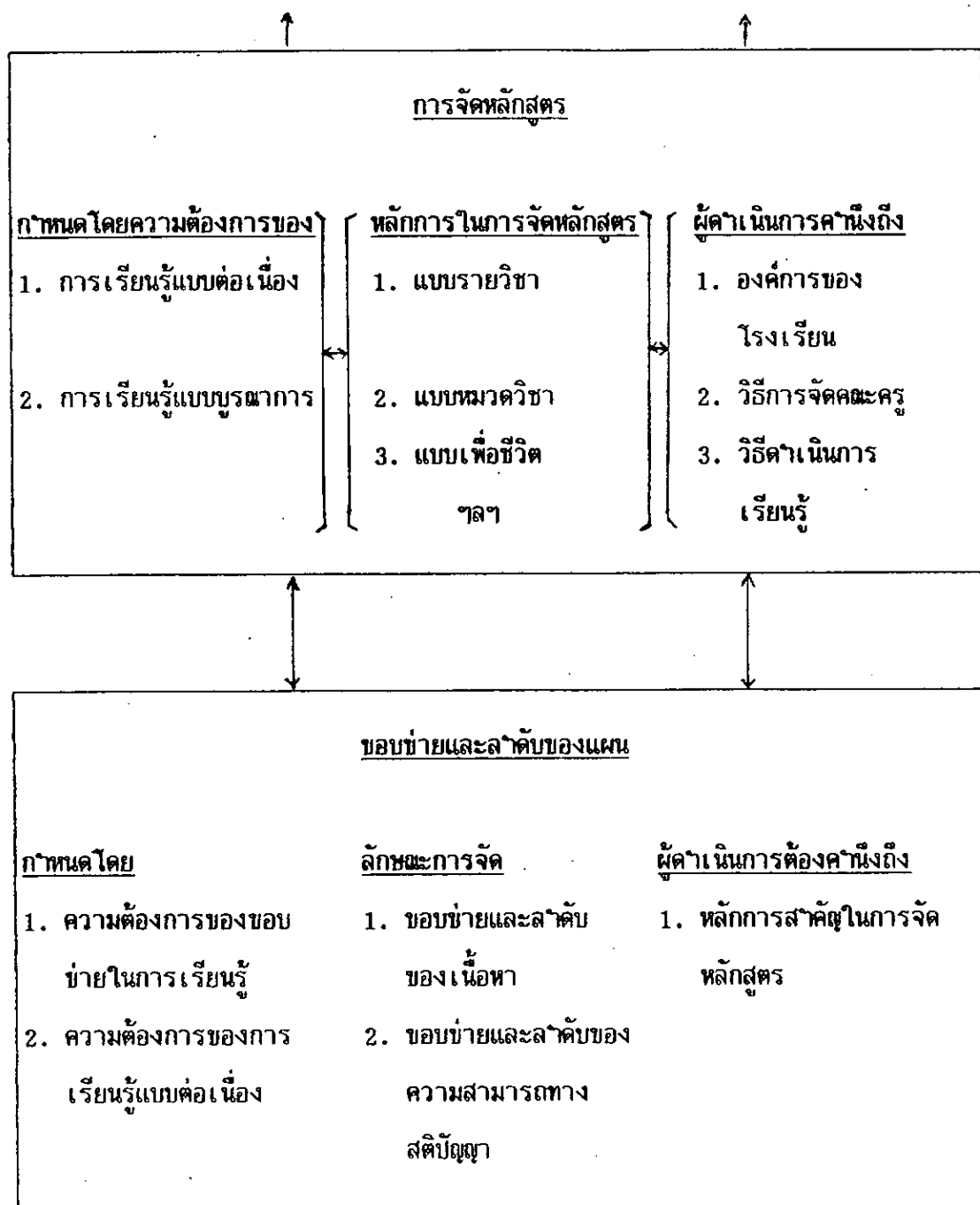
1.7 ประเมินผล เป็นการประเมินผลประสิทธิภาพของหลักสูตรว่าเนื้อหาหรือประสบการณ์ได้ทำให้เกิดการเรียนรู้ตามที่ได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้หรือไม่

1.8 ตรวจสอบความคงที่ และความเหมาะสมในแต่ละขั้นตอน โดยการตั้งคำถามเพื่อตรวจสอบเนื้อหาที่จัดขึ้นสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายหรือไม่ ประสบการณ์เรียนช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ตามจุดมุ่งหมายที่ควรจะเป็นหรือไม่

นอกจากนี้ ทาบา ยังได้เสนอรูปแบบในการวางแผนจัดสร้างหลักสูตร โดยขยายจากรูปแบบของเฮร์ลิกและไทเลอร์ (Herlick and tyler) ดังภาพประกอบ 2

<u>จุดมุ่งหมายที่จะประสบผลสำเร็จ</u>		
<u>กำหนดโดยการวิเคราะห์</u>	<u>จำแนกโดย</u>	<u>ระดับ</u>
1. วัฒนธรรมและความต้องการของสังคม	1. ชนิดของพฤติกรรม	1. จุดมุ่งหมายทางการ
2. ผู้เรียนกระบวนการเรียนรู้และหลักการ	2. ขอบข่ายของเนื้อหาวิชา	2. จุดมุ่งหมายทั่วไปของโรงเรียน
3. ขอบข่ายและประโยชน์ของความรู้	3. ขอบข่ายของความ ต้องการ	3. จุดมุ่งหมายทางการเรียนการสอนเฉพาะด้าน
4. อุดมการณ์ทางประชาธิปไตย		

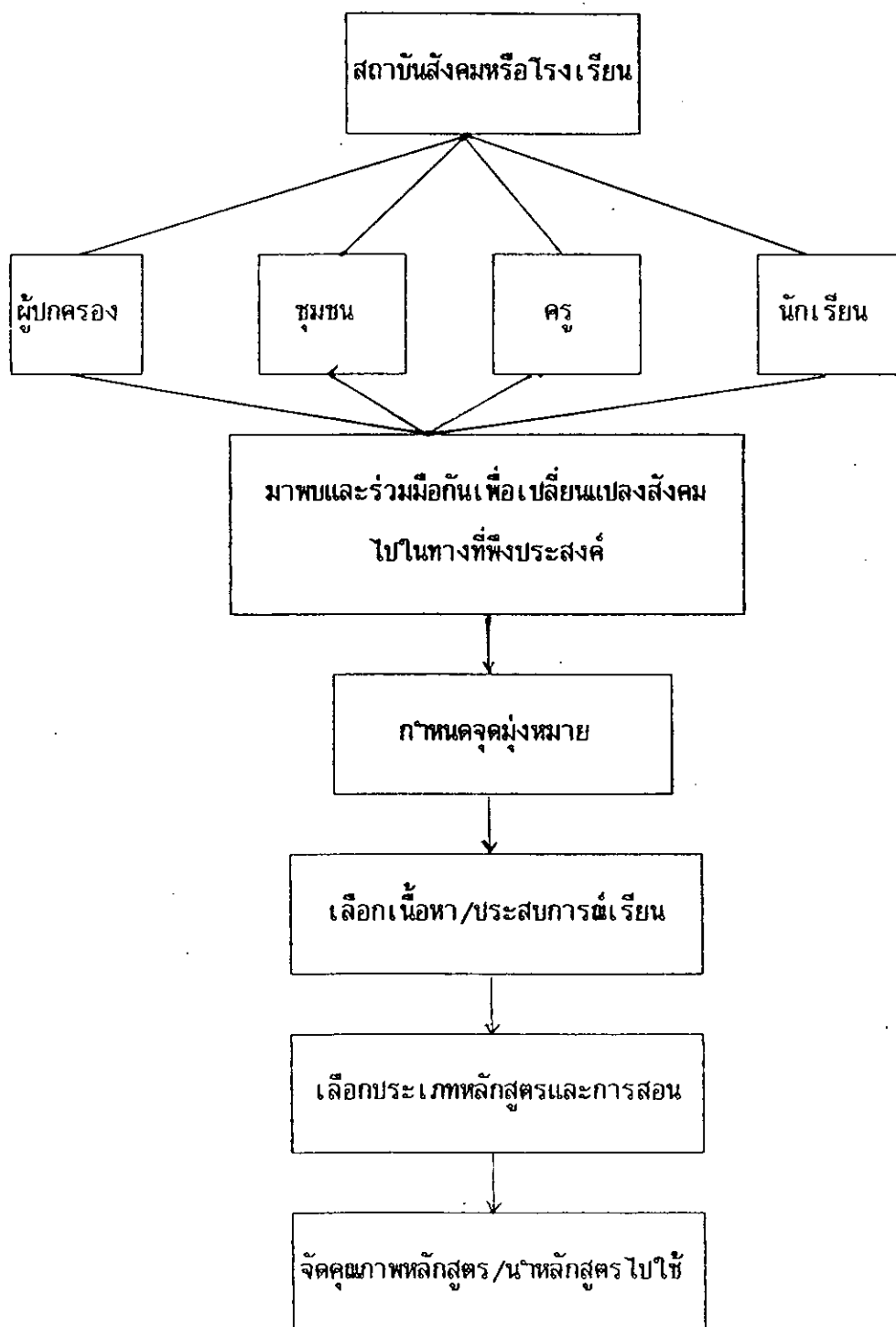
ภาพประกอบ 2 รูปแบบในการวางแผนหลักสูตรของทาบา

2. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของ สมิธ สแตนเลย์และชอร์

สมิธ (Smith) สแตนเลย์ (Stanley) และชอร์ (Shores)

เสนอแนวความคิดการพัฒนาหลักสูตรโดยใช้การศึกษาสังคมเป็นพื้นฐาน (Socialize Approach) ทั้งนี้ สมิธและคณะมีความเห็นว่าโรงเรียนทั้งโรงเรียนเป็นสังคมหนึ่ง ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรจึงมุ่งเน้นการศึกษาสังคมทางด้านทักษะ ค่านิยม รูปแบบของสังคม และสภาพปัญหาความต้องการของสังคม เพื่อที่พยายามนำมาหล่อหลอม และส่งผลกระทบไปสู่โรงเรียนในรูปแบบที่เป็นปัญหาของสังคมและโรงเรียนพยายามจัดการศึกษา เพื่อมุ่งฝึกคนให้เข้าใจสังคมและการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ก็จะเป็จุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นนั่นเอง หลังจากนั้นก็จะเป็นการเลือกเนื้อหาวิชาหรือประสบการณ์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการเลือกประเภทของหลักสูตรและการสอนที่จะนำมาใช้เหมาะกับสภาพสังคม การจัดคุณภาพของหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของสมิธ และคนอื่น ๆ แสดงความสัมพันธ์ได้

คิงภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของ สมิธ และคณะ

3. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของ สจ๊วต อุทรานันท์

สจ๊วต อุทรานันท์ (2532 : 38 - 43) ได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรไว้ 7 ขั้นตอน ดังนี้

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเพื่อการพัฒนาหลักสูตร

3.2 การกำหนดจุดมุ่งหมาย เพื่อมุ่งแก้ปัญหาและสนองความต้องการ
ที่ได้จากการวิเคราะห์

3.3 การคัดเลือกและจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้

3.4 การกำหนดมาตรการการวัดและประเมินผล เพื่อทราบว่าควร
จะวัดและประเมินผลอะไรบ้าง

3.5 การนำหลักสูตรไปใช้ นำไปปฏิบัติ นำไปสู่การเรียนการสอน

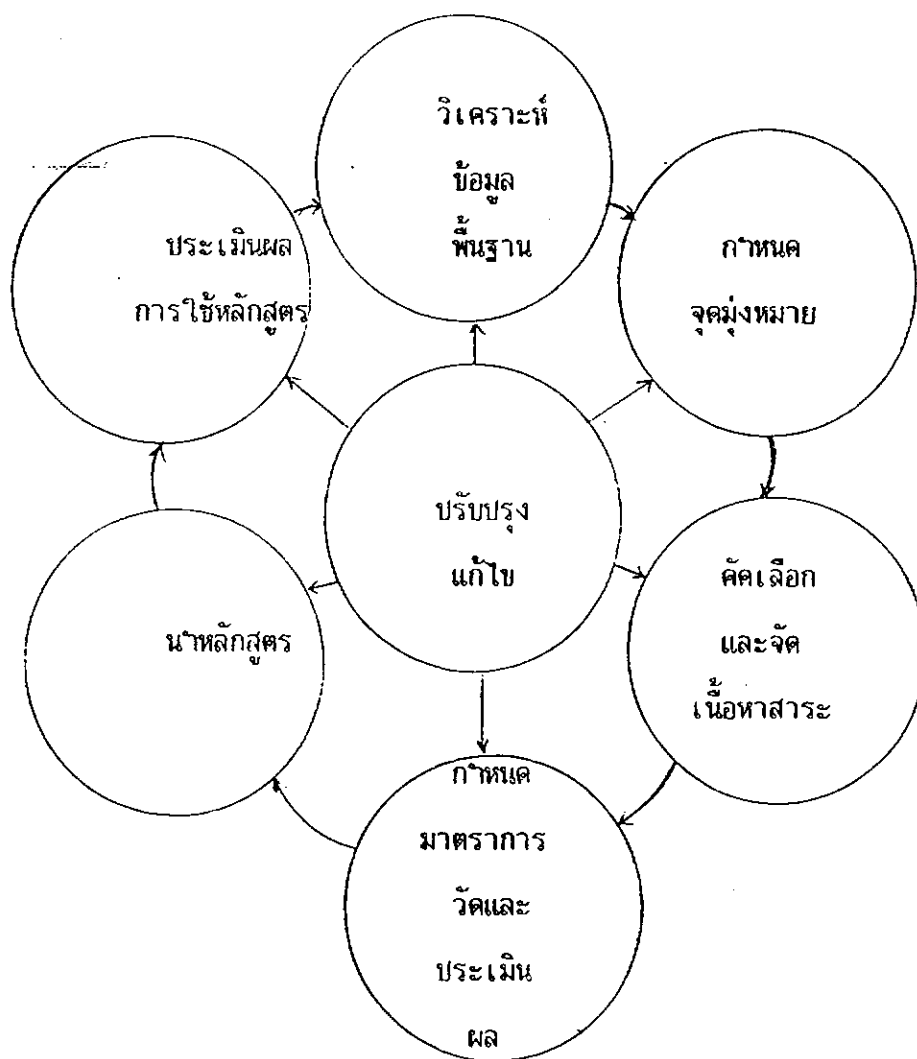
3.6 การประเมินผลการใช้หลักสูตรเพื่อประเมินสัมฤทธิ์ผลของ

หลักสูตร

3.7 การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคม

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรทั้ง 7 ขั้นตอนนี้ จะมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องอย่าง

เป็นวัฏจักร ดังภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 วัฏจักรของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของ สังกัด อุทยานันท์

4. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของ วิชัย วงษ์ใหญ่

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2532) เสนอแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร ซึ่งประกอบด้วยระบบที่สัมพันธ์กัน 3 ระบบ คือ ระบบการร่างหลักสูตร ระบบการนำหลักสูตรไปใช้และระบบการประเมินหลักสูตร แต่ละระบบการประกอบด้วยขั้นตอนย่อยต่าง ๆ ดังนี้

4.1 ระบบร่างหลักสูตร การร่างหลักสูตรมีอยู่ 4 ขั้นตอนได้แก่

4.1.1 สิ่งกำหนดหลักสูตร คือ การเตรียมการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้สำหรับการพัฒนาหลักสูตร อาจเริ่มจากการศึกษาวิจัย เพื่อให้

ทราบข้อเท็จจริงหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อม เช่น ต้องการทราบสภาพความต้องการของสังคมในด้านการศึกษา ต้องการทราบสภาพการศึกษาในปัจจุบัน แนวโน้มของสังคมและความต้องการทางการศึกษาในอนาคต การศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการกำหนดหลักสูตรประกอบไปด้วยสิ่งกำหนดทางวิชาการ สิ่งกำหนดทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ สิ่งกำหนดทางการเมือง

4.1.2 รูปแบบหลักสูตร หลังจากศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากสิ่งกำหนดหลักสูตรแล้ว ก็เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับรูปแบบหลักสูตร เช่น หลักสูตรแบบรายวิชา หลักสูตรแบบบูรณาการหรือหลักสูตรแบบแกนวิชา เป็นต้น รูปแบบหลักสูตรจะประกอบด้วย โครงสร้างและองค์ประกอบหลักสูตร ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นภาพรวมและมาตรฐานการศึกษาของแต่ละหลักสูตร

4.1.3 การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร เมื่อร่างหลักสูตรเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก่อนจะนำหลักสูตรไปใช้จะต้องตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขบางส่วนก่อนนำไปใช้จริง การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรอาจใช้วิธีการประชุมสัมมนาหรือให้ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีประสบการณ์ช่วยพิจารณาการทดลองใช้หลักสูตรแบบนำร่อง เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของหลักสูตร

4.1.4 การปรับแก้หลักสูตรก่อนนำไปใช้ การปรับแก้หลักสูตร ต้องอาศัยการจัดทำข้อมูลที่ชัดเจน อันจะเป็นการทำให้การปรับแก้ไขหลักสูตรเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ

4.2 ระบบการใช้หลักสูตร การใช้หลักสูตรมีอยู่ 3 ขั้นตอน ได้แก่

4.2.1 การขออนุมัติหลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรที่ผ่านการปรับแก้แล้ว เสนอหน่วยงานบังคับบัญชาเพื่อให้ความเห็นชอบสั่งการ

4.2.2 การวางแผนการใช้หลักสูตร เป็นขั้นตอนเตรียมการใช้หลักสูตร ซึ่งจะต้องคำนึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

4.2.2.1 การประชาสัมพันธ์หลักสูตร

4.2.2.2 การเตรียมงบประมาณ

- 4.2.2.3 การเตรียมความพร้อมของบุคลากร
- 4.2.2.4 วัสดุหลักสูตร
- 4.2.2.5 บริการสนับสนุนและอาคารสถานที่
- 4.2.2.6 ระบบบริหารของสถาบันการศึกษา
- 4.2.2.7 การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับผู้สอน
- 4.2.2.8 การประเมินผลและติดตามการใช้

หลักสูตร

4.2.3 ค่าเงินการใช้หลักสูตรหรือบริหารหลักสูตร ขึ้นต่อนั้นนับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด เป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ ที่ว่าเป็นศาสตร์นั้นหมายถึง การวางแผนใช้อย่างเป็นระบบ และใช้เทคโนโลยีทางการศึกษามาช่วยเสริม ส่วนที่ว่าเป็นศิลปะนั้น หมายถึง ผู้ใช้ในที่รวมทั้งผู้บริหารและผู้สอนจะมีบทบาทมากในการที่จะทำให้หลักสูตรบรรลุความสำเร็จมากน้อยเพียงใด ดังที่กล่าวว่า หลักสูตรแม้จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม ถ้าผู้สอนไม่สนใจไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนการสอน หลักสูตรใหม่นั้นก็ไม่มีความหมายและไม่ได้ผลตามที่หลักสูตรคาดหวัง

4.3 ระบบการประเมินหลักสูตร เป็นระบบสุดท้ายของการพัฒนาหลักสูตร การประเมินหลักสูตรคือกระบวนการเปรียบเทียบระหว่างผลการใช้หลักสูตรที่วัดได้กับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร การประเมินหลักสูตร มีขั้นตอนและกระบวนการดังนี้

4.3.1 วางแผนประเมินหลักสูตร เป็นการพิจารณาว่าจะประเมินหลักสูตรในส่วนใดบ้าง เช่น ประเมินเอกสารหลักสูตร ประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ประเมินการสอนของผู้สอน ประเมินการบริหารหลักสูตรของผู้บริหาร ประเมินติดตามผลผู้สำเร็จการศึกษา และประเมินการยอมรับหลักสูตรจากผู้ปกครองหรือชุมชนเหล่านี้ เป็นต้น

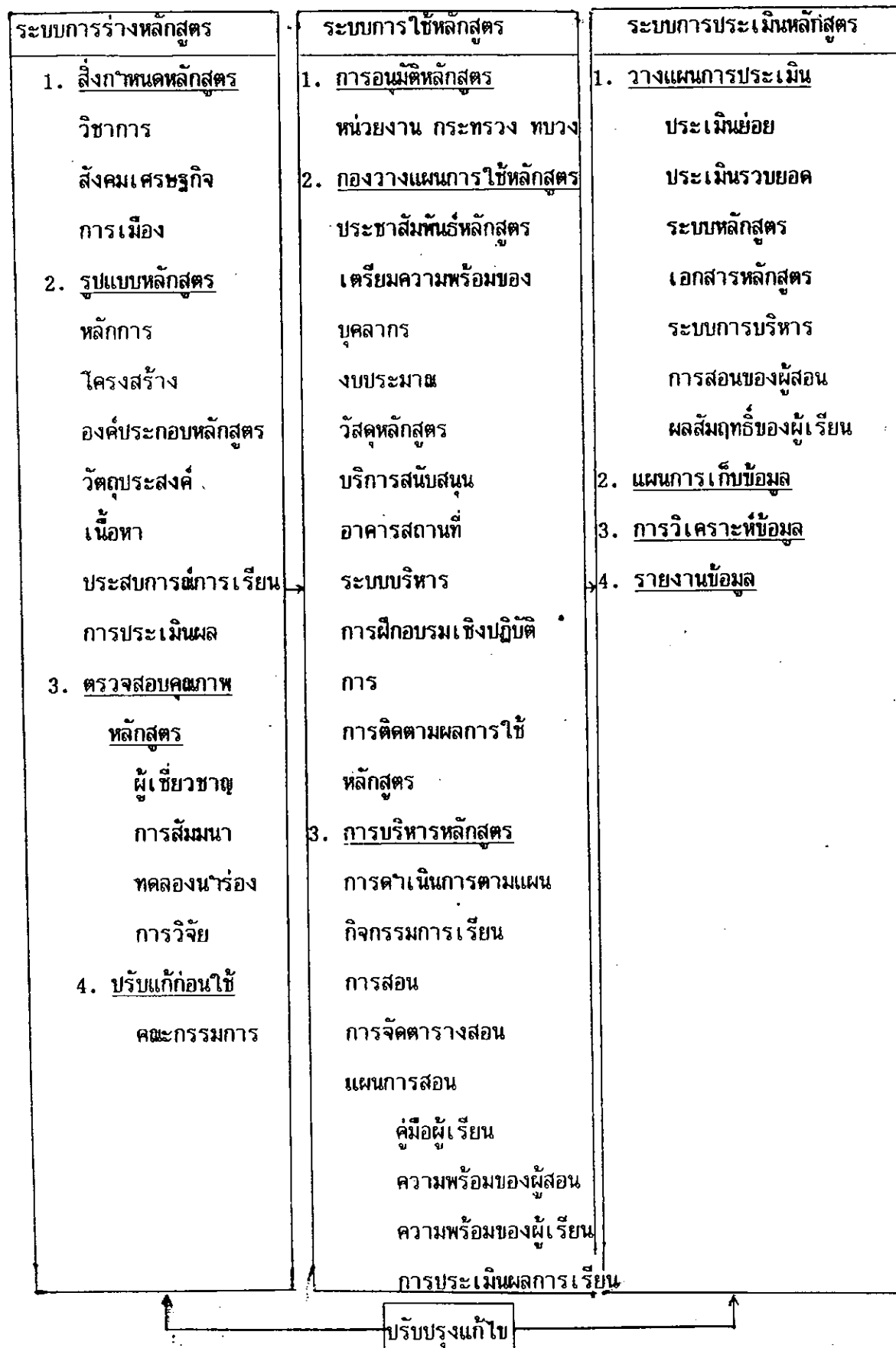
4.3.2 การเก็บข้อมูล ได้แก่ การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมือและวิธีการที่เหมาะสมกับลักษณะข้อมูลจากแหล่งนั้น

4.3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล คือ การจัดกระทำกับข้อมูลที่รวบรวมมาได้ จัดเป็นหมวดหมู่วิเคราะห์ด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับข้อมูลนั้น

4.3.4 การรายงานข้อมูล เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์มาแล้ว โดยใช้การตีความ อธิบายลงสรุปเกี่ยวกับข้อมูลนั้น เพื่อนำข้อค้นพบจากรายงานข้อมูลไปปรับปรุงแก้ไขในส่วนต่าง ๆ ของหลักสูตรต่อไป

แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร แสดงเป็นแผนภูมิสรุปได้ดังภาพ

ประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 การพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของ วิจัย วงษ์ใหญ่

จากแนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรที่กล่าวมาข้างต้น จะพบว่าแนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรนั้นจะมีลักษณะขั้นตอนที่ร่วมกันอยู่ โดยภาพรวมจะเริ่มจากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานหรือสิ่งกำหนดหลักสูตร เป็นการเตรียมการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้สำหรับการพัฒนาหลักสูตร โดยนำมากำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ซึ่งจุดมุ่งหมายของหลักสูตรนี้จะกำหนดการเลือกเนื้อหาสาระสัการณ กิจกรรณ การวัดและประเมินผล และนำหลักสูตรไปทดลองใช้ หลังจากนั้นจะมีการประเมินผลหลักสูตรเพื่อคุประสิทธิภาพของหลักสูตร โดยเปรียบเทียบระหว่างผลการใช้หลักสูตรที่วัดได้กับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่ตั้งไว้

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเสนอขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรไว้ 4 ขั้นตอนใหญ่ ๆ ดังนี้

1. การสำรวจข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสร้างหลักสูตร
2. การสร้างหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนย่อย 3 ขั้นตอนคือ การสร้างโครงร่างหลักสูตร การตรวจสอบโครงร่างหลักสูตร การปรับปรุงแก้ไขโครงร่างหลักสูตร
3. การทดลองใช้หลักสูตร
4. การประเมินผลหลักสูตร

๔. การประเมินผลหลักสูตร

การประเมินผลหลักสูตร เป็นการพิจารณาเกี่ยวกับคุณค่าของหลักสูตรโดยใช้ผลจากการวัดในแง่มุมต่าง ๆ ของสิ่งที่ประเมิน เพื่อนำมาพิจารณาร่วมกันและสรุปว่าจะให้คุณค่าของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมานั้นเป็นอย่างไร มีคุณภาพดีหรือไม่เพียงใด หรือได้ผลตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ มีส่วนใดที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2525 : 203) ซึ่งการประเมินผลหลักสูตรเป็นส่วนที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อคุณภาพของหลักสูตร จะทำให้รู้คุณค่าของหลักสูตรว่าเป็นอย่างไร ข้อมูลที่ได้จากการประเมินหลักสูตรจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณค่าสูงขึ้น อันจะเป็นผลในการนำหลักสูตรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้โดยสะดวก (สังค อูทรานันท์, 2532 : 279)

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525 : 203) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการประเมินผลหลักสูตรที่ปฏิบัติกันส่วนใหญ่มีอยู่ 2 ประการคือ

1. การประเมินผลเพื่อการปรับปรุงหลักสูตรเป็นการประเมินผลในระหว่างการปฏิบัติงานพัฒนาหลักสูตร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ผลการประเมินนั้น ให้เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตร โดยมีการวัดผลเป็นระยะ ๆ ในระหว่างการทดลองใช้หลักสูตร แล้วนำผลจากการวัดนั้นมาประเมินว่าแต่ละตอนของหลักสูตรมีความเหมาะสมและสามารถปฏิบัติได้เพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่นักพัฒนาหลักสูตรในการที่จะปรับปรุงส่วนประกอบทุกส่วนของหลักสูตรได้ถูกต้อง

2. การประเมินผลเพื่อสรุปผล คุณค่าของการพัฒนาหลักสูตรว่าดีหรือไม่ หลักสูตรได้สนองความต้องการของผู้เรียนของสังคมเพียงใด ควรจะใช้ได้ต่อไปหรือควรยกเลิกทั้งหมด หรืออาจจะยกเลิกเพียงบางส่วน

ในการประเมินหลักสูตรนั้น ควรทำให้ครอบคลุมระบบของหลักสูตรทั้งหมด และควรประเมินให้ต่อเนื่องกันด้วย ซึ่งสังัด อุทรานันท์ (2532 : 279 - 280) ได้เสนอว่าควรประเมินสิ่งต่อไปนี้คือ

2.1 การประเมินเอกสารหลักสูตร เป็นการตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรว่ามีความเหมาะสมดีและถูกต้องกับหลักการพัฒนาหลักสูตรเพียงใด หากมีสิ่งใดบกพร่องก็จะได้นำมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขก่อนที่จะได้นำไปประกาศใช้ในโอกาสต่อไป

2.2 การประเมินผลการใช้หลักสูตร เป็นการตรวจสอบว่าหลักสูตรสามารถนำไปใช้ในสถานการณ์จริงได้ดีเพียงใด มีส่วนไหนที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้หลักสูตร โดยมากหากพบข้อบกพร่องในระหว่างการใช้หลักสูตร ก็จะทำให้การแก้ไขโดยทันทีเพื่อให้การใช้หลักสูตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร โดยทั่วไปจะดำเนินการหลังจากได้มีผู้สำเร็จการศึกษาจากหลักสูตรนั้น ๆ ไปแล้ว ทำการติดตามความก้าวหน้าของผู้สำเร็จการศึกษาว่า สามารถประสบความสำเร็จในการทำงานเพียงใด

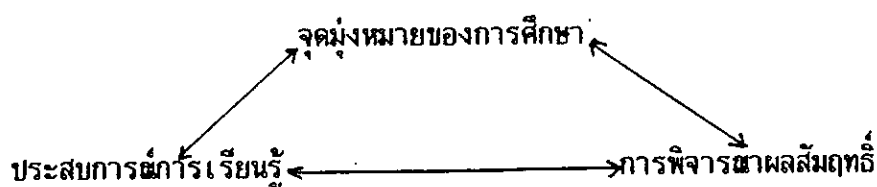
2.4 การประเมินระบบหลักสูตรเป็นการประเมินที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักสูตร เช่น ทรัพยากรที่ต้องใช้ ระบบการจัดการเรียนการสอน ระบบการวัดและประเมินผล เป็นต้น

รูปแบบของการประเมินผลนี้ ได้มีผู้เสนอไว้หลายรูปแบบ ซึ่งแบ่งเป็นประเภทได้ดังนี้ คือ

1. รูปแบบที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลัก (Goal - Attainment Model) รูปแบบนี้จะเน้นวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายเป็นหลักในการประเมินผล ผู้ประเมินจะต้องพยายามกำหนดจุดมุ่งหมาย และตีค่าจุดมุ่งหมายเหล่านั้น เพื่อใช้ในการพิจารณาว่า สิ่งที่ต้องการประเมินได้บรรลุจุดมุ่งหมายมากน้อยเพียงใด ผู้ที่มีความคิดในแนวนี้ ได้แก่ ไทเลอร์ (Tyler. 1949 : 110 - 125) ทาบา (Taba. 1962 : 413 - 444) แฮมมอนด์ (Hammond. 1969 : 1 - 17) เมตเฟสเซลกับมิเชล (Metfessel and Michael. 1963 : 931 - 943)
 2. รูปแบบที่ยึดหลักเกณฑ์เป็นหลัก (Criterion Model) รูปแบบนี้ถือว่าถ้าจะมีการประเมินผลผลิตของหลักสูตร จะอาศัยเกณฑ์ภายนอกของระบบหลักสูตร แต่ถ้าเป็นการประเมินผลกระบวนการเรียนการสอนหรือเนื้อหาวิชา ก็จะใช้เกณฑ์ภายในของระบบหลักสูตร เป็นเกณฑ์ในการประเมินผลโดยพิจารณาว่าสิ่งที่ต้องการประเมินนั้น มีคุณค่าถึงเกณฑ์ที่ตั้งไว้หรือไม่ ผู้พิจารณากำหนดเกณฑ์ และ ตัดสินคุณค่าของหลักสูตรนี้จะได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิทางหลักสูตรนั้น ๆ ผู้ที่เสนอรูปแบบตามแนวความคิดนี้ ได้แก่ สเตก (Stake. 1976 : 523 - 540)
 3. รูปแบบที่ช่วยในการตัดสินใจ (Decision Model) รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นเพื่อช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารการศึกษา หรือผู้ที่มีหน้าที่ตัดสินใจ โดยอาศัยการประเมินผลเปรียบเทียบข้อมูล หรือสิ่งที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของหลักสูตร กับมาตรฐานที่ผู้ประเมินกำหนดไว้ ผู้ที่เสนอรูปแบบในแนวนี้ ได้แก่ สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam. 1968 : 128 - 150) และโพรวิส (Provus. 1969 : 170 - 207)
- รูปแบบของการประเมินผลหลักสูตรที่ผู้วิจัยใช้เป็นฐานในการประเมินผลหลักสูตรประกอบด้วยแนวคิดต่าง ๆ จำนวนห้าแนวคิดดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการประเมินของไทเลอร์ (Tyler's Model of Evaluation)

ไทเลอร์ เป็นผู้ที่วางรากฐานการประเมินผลหลักสูตรนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1930 เป็นผู้ริเริ่มให้คำนิยามของการศึกษาว่า "การศึกษา คือ การเปลี่ยนพฤติกรรม" ดังนั้น การประเมินผลหลักสูตรคือเป็นการเปรียบเทียบว่า พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นไปตาม จุดมุ่งหมายที่ได้ตั้งไว้หรือไม่ (Worthen and Sanders. 1973 : 211) นอกจากนี้ ยังมี ความเห็นว่ากระบวนการจัดการศึกษานั้นประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 อย่างคือ จุดมุ่งหมาย ของการศึกษา ประสบการณ์เรียนรู้และการพิจารณาผลสัมฤทธิ์ ซึ่งทั้งสามส่วนนี้จะมีความสัมพันธ์กัน (Tyler 1949 : 110 - 125) ดังภาพประกอบ 6

ภาพประกอบ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางการศึกษาตามแนวคิดของไทเลอร์

ตามแนวคิดนี้ พื้นฐานของการจัดหลักสูตรก็คือ ผู้จัดทำหลักสูตรจะต้องสามารถวาง จุดมุ่งหมายที่ชัดเจนว่าต้องการให้ผู้เรียนเปลี่ยน หรือมีพฤติกรรมเป็นอย่างไร พยายามจัดประสบการณ์การสอนเพื่อช่วยผู้เรียนให้เปลี่ยนพฤติกรรมไปตามที่ต้องการ บทบาทของการประเมิน หลักสูตรจึงอยู่ที่การดูผลผลิตของหลักสูตรว่า ตรงตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ แนวคิดของไทเลอร์ จึงยึดความสำเร็จของจุดมุ่งหมายเป็นหลัก

จุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตรของไทเลอร์ ซึ่งถือว่า การประเมินผลหลักสูตรเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน และเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา หลักสูตร จึงได้เสนอขึ้นการเรียนการสอนและการประเมินผลดังนี้

1.1 กำหนดจุดมุ่งหมายอย่างกว้าง ๆ โดยการวิเคราะห์ทรัพยากรของจุดมุ่งหมาย คือ นักเรียน สังคมและเนื้อหาสาระและขอบเขตของจุดมุ่งหมาย คือ จิตวิทยาการเรียนรู้และปรัชญาการศึกษา

1.2 กำหนดจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมอย่างชัดเจนเฉพาะเจาะจงซึ่งจะเป็นพฤติกรรมที่ต้องการวัดในภายหลัง

1.3 กำหนดเนื้อหา หรือประสบการณ์ทางการศึกษาเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

1.4 เลือกวิธีการเรียนการสอนที่เหมาะสมที่จะทำให้เนื้อหาหรือประสบการณ์ที่วางไว้ประสบความสำเร็จ

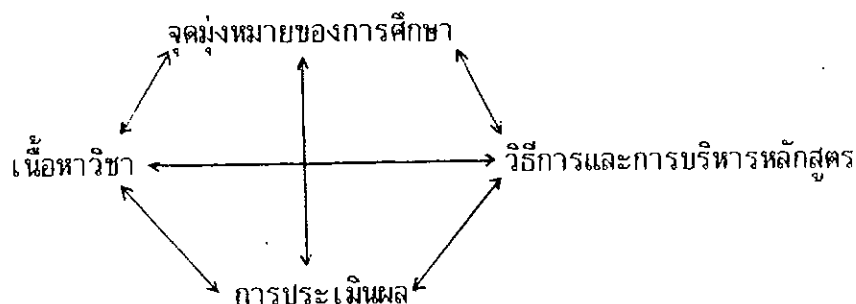
1.5 ประเมินผลโดยใช้วิธีการต่าง ๆ หรือการทดสอบสัมฤทธิ์ผลในการเรียน

1.6 ถ้าไม่บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ก็จะต้องมีการตัดสินใจที่จะยกเลิก หรือปรับปรุงหลักสูตรนั้น แต่ถ้าบรรลุตามจุดมุ่งหมายก็อาจจะใช้ผลสะท้อนกลับของหลักสูตรนั้นเป็นข้อมูลในการตัดสินใจ

การปรับปรุงการกำหนดจุดมุ่งหมาย หรือใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาคุณค่าของหลักสูตรการประเมินตามขั้นตอนของไทเลอร์นั้น การเปลี่ยนแปลงข้อแก้ไขหรือปรับปรุงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่ประเมิน จะส่งผลให้เกิดการปรับปรุงวิธีการในการประเมินด้วย (Worthen and Sanders, 1973 : 156) การประเมินผลแบบนี้จึงเป็นการประเมินผลสรุป (Summative Evaluation) มากกว่าการประเมินผลย่อย (Formative Evaluation)

2. รูปแบบการประเมินของทาบ (Taba's Model of Evaluation)

ทาบ (Taba, 1962 : 413 - 444) ซึ่งเป็นนักพัฒนาหลักสูตรชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งทางด้านการพัฒนาหลักสูตร ได้แสดงรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร โดยอธิบายการประเมินผลว่าเป็นการพิจารณาขั้นตอนต่าง ๆ ของการพัฒนาหลักสูตรว่าสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่ตั้งไว้หรือไม่ เช่นเดียวกับของไทเลอร์ แต่แยกพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ดังภาพประกอบ 7

ภาพประกอบ 7 รูปแบบการประเมินของทาบา

3. รูปแบบการประเมินของสครีฟเวน (Scriven's Model of Evaluation)

สครีฟเวน ได้เสนอลักษณะของการประเมินผลหลักสูตรไว้ 4 ลักษณะ คือ

3.1 การประเมินผลย่อย เป็นการประเมินผลสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดจริง ในขณะที่ใช้หลักสูตรอยู่ เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอน

3.2 การประเมินผลสรุป เป็นการประเมินผลสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดจริง เมื่อสิ้นสุดกระบวนการใช้หลักสูตรแล้ว เพื่อตัดสินคุณค่าของหลักสูตร

3.3 การประเมินผลภายใน (intrinsic Evaluation) เป็นการประเมินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ภายในตัวของมันเอง เช่น การประเมินเนื้อหา จุดมุ่งหมาย โครงสร้างของหลักสูตร ฯลฯ เป็นต้น

3.4 การประเมินผลสำเร็จ (Pay - off Evaluation) เป็นการประเมินผลที่เกิดจากสิ่งต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินการหลักสูตร เช่น การประเมินผลที่เกิดจากการสอนของครูที่มีต่อนักเรียนการประเมินผลทั้ง 4 ส่วนที่สครีฟเวนเสนอมามีความสัมพันธ์กัน ดังภาพประกอบ 8

ลักษณะการประเมิน	การประเมินภายใน	การประเมินผลสำเร็จ
การประเมินย่อย	ตัดสินความสมบูรณ์ของเนื้อหา โครงสร้างและลำดับของเนื้อหา	ตัดสินผลที่เกิดระหว่างที่ ดำเนินการ
การประเมินรวม	ตัดสินขั้นสุดท้ายเกี่ยวกับวัสดุ ต่าง ๆ	ตัดสินผลที่เกิดขึ้นเป็นครั้ง สุดท้าย

ภาพประกอบ 8 รูปแบบการประเมินของสคริปเวเน

จุดเด่นสำคัญของการประเมินผลโดยไม่มีขีดเป้าหมายของสคริปเวเน ก็คือ เป็นการประเมินผลทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากหลักสูตรที่คาดหวังไว้และไม่คาดหวังไว้ เป็นการขยายแนวคิดของครอนบาคและไทเลอร์ แต่สคริปเวเน ก็มีได้เสนอแนะอะไรเกี่ยวกับวิธีการประเมินองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรว่าเป็นอย่างไรจึงเป็นแต่เพียงการเสนอรูปแบบรวม ๆ ของการประเมินผลตามทัศนะของเขาเท่านั้น

4. รูปแบบการประเมินของสเตค (Stake's Countenance Model)

สเตค ได้ให้ความหมายของการประเมินไว้ว่าเป็นการบรรยายและตัดสินคุณค่าโปรแกรมการศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องการบรรยายสิ่งที่จะถูกประเมินโดยอาศัยผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญในการตัดสินคุณค่า (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2528 : 156) ดังนั้นจะเห็นว่าในการประเมินทางการศึกษาตามแนวคิดนี้จะประกอบไปด้วยกิจกรรมหลัก 2 ประการ คือ การบรรยาย (Description) และการตัดสินใจ (Judgment) นั่นคือ การบรรยายจะเป็นการอธิบายลักษณะของข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ด้วยวิธีต่าง ๆ กัน ส่วนการตัดสินใจก็จะต้องมีเกณฑ์มาตรฐาน (Standard) ในการเปรียบเทียบ

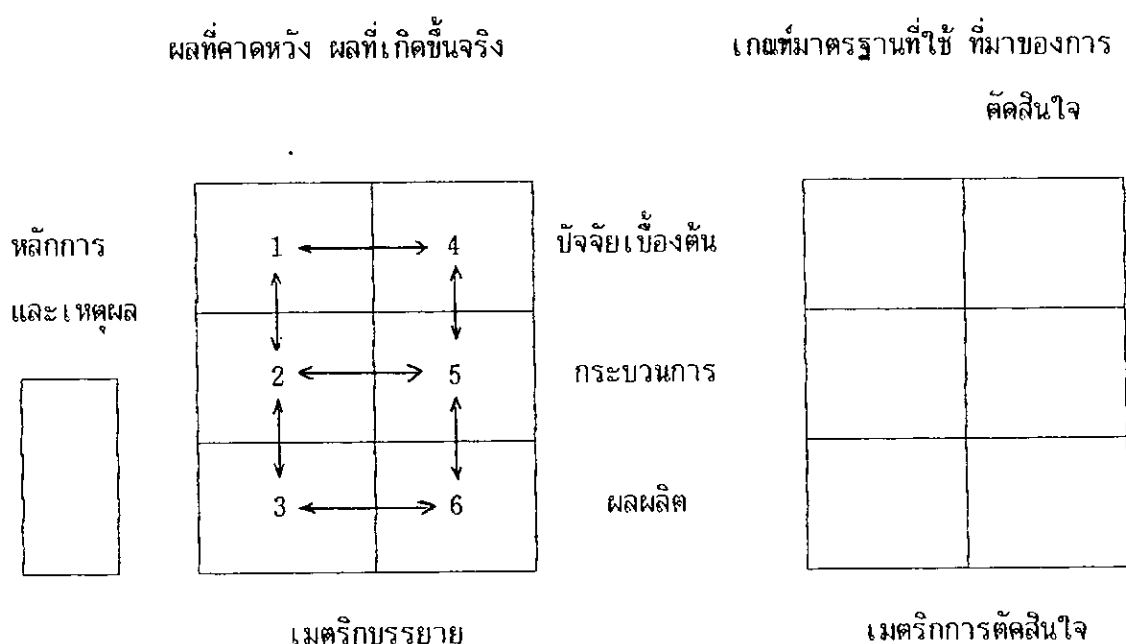
แต่เนื่องจากแหล่งข้อมูลมีมากมายและวิธีการเก็บข้อมูลมีหลายวิธี จึงเป็นหน้าที่ของผู้ประเมินจะต้องรวบรวมข้อมูลที่แท้จริงให้ได้ สเคตจึงเสนอว่าข้อมูลที่ควรพิจารณาในการประเมินผลหลักสูตรมี 3 ชนิด ด้วยกันคือ

4.1 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยเบื้องต้น (Antecedents) ได้แก่ สิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหลักสูตร เช่น บุคลิกและนิสัยของนักเรียนและครู เนื้อหาสาระของหลักสูตร สื่อการเรียน สภาพแวดล้อม ชุมชน เป็นต้น

4.2 กระบวนการ (transactions) ได้แก่ กระบวนการเรียนการสอน เช่น เวลา การจัดลำดับประสบการณ์ บรรยากาศของชั้นเรียน เป็นต้น

4.3 ผลผลิต (Outcome) ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนทัศนคติของนักเรียน ผลที่มีต่อครูและสถาบัน เป็นต้น (Worthen and Sanders 1973 : 112 - 113)

จากข้อมูลที่ได้รวบรวมมา 3 ชนิดนี้ ผู้ประเมินจะต้องแยกเป็นสี่ประเภทคือ ผลที่คาดหวัง (Intents) ผลที่เกิดขึ้นจริง (Observations) เกณฑ์มาตรฐานที่ใช้ และที่มาจากการตัดสินใจ ดังภาพประกอบ 9

ภาพประกอบ 9 รูปแบบการประเมินผลของสเคต

การให้การประเมินตามรูปแบบนี้ ผู้ประเมินต้องพิจารณาข้อมูลเพื่อการอธิบายก่อน คือ ต้องมีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลที่คาดหวังกับผลที่เกิดขึ้นจริง ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการและผลผลิต เมื่อได้ผลอย่างไรแล้วจึงเปรียบเทียบกับมาตรฐานที่กำหนดไว้ และมาตรฐานที่คาดว่าจะให้เกิดขึ้นแล้วจึงตัดสินใจ นั่นคือจากแผนภูมิตั้งแต่ช่องที่ 1 ถึง 6 ผู้ประเมินต้องพิจารณาข้อมูลใน 2 แนวคือ ในแนวตั้งได้แก่ช่อง 1 - 2 - 3 และ 4 - 5 - 6 ควรมีความสัมพันธ์กันเพื่อดูว่าปัจจัยเบื้องต้นอำนวยความสะดวกกระบวนการหรือไม่ ในแนวนอนได้แก่ช่อง 1 - 4, 2 - 5 และ 3 - 6 ต้องมีความสอดคล้องกัน ทั้งนี้เพื่อต้องการตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้จากปฏิบัติจริง ๆ ในแต่ละส่วนตามแนวตั้งนั้นมีความสอดคล้องกับสิ่งที่คาดหวังไว้หรือไม่ประการใด ต้องมีการปรับปรุงในส่วนใดบ้าง

5. รูปแบบการประเมินซีบี (The CIPP Model of Evaluation)

/ สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 1968 : 128 - 150) ได้เสนอรูปแบบการประเมินซีบี เพื่อใช้ในการประเมินทางการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยการประเมิน 4 ด้าน คือ

5.1 การประเมินบริบท (Context Evaluation)

คือ การประเมินสภาพแวดล้อม และความต้องการที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร ซึ่งผลที่ได้จากการประเมินจะช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับงานวางแผนงาน นโยบายเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการอื่น ๆ

5.2 การประเมินตัวป้อนเข้า (Input Evaluation)

คือ การประเมินปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือปัจจัยที่เป็นตัวทำให้เกิดวิธีการที่จะนำมาใช้ปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ การประเมินผลในส่วนนี้เพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจว่า ระบบโครงสร้างต่าง ๆ ของหลักสูตร รวมทั้งวิธีการและระบบการบริหารงานของหลักสูตรมีความเหมาะสมหรือไม่ หรือควรจะใช้วิธีการใดที่เหมาะสมกว่า

5.3 การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation)

คือ การประเมินกระบวนการของหลักสูตรในด้านของการจัดการเรียนการสอน และเนื้อหาวิชาทั้งภายในห้องเรียนและภายนอกห้องเรียน การประเมินในส่วนนี้ จะใช้เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจดำเนินการปฏิบัติตามวิธีการที่ได้กำหนดไว้แล้ว

5.4 การประเมินผลผลิต (Product Evaluation)

คือ การประเมินผลที่เกิดจากการใช้หลักสูตรนั้นตามวิธีการและแนวทางดำเนินการสอนตามที่ได้ตัดสินใจแล้ว การประเมินผลในส่วนนี้เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับปรุงข้อบกพร่องของการวางแผน การบริหารหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ว่าจะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง และเมื่อดำเนินการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแล้ว จะต้องการประเมินในกระบวนการเดิมเช่นนี้อีก เพื่อให้ได้หลักสูตรที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

การประเมินตามแนวคิดนี้ จะต้องทำการประเมินเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบการศึกษาที่ต้องอาศัยข้อมูลมาปรับปรุงตลอดเวลา

จากแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของการประเมินหลักสูตร ซึ่งแนวคิดของไทเลอร์และทาบาสเป็นการประเมินตามวัตถุประสงค์หรือยึดเอาความสำเร็จของวัตถุประสงค์เป็นหลัก โดยพิจารณาว่าหลักสูตรสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่ตั้งไว้หรือไม่ ส่วนรูปแบบของสคริปะนั้นเป็นการประเมินโดยไม่ยึดเป้าหมาย เป็นการประเมินผลทั้งหมดที่เกิดขึ้นจริง ๆ ทั้งที่คาดหวังไว้และไม่ได้คาดหวังไว้ รูปแบบการประเมินของสแตค เป็นการประเมินโดยอาศัยผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญในการตัดสินคุณค่าโดยประเมินถึงความสอดคล้องของสิ่งที่เป็จริงกับสิ่งที่ควรเป็น และรูปแบบการประเมินของซีบีพีเป็นการประเมินที่พิจารณาถึงองค์ประกอบต่าง ๆ โดยประกอบด้วยการประเมินบริบทหรือการประเมินสภาพแวดล้อม ตัวบ่อนเข้า กระบวนการและการประเมินผลผลิต ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ประสมประสานแนวคิดดังกล่าวในการประเมินผลหลักสูตร โดยผู้วิจัยดำเนินการประเมินดังนี้

การประเมินก่อนการนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการประเมินโครงร่างของหลักสูตร โดยให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ประเมินความเหมาะสมของส่วนประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรว่ามีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด อย่างไรก็ตาม ประเมินความสอดคล้องของส่วนประกอบของหลักสูตร โดยประเมินว่าส่วนประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรมีความสอดคล้อง ความสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร เพื่อนำผลมาปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมที่จะนำไปทดลองใช้ ในขณะที่มีการทดลองใช้หลักสูตร ก็ทำการประเมินผลในขณะที่ใช้หลักสูตร เช่น จัดให้มีสนทนากลุ่ม (Focus Group) ประเมินโดยใช้ผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น และทำ

การประเมินผลหลังการใช้หลักสูตร เพื่อปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์โดยใช้
การตัดสิน (Judge) ของผู้เชี่ยวชาญ

4. งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรที่จัดให้กับกลุ่มเป้าหมายที่ต่างกัน เพื่อสนองความต้องการและ
ให้สอดคล้องกับสภาพของกลุ่มเป้าหมายที่ต่างกันั้น ทำให้ลักษณะของการสร้างและพัฒนาหลักสูตร
ต่างกันออกไป ซึ่งการศึกษาวิจัยนี้เป็นการพัฒนาหลักสูตรนอกระบบโรงเรียน โดยมุ่งเน้นกลุ่ม
เป้าหมายที่ทำงานวัฒนธรรม การวิจัยวัฒนธรรมหรือเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม การวิจัยวัฒนธรรมจึง
เสนอกระบวนการสร้างและพัฒนาหลักสูตร ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นคนนอกระบบโรงเรียน ดังนี้

สมบูรณ์ ดันยะ (2524) ทำการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อสร้างเสริมสมรรถภาพ
ด้านการสอนของครูประจำการระดับประถมศึกษา โดยมีขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

ขั้นที่ 1 เป็นการวิจัยเพื่อสำรวจความต้องการของครูประจำการระดับ
ประถมศึกษาที่จะสร้างเสริมความรู้ ความสามารถของคนในสมรรถภาพด้านการสอน

ขั้นที่ 2 เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ ในขั้นที่หนึ่งมาเป็นหลัก
ในการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม เพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพด้านการสอนของครูประจำการระดับ
ประถมศึกษา ซึ่งประกอบด้วย จุดมุ่งหมายหลัก จุดมุ่งหมายย่อย ความรู้พื้นฐาน เนื้อหาวิชา
กิจกรรม การฝึกอบรม สื่อการฝึกอบรม และการวัดและการประเมินผล

ขั้นที่ 3 เป็นการประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรการฝึกอบรม เพื่อ
เสริมสร้างสมรรถภาพด้านการสอนของครูประจำการระดับประถมศึกษาที่พัฒนาขึ้นมาในตอนที่สอง
ใช้การประเมินโดยอาศัยความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญตามกระบวนการวิจัยแบบเดลฟาย (Delphi
Technique)

นิภา ทองไทย (2525) ทำการพัฒนาหลักสูตรการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนเรียน
สำหรับพ่อแม่ในชุมชนเกษตรกรชนบท โดยมีขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดสภาพปัญหาและความจำเป็นของชุมชนเกษตรกรรมชนบท
โดยสำรวจเอกสารและสำรวจชุมชน รวมทั้งการสำรวจความต้องการของผู้อบรม

ขั้นที่ 2 กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการอบรมให้สอดคล้องและ
เหมาะสมกับสภาพของปัญหาและความจำเป็น

ขั้นที่ 3 กำหนดหน่วยการอบรม โดยแบ่งแยกจุดมุ่งหมายเป็นเรื่อง ๆ และ
กำหนดหน่วยการอบรมให้ครอบคลุมจุดมุ่งหมายเรื่องนั้น ๆ

ขั้นที่ 4 กำหนดจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมของแต่ละหน่วยการอบรมโดย
พิจารณากำหนดให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้

ขั้นที่ 5 คัดเลือกและจัดลำดับความสำคัญเนื้อหาของการอบรมโดยพิจารณา
ตามลำดับธรรมชาติของเนื้อหา ตามลำดับความต้องการของผู้เข้ารับการอบรม

ขั้นที่ 6 กำหนดกิจกรรม และวิธีการอบรมโดยพิจารณาจากเนื้อหา
การอบรม ประกอบกับพิจารณาถึงความพร้อม และพื้นฐานของผู้เข้ารับการอบรม

ขั้นที่ 7 กำหนดวิธีการประเมินผู้เข้ารับการอบรม โดยพิจารณาให้
สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม กิจกรรมและวิธีการอบรม ตลอดจนพิจารณาถึงบรรยากาศ
ในการอบรมและพื้นฐานของผู้เข้ารับการอบรมด้วย

ขั้นที่ 8 การตรวจสอบความเหมาะสมของหลักสูตร โดยผู้เชี่ยวชาญจะ
ดำเนินการตรวจสอบก่อนการใช้หลักสูตร ส่วนการตรวจสอบโดยผู้ใช้หลักสูตรจะทำการตรวจสอบ
หลังจากการนำหลักสูตรไปทดลองใช้แล้ว

สุชาติ ลีตระกูล (2531) ทำการพัฒนาหลักสูตรสำหรับลูกกรรมกรก่อสร้างก่อนวัย
เรียนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

ขั้นที่ 1 การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน เพื่อนำมาสร้างเป็นโครงร่างหลักสูตร
ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยกรรมการก่อสร้างที่มีครอบครัวและบุตร ลูกกรรมกรก่อสร้าง ครูผู้สอน
ในศูนย์เด็กเล็กเคลื่อนที่ ใช้การสำรวจโดยแบบสังเกตแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบวัด
สมรรถภาพพื้นฐานบางประการ

ขั้นที่ 2 การร่างและพัฒนาหลักสูตร โดยนำร่างหลักสูตรที่ได้จากผลการ
สำรวจข้อมูลพื้นฐานในขั้นที่หนึ่ง ไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมและสอดคล้อง โดยใช้
แบบสอบถาม ภายหลังจากการประเมินแล้วนำผลการประเมินและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ
มาปรับหลักสูตรอีกครั้งหนึ่ง

ขั้นที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร โดยนำไปใช้กับลูกกรมกรก่อสร้างที่ ศูนย์เด็กเล็กเคลื่อนที่ หมู่บ้านจัดสรรชนชั้นและวัดผลจากการทดลอง โดยใช้แบบทดสอบแบบ และประเมินพฤติกรรม

ขั้นที่ 4 การปรับปรุงหลักสูตร โดยผู้วิจัยทำการปรับปรุงหลักสูตรอีกครั้งหนึ่ง โดยปรับเนื้อหาและรายละเอียดบางอย่างภายในหลักสูตร

จากงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรที่ได้นำเสนอมานี้ แสดงให้เห็นว่าขั้นตอน การสร้างและพัฒนาหลักสูตรจะคล้ายกัน โดยสรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตรจะประกอบ ไปด้วยขั้นตอน ดังนี้คือ

ขั้นที่ 1 การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน เพื่อนำข้อมูลจากการสำรวจมาสร้าง หลักสูตร

ขั้นที่ 2 การสร้างหลักสูตร โดยมีขั้นตอนย่อย คือ การสร้างโครงร่าง หลักสูตร การตรวจสอบโครงร่างหลักสูตรและการปรับปรุงแก้ไขโครงร่างหลักสูตร

ขั้นที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร เพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ของหลักสูตร

ขั้นที่ 4 การประเมินผลและการปรับปรุงหลักสูตร

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอมานี้จะสรุปได้ว่า

1. วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต อันเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมมีความสำคัญและจำเป็นต่อ การพัฒนาประเทศ เท่าที่ผ่านมาการพัฒนาประเทศหลายปัจจัยทางวัฒนธรรมส่งผลให้ประชาชน ไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาด้วย ทำให้การพัฒนาต่าง ๆ ไม่สอดคล้องสอดคล้องสมกับการ ดำเนินชีวิตพื้นฐานของประชาชน ดังนั้น ในการพัฒนาจึงมีความจำเป็นที่ต้องใช้ปัจจัยหรือมิติ วัฒนธรรมในการพัฒนา
2. การศึกษาความรู้ทางด้านวัฒนธรรมหรือการวิจัยทางวัฒนธรรมจะช่วยให้ได้ความรู้ ความจริงจากปรากฏการณ์ในสังคมที่เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ ผลจากการศึกษาวิจัย วัฒนธรรมนอกจากจะได้รับความจริงแล้วยังมีบทบาทในฐานะที่เป็นพื้นฐานและปัจจัยใน การพัฒนาประเทศ ดังนั้นการส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมจะส่งผลต่อการพัฒนา ประเทศด้วย

3. การศึกษาวิจัยวัฒนธรรมเก่าที่ผ่านมาเป็นผลจากความสนใจของแต่ละบุคคล ปัจจุบันมีสถาบันการศึกษาบางแห่งได้ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรม ซึ่งเมื่อวิเคราะห์หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่เปิดสอนวัฒนธรรมศึกษาหรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมนั้น พบว่ายังมีได้ให้ความสำคัญต่อการวิจัยวัฒนธรรม ยังขาดรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรม ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าการขาดรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรม จึงส่งผลให้ขาดการตื่นตัวสนใจในการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมจะเป็นแนวทางหนึ่งที่กระตุ้นให้มีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมมากขึ้น และจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่ทำงานวิจัยวัฒนธรรมหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยวัฒนธรรม โดยเฉพาะบุคลากรในหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงต่อวัฒนธรรม คือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในการวิจัยวัฒนธรรม

4. การพัฒนาหลักสูตรต่าง ๆ เก่าที่ผ่านมามีพบว่ายังไม่มีการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม

5. เมื่อพิจารณาแนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรการประเมินผลหลักสูตรของการศึกษาต่าง ๆ จะพบว่ามีขั้นตอน กระบวนการแตกต่างกันออกไปตามแนวคิดของแต่ละท่าน แต่เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้วจะมีลักษณะร่วมกันอยู่ซึ่งจากรูปแบบและแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย

- 5.1 การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน
- 5.2 การสร้างหลักสูตร
- 5.3 การทดลองใช้หลักสูตร
- 5.4 การประเมินผลและแก้ไขปรับปรุงหลักสูตร

6. จากการประมวลเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม การวิจัยวัฒนธรรมนั้นโครงสร้างของหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมภาคทฤษฎี ควรประกอบด้วย

- 6.1 ความหมายและขอบข่ายวัฒนธรรม
- 6.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม
- 6.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม

- 6.4 ปรัชญาและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม
- 6.5 สถานภาพเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม
- 6.6 วิธีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม

บทที่ 3

การดำเนินการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมครั้งนี้เป็นการศึกษาในลักษณะของการวิจัยและการพัฒนา (Research and Development) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา

ขั้นตอนที่ 3 การวิจัย

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสร้างหลักสูตร การดำเนินการในขั้นนี้เป็นลักษณะของการวิจัย (Research) คือ การวิจัยเชิงสำรวจเพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ที่จะนำมาสร้างหลักสูตรประกอบด้วย การวิเคราะห์หลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ซึ่งศึกษาเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและสัมพันธภาพความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยวัฒนธรรม ผู้บริหารงานวัฒนธรรมและข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งรับผิดชอบงานวิจัยวัฒนธรรมหรือรับผิดชอบงานที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยวัฒนธรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะนำมาสร้างหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพ และความต้องการความจำเป็นที่แท้จริงทางการวิจัยวัฒนธรรมของข้าราชการ ตลอดจนการสำรวจชุมชนชาวสมอคอน สำหรับเป็นที่ฝึกปฏิบัติการภาคสนามหลังจากได้รับความรู้ความเข้าใจจากหลักสูตรภาคทฤษฎี เพื่อศึกษาสภาพปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนชาวสมอคอน โดยใช้วิธีการการศึกษาชุมชน (Community Study) โดยนำข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้มาสังเคราะห์ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างหลักสูตร

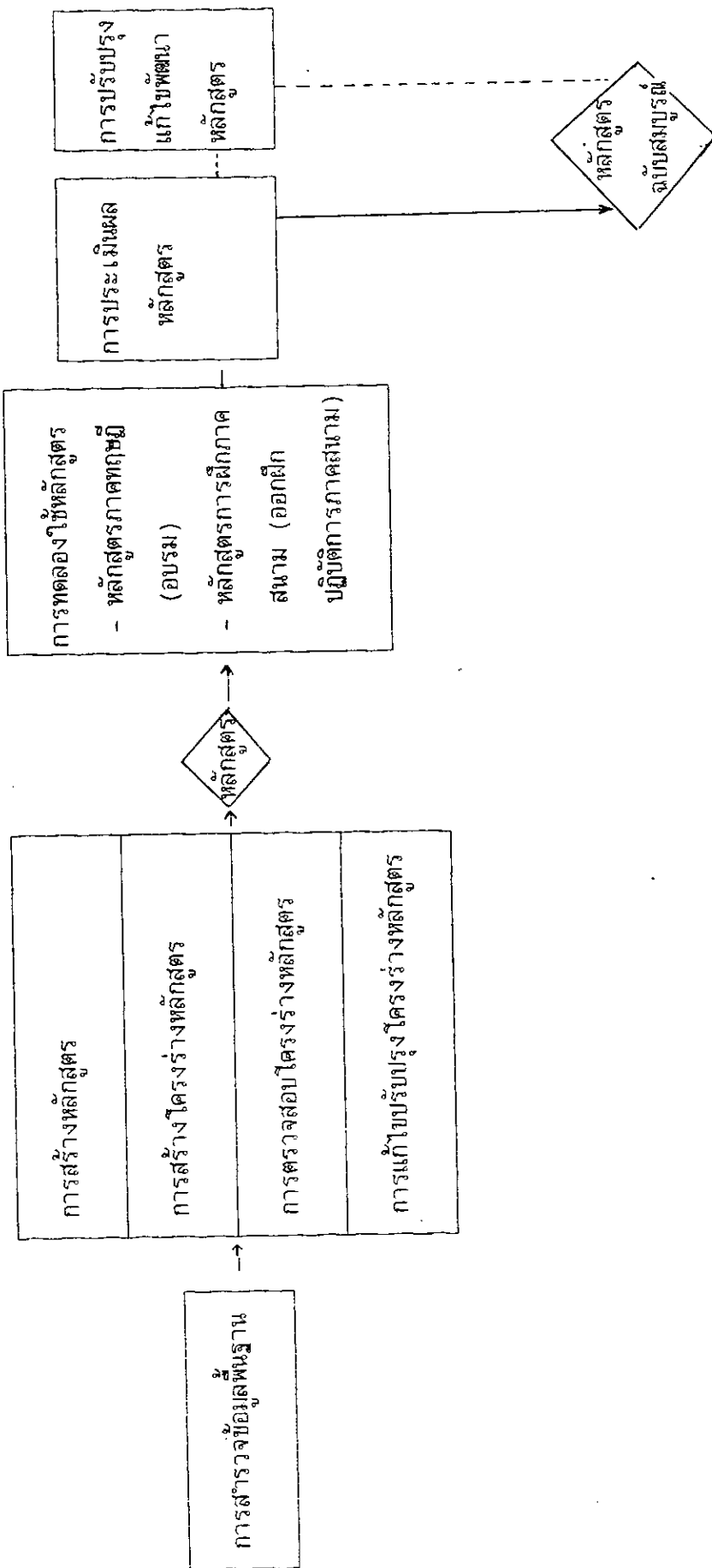
ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร การดำเนินการในขั้นนี้เป็นลักษณะของการพัฒนา (Development) โดยสร้างหลักสูตรให้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐานที่ได้จากการสังเคราะห์ในขั้นที่ 1

ในการสร้างหลักสูตรประกอบด้วยขั้นตอนย่อย 3 ขั้นตอน คือ การสร้างโครงร่างหลักสูตร การตรวจสอบโครงร่างหลักสูตร การปรับปรุงแก้ไขโครงร่างหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร การดำเนินการในขั้นนี้เป็นลักษณะของการวิจัย (Research) เป็นการนำหลักสูตรฉบับร่างที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้ประกอบด้วย หลักสูตรภาคทฤษฎี (อบรม) และหลักสูตรการฝึกภาคสนาม (ออกฝึกปฏิบัติการภาคสนาม) โดยทดลองใช้กับผู้เข้าอบรม ได้แก่ ข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อหาความสอดคล้อง (Relevance) และความครอบคลุม (Coverage) ของหลักสูตรว่าสามารถทำให้ผู้วิจัยวัฒนธรรมสามารถศึกษาวิจัยข้อมูลวัฒนธรรมได้ถูกต้องครบถ้วนหรือไม่

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลหลักสูตร เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องหลังจากการทดลองใช้หลักสูตรกับผู้เข้าอบรม และการทดลองปฏิบัติการเก็บข้อมูลในภาคสนามแล้ว โดยทำการประเมินผลในขณะที่ใช้หลักสูตร (Formative Evaluation) และการประเมินผลหลังจากใช้หลักสูตรแล้ว (Summative Evaluation) เพื่อศึกษาว่าหลักสูตรเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ รวมทั้งผลกระทบที่เกิดจากการใช้หลักสูตร อันเป็นข้อมูลที่แสดงถึงคุณภาพของหลักสูตรที่สร้างขึ้น

จากขั้นตอนการดำเนินการสร้างและพัฒนาหลักสูตรดังกล่าว แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพประกอบ 10 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม

รายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย : การสำรวจข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสร้างหลักสูตร

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นในการสร้างหลักสูตร

วิธีดำเนินการ มีวิธีดำเนินการดังนี้

1. การวิเคราะห์หลักสูตรวัฒนธรรม เป็นการวิเคราะห์หลักสูตรวัฒนธรรมในระดับอนุปริญา ปริญาตรี ระดับปริญญาตรี (หลังอนุปริญญา) และระดับปริญาโทของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น วิทยาลัยครูและมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนสาขาวัฒนธรรมศึกษา หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ทั้งระดับปริญญาตรีและปริญาโทของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนการสอน ระเบียบวิธีการวิจัยวัฒนธรรม หรือวิชาที่ว่าด้วยระเบียบวิธีการวิจัยสังคมศาสตร์ ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นระเบียบวิธีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรม โดยศึกษาว่าหลักสูตรวัฒนธรรมและหลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ได้จัดให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมหรือเกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรมมากน้อยเพียงใด

2. การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษาเพื่อจัดเตรียมข้อมูลด้านความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของนักวิชาการ ผู้บริหาร นักวิจัย ซึ่งผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องนี้ประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความรู้ ประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ได้แก่ ผู้บริหารงานวัฒนธรรม ผู้ที่มีความรู้ทางสังคม วัฒนธรรม สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา การวิจัยเชิงคุณภาพ การศึกษาวิจัย อาจารย์ผู้สอนที่เกี่ยวข้องกับการสอนวิชาวิจัย สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา วัฒนธรรม ในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และคณะกรรมการการวิจัยวัฒนธรรม ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อให้ได้ข้อมูลความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรม แนวคิดและวิธีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม

การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ มีดังนี้

1. ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured interview or Formal Interview) โดยกำหนดคำถามต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้าก่อนการสัมภาษณ์โดยผู้ที่วิจัยต้องการข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบระหว่างบุคคลที่ให้ข้อมูล

3. ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบ เพื่อให้ผู้ตอบมีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิด ข้อคิดเห็น

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์สรุปแล้วเขียนบรรยาย

3. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยมีวัตถุประสงค์ในการสำรวจ คือ

3.1 เพื่อศึกษาพื้นฐานความรู้ระดับการศึกษา สาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน หน้าที่ความรับผิดชอบและขอบข่ายการทำงาน

3.2 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม

3.3 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความต้องการในการได้รับความรู้เกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม

3.4 เพื่อศึกษาสภาพการทำงานทางด้านการวิจัยวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ มีดังนี้

1. ใช้แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานทั่วไป สำรวจข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป ระดับการศึกษา สาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน หน้าที่ความรับผิดชอบและขอบข่ายการทำงาน

2. ใช้แบบสำรวจความต้องการ สำรวจความต้องการในการได้รับความรู้เกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม ได้แก่ เนื้อหา รูปแบบ วิธีการที่ต้องการอบรม การนำผลที่ได้จากการใช้หลักสูตรไปใช้ในการดำเนินงานทางด้านการวิจัยวัฒนธรรมและการดำเนินงานต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม เป็นต้น

3. จัดกลุ่มสนทนากลุ่มย่อยระหว่างผู้วิจัย และตัวแทนของข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อระดมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ

4. การสำรวจชุมชนที่เป็นสนามวิจัย ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นตอนหนึ่งของการสำรวจข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสร้างหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม เพื่อนำข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชนมากำหนดเป็นหลักสูตรภาคสนาม สำหรับกลุ่มผู้เข้ารับการอบรมได้ฝึกปฏิบัติ

4.1 การเลือกสนามวิจัย การเลือกสนามวิจัยผู้วิจัยเลือกโดยกำหนดลักษณะสนามที่เลือกได้ดังนี้

4.1.1 เป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีปรากฏการณ์ของความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ เช่น ความเชื่อ วิถีชีวิต ประเพณี ตลอดจนสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ

4.1.2 ชุมชนดังกล่าวมีความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้เข้าพักอาศัย

จากข้อกำหนดลักษณะสนามการวิจัยดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกชุมชนเขาสมอคอน ตำบลเขาสมอคอน อำเภอท่าอุ้ง จังหวัดลพบุรี ให้เป็นสนามการวิจัยสำหรับนำมากำหนดเป็นหลักสูตรภาคสนาม

4.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชนที่เป็นสนามวิจัย

4.2.1 เพื่อต้องการทราบลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเขาสมอคอนและบริบทต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลดังกล่าว ๆ มาเป็นพื้นฐานในการสร้างหลักสูตรในส่วนของหลักสูตรที่ใช้ฝึกภาคสนาม

4.2.2 เพื่อใช้ชุมชนเขาสมอคอนเป็นที่พักภาคสนามซึ่งเปรียบเสมือนห้องทดลอง (Laboratory) ของผู้เข้าอบรมหลังจากที่ได้ความรู้จากหลักสูตรภาคทฤษฎีแล้ว

4.3 วิธีดำเนินการศึกษา

4.3.1 ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาชุมชนเขาสมอคอน ตำบล

เขาสมอคอน อำเภอกำแพง จังหวัดลพบุรี โดยมีหนังสือแนะนำตัวผู้วิจัยมอบให้อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดเขาสมอคอน พร้อมทั้งผู้วิจัยได้ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ในการมาศึกษาครั้งนี้ และได้ไปแนะนำตัวและบอกวัตถุประสงค์การมาอยู่กับกำนันตำบลเขาสมอคอน ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนเขาสมอคอน

4.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ ในการ

เข้าไปศึกษาชุมชนครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตพฤติกรรม โดยเน้นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยเน้นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ (Key - Informant Interview) ซึ่งประกอบด้วยเครื่องมือในการวิจัยดังนี้

4.3.2.1 ตัวผู้วิจัยเอง นับเป็นเครื่องมือที่สำคัญ

ที่สุด "เพราะการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการใช้คุณสมบัติกับคนโดยตรง" (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2523 : 138) และผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เขียนเกี่ยวข้องกับชุมชนเขาสมอคอน เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นก่อนลงชุมชน

4.3.2.2 บันทึกภาคสนามซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น

โดยบันทึกเกี่ยวกับรายละเอียดที่ได้จากการสัมภาษณ์ กิจกรรมที่สังเกต สภาพแวดล้อมหรือบริบทที่เกี่ยวข้องระหว่างศึกษาชุมชน รวมทั้งเครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายรูป

4.3.2.3 แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

(Non - Structured Interview or Informal Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อหรือประเด็นของการศึกษาชุมชนไว้อย่างกว้าง ๆ ล่วงหน้า (Interview Guideline) เป็นลักษณะคำถามเป็นคำถามปลายเปิด (Open - ended) ซึ่งผู้วิจัยต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบลึก (Depth Interview) เพื่อให้ได้คำถามแบบลึกและใช้วิธีการตะล่อมกล่อมเกล่า (Probe) เข้าสมด้วยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริงมากที่สุด และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ (Key - Informant Interview) ผู้ให้ข่าวสำคัญ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดเขาสมอคอน กำนันตำบลเขาสมอคอน อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดเขาสมอคอน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1

หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 5 ตำบลเขาสมอคอน และชาวบ้านบางคนซึ่งอดีตเคยเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน คนเฒ่าคนแก่ของหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญนับว่าเป็นประโยชน์อย่างมากในแง่ที่ไม่จำเป็นต้องไปสัมภาษณ์ชาวบ้านทุกคน เพราะผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะรู้ในเรื่องที่เราต้องการได้ลึกซึ้งกว่าคนอื่น ๆ ทั่วไป (สนธิ สมุทรการ, 2533 : 129)

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา : การสร้างหลักสูตร

วัตถุประสงค์ เพื่อสร้างหลักสูตรให้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐาน

วิธีการดำเนินการ ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย 3 ขั้นตอน คือ การสร้างโครงสร้างหลักสูตร การตรวจสอบโครงสร้างหลักสูตร การปรับปรุงแก้ไขโครงสร้างหลักสูตร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ก. การสร้างโครงสร้างหลักสูตร

วิธีดำเนินการ

1. นำข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ จากขั้นตอนที่ 1 มาวิเคราะห์ สังเคราะห์และดำเนินการร่วมมือกันสร้างโครงสร้างหลักสูตรระหว่างผู้วิจัย และจากผู้ร่วมพัฒนาหลักสูตรจากขั้นตอนที่ 1 โดยร่วมกันร่างหลักสูตร กำหนดเนื้อหาและรายละเอียดต่าง ๆ ของหลักสูตรทั้งหลักสูตรภาคทฤษฎีและหลักสูตรเพื่อใช้ในการศึกษาภาคสนาม

2. ทำการพัฒนาโครงสร้างหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย

- 2.1 หลักการของหลักสูตร
- 2.2 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
- 2.3 เนื้อหาของหลักสูตร
- 2.4 กิจกรรมฝึกอบรม
- 2.5 การวัดและประเมินผล

ในส่วนที่เป็นเนื้อหาของหลักสูตร ประกอบด้วย

1. หลักสูตรภาคทฤษฎี ประกอบด้วยเนื้อหาต่าง ๆ ดังนี้

1.1 หลักการและแนวทางในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม

ประกอบด้วย การให้ความรู้ แนวคิด ทฤษฎีในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม

1.2 ปรัชญาและแนวคิดของการวิจัยวัฒนธรรม ประกอบด้วย ปรัชญาแนวคิดเบื้องต้นในการมองปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม การพิจารณาโครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม แนวคิดในการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยวัฒนธรรม

1.3 การกำหนดประเด็นปัญหาในการวิจัยวัฒนธรรม ประกอบด้วย การศึกษาลักษณะและกระบวนการในการกำหนดประเด็นวิจัย การสร้างแนวความคิดในการวิจัย และให้ความสำคัญต่อลักษณะประเด็นวิจัยที่มีผลกระทบต่อแนวทางการเก็บข้อมูล

1.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย การให้ความรู้ความเข้าใจในวิธีการเลือกชุมชน การเตรียมตัวทำงานในสนาม วิธีการบันทึกข้อมูล เทคนิควิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้ข้อมูลเอกสาร การศึกษาประวัติชีวิต การทำแผนที่ทางประชากรและทางสังคมการจัดสนทนากลุ่ม เป็นต้น

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย การตรวจสอบข้อมูลก่อนวิเคราะห์ เน้นการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า การใช้สมมติฐานชั่วคราว การวิเคราะห์และทอนข้อมูลจากภาคสนาม โดยวิธีการหลัก คือ การจำแนกประเภทการเปรียบเทียบ และการตีความสร้างข้อสรุป การวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะอื่น ๆ รวมทั้งการนำเสนอข้อมูล โดยเน้นข้อมูลส่วนที่เป็นคำตอบของปัญหาการวิจัย การอ้างอิงข้อมูลหรือยกสำนวนจากตัวบุคคล จรรยาบรรณในการเปิดเผยข้อมูล

1.6 การเขียนรายงาน ประกอบด้วย การเตรียมการเขียนรายงาน การใช้ภาษาในการเขียนรายงาน

2. หลักสูตรการฝึกภาคสนาม เป็นการนำความรู้ ความคิด ความเข้าใจ จากหลักสูตรภาคทฤษฎีไปใช้ในการเก็บข้อมูล ภาคสนาม ซึ่งข้อมูลที่จะเก็บในสนามได้จากการสำรวจชุมชน (ชุมชนเขาสมอคอน) ประกอบด้วย

2.1 สถานที่ตั้งและองค์ประกอบด้านกายภาพ ประกอบด้วย ที่ตั้ง อาณาเขตติดต่อ แผนที่หมู่บ้าน ลักษณะการตั้งชุมชน/บ้านเรือน การคมนาคมติดต่อ สภาพภูมิประเทศ แหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ สาธารณสมบัติและสาธารณสถาน สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ ฯลฯ

2.2 ประวัติหมู่บ้าน ตำนาน การตั้งถิ่นฐาน ประกอบด้วย
ความเป็นมาของหมู่บ้านและการตั้งถิ่นฐาน การเติบโตของหมู่บ้าน ผู้นำและสายตระกูลต่าง ๆ
ตำนาน สถานที่ศักดิ์สิทธิ์และศูนย์รวมทางจิตใจ ฯลฯ

2.3 ประชากร ครอบครัว สังคม ประกอบด้วยโครงสร้าง
และการกระจายตัวของประชากร จำนวน/อายุ/เพศ การศึกษา อาชีพ ที่อยู่อาศัยฐานะ
ทางเศรษฐกิจ ผู้นำ/บุคคลสำคัญ ชนเผ่าพันธุ์ ครอบครัวเครือญาติ องค์กรชุมชน ฯลฯ

2.4 ทัศนคติ ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี
พิธีกรรม จารีต กฎ ข้อห้าม การละเล่น การเปิดรับวิทยาการและเทคโนโลยี ฯลฯ

2.5 การดำรงชีวิตและอาชีพ ประกอบด้วย ลักษณะอาชีพ
ดั้งเดิม/ใหม่ ความยาวนานของการประกอบอาชีพ สาเหตุปัจจัยที่มาประกอบอาชีพ กระบวนการ
และวิธีการในการปรับเปลี่ยนอาชีพ กระบวนการและขั้นตอนในการประกอบอาชีพ ผลกระทบของ
การพัฒนาต่ออาชีพ ทัศนคติของชาวบ้านต่ออาชีพปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพ แนวโน้ม
ในอนาคต

ข. การตรวจสอบโครงสร้างหลักสูตร การตรวจสอบโครงสร้าง
หลักสูตรเป็นการนำหลักสูตรที่สร้างและพัฒนาขึ้นมาเป็นประเมินความเหมาะสม ความสอดคล้อง
และความสัมพันธ์ต่าง ๆ ก่อนนำหลักสูตรไปใช้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ประเด็นของการประเมิน โดยทำการประเมินใน
ประเด็นต่อไปนี้

2.1.1 ประเมินความเหมาะสมของส่วนประกอบของ
หลักสูตร โดยประเมินว่าส่วนประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรมีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด
อย่างไร

2.1.2 ประเมินความสอดคล้องของส่วนประกอบของ
หลักสูตร โดยประเมินว่าส่วนประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรมีความสอดคล้อง ความสัมพันธ์กัน
หรือไม่ อย่างไรเพียงใด

2.2 ผู้ประเมิน ผู้ประเมินโครงสร้างหลักสูตรประกอบด้วย

2.2.1 วิทยากร และตัวแทนของข้าราชการสำนักงาน

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ร่วมประชุมเสวนาแสดงความคิดเห็น

2.2.2 ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญโดยยึดตาม

เกณฑ์ความเป็นผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์และคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง ตามที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น ประกอบด้วย

ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร/การฝึกอบรม จำนวน 3 คน ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับวัฒนธรรม/การวิจัยเชิงคุณภาพ/การวิจัยทางวัฒนธรรม จำนวน 3 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผล จำนวน 2 คน

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้

2.3.1 ข้อมูลจากการร่วมประชุมเสวนาแสดง

ความคิดเห็นของวิทยากร และตัวแทนของข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ดำเนินการรวบรวมความคิดเห็น โดยการบันทึกเทปและการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

2.3.2 ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ ดำเนินการรวบรวม

ความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การสร้างข้อสรุปแล้วเขียน

บรรยาย

ค. การปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตร นำผลจากการประเมิน

โครงสร้างหลักสูตรของผู้ประเมินหลักสูตร มาเป็นข้อมูลในการปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตรเพื่อให้หลักสูตรมีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้

ขั้นตอนที่ 3 การวิจัย : การทดลองใช้หลักสูตร

วัตถุประสงค์ เป็นการทดลองใช้หลักสูตร โดยนำหลักสูตรไปทดลองใช้

กับผู้เข้าอบรม คือ ข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจำนวน 25 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เตรียมการใช้หลักสูตร โดยมีการประชุมร่วมกันระหว่างผู้วิจัย วิทยากร และตัวแทนของผู้เข้าอบรมในประเด็นต่าง ๆ
2. เตรียมความพร้อมในการใช้หลักสูตรเกี่ยวกับรายละเอียดด้านต่าง ๆ เช่น วิทยากร ผู้เข้าอบรม สถานที่ งบประมาณ เอกสาร ตัวหลักสูตร สื่อ เป็นต้น
3. ทำการประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมของผู้เข้าอบรมก่อนการอบรมประเมินโดยใช้แบบสอบถามความรู้ความเข้าใจที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การสังเกตพฤติกรรม (ความสนใจ ความกระตือรือร้น)
4. ดำเนินกิจกรรมการอบรมกับผู้เข้าอบรมในส่วนที่เป็นหลักสูตร ภาคทฤษฎี โดยเชิญวิทยากรให้ความรู้ ซึ่งใช้สถานที่ที่ห้องประชุมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กำหนดให้มีการอบรมสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ๆ ละ 3 - 4 ชั่วโมง (ระยะเวลาขึ้นอยู่กับเนื้อหา)
5. หลังจากที่มีการอบรมให้ความรู้ความเข้าใจกับระเบียบวิธีการวิจัย วัฒนธรรมแล้วดำเนินการฝึกปฏิบัติการภาคสนาม เพื่อนำความรู้ความเข้าใจที่ได้จากหลักสูตร ภาคทฤษฎีไปประยุกต์ใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งข้อมูลที่จะทำการเก็บรวบรวมในภาคสนาม ได้จากการสำรวจชุมชน (จากขั้นตอนที่ 1)
6. ดำเนินการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีอีกครั้งหนึ่ง และเชิญวิทยากร มาให้ความรู้ ซึ่งใช้สถานที่คือ ห้องประชุมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ทำการอบรมทุกวันตลอดสัปดาห์ยกเว้นวันหยุดราชการ มีการอบรมวันละ 3 - 4 ชั่วโมง และหรือ 6 - 7 ชั่วโมง ต่อวัน ทั้งนี้ระยะเวลาของการอบรมขึ้นอยู่กับเนื้อหาของหลักสูตร
7. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละขั้นตอนเป็นระยะ ๆ (ดังรายละเอียดในหัวข้อการเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้) ในขณะที่ทดลองใช้หลักสูตร
8. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะ ๆ ตามการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

เป็นการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าอบรม โดยที่ผู้วิจัยเข้าร่วมรับการอบรมตามหลักสูตรในภาคทฤษฎี และการร่วมฝึกภาคสนามกับกลุ่มผู้เข้าอบรม ตลอดระยะเวลาของการอบรม โดยร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ถือว่าผู้วิจัยเป็นผู้รับการอบรม โดยผู้วิจัยสังเกตความสนใจ ความกระตือรือร้น การซักถามของกลุ่มผู้เข้าอบรม ตลอดระยะเวลาที่กิจกรรมการอบรม อาทิเช่น จำนวนครั้งที่ผู้เข้าอบรมเข้ารับการอบรมภาคทฤษฎี พฤติกรรมที่แสดงออกในการร่วมฝึกภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม ใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง

2. ข้อมูลที่เป็นพฤติกรรมการแสดงออกขณะใช้หลักสูตร ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

3. ข้อมูลที่แสดงความคิดเห็น ทศนคติ ใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามลักษณะข้อมูล ดังนี้

1. ในกรณีที่ข้อมูลได้จากแบบสอบถามความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาการวิจัยวัฒนธรรม เสนอในลักษณะการบรรยาย

2. ในกรณีที่ข้อมูลได้จากแบบสอบถามความคิดเห็น ทศนคติการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและการประเมินผลการปฏิบัติงานภาคสนาม เสนอผลในลักษณะของการบรรยาย

3. ในกรณีที่ข้อมูลได้จากการสังเกตพฤติกรรม เช่น ความสนใจการซักถาม ความกระตือรือร้น การเฝ้ารู้ การสอบถามความคิดเห็นเสนอในลักษณะของการบรรยาย

4. ในกรณีที่ข้อมูลได้จากการพิจารณาผลงาน ใช้แบบประเมินผลงาน และการพิจารณาของวิทยากร เสนอผลในลักษณะการบรรยาย

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลหลักสูตร เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากการทดลองใช้หลักสูตร
วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาว่าหลักสูตรเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้
 หรือไม่ รวมทั้งผลกระทบที่เกิดจากการใช้หลักสูตร รวบรวมข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ
 ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมต่อหน่วยงานต่าง ๆ

วิธีดำเนินการ การประเมินผลหลักสูตรจะประเมินผลในขณะที่ใช้หลักสูตร
 (Formative Evaluation) โดยได้กล่าวแล้วในขั้นตอนที่ 3 และการประเมินผลหลังการใช้
 หลักสูตรแล้ว (Summative Evaluation) โดยมีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

1. การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ โดยสัมภาษณ์ความคิดเห็น
 ของวิทยากร และผู้เข้าอบรม
2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยสังเกตพฤติกรรม ความสนใจ ความ
 ตั้งใจในการเข้าร่วมการอบรม พฤติกรรมการซักถาม การตั้งคำถาม การแสดงความคิดเห็น
 โดยที่ผู้วิจัยถือเป็นผู้เข้าอบรมด้วย โดยเข้าร่วมอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีและร่วมเก็บข้อมูลใน
 ภาคสนาม ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับกลุ่มผู้เข้าอบรมและเฝ้าสังเกตความเปลี่ยนแปลง ปฏิกริยา
 อุปสรรค ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
3. พิจารณาจากผลงานการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามของผู้เข้า
 อบรม โดยวิทยากรเป็นผู้ให้ข้อคิดเห็นพิจารณาผลงาน
4. ผู้วิจัยทำการศึกษาคูชนอีกครึ่งหนึ่ง เป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อ
 ตรวจสอบข้อมูลกับข้อมูลที่ได้จากผู้เข้าอบรม ซึ่งใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า
 (Traingulation) โดยเป็นการตรวจสอบสามเส้าค่านผู้วิจัย (Investigator
 Traingulation) มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบว่าการที่ผู้วิจัยต่างกันจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างใด
 แล้วนำข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้มาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาหลักสูตรก่อนนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา
 ตัดสิน
5. จัดประชุมพิจารณาการใช้หลักสูตรระหว่างวิทยากรและผู้เข้าอบรม
6. นำข้อมูลเกี่ยวกับข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ
 (จากข้อ 1 - 5) ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร เพื่อให้ได้หลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมฉบับสมบูรณ์
 ซึ่งสามารถนำไปดัดแปลง ปรับปรุงใช้กับหน่วยงานต่าง ๆ ที่ดำเนินการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม

7. หลังจากเสร็จสิ้นการทดลองใช้หลักสูตรแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการประเมินผลเพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการทดลองใช้หลักสูตรว่าส่งผลต่อผู้เข้าอบรมหรือไม่ มากน้อยเพียงใด โดยให้ผู้เข้าอบรมได้เสนอโครงการวิจัยวัฒนธรรมแล้วให้วิทยากรเป็นผู้พิจารณาตัดสินโครงการวิจัยวัฒนธรรมที่มีคุณภาพ โดยยึดเกณฑ์คือกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่สามารถตอบปัญหาของการวิจัย ใช้วิธีการและเทคนิคการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่เหมาะสมกับข้อมูล ฯลฯ กล่าวโดยสรุปคือสามารถนำความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ที่ได้จากการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติการภาคสนามมาใช้ในการเขียนโครงการวิจัยวัฒนธรรมได้ สำหรับวิทยากรที่เป็นผู้พิจารณาตัดสินผู้วิจัยพิจารณาจากวิทยากรที่ให้ความรู้ในการอบรมภาคทฤษฎีและร่วมในการฝึกปฏิบัติการภาคสนามด้วย รวมทั้งต้องมีความรู้และประสบการณ์ เป็นการวิจัยวัฒนธรรมด้วย

การรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือเครื่องใช้

1. ข้อมูลที่เป็นการแสดงความคิดเห็น ใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และใช้การสอบถามความคิดเห็น
2. ข้อมูลที่เป็นพฤติกรรม ใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม
3. ข้อมูลที่เป็นข้อคิดเห็นเกี่ยวกับผลการศึกษา ผลการวิจัยใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และการตรวจสอบข้อมูลจากผู้วิจัย
4. ข้อมูลจากการพิจารณาตัดสินของวิทยากรใช้การสอบถามความคิดเห็น

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามลักษณะข้อมูล คือ

1. ข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็น แบบประเมินเสนอในลักษณะการเขียนบรรยาย
2. ข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เสนอในลักษณะการเขียนบรรยาย
3. ข้อมูลจากการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญเสนอในลักษณะของการเขียนบรรยาย

จากการนำเสนอแนวคิดตั้งแต่บทที่ 1 - 3 นำมาประมวลเป็นกรอบ

ความคิดการวิจัยได้ดังภาพประกอบ 11

สำรวจข้อมูลพื้นฐาน

- ความต้องการ
- นโยบายของหน่วยงาน
- ฐานความรู้ของข้าราชการ
- สวท.
- หลักสูตรวัฒนธรรมในสถาบัน
- การศึกษาต่าง ๆ
- ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง
- ผู้เกี่ยวข้อง
- สภาพชุมชน

การสร้างหลักสูตร

1. การสร้างโครงสร้างหลักสูตร
 - หลักการ
 - จุดมุ่งหมาย
 - เนื้อหา
 - กิจกรรม
 - วิธีการวัดและประเมินผล
2. การตรวจสอบโครงสร้างหลักสูตร
 - ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ
 - การประชุม เสนอแนะ
 - ความคิดเห็น
3. การปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตร
 - ประมวลผลการตรวจสอบ
 - โครงร่างหลักสูตรแล้ว
 - ภายปรับแล้ว

การทดลองใช้หลักสูตร

1. การทดลองใช้หลักสูตรภาคฤกษ์
 - ก่อนออกฝึกภาคสนาม
 - จัดอบรมให้ความรู้เนื้อหา
 - ภาคฤกษ์แก่ข้าราชการ
 - สวท.
2. การทดลองใช้หลักสูตรภาคสนาม
 - ออกฝึกปฏิบัติการภาคสนาม
 - ในพื้นที่เป็นสนามวิจัย
3. การทดลองใช้หลักสูตรภาคฤกษ์
 - หลังการฝึกปฏิบัติการภาคสนาม
 - การจัดอบรมให้ความรู้เนื้อหา
 - ภาคฤกษ์แก่ข้าราชการ
 - สวท.

การประเมินผลหลักสูตร

- การประเมินความรู้ ความเข้าใจ
- ก่อน/หลังการอบรม
- การสอบถาม สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับความคิดเห็น
- ทศนคติ
- การสังเกตพฤติกรรม
- การประเมินผลงานการเก็บข้อมูลภาคสนาม
- การตรวจสอบข้อมูลโดยการศึกษาคณะของผู้อยู่
- การประชุมพิจารณาผลการใช้หลักสูตรระหว่างวิทยากร ผู้วิจัย ผู้เข้าอบรม
- การพิจารณาโครงการวิจัย
- วัฒนธรรมของผู้เข้าอบรม

การปรับปรุงแก้ไขพัฒนาหลักสูตร

หลักสูตรฉบับสมบูรณ์

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การนำเสนอการวิจัย ผู้วิจัยนำเสนอตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสร้างหลักสูตร
2. ผลการสร้างหลักสูตร
3. ผลการทดลองใช้หลักสูตรและผลการประเมินผลหลักสูตร

โดยมีรายละเอียดแต่ละขั้นตอนดังนี้

ผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสร้างหลักสูตร

1. ผลการวิเคราะห์หลักสูตรวัฒนธรรม

การพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมขึ้นใช้นั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการวิเคราะห์หลักสูตรวัฒนธรรมก่อนเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนในสาขาวัฒนธรรมและสาขาที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาว่าหลักสูตรดังกล่าวได้จัดให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมหรือเกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรมหรือไม่อย่างไร จากการสำรวจหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ปรากฏผลดังนี้

1.1 หลักสูตรวัฒนธรรม มีดังนี้

1.1.1 หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท ประกอบด้วยแขนงวิชาวัฒนธรรมสาธารณสุข และแขนงวิชาวัฒนธรรมการดนตรี

1.1.2 หลักสูตรวิทยาลัยครู สาขาศิลปศาสตร์ กรรมการฝึกหัดครู ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับโปรแกรมวิชาวัฒนธรรมศึกษา ประกอบด้วยโปรแกรมวิชาวัฒนธรรมศึกษาระดับอนุปริญา ระดับปริญญาตรี ระดับปริญญาตรี (หลังอนุปริญญา)

1.2 หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม จากการสำรวจพบว่าหลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยานั้นเป็นหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม (ตามนัยความหมายของวัฒนธรรมใน

การศึกษาวิจัยนี้) โดยหลักสูตรดังกล่าวมีการเปิดสอนในระดับปริญญาตรี และระดับปริญญาโทในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ เป็นต้น โดยมีการเปิดสอนในคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ ฯลฯ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการจัดเรียนการสอนของสถาบันของการศึกษาต่าง ๆ

การวิเคราะห์หลักสูตรผู้วิจัยพิจารณาจากภาพรวมของหลักสูตรในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย หลักการของหลักสูตร วัตถุประสงค์ของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตร รวมทั้งแนวสังเขปลักษณะวิชา (Course Description) ของหลักสูตรต่าง ๆ ดังนี้

หลักสูตรวิทยาลัยครู สาขาวิชาศิลปศาสตร์ สายมนุษยศาสตร์ โปรแกรมวัฒนธรรมศึกษา (หลักสูตรวิทยาลัยครู พุทธศักราช 2528 ฉบับปรับปรุง 2531) ซึ่งประกอบด้วยระดับอนุปริญญา ระดับปริญญาตรี และระดับปริญญาตรี (หลังอนุปริญญา) มีการเปิดสอนในวิทยาลัยครูต่าง ๆ อาทิเช่น วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น ซึ่งพิจารณาโดยภาพรวมได้ดังนี้

1. หลักการของหลักสูตร

หลักสูตรโปรแกรมวิชาวัฒนธรรมศึกษาทั้ง 3 ระดับ ไม่ได้ระบุหลักการของหลักสูตรไว้

2. วัตถุประสงค์ของหลักสูตร

หลักสูตรโปรแกรมวิชาวัฒนธรรมศึกษาได้กำหนดจุดประสงค์เฉพาะของหลักสูตรซึ่งสรุปได้ดังนี้

2.1 เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้ อยู่เป็นนิจ มีความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนสามารถใช้วิจารณ์และความคิดสร้างสรรค์ที่เหมาะสมต่อการดำเนินชีวิตในสังคมไทย

2.2 เพื่อปลูกฝังค่านิยมพื้นฐานทางวัฒนธรรม เจตคติที่ดีและความตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมของชาติ

2.3 เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า เผยแพร่วัฒนธรรม และเลือกสรรวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

2.4 เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจและสำนึกถึงความสำคัญและความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม

2.5 เพื่อให้ผู้เรียนสามารถคำนึงงานทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.6 เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติงานในหน่วยงานทางวัฒนธรรม หน่วยงานหรือองค์กรด้านสื่อสารมวลชน องค์กรด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนการประกอบอาชีพอิสระได้

2.7 เพื่อให้ผู้เรียนมีพื้นฐานความรู้เพียงพอสำหรับการศึกษา วัฒนธรรมในขั้นสูงต่อไปได้

2.8 เพื่อสนับสนุนการศึกษา ค้นคว้า และเผยแพร่วัฒนธรรม จากจุดมุ่งหมายเฉพาะของหลักสูตร แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรมิได้มุ่งหวังให้ผู้สำเร็จการศึกษาสามารถทำการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมได้ แต่จุดมุ่งหมายของหลักสูตรให้ความสำคัญกับการค้นคว้าและเผยแพร่วัฒนธรรม

3. โครงสร้างหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตรจะประกอบด้วยหมวดวิชาพื้นฐานทั่วไปและหมวดวิชาเฉพาะด้าน ซึ่งในหมวดวิชาเฉพาะด้าน กลุ่มวิชาเนื้อหา กลุ่มวิชาวิทยาการจัดการและกลุ่มวิชาปฏิบัติการและฝึกประสบการณ์วิชาชีพ

ในส่วนที่เป็นกลุ่มวิชาเนื้อหา ประกอบด้วยวิชาบังคับและวิชาเลือก สำหรับการศึกษาในระดับอนุปริญญา รายวิชาการวิจัยวัฒนธรรมหรือที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรม สำหรับการศึกษาในระดับอนุปริญญารายวิชาการวิจัยวัฒนธรรมหรือที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรมมิได้เป็นวิชาบังคับ แม้แต่ในวิชาเลือกก็ไม่พบว่ามียุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรม คงมีแต่รายวิชาการฝึกปฏิบัติการด้านวัฒนธรรมและการวิจัยภาคสนาม สำหรับหลักสูตรวัฒนธรรมศึกษาระดับปริญญาตรี พบว่า ในวิชาบังคับมีวิชาการวิจัยภาคสนาม ซึ่งเน้นการปฏิบัติงานภาคสนาม กลวิธีในการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ ตีความประเมินผล และจัดระเบียบข้อมูลในการปฏิบัติงานภาคสนาม ตลอดจนการเขียนรายงานวิจัย

จากหลักสูตร โปรแกรมวัฒนธรรมศึกษาทั้งระดับอนุปริญญาและระดับปริญญาตรี พบว่ามิได้มีการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษา
และวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท ในสาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มีการเปิดสอนแขนงวิชา
วัฒนธรรมสาธารณสุข และแขนงวิชาวัฒนธรรมการดนตรี

1. หลักการของหลักสูตร หลักการของหลักสูตรมุ่งเน้นให้มหาบัณฑิตมีความ
ความสำนึกในความเป็นเจ้าของวัฒนธรรมไทย มีความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรม
พื้นบ้านในเนวโลก เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับรูปแบบการดำเนินชีวิตสามารถ
ผสมผสานประนีประนอมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมเก่าให้เข้ากับความรู้ทางวิชาการและสิ่งแวดล้อม
ใหม่

หลักการของหลักสูตรแสดงให้เห็นว่าต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้ ความ
เข้าใจเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรม และสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างสอดคล้องกับสภาพการณ์
สังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป

2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา ค้นคว้าและวิจัย
วัฒนธรรมระบบความเชื่อโลกทัศน์ และปรัชญาชีวิตที่เป็นพื้นฐานของพฤติกรรมของมนุษย์ ตลอดจน
การนำเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่
ของคนในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนไทย

จากวัตถุประสงค์ของหลักสูตร นี้ให้เห็นว่าหลักสูตรได้ให้ความสำคัญต่อการ
ศึกษาค้นคว้าวิจัยวัฒนธรรม รวมถึงการพัฒนาวัฒนธรรมด้วย

3. โครงสร้างหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตรทั้งแขนงวิชาวัฒนธรรม
สาธารณสุขและแขนงวิชาวัฒนธรรมการดนตรี ซึ่งประกอบด้วยวิชาบังคับและวิชาเลือกนั้น
ในส่วนของวิชาบังคับพบว่า ทั้งสองแขนงวิชามีการเปิดสอนสาขาวิชาระเบียบวิธีวิจัยทาง
สังคมศาสตร์

ในวิชาระเบียบวิธีวิจัยสังคมศาสตร์ จากสังเขปรายวิชาได้อธิบาย
รายละเอียดได้ดังนี้คือศึกษาหลักการและวิธีการวิจัยแบบต่าง ๆ โดยละเอียด เริ่มจากการศึกษา
ทฤษฎีและสมมติฐานที่มีต่อการวิจัยทางประชากรและสังคม ตัวแปรและความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

การลุ่มตัวอย่างการสร้างแบบสอบถาม เทคนิคการสัมภาษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล การประมวลผล การวิเคราะห์ข้อมูลและทดสอบสมมติฐานทางสถิติ การนำเสนอข้อมูลการอ่านตาราง การวัดตำแหน่ง การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางการวัดการกระจายคะแนนมาตรฐาน การลุ่มตัวอย่าง การทดสอบสมมติฐานและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้เป็นการศึกษาภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

ส่วนในวิชาเลือกของแขนงวิชาวัฒนธรรมสาธารณสุข มีวิชาระเบียบวิจัยทางมานุษยวิทยาจากสังเขปลักษณะวิชามีรายละเอียดดังนี้คือ ศึกษาระเบียบวิจัยทางมานุษยวิทยา โดยจะแบ่งการเรียนออกเป็น 3 ตอน คือตอนที่ 1 เป็นการเรียนในชั้นเกี่ยวกับวิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยา รวมทั้งการเขียนโครงร่างวิจัยตอนที่ 2 เป็นการเรียนภาคสนาม คือการให้นักศึกษาออกไปทดลองเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ตอนที่ 3 เป็นการฝึกหัดวิเคราะห์และเขียนรายงานจากข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม

สำหรับแขนงวิชาวัฒนธรรมการดนตรี พบว่า ไม่มีรายวิชาเลือกที่เกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาหลักสูตรสาขาวัฒนธรรมศึกษาทั้งแขนงวิชาวัฒนธรรมสาธารณสุข และแขนงวิชาวัฒนธรรมการดนตรี พบว่า การศึกษาวิจัยได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม แต่ในสังเขปรายวิชายังไม่ได้ระบุชัดเจนเกี่ยวกับแนวทางระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม

หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม คือหลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ระดับปริญญาตรี นั้นมีการเปิดสอนกันอย่างกว้างขวางในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่าง ๆ ทั้งในมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน โดยภาพรวมแล้ววัตถุประสงค์ของหลักสูตรต้องการให้นักศึกษาเข้าใจสังคมอย่างกว้างขวาง สามารถรู้จักข้อเท็จจริงเกี่ยวกับองค์ประกอบของวัฒนธรรม ตลอดจนกลไกของสังคม สามารถวิเคราะห์สภาพปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมได้ โดยมีวิชาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา สังคมและวัฒนธรรมไทยและวิชาที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมมานุษยวิทยา สังคมวิทยา เป็นต้น รายละเอียดของรายวิชาเหล่านี้จะศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เจาะไป

ทางสังคมวัฒนธรรม ระบบย่อยและแง่มุมที่สำคัญของวัฒนธรรม โดยเฉพาะในสาขาวิชา
มานุษยวิทยา พบว่ามีรายวิชาวัฒนธรรมหรือที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม
เช่น วัฒนธรรมเปรียบเทียบ (เป็นการเปรียบเทียบระหว่างวัฒนธรรมจากข้อมูลทางชาติพันธุ์
วรรณา) ศาสนาและวัฒนธรรม (แสดงถึงความสัมพันธ์ของศาสนากับสถาบันทางวัฒนธรรม)
แนวทฤษฎีและวิธีวิทยาทางมานุษยวิทยา เป็นการศึกษาทฤษฎีและวิธีวิทยาที่ใช้ศึกษาวิเคราะห์
สังคมวัฒนธรรม วิเคราะห์สังคมและวัฒนธรรมไทย (ศึกษาการอธิบายแง่มุมต่าง ๆ ของสังคม
และวัฒนธรรมไทย การศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ในสังคมและวัฒนธรรมไทย) การเปลี่ยนแปลง
ทางเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีต่อวัฒนธรรม เป็นต้น ในส่วนของรายวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับการวิจัย
วัฒนธรรมนั้น ปรากฏว่ามีรายวิชา การวิจัยทางสังคม การวิจัยทางสังคมวิทยา การวิจัยทาง
มานุษยวิทยา สถิติประยุกต์สำหรับการวิจัยทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ระเบียบวิธี
วิจัยทางสังคมศาสตร์ และในรายวิชาชุมชนศึกษา (หลักสูตรสังคมและมานุษยวิทยาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2533 : 74) นั้น เป็นการศึกษาวิจัยชุมชนใดชุมชนหนึ่งใน
เขตชนบทหรือเขตเมืองในด้านโครงสร้าง กระบวนการและความสัมพันธ์ทางสังคมโดยเน้นวิธี
ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยให้เวลาศึกษาวิจัยในสนามด้วยตนเองเต็มเวลาด้วย และในรายวิชา
หลักการและระเบียบวิธีวิจัยทางสังคม 1, 2 รายวิชาการฝึกปฏิบัติวิจัยทางสังคมภาคสนาม
ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิด หลักการพื้นฐานของการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแบบต่าง ๆ
การกำหนดปัญหา การตั้งสมมติฐาน การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และการตีความหมาย
ข้อมูล การเขียนรายงานผลการวิจัย

ส่วนหลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาระดับปริญญาโทของสถาบัน

การศึกษาต่าง ๆ หลักสูตรจะประกอบด้วยรายวิชาวัฒนธรรมหรือที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม อาทิ เช่น
รายวิชาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทไทย ปัญหาการวิจัย
ต่างวัฒนธรรม มานุษยวิทยา สังคมและวัฒนธรรม และในส่วนที่เกี่ยวกับการวิจัยและการวิจัย
วัฒนธรรมมีรายวิชาที่เปิดสอน อาทิ เช่น สถิติและระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา
การวิจัย แบบสำรวจ การวิจัยประเมินผลพื้นฐานการวิจัยทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ระเบียบ
วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียดของรายวิชา คือท้าววิจัยเชิงคุณภาพ ขั้นตอนและการออกแบบ

การวิจัยรวมทั้งเทคนิคเฉพาะด้านของระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ตั้งแต่ลักษณะการกำหนด ปัญหาและกระบวนการเชิงความคิดจนถึงเทคนิคการรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล เชิงคุณภาพ สำหรับหลักสูตรสังคมวิทยามหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิจารณาภาพรวมในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. หลักการของหลักสูตร หลักสูตรสังคมวิทยามหาบัณฑิตนี้ไม่ได้ระบุถึงหลักการของหลักสูตร แต่ได้กล่าวถึงนโยบายของหลักสูตรไว้คือ ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรควรมีความสามารถและมีลักษณะที่จะเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศ กล่าวคือเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มอย่างมีหลักการและเหตุผล รู้จักศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง มีความรู้ความเข้าใจในสภาพและปัญหาของสังคมที่กำลังพัฒนา สามารถถ่ายทอดความรู้และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้เพื่อประโยชน์ในทางสร้างสรรค์และพัฒนาสังคม ตลอดจนมีทักษะในการวิจัยทางสังคม เพื่อการวางแผนการบริหารและการดำเนินปฏิบัติงาน

2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร หลักสูตรมีความมุ่งหมายเพื่อผลิตมหาบัณฑิตให้มีความรู้ทางสังคมวิทยารวมทั้งทักษะการสำรวจและวิจัยทางสังคม เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในภาครัฐบาล รัฐวิสาหกิจและเอกชน

ในหลักสูตรจะประกอบด้วยสาขาต่าง ๆ 4 สาขา คือสาขาสังคมวิทยาเมือง สาขาสังคมวิทยาชนบท สาขาการวิจัย สาขามนุษยนิเวศวิทยาและประชากร

3. โครงสร้างหลักสูตร หลักสูตรจะประกอบด้วยวิชาบังคับและวิชาเลือก ในส่วนของวิชาบังคับที่ทั้ง 4 สาขาต้องเรียน ประกอบด้วยวิชาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย คือระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมวิทยา สถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมวิทยาสำหรับวิชาเลือก แต่ละสาขาวิชาที่จะมีวิชาเลือกที่แตกต่างกันออกไปโดยเฉพาะสาขาการวิจัยวิชาเลือกประกอบด้วย ตรรกวิทยาในวิธีการศึกษาทางสังคมวิทยา เทคนิคการวัดทางสังคม การวิจัยแบบสำรวจ ปัญหาการวิจัยต่างวัฒนธรรม ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยและประเมินผล สัมมนาว่าด้วยระเบียบวิธีวิจัยพิสคาร

เมื่อพิจารณาโครงสร้างหลักสูตร พบว่า รายวิชาเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยที่เป็นวิชาบังคับมีวิชาระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมวิทยา สถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมวิทยา ส่วนวิชา

ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรมนั้นเป็นวิชาเลือกที่มีได้บังคับให้นักศึกษาเรียนแต่อย่างใด

หลักสูตรมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา และ มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิจารณาภาพรวมในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. หลักการของหลักสูตร จากหลักการของหลักสูตร สรุปสาระสำคัญได้ว่าหลักสูตรต้องการบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถที่จะเข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อจะได้เข้าไปมีบทบาท ร่วมในการวางแผนและดำเนินการพัฒนาประเทศ ตลอดจนศึกษาสังคมไทยในระดับจุลภาค ทั้งในเมืองและชนบท
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร วัตถุประสงค์ของหลักสูตรต้องการผลิต มหาบัณฑิตทางมานุษยวิทยาให้มีความรู้ความสามารถในการสอนวิชาทางมานุษยวิทยาในระดับ อุดมศึกษา การวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีทางมานุษยวิทยาโดยตรง หรือที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้ การวางแผนและดำเนินการในงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาในสังคมระดับจุลภาค การศึกษาค้นคว้า เรื่องสังคมและวัฒนธรรม การศึกษาค้นคว้าทางมานุษยวิทยาในระดับสูงต่อไป
3. โครงสร้างหลักสูตร ประกอบด้วยวิชาบังคับและวิชาเลือกในส่วนของ วิชาบังคับประกอบด้วยรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย คือประเด็นวิจัยทางมานุษยวิทยา สังคม และวัฒนธรรมในปัจจุบัน ระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา และส่วนของวิชาเลือก พบว่ามี รายวิชาการวิจัยทางมานุษยวิทยาการเมือง การวิจัยทางมานุษยวิทยาจิตวิทยา และสถิติประยุกต์ สำหรับการวิจัยทางมานุษยวิทยา เมื่อพิจารณาสังเขปลักษณะวิชาของรายวิชาต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรมุ่งเน้นการศึกษาวิจัยทางสังคมวัฒนธรรม เกี่ยวกับกระบวนการต่าง ๆ ในการ ทำงานวิจัย วิธีการและเทคนิคในการเก็บข้อมูลภาคสนามทางมานุษยวิทยา

จากการพิจารณาหลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ในระดับการศึกษาต่าง ๆ ที่เสนอมาแล้วนั้น แสดงให้เห็นว่าหลักการของหลักสูตรส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญต่อการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรม และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาการดำเนินงานต่าง ๆ ในส่วนของวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของหลักสูตรส่วนใหญ่เน้นให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรม ส่งเสริมให้มีการ

ศึกษาค้นคว้าเผยแพร่วัฒนธรรม สามารถปรับเอาวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ในการพัฒนาวัฒนธรรม ต้องการสร้างบุคลากรเพื่อสำรวจและวิจัยสังคม เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้ เมื่อพิจารณา โครงสร้างหลักสูตรพบว่า สถาบันการศึกษาส่วนใหญ่ไม่ได้กำหนดให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ วัฒนธรรมเป็นวิชาบังคับที่ต้องให้นักศึกษาได้เรียนรู้ โดยที่สถาบันการศึกษาบางแห่งกำหนด ให้เป็นวิชาเลือกตามความสนใจของผู้เรียน นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาในคำอธิบายรายวิชา หรือสังเขปลักษณะวิชา ยังพบว่าหลักสูตรต่าง ๆ ดังกล่าวยังมิได้ระบุเด่นชัดเกี่ยวกับการวิจัย วัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้วพบว่า หลักสูตรวัฒนธรรมและหลักสูตรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมยังมิได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมมากนักและยัง ไม่สามารถ ตอบสนองหรือส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมได้อย่างแท้จริง ดังนั้นจึงจำเป็นต้อง มีการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมขึ้นใช้

อย่างไรก็ตามการพิจารณาหลักสูตรดังกล่าวข้างต้นเป็นหลักสูตรของการ จัดการศึกษาในระบบ แต่ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการเน้นกลุ่มเป้าหมายที่ทำงานวัฒนธรรม หรือเกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรมโดยเฉพาะผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกลุ่ม เป้าหมายนอกกระบวนการศึกษาหากแต่เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญต่อการดำเนินวัฒนธรรมที่จะมี ผลต่อชาติบ้านเมืองเป็นส่วนรวมเป็นอันมาก

2. ผลการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรม งานวิจัยวัฒนธรรม เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของนักวิชาการ ผู้บริหาร นักวิจัย ซึ่งผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่เกี่ยวข้องนี้ประกอบด้วยบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในการดำเนินงาน วัฒนธรรม งานวิจัยวัฒนธรรม ได้แก่ ผู้บริหารงานวัฒนธรรม อาจารย์ผู้สอนประจำรายวิชา เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม การวิจัยวัฒนธรรม สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะอนุกรรมการวิจัย วัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการเกี่ยวกับความคิดเห็น ข้อเสนอแนะในประเด็นต่าง ๆ ประกอบด้วย

ความหมายและขอบข่ายของวัฒนธรรม ความสำคัญของวัฒนธรรม แนวคิดและวิธีการศึกษาวิจัย วัฒนธรรม หลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมและเนื้อหา

หลังจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้เกี่ยวข้องแล้วผู้วิจัยได้วิเคราะห์สรุปความคิดเห็นข้อเสนอแนะในประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

ความหมายและขอบข่ายงานวัฒนธรรม ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องมีความเห็นว่า คำว่า "วัฒนธรรม" (Culture) เป็นคำที่กว้างและเป็นนามธรรมมาก) วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต ซึ่งเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งเป็นพลวัต (Dynamic) เคลื่อนไหวอยู่เสมอ ขอบข่ายงานวัฒนธรรม นั้นกว้างขวาง ทั้งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของผู้สนใจ ขอบข่ายของงานวัฒนธรรมควรประกอบด้วย กิจกรรมต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์ ฟื้นฟู เผยแพร่ พัฒนา แลกเปลี่ยน การวิจัย เป็นต้น

ความสำคัญของวัฒนธรรม ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องมีความเห็นว่า วัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ต่อการพัฒนาประเทศ การพัฒนาเพื่อให้สนองตอบ ต่อความต้องการแล้วจำเป็นต้องอาศัยมิติทางวัฒนธรรม การพัฒนาใด ๆ จำเป็นต้องใช้มิติ ทางวัฒนธรรม การพัฒนาจะต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตของประชาชน

แนวคิดและวิธีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องมีความเห็นว่า การศึกษาวิจัยวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาวัฒนธรรม การดำเนินงานทางวัฒนธรรม ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างแท้จริงนั้นจำเป็นต้องมีการศึกษา ค้นคว้า รวบรวม วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล หรือข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมอย่างเป็น ระบบ คือต้องมีงานวิจัยวัฒนธรรมเป็นฐานรองรับงานอื่น ๆ ด้วย ในการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นสามารถกระทำได้โดยอาศัยทั้งวิธีการวิจัย เชิงปริมาณและวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ หรืออาจใช้วิธีการวิจัยทั้งสองวิธีประกอบกัน วิธีการวิจัย เชิงคุณภาพจะให้ความสำคัญกับข้อมูลที่อธิบายคุณลักษณะส่วนมากเป็นข้อมูลปรากฏการณ์ทางสังคม และวัฒนธรรม ส่วนวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้จัดการกับข้อมูลที่เป็นตัวเลขและสถิติ ส่วนใหญ่ การศึกษาวิจัยวัฒนธรรมที่ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับ ค่านิยม

ทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิด ซึ่งถือว่าเป็นข้อมูลที่อธิบายคุณลักษณะเป็นเชิงนามธรรมจะใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องได้เสนอแนะว่าการใช้วิธีการศึกษาวิธีใดนั้นขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ โดยจะต้องเลือกใช้วิธีการศึกษาวิจัยที่สามารถค้นหาคำตอบของปัญหานั้นได้

หลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมและเนื้อหา ในประเด็นนี้ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องมีความเห็นว่า ในสภาพปัจจุบันนักวิชาการและผู้สนใจในการศึกษาวัฒนธรรมได้สนใจและให้ความสำคัญกับการวิจัยวัฒนธรรมมาก แต่ยังไม่พบว่ามีหลักสูตรการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรมโดยตรง หลักสูตรต่าง ๆ ที่เปิดสอนในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่าง ๆ ทั้งรัฐบาลและเอกชนนั้นก็ไม่ได้ระบุชัดเจนเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม ส่วนใหญ่จะเป็นหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรม นอกจากนี้หลักสูตรดังกล่าวก็เป็นการจัดการศึกษาในระบบ ดังนั้นการมีหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมสำหรับผู้ทำงานวัฒนธรรมจะส่งผลต่อผู้ที่สนใจเกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรม และจะเป็นการขยายแนวร่วมในการทำงานวัฒนธรรมต่อไป สำหรับเนื้อหาของหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับผู้อยู่นอกระบบการศึกษาคือผู้ทำงานวัฒนธรรมนั้น เนื้อหาของหลักสูตรควรให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมโดยกว้าง อาทิเช่น ควรมีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักการและแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรม ระเบียบวิธีการวิจัย หลักสูตรควรประกอบด้วยหลักสูตรในส่วนที่เป็นเนื้อหาภาคทฤษฎีและให้มีการฝึกปฏิบัติการในสนามเพื่อให้ผู้เข้าอบรมได้ทดลองเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งควรมีเวลาในการฝึกปฏิบัติการในสนาม 10 - 14 วัน เป็นอย่างน้อย ทั้งนี้ควรสามารถเขียนรายงานการวิจัยภาคสนามได้ด้วย และควรหาวิธีการติดตามผลผู้เข้าอบรมด้วยเพื่อยืนยันประสิทธิภาพของหลักสูตร ซึ่งอาจกระทำได้หลายแนวทาง เช่น การให้เสนอโครงการวิจัย การติดตามผลการปฏิบัติงานในหน้าที่ ความรับผิดชอบ เป็นต้น

3. ผลการสำรวจความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

การสำรวจความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานทั่วไป ประกอบด้วย สังกัดงาน (ฝ่าย)/

กองทัพบก วิทยาลัยการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน
หน้าที่ความรับผิดชอบและขอบข่ายการทำงาน นอกจากนี้เพื่อทราบความต้องการในการได้รับความ
ความรู้ที่เกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมรวมทั้งสภาพการทำงานทางด้านการวิจัยวัฒนธรรม
การสำรวจข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยกระทำโดยใช้แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานทั่วไปและความต้องการ
ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง และการสนทนากลุ่มย่อยระหว่างผู้วิจัยและตัวแทนของข้าราชการ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยคำเน้นอย่างไม่เป็นทางการเพื่อระดมความคิดเห็น
และข้อเสนอแนะต่าง ๆ อันนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ในการสร้างโครงสร้างหลักสูตร
การวิจัยวัฒนธรรม จากการสำรวจและการสนทนากลุ่มย่อยอย่างไม่เป็นทางการ ประมวลแยกเป็น
ข้อมูลหน้าที่และความรับผิดชอบ และข้อมูลพื้นฐานทั่วไปเกี่ยวกับพื้นฐานการวิจัยวัฒนธรรม
และความต้องการได้รับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม ดังนี้

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับข้าราชการของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

1. ข้อมูลหน้าที่ความรับผิดชอบ

ข้าราชการของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ทำงานด้าน
วัฒนธรรมนี้หากแยกตามหน้าที่ความรับผิดชอบงานวัฒนธรรมตามหน้าที่ ความรับผิดชอบตามการ
แยกสายงานแล้วจะพบว่า ข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีหน้าที่ดังนี้

สำนักงานเลขานุการกรม คำเนิงานสารบรรณ งานการเงินและบัญชี
งานพัสดุ งานนิติกร งานเลขานุการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ งานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์
และปฏิบัติงานอื่น ๆ ที่ไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของกองใดโดยเฉพาะ

กองวิจัยและวางแผน คำเนิงานด้านการศึกษาวิเคราะห์เสนอแนะเกี่ยวกับ
นโยบายวัฒนธรรมของชาติ จัดทำแผนงาน/โครงการด้านวัฒนธรรม การวิจัยด้านวัฒนธรรม
และการติดตามประเมินผลการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม การจัดทำข้อมูลและสถิติต่าง ๆ การให้
บริการสารสนเทศทางวัฒนธรรม

กองส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม คำเนิงานด้านการประสานงาน
และร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐในการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ และพัฒนาวัฒนธรรม

การฝึกอบรมบุคลากรด้านวัฒนธรรม การผลิตสื่อทัศนูปกรณ์ และเอกสารสิ่งพิมพ์ ตลอดจนงานศูนย์วัฒนธรรมและการให้เงินอุดหนุนแก่ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดศูนย์อำเภอ

กองวัฒนธรรมสัมพันธ์ต่างประเทศ ดำเนินงานด้านการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับต่างประเทศ คัดต่อประสานงานและให้ความร่วมมือด้านวัฒนธรรมต่างประเทศทั้งในรูปทวิภาคีและพหุภาคี รวมทั้งการศึกษาวิเคราะห์จัดทำแผนงาน/โครงการแลกเปลี่ยนบุคลากร จัณิทัศน์การ ประชุมสัมมนาในระดับนานาชาติ การแลกเปลี่ยนตามแนวโน้มนโยบายต่างประเทศ และข้อตกลงด้านวัฒนธรรม

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย มีหน้าที่และรับผิดชอบในการเป็นแหล่งกลางในการจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมทางด้านต่าง ๆ การให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวทางด้านศิลปวัฒนธรรมของไทยและประเทศอื่น ๆ เป็นแหล่งที่ให้เยาวชนและประชาชนได้แสดงออกซึ่งกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม อันเป็นส่วนหนึ่งของการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมให้แพร่หลาย และเป็นแหล่งกลางในการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ

กองเอกชนสัมพันธ์ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับองค์การภาคเอกชน ในด้านการพิจารณา อนุญาตจัดตั้งสมาคม มูลนิธิ การควบคุมตรวจสอบ การพัฒนาองค์การเอกชน การให้บริการปรึกษากฎหมายระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรเอกชนมีบทบาทในการพัฒนาวัฒนธรรมร่วมกับหน่วยงานของรัฐ ตลอดจนการให้ความรู้ข่าวสารเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างสมาคม มูลนิธิต่าง ๆ

ภาพรวมโดยสรุปแล้ว มีหน้าที่ในการดำเนินงานวัฒนธรรมเกี่ยวกับการศึกษา และวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมวัฒนธรรม ตลอดจนการป้องกันและแก้ไขปัญหเกี่ยวกับวัฒนธรรมชาติ จัดทำโครงการและแผนงานส่งเสริมและพัฒนาเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ ริเริ่มและเร่งรัดให้มีการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม ที่จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมระหว่างประเทศ ฝึกอบรมผู้ซึ่งจะทำงานด้านวัฒนธรรมร่วมเมื่อประสานงานกับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจเอกชน ในการดำเนินการตามกฎหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรม ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการประสานงานเผยแพร่และประชาสัมพันธ์งาน และกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานตามโครงการแผนงานและนโยบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ

จากบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบดังกล่าว จำเป็นที่ข้าราชการควรจะมี ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวัฒนธรรม แต่พบว่า บัณฑิตการดำเนินงานวัฒนธรรมนั้น สำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติขาดแคลนความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานวัฒนธรรม และการพัฒนา วัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง สาเหตุของปัญหาด้านการดำเนินงานวัฒนธรรม คือมองความสำคัญของ วัฒนธรรมเป็นเรื่อง ไม่สำคัญ และการแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการระดับที่มีความรับผิดชอบสูง และ ระดับกลาง หรือการโยกย้ายระดับล่างก็มิได้ให้ความสำคัญต่อการเลือกเฟ้นว่าผู้จะมาทำงานควรมี ความรู้ ประสบการณ์ทางวัฒนธรรมมากน้อยเพียงไร นอกจากนี้ก็คือ การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ ขาดบุคลากรทางวัฒนธรรมที่มีคุณภาพ

2. ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปเกี่ยวกับพื้นฐานการวิจัยวัฒนธรรมและความต้องการได้รับ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม

การสำรวจข้อมูลของข้าราชการพบว่า ระดับการศึกษาของข้าราชการใน สำนักงานมีผู้ที่สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ประกาศนียบัตรชั้นสูง อุดม ศึกษา ทั้งที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก โดยส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับ ปริญญาตรีที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม คือสาขามานุษยวิทยา สังคมวิทยา วัฒนธรรม ข้าราชการ สำเร็จการศึกษาในสาขาต่าง ๆ กัน มีทั้งด้านวิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ หลากหลายสาขา ออกไปอาทิ เช่น เกษตรศาสตร์ สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ จิตวิทยา วิทยาศาสตร์ บัญชี เป็นต้น มีข้าราชการส่วนน้อยจำนวนหนึ่งที่จบสาขาสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และอีกส่วนหนึ่งเช่นกันที่จบการศึกษาที่เกี่ยวกับการวิจัย และในจำนวนส่วนน้อยนี้ก็ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท เน้นอาศัยวิธีการศึกษาเชิงปริมาณ

กองวิจัยและวางแผน ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม นั้นมิได้เป็นผู้ทำวิจัยวัฒนธรรม แต่เป็นเพียงผู้ประสานงานการวิจัยวัฒนธรรม ควบคุมติดตามงาน วิจัยที่บุคคลหรือหน่วยงานต่าง ๆ มาขอรับทุนอุดหนุนการวิจัยวัฒนธรรม เสมือนผู้ให้ความสะดวก ประสานงานระหว่างผู้ที่ทำวิจัยวัฒนธรรมกับอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรม หรือนำผลการวิจัยดังกล่าว มาใช้ในการดำเนินงานวางแผนโครงการต่าง ๆ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ข้าราชการของสำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งรับผิดชอบการวิจัยและเกี่ยวข้องกับการวิจัย ควรจะเป็น

ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในการวิจัยวัฒนธรรม หรือสามารถทำการวิจัยวัฒนธรรมได้เองด้วย เพื่อให้การประสานงาน การดำเนินงานทางการวิจัยมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์ได้เองสูงสุด โดยแผนพัฒนาวัฒนธรรม ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้มีโครงการเพื่อพัฒนานักวิจัยวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพในการวิจัยวัฒนธรรมของข้าราชการ อันจะช่วยส่งเสริมให้มีการวิจัยวัฒนธรรมกันมากขึ้น และทำให้การดำเนินงานทางการวิจัยวัฒนธรรมเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

จากการสำรวจความต้องการของข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พบว่าข้าราชการที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรม มีความสนใจที่จะศึกษาถึงวิธีการในการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมโดยมุ่งเน้นเพื่อให้สามารถทำวิจัยวัฒนธรรม และสามารถติดต่อประสานงานเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม การนำผลการวิจัยวัฒนธรรมมาใช้ในการดำเนินงานทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่มีความต้องการในการได้รับความรู้เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีในการพัฒนาวัฒนธรรม การวิจัยเชิงคุณภาพ การใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการวิจัยวัฒนธรรม แนวคิดในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ศึกษาปัญหาทางวัฒนธรรมได้ สามารถใช้วิธีการศึกษาได้สอดคล้องกับสภาพปัญหาทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งหวังที่จะสามารถปฏิบัติ การวิจัยวัฒนธรรมได้จริง คือต้องการให้มีการศึกษาวัฒนธรรมสภาพสังคมวัฒนธรรมที่เป็นปัญหาในพื้นที่จริงด้วย เนื่องจากการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม ซึ่งอาศัยแนวคิดวิธีการเชิงคุณภาพนั้น เน้นการศึกษาสภาพปรากฏการณ์ในสังคม เพื่อเข้าใจถึงปรากฏการณ์บริบทของสภาพสังคมและวัฒนธรรมนั้น ความต้องการสูงสุด คือต้องการทำวิจัยวัฒนธรรมได้ ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาวัฒนธรรมในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่กล่าวถึงการพัฒนาศักยภาพในการวิจัยวัฒนธรรม โดยต้องการให้ข้าราชการทำวิจัยวัฒนธรรมได้ โดยเฉพาะข้าราชการกองวิจัยและวางแผนซึ่งรับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับแผนงาน นโยบาย โครงการ และการวิจัยวัฒนธรรมนี้ควรมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถดำเนินงานเกี่ยวกับการประสานงานการวิจัยวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ผลการสำรวจชุมชนที่เป็นสนามวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจชุมชนที่เป็นสนามวิจัย คือชุมชนเขาสมอคอน ตำบลเขาสมอคอน อำเภอดำรง จังหวัดลพบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ชุมชนเป็นพื้นที่ปฏิบัติการภาคสนาม และต้องการทราบลักษณะทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน และบริบทต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลมาเป็นพื้นฐานในการสร้างหลักสูตรในส่วนที่เป็นหลักสูตรที่ใช้ฝึกภาคสนาม โดยผลการสำรวจชุมชนเขาสมอคอนมีดังนี้

ลักษณะทางกายภาพ

สถานที่ตั้งของชุมชน

ชุมชนเขาสมอคอนตั้งอยู่ในเขตอำเภอดำรง จังหวัดลพบุรี มีพื้นที่ครอบคลุมเขตหมู่บ้าน จำนวน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ของตำบลเขาสมอคอน โดยที่สภาพชุมชนจะตั้งเรียงรายตามที่ราบเชิงเขาสมอคอน เขาสมอคอนนี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวจังหวัดลพบุรี เป็นเทือกเขาที่ตั้งตระหง่านอยู่กลางท้องทุ่งนา สูงประมาณ 56 เมตร ชุมชนนี้อยู่ห่างจากตัวอำเภอดำรง ประมาณ 20 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดลพบุรี ประมาณ 34 กิโลเมตร การเดินทางจากลพบุรีตามเส้นทางถนนสายลพบุรี - สิงห์บุรี เมื่อถึงทางแยกไปอำเภอบ้านหมี่ทางด้านเหนือเลี้ยวไปตามเส้นทางนั้นประมาณ 6 กิโลเมตร ถึงสุขาภิบาลท่าไชยงข้ามแม่น้ำบางขามทางด้านขวามือจะมีถนนลูกรังแยกทางขวามือ เดินทางตามถนนลูกรังไปอีก 6 กิโลเมตร ก็จะถึงชุมชนเขาสมอคอน โดยจะพบวัดบันไดสามแสนตั้งอยู่เชิงเขาตรงทางเข้าหมู่บ้านและมีถนนลูกรังล้อมรอบเทือกเขาผ่านชุมชนต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

อาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านอื่น ๆ มีดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับเขตอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลโคกสลอด อำเภอดำรง จังหวัดลพบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลบางลี่ อำเภอดำรง จังหวัดลพบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับเขตอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

เนื่องจากพื้นที่ตำบลเขาสมอคอนมีพื้นที่ทั้งหมด 13 หมู่บ้าน แต่ที่ถือว่าเป็นชุมชน
เขาสมอคอน คือชุมชนที่ตั้งรอบเขานี้มีเพียง 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5
รายละเอียดดังภาพ

ภาพประกอบ 13 สภาพการตั้งบ้านเรือนของชุมชน

ภาพประกอบ 14 สภาพบ้านเรือนของชาวบ้าน

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

ลักษณะสภาพบ้านเรือน ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านหลังเล็ก ๆ ชั้นเดียว และเพิงพักชั่วคราว โดยปลูกติดกับพื้นดิน บางก็ยกพื้นสูงเพราะน้ำท่วม มีบางส่วนเป็นบ้าน 2 ชั้น วัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้านนั้นประกอบด้วย ไม้คาก จาก ไม้สังกะสี และบางส่วนก็เป็นคอนกรีต ชาวบ้านจะตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นหย่อม ๆ อยู่รอบเชิงเขา มีถนนลูกรังดินแดงแคบ ๆ รอบเพือกเขา มีทางเดินเท้าติดต่อถึงกัน และระหว่างหมู่บ้านจะมีทางเท้าเดินตัดเพือกเขา เชื่อมระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มรอบ ๆ บริเวณเชิงเขาเหมาะแก่การเพาะปลูก คือ การทำนา ทำสวน ลักษณะของที่ดินเป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ มีคลองลาดชะโดซึ่งแยกจากแม่น้ำบางขามมาถึงบริเวณเชิงเขาสมอคอน บริเวณที่ราบเชิงเขาจะเป็นไร่นาโดยทั่วไป มีหนองน้ำขนาดใหญ่ แหล่งน้ำขนาดใหญ่ของหมู่บ้านอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ทะเล ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของเขาสมอคอน เป็นหนองน้ำที่กว้างใหญ่ เนื้อที่ประมาณ 20 ไร่ ล้อมรอบด้วยภูเขาเป็นรูปพระจันทร์ครึ่งซีก ชาวบ้านสันนิษฐานว่าไม่ได้เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ แต่ "เกิดจากฝีมือของทหารและเชลยศึกพวกมอญ ขอม ในสมัยทวารวดี ขุดเพื่อเอาน้ำไว้ใช้ในระหว่างทำสงคราม และเอาดินไปทำกำแพงคูค่ายรบ ตามคันหนองน้ำจะพบซากกระดูกของมนุษย์ในสมัยโบราณ อาวุธโบราณก็มี เช่น มีดดาบ เข้าใจว่าคงเป็นของพวกเขมรโบราณ เมื่อก่อนทะเลลึกมาก ขนาดไม่กล้าปักธงไปมองไม่เห็น มีน้ำกินตลอดปี มีจระเข้ เพิงเริ่มแห้งได้สัก 14 - 15 ปีมานี้"

เพือกเขาสมอคอน เป็นแหล่งที่มีทรัพยากรแร่ธาตุจำนวนมาก เป็นหินจำพวกหินหนุ่ หินอ่อน แคลไซต์ ปัจจุบันมีการค้นพบแร่ฟอสเฟต และมีบริษัทขอสัมปทานจากรัฐบาลในการทำเหมืองแร่ ซึ่งรัฐบาลได้อนุญาตให้ทำการสัมปทานได้ แต่ปัจจุบันบริษัทที่ได้รับสัมปทานยังมิได้เข้าใบดำเนินการ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่กรมศิลปากรอนุรักษ์ไว้ และชาวบ้านก็ได้รวมตัวกันต่อสู้โดยเกรงว่า เมื่อทางบริษัทเข้ามาทำแร่แล้ว จะเป็นการทำลายโบราณสถานที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์อันยาวนาน และจะก่อให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อวัดทั้ง 4 แห่ง คือ วัดบันไดสามแสน วัดถ้ำตะโก วัดถ้ำช้างเผือก และวัดเขาสมอคอน

น้ำทำอุดมสมบูรณ์" ปัจจุบันทำนาปีละครั้งเดียวเพราะไม่มีน้ำ แม้จะมีคลองชลประทานแต่ก็ไม่มีน้ำพอสำหรับทำนา ชาวบ้านมีที่ดินเป็นของตนเอง มีบางรายที่ต้องเช่านาผู้อื่น ชาวบ้านบางรายก็ทำนาและทำสวนควบคู่กันไป ว่างจากการทำนาก็ทำดอกไม้ เย็บเสื้อผ้า หรือทำพวกเครื่องประดับ เครื่องแต่งกายสตรี

"สมัยก่อนขายข้าวเกี่ยวละ 8 บาท ก็มีเหลือเก็บ แต่สมัยนี้ขายเกี่ยวละ 4,000 บาท ก็ไม่เหลือเก็บ แต่ก่อนไม่มีกินก็เที่ยวเอาไปแลก ไปขอหรือเก็บของไปขาย สมัยนี้ไม่มีแลก ไม่มีกินก็ไปเอาสหกรณ์ ไปเอา ธกส. มากิน ชาวบ้านกว่าครึ่งเป็นหนี้"

นอกจากทำนาแล้วชาวบ้านยังออกไปรับจ้างทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่น โรงงานที่ฟิฟตี้สแควร์ โรงงานต่าง ๆ ที่กรุงเทพฯ "พอถึงหน้าแล้งจะมีคนเอารถมาหาคนงานไปทำงานทั้งที่กรุงเทพฯ และชลบุรี รายได้ก็ร่อยกว่าบาทจะกลับกันมาอีกครั้งก็ส่งภรรยาค"

การรับจ้างในหมู่บ้านก็มี เช่น ในฤดูทำนาจะรับจ้างทำนา บางกลุ่มก็รับจ้างทอหินขาย

อาชีพหนึ่งที่เริ่มเข้ามาในหมู่บ้านได้ประมาณ 10 ปี คืออาชีพจับปู ชาวบ้านจะจับกลุ่มกันออกไปทางต่าง ๆ มากมาย มีนายหน้าในหมู่บ้านรับซื้อ และมีคนนอกหมู่บ้านมาซื้อ งูที่จับก็เป็นงูเห่า งูหลาม งูเหลือม และงูอื่น ๆ ทั่วไป "เวลาขายถ้าตัวใหญ่จะขายวัดความยาวเป็นเมตร ถ้าตัวเล็กจะชั่งเป็นกิโลขาย" ชาวบ้านแต่เดิมไม่นิยมจับปู แต่ปัจจุบันชาวบ้านถือเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากตลาดงูที่ต่างประเทศต้องการมาก "สมัยก่อนมีงูเยอะมากเพราะเป็นนาบนเขาจะมีงูตามคันไถต่าง ๆ สมัยนี้ต้องไปหาตามท้องนา"

การติดต่อคมนาคม

ปัจจุบันมีถนนลูกรังเข้าหมู่บ้าน โดยแยกจากตลาดท่าไทรงามเข้ามาประมาณ 6 กิโลเมตร มีถนนล้อมรอบเพื่อความสะดวกและมีทางเดิน ถนนดินแยกเข้าหมู่บ้านต่าง ๆ การเดินทางไปด้วยตัวจังหวัดลพบุรีจะมีรถสองแถววิ่งทุกวัน ออกจากหมู่บ้านแต่เช้าวิ่งไปด้วยตัวจังหวัดลพบุรี และกลับเข้าหมู่บ้านในตอนสาย มีวันละเที่ยวเดียว หรือจะเดินทางโดยมอเตอร์ไซด์รับจ้างก็ได้ ไปต่อรถเมล์สายลพบุรี - โคกสำโรงที่ตลาดท่าไทรงาม สำหรับถนนลูกรังจากตลาดท่าไทรงามเข้าหมู่บ้านนี้สร้างเกือบ 20 ปีแล้ว "สมัยก่อนจะเข้าเมืองก็ต้องเดินเท้าไป เดินลัดทุ่งนา หรือไม่ก็พายเรือ

ไปตัวเมือง มีคลองต่าง ๆ เชื่อมกับลำน้ำขาม สมัยนี้เขาเลิกใช้กันแล้ว ความเจริญนั้นเข้ามาอะไรมันก็เปลี่ยนไป" ถ้าเป็นฤดูฝนชาวบ้านจะติดต่อกันลำบากเพราะน้ำท่วมถนน ชาวบ้านต้องใช้เรือเป็นพาหนะ

สำหรับการติดต่อในหมู่บ้าน จะมีถนนลูกรังสลับกับถนนดินเป็นบางช่วงล้อมรอบ เพื่อการระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร และมีทางเดินเท้าหรือถนนดินจากท้องนาหรือทางเข้าห้วยอมบ้านมาเชื่อมกับถนนรอบเขานี้ ถนนซอยหรือทางเท้าที่มาเชื่อมนี้รถยนต์หรือรถบรรทุกเล็กที่ชาวบ้านต้องใช้เอง สามารถเล่นบรรทุกพืชผลเกษตรกรรมได้ และใช้เป็นเส้นทางไปมาหาสู่กันของชาวบ้าน "การติดต่อในหมู่บ้านแต่เดิมก็เดินลัดสวนเขาไปเยี่ยมไปคุยกัน แต่เดี๋ยวนี้สบายเสียแล้วมีจักรยานบ้างรถเครื่องบ้าง ที่เดินไปมาหากันก็ยังมีที่ไกล ๆ"

สำหรับไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านในปี 2516 หลังจากถนนเข้าหมู่บ้านได้ 4 - 5 ปี เมื่อไฟฟ้าเข้ามาชาวบ้านก็มีหนี้สินเพิ่มขึ้น ต้องซื้อเครื่องไฟฟ้าต่าง ๆ "บ้านไหนที่ไม่มีเงิน แต่พอเห็นบ้านอื่นมีก็ต้องไปกู้เงินเข้ามาซื้อบ้าง" ส่วนนี้ชาวบ้านก็ใช้น้ำจากคลองและหนองน้ำต่าง ๆ บ้างก็มีการขุดบ่อบาดาล

ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

ชุมชนเขาสมอคอนเป็นชุมชนใหญ่ ตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ เชื่อว่าเป็นสมัยทวารวดี เป็นชุมชนหนึ่งที่กระจายอยู่รอบเมืองละโว้ มีเทือกเขาสมอคอนซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์โบราณคดีเป็นศูนย์กลาง เขาสมอคอนนี้มีตำนานเล่าต่อกันมาซึ่งเกี่ยวกับเรื่องรามเกียรติ์ ส่วนที่ปรากฏในอักขรานุกรมภูมิศาสตร์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวว่า เขาสมอคอนนี้เป็นที่อยู่ของพระสุกทันตฤาษี อาจารย์ของพระเจ้ารามคำแหงมหาราช แห่งกรุงสุโขทัย และพระยาขามเมืองกษัตริย์เมืองพะเยา เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์ได้เสด็จมาศึกษาศิลปวิทยาการที่เขาสมอคอนนี้ ชาวบ้านเองก็มีความเชื่อเหมือนกับตำนานนี้ "เทือกเขานี้มีประวัติศาสตร์เก่าแก่คนรุ่นเก่าเล่ากันว่า มีฤาษีผู้แก่กล้าทางวิชาความรู้ตั้งสำนักถกคิลาสั่งสอนบรรดาภิกษุต่าง ๆ มีพ่อขุนรามคำแหงมหาราชด้วย แต่ชาวบ้านก็ยังไม่วางใจว่าสำนักฤาษีอยู่ตรงถ้ำไหน ยังไม่มีใครพบ"

(สารคดีความรู้ประวัติศาสตร์ : คอยธัมมิกเขาสมอคอนวิทยาลัยแห่งราชะ ยุคทวารวดี.

ชุมชนนี้เป็นหมู่บ้านเก่าแก่อายุเท่าไรไม่แน่ชัด "เท่าที่จำได้ก็ 4 - 5 ชั่วอายุคนแล้ว ปู่เล่าว่าเดิมทีเคยอพยพมาจากห้วยขมิ้น สระบุรี มาเลี้ยงช้างเจ้าเป็นช้างของพระเจ้าแผ่นดินจะเป็นของรัชกาลที่ 4 หรือรัชกาลที่ 5 ก็ไม่รู้แน่ช้างจะผูกติดอยู่กับบ้านนี้มากมายหลายเชือก" หลักฐานว่าเดิมหมู่บ้านนี้เลี้ยงช้าง คือยังมีขอช้างอยู่ "เดี๋ยวนี้เอาขอช้างไปทำตะขอดึงวัวหมด ภูมิประเทศเหมาะสำหรับเลี้ยงช้าง ต่อมาก็มีผู้คนจากถิ่นอื่นอพยพเข้ามา แต่เดิมเป็นป่าหิมค ชาวบ้านจะทานาปลูกข้าว ต้องใช้ช้างลากไม้แล้วไปเผา เพื่อให้มีพื้นที่สำหรับปลูกข้าวทานาได้ หลังจากนั้นก็ทำการหักร้างถางป่า เอาเป็นพื้นที่ทานา เมื่อคนจำนวนมากขึ้นต้องการพื้นที่มากขึ้น ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็ลดน้อยลง นอกจากคนในหมู่บ้านจะหักร้างถางพงใช้พื้นที่เพาะปลูกตัดไม้ทำพื้นแล้ว ยังมีชาวบ้านแถบริมแม่น้ำมาตัดไม้จากเขา ไปทำพื้นกันอีกมาก

บริเวณเขาสมอคอนแต่เดิมเป็นชุมชนที่คนอยู่หนาแน่นโดยเฉพาะบริเวณตรงที่เป็นหมู่ที่ 1 ในปัจจุบัน สมัยก่อนกำหนดจะอยู่ที่หมู่ที่ 1 นี้มาโดยตลอด "ภายหลังที่บริเวณท่าโขลงเจริญกว่าชุมชนก็ย้ายไปอยู่ที่ท่าโขลง" ปัจจุบันนี้กำหนดของตำบลเขาสมอคอนก็อยู่ที่ตลาดท่าโขลงเนื่องจากเป็นชุมชนหนาแน่น

จากความสมบูรณ์ที่เคยเป็นป่า มีทะเลซึ่งเป็นแหล่งน้ำใหญ่ของหมู่บ้าน มีคลองธรรมชาติไหลผ่าน เหมาะสำหรับการทานา แต่ผลจากการทำลายป่าทำให้แหล่งน้ำต่าง ๆ ไม่มี เมื่อมีการขุดคลองชลประทานระบบน้ำก็ไม่เหมือนเดิม ไม่มีน้ำ การทานาก็ไม่ค่อยได้ผล ในระยะหลังประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา มีการส่งเสริมให้ปลูกข้าวเขียวหลังการทานา แต่ไม่มีคนนิยมปลูกเพราะผลผลิตต่ำ

ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงมีวิถีชีวิตเรียบง่ายแบบชาวบ้านในชนบท โดยทั่วไปมีการสานกระบุง ตะกร้า ภาชนะต่าง ๆ ที่จำเป็นไว้ใช้เอง ผู้เฒ่าผู้แก่ยังคงไปถือศีลในวันพระ และวันสำคัญทางศาสนา ชาวบ้านยังนิยมไปทำบุญตักบาตรที่วัดในวันสำคัญทางศาสนา "วัดเป็นแหล่งรวมของชาวบ้าน ในเทศกาลต่าง ๆ จะมีผู้คนไปทำบุญกันมากมาย" วัดที่สำคัญของชุมชนเขาสมอคอนมีด้วยกัน 4 แห่ง ได้แก่

1. วัดเขาสมอคอน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเขาสมอคอนมีถ้าพระนอนอยู่สูงจากระดับพื้นดิน มีบันได 72 ขั้น โบราณวัตถุของวัดมีเจดีย์ทรงลังกาอยู่บนยอดเขาเหนือถ้าพระนอนขึ้นไป บันไดลงถ้า สันนิษฐานว่าสร้างด้วยอิฐสมัยอยุธยา มีซากพระพุทธรูปสมัยลพบุรี

2. วัดถ้ำช้างเผือก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของวัดเขาสมอคอนห่างกันประมาณ 2 กิโลเมตร อยู่บริเวณเชิงเขามีสันไต่ขึ้นไปจำนวน 218 ขั้น มีพระพุทธรูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และมีต้นศรีมหาโพธิ์ที่นำมาจากอินเดียปลูกไว้

3. วัดถ้ำตะโกพุทธโสภา อยู่ถัดวัดถ้ำช้างเผือกไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ห่างกันประมาณ 3 กิโลเมตร ภายในถ้ำมีพระพุทธรูปศิลาทรายสมัยลพบุรี มีบันไดทางขึ้นวัด 187 ขั้น มีซากอิฐเก่าปรากฏอยู่ในวัดหลายแห่งมีพระเจดีย์ตั้งอยู่กลางเรือสำเภาก่ออิฐถือปูนตั้งอยู่บนยอดเขา บรรจุอิฐของหลวงพ่อบ้านเภา อดีตเจ้าอาวาสรูปแรกที่สร้างวัดนี้ ภายในวัดแห่งนี้มีพิพิธภัณฑ์แสดงโบราณวัตถุสมัยลพบุรีและสมัยอยุธยา

4. วัดบันไดสามแสน ตั้งอยู่เชิงเขาใหญ่ทางเข้าหมู่บ้านเขาสมอคอนอยู่ทางทิศตะวันตกของวัดถ้ำตะโกพุทธโสภา ประมาณ 1 กิโลเมตร มีบันไดขึ้นสู่วัด 484 ขั้น มีวิหารร้างที่สร้างสมัยอยุธยา

นอกจากวัดทั้ง 4 วัดนี้จะเป็นแหล่งรวมชาวบ้านในวันทำบุญต่าง ๆ แล้วยังใช้ประกอบกิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวบ้าน ปัจจุบันเป็นแหล่งที่ส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยว

ประเพณีสำคัญของหมู่บ้านอีกประเพณีหนึ่ง คือการทำบุญหน้าบ้าน (บริเวณหน้าทางเข้าหมู่บ้าน) ซึ่งจะมีปีละครั้ง ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนจะนำอาหารคาวหวานมาทำบุญร่วมกัน "สมัยก่อนหน้าทำบุญคนสมบูรณ์ คนก็เอาข้าวของมาทำบุญกันมากมาย สมัยนี้แค่ไหนก็ทานแค่นั้น แล้วแต่ศรัทธา" ชาวบ้านถือเป็นงานใหญ่ของหมู่บ้าน

เนื่องจากเขาสมอคอนมีที่ราบเชิงเขา หากปีใดมีน้ำหลากน้ำจะท่วมหมู่บ้าน เหลือแต่เขาเหมือนเขาลอยอยู่กลางทะเล ชาวบ้านก็จะกันคนคนน้ำไว้เพื่อกักปลาเอาไว้ตามแห้ง ไล่เกลือ หรือทำน้ำปลา ถึงแม้ในปัจจุบันนี้ก็จะพบว่าชาวบ้านโดยทั่วไปทำน้ำปลาไว้รับประทานเอง โดยใช้ปลาที่ได้จากการขังน้ำไว้ในช่วงน้ำหลาก รวมทั้งโรงเรียนเขาสมอคอนที่ครูนักเรียน และชาวบ้านที่อยู่ใกล้โรงเรียนจะร่วมกัน ทำคนคนน้ำเพื่อนำปลาไปทำน้ำปลา "ที่โรงเรียนน้ำจะท่วมสนามหมดสูงถึงหัวเข่า ครู นักเรียน และชาวบ้าน ก็จะช่วยกันเลี้ยงปลาในสนามเพื่อเอาปลาไว้ทำน้ำปลาขาย บางปีก็ได้มากบางปีก็ได้น้อย"

"ในหมู่บ้านแต่เดิมก็อยู่กันอย่างสุขสบาย เจ็บไข้ได้ป่วยก็รักษาตนเอง ใช้ยาสมุนไพรที่เก็บจากเทือกเขา มีหมอพื้นบ้านหลายคน เคียวนี่ก็ยังพอเหลืออยู่บ้าง" วิถีชีวิตแบบเดิมของชาวบ้านเป็นการพึ่งพาอาศัยกันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น มีประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวทำนา จับปลาร่วมกันในหนองน้ำ แต่ทุกวันนี้วิถีชีวิตชาวบ้านเริ่มแปรเปลี่ยนไป "ของทุกอย่างต้องซื้อขาย ไม่มีการแบ่งปันให้กัน แลกกัน จิตใจคนไม่เหมือนก่อนแห้งแล้งตามความเจริญของถนนหนทาง" คนหนุ่มสาวในหมู่บ้านแต่ก่อนทำงานในหมู่บ้านช่วยพ่อแม่ทำนา แต่ปัจจุบันได้ออกไปรับจ้างตามโรงงานต่าง ๆ "หมู่บ้านจะมีชีวิตอีกครั้งช่วงวันสงกรานต์"

ถึงแม้ชุมชนนี้จะเป็นชุมชนเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ แต่จิตสำนึกของคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านยังขาดความรู้ความเข้าใจ และขาดการทวงถามโบราณสถานโบราณวัตถุ และการรักษาประเพณีที่แสดงถึงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวบ้าน "พวกเด็กสมัยใหม่เขาไม่สนใจของเก่าของแก่หรอก เขาเอาอย่างคนในเมือง" ชี้ให้เห็นถึงเด็กหนุ่มสาวรุ่นใหม่ของหมู่บ้าน ยังขาดการสืบสานคุณค่าสิ่งที่สั่งงานของหมู่บ้าน "เราคงไม่เห็นหนุ่มสาวเล่นเพลงเรือกันที่หน้าวัดบันไดสามแสนเหมือนเมื่อ 60 ปีก่อน เราไม่หวังขนาดนั้น แต่อยากให้ของเก่า ๆ ดี ๆ สืบทอดไปสู่รุ่นลูกหลานบ้าง"

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของสนามวิจัยชุมชนเขาสมอคอน พอจะประมวลประเด็นการศึกษาวิจัย เพื่อที่จะนำมาประกอบการพิจารณาในการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมในส่วนที่เป็นหลักสูตรภาคสนาม โดยมีเนื้อหาประกอบด้วยประวัติหมู่บ้าน ศำนาน การตั้งถิ่นฐาน องค์ประกอบทางด้านกายภาพต่าง ๆ ประชากร ครอบครัว สังคม การศึกษา ทัศนคติ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม สภาพสิ่งแวดล้อมการพัฒนาต่าง ๆ การสนองตอบต่อวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ การประกอบอาชีพและการปรับเปลี่ยนอาชีพของชาวบ้าน ผลกระทบของการพัฒนาต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ

ผลการสร้างหลักสูตร

1. ผลการสร้างโครงสร้างหลักสูตร

ผู้วิจัยได้นำผลจากการวิเคราะห์หลักสูตรวัฒนธรรม ผลการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ผลการสำรวจความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับข้าราชการสำนักงาน

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และผลการสำรวจชุมชนที่เป็นสนามวิจัยมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างโครงร่างหลักสูตรได้สาระสำคัญของโครงร่างหลักสูตรดังนี้

หลักสูตรฉบับโครงร่าง

หลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม

1. หลักการของหลักสูตร

การวิจัยเป็นการศึกษาหาความรู้เพื่อให้ได้ความรู้ ความจริงจากปรากฏการณ์ในสังคมโดยเฉพาะการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ซึ่งศึกษาพฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคมรวมทั้งพฤติกรรมของมนุษย์ สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น สภาพการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของมนุษย์ การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต ดังกล่าวถือเป็นการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมถือเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมถือเป็นรากเหง้าที่สำคัญในการพัฒนาต่าง ๆ แต่ผลการพัฒนาที่ผ่านก่อให้เกิดความสำเร็จด้านวัตถุ รวมทั้งก่อให้เกิดปัญหาค่านิยมธรรมต่าง ๆ วิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้สามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้คือการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม ซึ่งในการศึกษาจำเป็นต้องอาศัยระเบียบวิธีการวิจัยที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา โดยคำนึงว่าจะใช้ระเบียบวิธีการวิจัยใดเพื่อตอบปัญหานั้น ๆ ดังนั้นหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมจึงได้เกิดขึ้นเพื่อให้ข้าราชการของ สวท. ได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม ตลอดจนสามารถนำไปใช้ในการศึกษาวิจัยสังคมและวัฒนธรรมไทย อันจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินงานพัฒนาวัฒนธรรม โดยเฉพาะงานวิจัยวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและเครือข่าย

2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

เพื่อให้ข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่ได้รับการอบรมมีความรู้ ความสามารถดังต่อไปนี้

- 2.1 มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม
- 2.2 มีศักยภาพในการวิจัยวัฒนธรรม
- 2.3 มีความสามารถในการวิจัยวัฒนธรรม
- 2.4 สามารถใช้ระเบียบวิธีการวิจัยวัฒนธรรมได้สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพ

ปัญหาสังคมและวัฒนธรรม

3. เนื้อหาของหลักสูตร

เนื้อหาของหลักสูตรประกอบด้วยเนื้อหา 2 ส่วน คือเนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎีและเนื้อหาหลักสูตรการฝึกภาคสนาม

- 3.1 เนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎี ประกอบด้วย
 - 3.1.1 หลักการและแนวทางการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม
 - 3.1.2 ปรัชญาและแนวคิดของการวิจัยวัฒนธรรม
 - 3.1.3 การกำหนดประเด็นปัญหาในการวิจัยวัฒนธรรม
 - 3.1.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 3.1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล
 - 3.1.6 การเขียนรายงาน
- 3.2 เนื้อหาหลักสูตรการฝึกภาคสนาม
 - 3.2.1 สถานที่ตั้งและองค์ประกอบด้านกายภาพ
 - 3.2.2 ประวัติหมู่บ้าน ตำนาน การตั้งถิ่นฐาน
 - 3.2.3 ประชากร ครอบครัว สังคม
 - 3.2.4 ทศนคติ ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี
 - 3.2.5 การดำรงชีวิต และอาชีพ

4. กิจกรรมฝึกอบรม

4.1 จัดการการอบรมโดยวิทยากรให้ความรู้ตามเนื้อหาหลักสูตร ครั้งที่ 3

ชั่วโมง

4.2 จัดการอบรมโดยผู้เข้ารับการอบรมได้มีการแสดงความคิดเห็น อภิปราย

ซักถาม

4.3 จัดการอบรมโดยผู้เข้ารับการอบรมได้ปฏิบัติการจริง คือมีฝึกปฏิบัติการภาคสนามโดยการเก็บข้อมูลภาคสนาม

4.4 การเสนอรายงานผลการเก็บข้อมูลภาคสนาม

4.5 การให้วิทยากรได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับรายงานผลการเก็บข้อมูลภาคสนาม

5. การวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลพิจารณาจาก

1. แบบสอบถามหลังจากจบเนื้อหาแต่ละเนื้อหา
2. การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการจากวิทยากรและผู้เข้าอบรม
3. การสังเกตพฤติกรรม ความสนใจ ความตั้งใจ การซักถาม การตั้งคำถาม

การแสดงความคิดเห็น

4. การพิจารณารายงานผลการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม
5. การตรวจสอบข้อมูลโดยผู้วิจัยศึกษาชุมชนอีกครั้งหนึ่ง
6. การประชุมพิจารณาผลการใช้หลักสูตร ระหว่างวิทยากร ผู้เข้าอบรม
7. การเสนอโครงการวิจัยวัฒนธรรมเพื่อให้วิทยากรพิจารณาตัดสิน

2. ผลการตรวจสอบโครงสร้างหลักสูตร

การประเมินโครงสร้างหลักสูตร ผู้วิจัยดำเนินการ 2 วิธี คือวิธีแรกโดยนำ

โครงสร้างหลักสูตรที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ ในการวิจัยนี้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตามเกณฑ์ความเป็นผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ และคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง ความที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร/การฝึกอบรม วัฒนธรรม/การวิจัยเชิงคุณภาพ/การวิจัย

วัฒนธรรม จำนวน 8 คน เป็นผู้ตรวจสอบโครงร่างหลักสูตร ซึ่งการตรวจสอบโครงร่างหลักสูตร โดยผู้เชี่ยวชาญนั้นกระทำโดยผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ชักถามถึงความคิดเห็นข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่มีต่อโครงร่างหลักสูตร สำหรับวิธีที่ 2 คือการร่วมประชุมเสวนาแสดงความคิดเห็นของวิทยากร ผู้วิจัย และตัวแทนของข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จากการตรวจสอบโครงร่างหลักสูตรทั้ง 2 วิธี สามารถประมวลความคิดเห็น และข้อเสนอแนะได้ดังนี้

ในส่วนของภาพรวมคือ ความเหมาะสมของส่วนประกอบของหลักสูตรพบว่า ส่วนประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรมีความเหมาะสมดีแล้ว เมื่อพิจารณาในเรื่องความสอดคล้องความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร พบว่า ส่วนประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร มีความสอดคล้อง สัมพันธ์กันดีแล้ว

หลักการของหลักสูตรและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญเห็นสอดคล้องกันว่า หลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมีความเหมาะสมดีแล้ว

เนื้อหาของหลักสูตร มีข้อเสนอแนะให้ปรับเนื้อหาของหลักสูตร โดยให้จัดเรียงลำดับเนื้อหาของหลักสูตรใหม่ และเพิ่มเติมเนื้อหาใหม่ โดยแยกหลักสูตรภาคทฤษฎีซึ่งเดิมมีการอบรมช่วงเดียวให้แยกออกเป็นหลักสูตรภาคทฤษฎีระยะที่ 1 และหลักสูตรภาคทฤษฎีระยะที่ 2 แสดงได้ดังนี้

เดิม เนื้อหาของหลักสูตร นำเสนอเป็นลำดับดังนี้

1. เนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎี ประกอบด้วย หลักการและแนวทางในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ปรัชญาและแนวคิดของการวิจัยวัฒนธรรม การกำหนดประเด็นปัญหาในการวิจัยวัฒนธรรม วิธีการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงาน
2. เนื้อหาหลักสูตรภาคสนาม

ใหม่ โดยปรับแก้ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเนื้อหาของหลักสูตร นำเสนอเป็นลำดับดังนี้

1. เนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎี ระยะที่ 1 ประกอบด้วย หลักการและแนวทางในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม แนวคิดและทฤษฎีทางวัฒนธรรม

ปรัชญาและแนวคิดของการวิจัยวัฒนธรรม การกำหนดประเด็นปัญหาในการวิจัยวัฒนธรรม และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. เนื้อหาหลักสูตรภาคสนาม

3. เนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎี ระยะที่ 2 ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูล

และการเขียนรายงาน

สำหรับกิจกรรมฝึกอบรม มีข้อเสนอแนะให้เพิ่มเติมกิจกรรมฝึกอบรม 2 กิจกรรม คือ 1) การเสนอรายงานผลการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยให้ผู้เข้าอบรมได้มีการนำเสนอ รายงานผลการเก็บข้อมูลภาคสนามต่อวิทยากร และผู้เข้าอบรม 2) การให้ข้อคิดเห็น เป็นการให้ข้อคิดเห็นของวิทยากร ต่อผลการนำเสนอรายงานผลการเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้เข้าอบรม

3. ผลการปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตร

จากข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการตรวจสอบโครงสร้างหลักสูตร ผู้วิจัยได้ประมวลสรุป และนำมาพิจารณาปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตร โดยมีการเพิ่มเติมเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เป็นหลักสูตรที่สามารถนำไปทดลองใช้ต่อไปซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญดังนี้

หลักสูตรฉบับที่ทดลองใช้

หลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม

1. หลักการของหลักสูตร

การวิจัยเป็นการศึกษาหาความรู้เพื่อให้ได้ความรู้ ความจริงจากปรากฏการณ์ในสังคม โดยเฉพาะการวิจัยทางสังคมศาสตร์ซึ่งศึกษาพฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคมรวมทั้งพฤติกรรมของมนุษย์ สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น สภาพการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของมนุษย์ การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตดังกล่าวถือเป็นการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมถือเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมถือเป็นรากเหง้าที่สำคัญ

ในการพัฒนาต่าง ๆ แต่ผลการพัฒนาที่ผ่านมาก่อให้เกิดความสำเร็จด้านวัตถุ รวมทั้งก่อให้เกิดปัญหาด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ วิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้สามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้คือการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม ซึ่งในการศึกษาจำเป็นต้องอาศัยระเบียบวิธีการวิจัยที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา โดยคำนึงว่าจะใช้ระเบียบวิธีการวิจัยใดเพื่อตอบปัญหานั้น ๆ ดังนั้นหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมจึงได้เกิดขึ้นเพื่อให้ข้าราชการของ สวช. ได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม ตลอดจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัยสังคมและวัฒนธรรมไทย อันจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินงานพัฒนาวัฒนธรรม โดยเฉพาะงานวิจัยวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและเครือข่าย

2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

เพื่อให้ข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่ได้รับการอบรม มีความรู้ ความสามารถ ดังต่อไปนี้

- 2.1 มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม
- 2.2 มีศักยภาพในการวิจัยวัฒนธรรม
- 2.3 มีความสามารถในการวิจัยวัฒนธรรม
- 2.4 สามารถใช้ระเบียบวิธีการวิจัยวัฒนธรรมได้สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพ

ปัญหาสังคมและวัฒนธรรม

3. เนื้อหาของหลักสูตร

เนื้อหาของหลักสูตร ประกอบด้วย เนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎีและ เนื้อหาหลักสูตรภาคสนาม ดังนี้

- 3.1 เนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎีระยะที่ 1
- 3.2 เนื้อหาหลักสูตรภาคสนาม (การฝึกปฏิบัติการภาคสนาม)
- 3.3 เนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎีระยะที่ 2

รายละเอียด

- 3.1 เนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎี ระยะที่ 1 ประกอบด้วย
 - 3.1.1 หลักการและแนวทางการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม
 - 3.1.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม
 - 3.1.3 แนวคิดและทฤษฎีทางวัฒนธรรม
 - 3.1.4 ปรัชญาและแนวคิดของการวิจัยวัฒนธรรม
 - 3.1.5 การกำหนดประเด็นปัญหาในการวิจัยวัฒนธรรม
 - 3.1.6 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.2 เนื้อหาหลักสูตรภาคสนาม
 - 3.2.1 สถานที่ตั้ง และองค์ประกอบด้านกายภาพ
 - 3.2.2 ประวัติหมู่บ้าน ตำนาน การตั้งถิ่นฐาน
 - 3.2.3 ประชากร ครอบครัว สังคม
 - 3.2.4 ทศนคติ ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี
 - 3.2.5 การดำรงชีวิต และอาชีพ
- 3.3 เนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎีระยะที่ 2
 - 3.3.1 การวิเคราะห์ข้อมูล
 - 3.3.2 การเขียนรายงาน
 - 3.3.3 การเสนอผลงานการเก็บข้อมูลภาคสนาม
 - 3.3.4 การให้ข้อคิดเห็น

4. กิจกรรมฝึกอบรม

- 4.1 จัดการอบรมโดยวิทยากรให้ความรู้ตามเนื้อหา หลักสูตร ครึ่งละ 3

ชั่วโมง

- 4.2 จัดการอบรมโดยผู้เข้ารับการอบรมได้มีการแสดงความคิดเห็น อภิปราย

ซักถาม

- 4.3 จัดการอบรมโดยผู้เข้ารับการอบรมได้ปฏิบัติจริง คือมีฝึกปฏิบัติการภาค

สนาม โดยการเก็บข้อมูลภาคสนาม

4.4 การเสนอรายงานผลการเก็บข้อมูลภาคสนาม

4.5 การให้วิทยากรได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับรายงานผลการเก็บข้อมูลภาคสนาม

5. การวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลพิจารณา จาก

1. แบบสอบถามหลังจากจบเนื้อหาแต่ละเนื้อหา
2. การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการจากวิทยากรและผู้เข้าอบรม
3. การสังเกตพฤติกรรม ความสนใจความตั้งใจ การซักถาม การตั้งคำถาม

การแสดงความคิดเห็น

4. การพิจารณารายงานผลการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม
5. การตรวจสอบข้อมูลโดยผู้วิจัยศึกษาชุมชนอีกครั้งหนึ่ง
6. การประชุมพิจารณาการใช้หลักสูตร ระหว่างวิทยากร ผู้เข้าอบรม
7. การเสนอโครงการวิจัยวัฒนธรรมเพื่อให้วิทยากรพิจารณาตัดสิน

รายละเอียดลักษณะวิชา

หลักสูตรภาคทฤษฎี

หลักการและแนวทางในการเปลี่ยนแปลง
วัฒนธรรม

ศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิด และทฤษฎีในการ
เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม พร้อมทั้งตัวอย่างในทาง
รูปธรรมที่ปรากฏในสังคมระดับต่าง ๆ ทั้งนี้
จะรวมถึงทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่วิวัฒนาการ
และความขัดแย้งแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม
ค่านิยม ลักษณะนิสัยประจำชาติ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม

ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม
ตลอดจนผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงใน
แง่มุมต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง

การปกครอง ประชากร โดยมุ่งเน้นเกี่ยวกับ
ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง พลวัต และกลไก

การเปลี่ยนแปลง การวางแผนในการ
เปลี่ยนแปลงและสภาพสังคมวัฒนธรรม
ท่ามกลางกระแสการพัฒนาของโลก

แนวคิดและทฤษฎีทางวัฒนธรรม

ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีทางมานุษยวิทยา
สังคมวิทยา มนุษยวิทยาวัฒนธรรมต่าง ๆ
ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
วัฒนธรรม การผสมผสานวัฒนธรรม รวมทั้ง
ศึกษากรณีตัวอย่างในแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อ
นำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ การ
เปลี่ยนแปลงและการพัฒนา

ปรัชญาและแนวคิดของการวิจัยวัฒนธรรม

ศึกษาปรัชญาแนวคิดเบื้องต้นในการมองปรากฏ
การณ์ต่าง ๆ ทางสังคมวัฒนธรรม การพิจารณา
โครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
วัฒนธรรม แนวคิดในการวิจัยเชิงคุณภาพ การ
วิจัยวัฒนธรรม ตลอดจนรูปแบบต่าง ๆ ของการ
วิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยวัฒนธรรม การนำไป
ใช้ โดยเน้นจุดเด่น จุดค้อยของการวิจัย
รวมทั้งกระบวนการต่าง ๆ ในการวิจัย
วัฒนธรรม เช่น การตั้งปัญหา การตั้งสมมติฐาน

การกำหนดประเด็นปัญหาในการวิจัยวัฒนธรรม

ศึกษาลักษณะและกระบวนการในการกำหนด

ประเด็นปัญหาในการวิจัย การสร้าง

กรอบแนวคิดในการวิจัย เน้นให้เห็นลักษณะของ

ประเด็นวิจัยที่มีผลกระทบต่อแนวทางการเก็บ

ข้อมูลรวมทั้งศึกษาประเด็นวิจัยใหม่ ๆ ที่กำลัง

เป็นที่สนใจในปัจจุบัน เช่น ชาติพันธุ์ ภูมิปัญญา

ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ศึกษาวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการเลือก

ชุมชนการเตรียมตัวทำงานสนาม วิธีการบันทึก

ข้อมูลเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ยอมรับใช้กัน

อย่างแพร่หลาย เช่น การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน

ในครัวเรือนและการทำแผนที่ การสังเกตการ

สัมภาษณ์การใช้ข้อมูลเอกสาร การศึกษา

ประวัติศาสตร์ รวมทั้งเทคนิคพิเศษที่ใช้ในการ

ศึกษาเชิงคุณภาพ การศึกษาวิจัยวัฒนธรรม นับ

ตั้งแต่การประเมินความต้องการของชุมชน

การสนทนากลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ศึกษาการตรวจสอบข้อมูลก่อนวิเคราะห์เน้น

การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า การใช้

สมมติฐานชั่วคราว การวิเคราะห์และทอนข้อมูล

จากภาคสนาม โดยวิธีการหลักคือการจำแนก

ประเภท การเปรียบเทียบ และการตีความ

สร้างข้อสรุป การวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะอื่นๆ

การเขียนรายงาน

ศึกษาวิธีการเตรียมการเขียนรายงาน การใช้
ภาษาในการเขียนรายงาน การนำเสนอข้อมูล
โดยเน้นข้อมูลส่วนที่เป็นคำตอบของปัญหาการ
วิจัยการอ้างอิงข้อมูลหรือยกสำนวนจากตัวบุคคล
จรรยาบรรณในการเปิดเผยข้อมูล

หลักสูตรการฝึกภาคสนาม

สถานที่ตั้งและองค์ประกอบด้านกายภาพ

ศึกษาสภาพกายภาพของชุมชน ประกอบด้วยที่ตั้ง
อาณาเขตติดต่อ แผนที่หมู่บ้าน ลักษณะการตั้ง
ชุมชน/บ้านเรือน การคมนาคมติดต่อ สภาพ
ภูมิประเทศ แหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ
สาธารณสมบัติและสาธารณสถาน สาธารณูปโภค
และสาธารณูปการ ฯลฯ

ประวัติหมู่บ้าน ตำนาน การตั้งถิ่นฐาน

ศึกษาความเป็นมาของหมู่บ้านการตั้งถิ่นฐานการ
เติบโตของหมู่บ้าน ผู้นำและสายตระกูลต่าง ๆ
ของหมู่บ้าน ตำนาน สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และศูนย์
รวมทางจิตใจ ฯลฯ

ประชากร ครอบครัว สังคม

ศึกษาโครงสร้างและการกระจายตัวของ
ประชากร จำนวน/อายุ/เพศ การศึกษา อาชีพ
ที่อยู่อาศัย ฐานะทางเศรษฐกิจ ผู้นำบุคคล
สำคัญ ชนชั้นพันธุ์ ครอบครัว เครือญาติ องค์กร
ชุมชน ฯลฯ

ทัศนคติ ศาสนา ความเชื่อ
ขนบธรรมเนียมประเพณี

ศึกษาพิธีกรรม จารีต กฎ ข้อห้าม การละเล่น
การนับถือศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีของ
ชาวบ้าน รวมทั้งทัศนคติต่อการพัฒนา การเปิด
รับวิทยาการและเทคโนโลยี

การดำรงชีวิตและอาชีพ

ศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ลักษณะอาชีพดั้งเดิม/ใหม่
ความคงทนยาวนานในการประกอบอาชีพ
สาเหตุที่มาประกอบอาชีพ กระบวนการและวิธี
การในการปรับเปลี่ยนอาชีพ กระบวนการและ
ขั้นตอนในการประกอบอาชีพ ผลกระทบของการ
พัฒนาต่ออาชีพ ทัศนคติของชาวบ้านต่ออาชีพ
ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพรวมทั้ง
แนวโน้มในอนาคต

รายละเอียดการทดลองใช้หลักสูตร

หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นผู้วิจัยนำไปทดลองใช้กับผู้เข้าอบรมซึ่งเป็นข้าราชการสำนักงาน

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ระหว่างวันที่ 4 มีนาคม - 3 พฤษภาคม 2534

รายละเอียดการทดลองใช้หลักสูตร (การอบรม) มีดังนี้

1. การลงทะเบียนเข้ารับการอบรม มีการลงทะเบียนเข้ารับการอบรมในวันที่ 4 มีนาคม 2534 เวลา 12.45 น. ณ ห้องประชุม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจากกองต่าง ๆ เข้ารับการอบรมจำนวน 25 คน
2. พิธีเปิดการอบรม กระทำเมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2534 ณ ห้องประชุมสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งทำพิธีเปิดการอบรมโดยเลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรม

แห่งชาติ เป็นประธานในพิธี ผู้เข้าร่วมในพิธีประกอบด้วย ผู้บริหารของสำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ ผู้เข้าอบรมจำนวน 25 คน และผู้สังเกตการณ์จำนวน 11 คน

3. วิทยากร ผู้วิจัยได้ประสานงานติดต่อขอความร่วมมือด้านวิทยากรจาก
สมาคมวิจัยเชิงคุณภาพแห่งประเทศไทย

4. ระยะเวลาในการอบรม การอบรมดำเนินการระหว่างวันที่ 4 มีนาคม -
3 พฤษภาคม 2534 โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 การอบรมเนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎี ระยะที่ 1 ระหว่างวันที่ 4 มีนาคม -
8 เมษายน 2534 โดยทำการอบรมสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ๆ ละ 3 - 4 ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับเนื้อหา
ของหลักสูตรแต่ละเนื้อหา (ดำเนินการอบรม 8 ครั้ง ๆ ละ 3 - 4 ชั่วโมงจำนวน 6 วัน
และวันละ 6 ชั่วโมง จำนวน 1 วัน)

4.2 การอบรมเนื้อหาหลักสูตรภาคสนาม ใช้เวลา 6 วัน ระหว่างวันที่
15 - 20 เมษายน 2534 โดยการฝึกปฏิบัติการภาคสนามในสนามวิจัย

4.3 การอบรมเนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎี ระยะที่ 2 ระหว่างวันที่
22 เมษายน - 3 พฤษภาคม 2534 โดยทำการอบรมทุกวัน ๆ ละ 3 ชั่วโมง ตามเนื้อหา
หลักสูตรแต่ละเนื้อหา (ดำเนินการอบรม 10 ครั้ง ๆ ละ 3 - 4 ชั่วโมง วันละ 3 - 4 ชั่วโมง
จำนวน 10 วัน)

สำหรับการฝึกปฏิบัติการภาคสนามใช้ ระยะเวลา 6 วัน มีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 ผู้เข้าอบรมพักร่วมกันทั้งหมดที่โรงเรียนวัดเขาสมอคอน จำนวน
2 วัน คือระหว่างวันที่ 15 - 16 เมษายน 2534

4.3.2 ผู้เข้าอบรมแยกพักตามบ้านชาวบ้านในชุมชนจำนวน 2 วัน คือ
ระหว่างวันที่ 17 - 18 เมษายน 2534

4.3.3 ผู้เข้าอบรมพักร่วมกันทั้งหมดที่โรงเรียนวัดเขาสมอคอน จำนวน
2 วัน คือระหว่างวันที่ 19 - 20 เมษายน 2534

หมายเหตุ ผู้เข้าอบรมบางคนพักกับชาวบ้านตั้งแต่วันที่ 17 - 20 เมษายน
2534 เนื่องจากเงื่อนไขของการเก็บข้อมูล และเงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าอบรมกับ
ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของบ้าน

5. สถานที่ที่ใช้ในการอบรม มีดังนี้

5.1 ห้องประชุมสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ใช้สำหรับการอบรมเนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎี ระยะที่ 1 และระยะที่ 2

5.2 สโมสรวิทยุชุมชนเขาสมอคอน ตำบลเขาสมอคอน อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี ใช้สำหรับการฝึกปฏิบัติการภาคสนาม

6. ผู้เข้าอบรมมีผู้เข้าอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎี จำนวน 25 คน และในจำนวนเดียวกันมีผู้เข้าอบรมไปฝึกปฏิบัติการภาคสนามจำนวน 17 คน

7. พิธีเปิดการอบรม ได้ทำพิธีเปิดการอบรมเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2534 ณ ห้องประชุมสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ผลการทดลองใช้หลักสูตรและผลการประเมินผลหลักสูตร

การทดลองใช้หลักสูตร ในขั้นแรกมีการเตรียมการใช้หลักสูตร โดยมีการประชุมร่วมกันระหว่างผู้วิจัย วิทยากรและตัวแทนของผู้เข้าอบรมเพื่อเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับการทดลองใช้หลักสูตร ผู้วิจัยชี้แจงรายละเอียด ขั้นตอนต่าง ๆ ในการใช้หลักสูตร หลังจากนั้นให้วิทยากรและตัวแทนของผู้เข้าอบรมได้แสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะ ซึ่งปรากฏว่าการกำหนดให้มีการอบรมครั้งละ 3 ชั่วโมงนั้น ให้มีการปรับเปลี่ยนโดยให้มีความยืดหยุ่น ในกรณีที่เนื้อหาของหลักสูตรมีมากหรือมีกิจกรรมต่าง ๆ ประกอบการอบรมหลายกิจกรรม ระยะเวลาของการอบรมก็สามารถขยายเพิ่มเติมเป็น 3 ชั่วโมงหรือ 4 ชั่วโมงได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาของหลักสูตรและการใช้กิจกรรมประกอบการอบรมของวิทยากร

สำหรับการจัดสถานที่ ที่นั่งควรเอื้อต่อการร่วมกิจกรรมของผู้เข้าอบรมโดยควรจัดโต๊ะในลักษณะโต๊ะกลมซึ่งวิทยากรและผู้เข้าอบรมสามารถเห็นและรับรู้กิจกรรมของแต่ละคนได้ นอกจากนี้ควรจัดเตรียมเอกสาร หนังสือประกอบการอบรมในแต่ละเนื้อหาโดยมีการแจกให้ผู้เข้าอบรมได้ศึกษาทำความเข้าใจล่วงหน้าก่อนจะมีการอบรมในแต่ละครั้ง รวมทั้งควรมีการประสานงานกับวิทยากรก่อนทุกครั้งที่จะทำการอบรม

นอกจากนี้ผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้ดำเนินการประสานงานการอบรม และเป็นผู้เข้ารับการอบรม ด้วยควรเตรียมการให้พร้อมสำหรับการประเมินผลผลหลักสูตร ทั้งในระหว่างที่ดำเนินการ ใช้หลักสูตรและหลังการใช้หลักสูตร รวมทั้งการประเมินผลกระทบหลังการใช้หลักสูตรแล้วด้วย ควรมีการวางแผนการประสานงานอย่างดีระหว่างวิทยากร ผู้วิจัยและผู้เข้ารับการอบรม ทั้งนี้ เพื่อให้การอบรมครั้งนี้บรรลุวัตถุประสงค์ และเกิดประสิทธิภาพ

สำหรับการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีระยะที่ 1 ในวันต่อ ๆ มา พบว่า ผู้เข้าอบรมที่มา จากกองต่าง ๆ ฝ่ายต่าง ๆ มีความเป็นกันเองมากขึ้น สังเกตได้จากการพูดคุยแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ในช่วงระหว่างพักมีการพูดคุยปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนทรรศนะซึ่งกัน และกันมากขึ้น แต่พบปัญหาว่า ผู้เข้าอบรมบางคนไม่สามารถเข้ารับการอบรมได้ตลอดระยะเวลา การอบรม (ในแต่ละเนื้อหา) โดยผู้เข้าอบรมให้เหตุผลว่าต้องเข้าร่วมประชุมในกิจกรรม/ งานต่าง ๆ ต้องรับผิดชอบงานต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมายให้เสร็จทันเวลาหรือบางคนต้องออกไป คัดต่อประสานงาน ภายนอกสำนักงาน รวมทั้งบางคนมีเหตุผลติดปฏิบัติราชการต่างจังหวัด ผู้สังเกตการณ์อบรมซึ่งมีจำนวนมากในวันแรก ๆ ได้เริ่มลดจำนวนลง มาเข้าร่วมอบรมบ้าง เป็นช่วง ๆ สำหรับวิทยากรซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมเป็นอย่างดี และมีประสบการณ์ในการวิจัยวัฒนธรรมนั้นได้พยายามยกตัวอย่างกรณีศึกษาต่าง ๆ ประกอบการ บรรยายเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจของผู้เข้าอบรม ระยะเวลาที่ใช้ในการอบรมแต่ละเนื้อหานั้น ใช้เวลา 3 ชั่วโมงบ้าง 4 ชั่วโมงบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาและพฤติกรรมในการเข้าร่วมแสดง ทรรศนะ การอภิปรายของผู้เข้าอบรมด้วยเนื่องจากผู้เข้าอบรมมีพื้นฐานแตกต่างกันเกี่ยวกับการ วิจัยวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดปัญหาในการยกตัวอย่างประกอบการบรรยายคือ ผู้เข้าอบรม บางคนสามารถเข้าใจได้เร็วและเข้าใจเป็นอย่างดี บางคนทำความเข้าใจได้ค่อนข้างช้า ทำให้วิทยากรต้องใช้เวลาในการอธิบายหรือต้องพยายามยกตัวอย่างที่ใกล้ตัวเพื่อเสริมสร้าง ความเข้าใจสำหรับผู้ขาดความรู้พื้นฐานทางการวิจัยวัฒนธรรม นอกจากนี้พบว่าผู้เข้าอบรม บางคนสามารถยกตัวอย่างประกอบเนื้อหาการอบรมได้เนื่องจากมีความเข้าใจและ/หรือ มีความคุ้นเคยกับกิจกรรมนั้น ๆ คือ ปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบในเรื่องนั้น ๆ อยู่แล้ว

โดยภาพรวมบรรยายภาคการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีระยะที่ 1 นั้น

การทดลองใช้หลักสูตร : การอบรม

ผู้วิจัยนำหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้คือจัดให้มีการอบรมระหว่างวันที่ 4 มีนาคม - 3 พฤษภาคม 2534 โดยดำเนินการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎี และหลักสูตรภาคสนาม (คือ การออกฝึกปฏิบัติการภาคสนาม) ซึ่งการใช้หลักสูตรปรากฏผลดังนี้

การอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎี แบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 (รายละเอียดดังกล่าวข้างต้น) ในการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีระยะที่ 1 ซึ่งเป็นระยะเริ่มแรกของการอบรม พบว่า ผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่มีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมการอบรมโดยเฉพาะในวันแรกของการอบรม ซึ่งมีพิธีเปิดการอบรมด้วยนอกจากจะมีผู้เข้าอบรมแล้วยังประกอบด้วยผู้บริหารของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติระดับต่าง ๆ ทำให้เพิ่มบรรยากาศในการอบรม หลังพิธีเปิดการอบรมมีการให้ความรู้เนื้อหาภาคทฤษฎีโดยวิทยากรซึ่งเป็นวิทยากรจากภายในสำนักงาน และวิทยากรจากภายนอกสำนักงาน ซึ่งการอบรมกำหนดเวลาไว้ 3 ชั่วโมง แต่ปรากฏว่าในวันแรกใช้เวลาในการอบรม เกือบ 2 ชั่วโมงครึ่ง เนื่องจากผู้เข้าอบรมได้ร่วมอภิปรายซักถามปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งการแสดงความคิดเห็น แต่ทั้งนี้พบว่า มีผู้เข้าอบรมบางท่านที่ไม่ร่วมแสดงความคิดเห็นหรืออภิปรายซักถามแต่อย่างใด แต่เน้นการจดบันทึกคำบรรยายของวิทยากร ผู้เข้าอบรมบางคนมิได้อภิปรายซักถามอย่างเป็นทางการ คือมิได้อภิปรายซักถามในระหว่างอบรม แต่ได้มีการแลกเปลี่ยนทรรศนะ ตั้งคำถาม ซักถามวิทยากรในช่วงพัก รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเองระหว่าง ผู้เข้าอบรมด้วยกัน

สำหรับวิทยากรนั้นในขณะที่บรรยายให้ความรู้ได้มีการยกตัวอย่างจากประสบการณ์จริงเกี่ยวกับการทำวิจัยวัฒนธรรม การบริหารงานวัฒนธรรม ประกอบด้วย การอบรมในวันแรกนี้พบว่า ในขณะที่มีการอบรมไม่มีผู้เข้าอบรมคนใดออกไปปฏิบัติงานนอกห้องอบรม คือผู้เข้าอบรมทุกคนเข้ารับการอบรมจนเสร็จสิ้นการอบรมดำเนินไปในลักษณะที่ดี คือ มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความเข้าใจระหว่างวิทยากรกับผู้เข้าอบรม และระหว่างผู้เข้าอบรมกับผู้เข้าอบรมด้วยกันเอง บรรยากาศของการอบรมปรากฏออกมาในลักษณะของการแลกเปลี่ยน มิใช่เป็นการให้ความรู้ของวิทยากรแต่ฝ่ายเดียว เมื่อจบเนื้อหาแต่ละเรื่องแล้ววิทยากรยังเปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมได้ตั้งคำถาม สอบถามวิทยากรในสิ่งที่ผู้เข้าอบรมยังเข้าใจไม่แจ่มชัดได้ โดยใช้เวลาช่วง

ระยะ 10 - 15 นาที สำหรับการอภิปราย ชักถาม ซึ่งเป็นระยะเวลาในช่วงท้ายของการอบรมของแต่ละเนื้อหา ตลอดระยะเวลาการอบรมทั้ง 8 ครั้ง ในช่วงระยะแรกของการอบรม พบว่าการอบรมเป็นไปด้วยดีไม่มีปัญหาและอุปสรรคในเรื่องของสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ เอกสาร ฯลฯ และได้มีการประเมินผลเป็นระยะ ๆ ตลอดการอบรมในช่วงแรกนี้ด้วย

สำหรับการอบรมเนื้อหาหลักสูตรภาคสนาม คือ การที่ผู้เข้าอบรมออกฝึกปฏิบัติภาคสนามในชุมชนที่เป็นสนามวิจัย โดยใช้ระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติการภาคสนามเป็นเวลา 6 วัน คือระหว่างวันที่ 15 - 20 เมษายน 2534

การออกฝึกปฏิบัติการภาคสนามในครั้งนี้ได้กำหนดไว้ดังนี้ ในระยะเวลา 2 วันแรก (ระหว่างวันที่ 15 - 16 เมษายน) ผู้เข้าอบรมทั้งหมด และวิทยากรพักร่วมกันที่โรงเรียนวัดเขาสมคอน ต่อมาอีก 2 วัน (ระหว่างวันที่ 17 - 18 เมษายน) ผู้เข้าอบรมและวิทยากรแยกพักตามบ้านชาวบ้าน และในช่วงท้ายสุดของการฝึกปฏิบัติการภาคสนาม (ระหว่างวันที่ 19 - 20 เมษายน) ผู้เข้าอบรมและวิทยากรกลับมาพักร่วมกันที่โรงเรียน

นับตั้งแต่วันแรกของการเดินทางไปฝึกปฏิบัติการภาคสนามพบว่า ผู้เข้าอบรมในหลักสูตรภาคทฤษฎีบางท่านไม่สามารถไปร่วมฝึกปฏิบัติการภาคสนามได้ โดยมีเหตุผลต่าง ๆ กัน เช่น คิตราาชการในต่างจังหวัด มีงานในหน้าที่ความรับผิดชอบที่ต้องดำเนินการเร่งด่วน ติดประชุม และบางท่านมีเหตุผลส่วนตัวนานับประการ เช่น ต้องดูแลครอบครัว ปัญหาในเรื่องสุขภาพ เป็นช่วงหยุดเทศกาลสงกรานต์ ฯลฯ ผู้เข้าอบรมบางคนให้เหตุผลของการเต็มใจไปร่วมฝึกปฏิบัติการภาคสนามครั้งนี้ว่า เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศในการทำงานจากการทำงานในสำนักงาน ไปเป็นการทำงานที่ได้อยู่ร่วมกับชาวบ้านในชุมชน บางคนต้องการเห็นและสัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชนบท และต้องการประสบการณ์ ในวันแรกของการเข้าสนาม ผู้เข้าอบรมได้พบกับการต้อนรับของชาวบ้านด้วยประเพณีสงกรานต์ นับตั้งแต่ผ่านเข้ารั้วของหมู่บ้าน มีการรดน้ำประแป้ง หยดรด โดยการที่ชาวบ้านจับมือประสานคืบกันเพื่อรดน้ำ ขอเงิน และประแป้ง ผู้เข้าอบรมบางคนตกใจกับเหตุการณ์ที่ไม่เคยพบมาก่อน พยายามปิดกระຈก และประศรุต แต่ภายหลังทราบว่า เป็นวัฒนธรรมของชาวบ้านก็ยินดีให้ชาวบ้านได้สาดน้ำ ต่อจากนั้นได้เข้าร่วมประเพณีสงกรานต์ของวัด และชาวบ้านโดยการสรงน้ำพระ รดน้ำค้ำหัวผู้อาวุโสของหมู่บ้าน หลังจากนั้นผู้เข้าอบรมได้ทำการ

สำรวจบริเวณโดยรอบของหมู่บ้านโดยจัดแบ่งกันสำรวจหมู่บ้าน ผู้เข้าอบรมบางคนทำแผนผังแผนที่หมู่บ้าน

การออกฝึกปฏิบัติการภาคสนามครั้งนี้ ผู้เข้าอบรมบางคนกล่าวว่า เป็นประสบการณ์แปลกใหม่ ในชีวิตที่ไม่เคยปฏิบัติมาก่อน เช่น การสอนโดยการกางมุ้ง การอาบน้ำบ่อ การหุงข้าว การประกอบอาหาร เป็นต้น

หลังจากที่มีการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจในระหว่างวิทยากร กับผู้เข้าอบรม และระหว่างผู้เข้าอบรมด้วยกันเองแล้ว ผู้เข้าอบรมต้องทำการรวบรวมข้อมูลในประเด็นที่ต้องรับผิดชอบ ซึ่งจากการสังเกตพฤติกรรม พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความมานะพยายามในการรวบรวม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล มีความสนใจและตั้งใจจริงในการแสวงหาข้อมูล พยายามสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้าน พูดคุย ชักถามเรื่องราวและปัญหาต่าง ๆ เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน ผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาในการสร้างความสัมพันธ์ ความคุ้นเคยกับชาวบ้าน แต่มีผู้เข้าอบรมบางคนเกิดปัญหาในการสร้างความคุ้นเคย เนื่องจากชาวบ้านไม่ไว้วางใจเห็นว่าเป็นคนแปลกหน้าของชุมชน

ในเรื่องของการพักร่วมกับชาวบ้าน ผู้เข้าอบรม 2 คน จะพักร่วมกับชาวบ้าน 1 ครอบครัว (1 บ้าน) โดยมีผู้เข้าอบรมที่รับผิดชอบการเก็บข้อมูลในประเด็นใด ๆ ก็ต้องพักร่วมกับชาวบ้านที่มีลักษณะอาชีพ ความเป็นอยู่ในประเด็นนั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากการพักร่วมกับชาวบ้าน พบว่า ผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่สามารถพักร่วมกับชาวบ้านได้โดยไม่มีปัญหา อย่างไรก็ตาม พบว่า ผู้เข้าอบรมบางคนมีปัญหาในการพักร่วมกับชาวบ้าน คือ ผู้เข้าอบรมไม่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้ เช่น ไม่สามารถอาบน้ำบ่อได้ อาบน้ำไม่ได้ถ้าไม่มีห้องอาบน้ำ และไม่สามารถรับประทานอาหารได้ หรือผู้เข้าอบรมบางคนประกอบอาหารไม่เป็นซึ่งได้ก่อให้เกิดปัญหาและเป็นอุปสรรคต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วย

สำหรับการรวบรวมข้อมูล ผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ โดยพยายามประยุกต์นำเอาความรู้ที่ได้จากการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น ใช้เทคนิคการนำแผนที่ การสัมภาษณ์ การสังเกต เป็นต้น อย่างไรก็ตามพบว่า ผู้เข้าอบรม

บางคนมีปัญหาในการเก็บรวบรวมข้อมูล อาทิ เช่น ไม่สามารถประยุกต์ใช้เทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับความรู้จากหลักสูตรภาคทฤษฎีมาปรับประยุกต์ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในสนามได้ ซึ่งอาจเป็นผลจากผู้เข้าอบรมขาดความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และมานุษยวิทยาวัฒนธรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังพบว่าผู้เข้าอบรมบางคนติดตามชาวบ้านออกไปประกอบอาชีพ เช่น ออกไปเลี้ยงวัว เลี้ยงแพะ หรือจับงู โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการทราบวิถีชีวิตของชาวบ้านเกี่ยวกับการประกอบอาชีพนั้น ๆ บางคนต้องตื่นแต่เช้า หรือนอนในท้องนาพร้อมกับชาวบ้านด้วย และพบว่าผู้เข้าอบรมบางคนพักอยู่กับชาวบ้านต่ออีก 2 วัน คือ จนถึงวันเดินทางกลับ (วันเสร็จสิ้นการฝึกปฏิบัติการภาคสนาม)

ในส่วนของการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎี ระยะที่ 2 (ระหว่างวันที่ 22 เมษายน - 3 พฤษภาคม) ซึ่งเป็นระยะเวลาของการได้รับความรู้เนื้อหาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานการวิจัย นอกจากนี้ผู้เข้าอบรมต้องทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมข้อมูลมาจากภาคสนาม นำมาวิเคราะห์เพื่อเขียนเป็นรายงานเพื่อนำเสนอต่อที่ประชุมในการอบรมด้วย ภายหลังจากที่ผู้เข้าอบรมได้รับความรู้จากวิทยากรในเรื่องของการวิเคราะห์ข้อมูลและการเขียนรายงานการวิจัยแล้ว พบว่า ผู้เข้าอบรมมีปัญหาในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเสนอเขียนเป็นรายงานวิจัย คือผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่ยังเขียนรายงานการวิจัยโดยใส่ความคิดเห็นส่วนตัวในรายงาน ใช้คำและภาษาที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น การเขียนไม่ชัดเจน ใช้ภาษาที่คลุมเครือ และเป็นภาษาพูดมากกว่าที่จะเป็นภาษาทางการหรือภาษาที่เป็นวิชาการ

สำหรับวิทยากรผู้ให้ความรู้ได้พยายามอธิบายให้ความเข้าใจกับผู้เข้าอบรม เป็นรายบุคคลด้วย แต่อย่างไรก็ดี พบว่า ผู้เข้าอบรมมีปัญหาในเรื่อง ของเวลาที่เข้ารับการอบรม เนื่องจากมีเวลาน้อยในการเข้าอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีระยะที่ 2 นี้ ซึ่งสืบเนื่องจากการปฏิบัติงานในหน้าที่ความรับผิดชอบ นอกจากนั้นอาจเป็นเพราะว่าการเรียงลำดับเนื้อหาของหลักสูตรที่ไม่เหมาะสมคือ ไม่ได้จัดให้มีการอบรมเรื่องการวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานก่อน ออกฝึกปฏิบัติการภาคสนาม ทำให้มีผลต่อการรวบรวมข้อมูล และการนำข้อมูลมาวิเคราะห์นำเสนอ

เป็นรายงาน รวมทั้งอาจเนื่องมาจากผู้เข้าอบรมขาดความรู้พื้นฐานทางการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยวัฒนธรรม สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

จากผลการทดลองใช้หลักสูตรและผลการประเมินผลหลักสูตร ปรากฏผลดังนี้

1. ผลการประเมินความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมก่อนและหลัง

การอบรม

ผู้วิจัยได้ประเมินความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมเนื้อหาต่าง ๆ ของหลักสูตร โดยทำการประเมินด้วยแบบสอบถามก่อนเข้าอบรม และหลังจากเสร็จสิ้นการอบรมแล้ว พบว่า หลังจากการอบรม ผู้เข้าอบรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมในเนื้อหาต่าง ๆ มากกว่าก่อนการอบรม นอกจากนี้ผู้วิจัยได้มีการประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาต่าง ๆ ทุกครั้งหลังจากการอบรมในแต่ละวัน ซึ่งผลจากการประเมินชี้ให้เห็นว่า ผู้เข้าอบรมมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิมก่อนการอบรม รวมทั้งได้ให้ข้อคิดเห็นว่า สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ต่อการทำงานในหน้าที่ความรับผิดชอบได้ด้วย

2. ผลจากการสอบถามและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับความคิดเห็น

ทัศนคติ

สำหรับความคิดเห็นและทัศนคติโดยภาพรวมมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมที่พัฒนาขึ้นใช้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำงานวัฒนธรรม โดยเฉพาะต่อการดำเนินงานทางการวิจัยวัฒนธรรม นอกจากนั้นยังได้เสนอแนะให้มีการจัดอบรมในลักษณะนี้อีก

เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละประเด็น พบว่ามีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อหลักสูตรดังนี้

ในค่านเนื้อหาของหลักสูตร โดยเฉพาะเนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎี ควรมีการเพิ่มเติมเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ เทคนิคและวิธีการเข้าสนามวิจัย วิธีการเก็บข้อมูลต่าง ๆ นอกจากนี้ควรมีการให้ความรู้ เรื่องการวิเคราะห์และการเขียนรายงานในส่วนที่เป็นความรู้ในเชิงทฤษฎีก่อนการออกฝึกปฏิบัติการภาคสนาม เนื่องจากก่อนการออกฝึกปฏิบัติการภาคสนาม ผู้เข้าอบรมขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวเมื่อเสร็จสิ้นการฝึกปฏิบัติการภาคสนามแล้ว

จึงมีการอบรมเกี่ยวกับเรื่องการวิเคราะห์ข้อมูลและการเขียนรายงาน ทำให้ผู้เข้าอบรมเกิดปัญหาในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากภาคสนามคือข้อมูลจากผู้เข้าอบรมเก็บรวบรวมบางกรณีไม่สามารถนำไปใช้วิเคราะห์ได้ในประเด็นปัญหานี้ ควรจัดให้มีเนื้อหาเรื่อง การวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานในส่วนที่เป็นแนวคิด ความรู้ในเชิงทฤษฎี ก่อนออกฝึกปฏิบัติการภาคสนาม ต่อจากนั้นเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลและการเขียนรายงานโดยการปฏิบัติ คือนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาทำการวิเคราะห์และนำเสนอเป็นรายงานการวิจัยต่อไป

เวลาที่ใช้ในการอบรม การอบรมควรคำนึงการจัดอบรมในช่วงเวลาภาคเช้า ซึ่งสภาพการอบรมที่เป็นจริง ส่วนใหญ่จะใช้ช่วงเวลาภาคบ่ายในการอบรม ด้วยเหตุผลที่ว่า การอบรมในช่วงเวลาภาคบ่ายนั้นไม่เหมาะสมเนื่องจากในช่วงเช้าผู้เข้าอบรมต้องปฏิบัติงานในหน้าที่ความรับผิดชอบในการงานอาจทำให้เครียดหรือบางครั้งช่วงบ่ายนี้เมื่อกิจที่ต้องทำต่อเนื่องจากภาคเช้าดังนั้นจึงส่งผลทางลบต่อการอบรม ในส่วนของระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติการภาคสนาม ควรเพิ่มระยะเวลายื่นการฝึกปฏิบัติการภาคสนามประมาณ 10 - 14 วัน

สถานที่ที่ใช้ในอบรม สำหรับการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีใช้สถานที่อื่นคือ เป็นสถานที่อยู่นอกสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ด้วยเหตุผลที่ว่า การจัดอบรมภายนอกสำนักงานจะทำให้ผู้เข้าอบรมมีเวลาว่างเต็มเวลาในการอบรม และไม่มีปัญหาจากภาระงานรบกวนสภาพจิตใจ

สำหรับวิทยากรในการอบรมครั้งนี้มีความเหมาะสมดีแล้วคือมีความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งมีประสบการณ์ในการวิจัยวัฒนธรรม ตลอดจนเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการฝึกอบรมเป็นอย่างดี

3. ผลจากการสังเกตพฤติกรรม

ผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้เข้าอบรมด้วย ได้สังเกตพฤติกรรมผู้เข้าอบรม พบว่า ในส่วนของการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีนั้น ผู้เข้าอบรมมีความสนใจในการซักถาม โดยการตั้งคำถามยกประเด็นปัญหาต่าง ๆ เพื่อเป็นกรณีตัวอย่าง รวมทั้งให้ความสนใจในการตอบคำถาม และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประสบการณ์กับวิทยากร นอกจากนี้ยังพบว่าผู้เข้าอบรมมีความสนใจใฝ่รู้ในการวิจัยวัฒนธรรมโดยพิจารณาจากจำนวนครั้งของการเข้ารับการอบรมคือผู้เข้าอบรมทุกคนมีเวลาเข้ารับการอบรมมากกว่า 80% ของเวลาที่ใช้ในการอบรม

สำหรับการสังเกตพฤติกรรมขณะฝึกปฏิบัติการภาคสนาม พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความสนใจและตั้งใจจริงในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งพิจารณาได้จากการสอบถามชาวบ้านและความพยายามของผู้เข้าอบรมในการหาข้อมูลในประเด็นปัญหาต่าง ๆ จากชาวบ้านรวมทั้งยังพบว่า ผู้เข้าอบรมมีความพยายามอย่างยิ่งในการสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านแต่อย่างไรก็ตามพบว่า ผู้เข้าอบรมบางคนมีปัญหาในการอยู่พักร่วมกับชาวบ้าน คือไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้ เช่น การอาบน้ำ การรับประทานอาหาร นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้เข้าอบรมได้พยายามประยุกต์ใช้ความรู้ ความเข้าใจที่ได้จากการอบรมภาคทฤษฎีไปปรับใช้กับการฝึกปฏิบัติการภาคสนาม กล่าวคือนำเทคนิคการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ในสนาม เช่น การทำแผนที่ การสัมภาษณ์ เป็นต้น

4. ผลการประเมินผลงานการเก็บข้อมูลภาคสนาม

หลังจากเสร็จสิ้นการฝึกปฏิบัติการภาคสนามแล้ว ผู้เข้าอบรมได้เสนอรายงานผลการเก็บข้อมูลภาคสนามในส่วนที่แต่ละคนรับผิดชอบ (เนื่องจากผู้เข้ารับการอบรมได้เลือกประเด็นปัญหาสำหรับการเก็บข้อมูลไว้ล่วงหน้าก่อนออกฝึกปฏิบัติการภาคสนามแล้ว ดังนั้นในการฝึกปฏิบัติการภาคสนามจึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเฉพาะส่วนที่แต่ละคนรับผิดชอบเท่านั้น) ซึ่งเป็นรายงานการเก็บข้อมูลเฉพาะเรื่อง เช่น ประวัติหมู่บ้านและศูนย์รวมจิตใจ การตั้งถิ่นฐาน การอพยพ ลักษณะและโครงสร้างของประชากร อาชีพหม้อพื้นบ้าน อาชีพรับจ้าง ทศนคติ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม เป็นต้น แต่อย่างไรก็ดีการเก็บข้อมูลแต่ละประเด็นนั้นมิได้แยกส่วนกันอย่างแท้จริง เนื่องจากอยู่ภายใต้กรอบการศึกษาวิจัยเรื่องเดียวกัน คือเรื่อง "การศึกษาการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ : กรณีศึกษาชุมชนเขาสมอคอน" ซึ่งถือว่ารายงานวิจัยนี้เป็นผลผลิตสุดท้ายของการเก็บข้อมูลภาคสนาม

จากการประเมินรายงานการวิจัย ที่เป็นผลงานการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยคณะวิทยากร เป็นผู้ประเมินทั้งนี้วิทยากรมีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะว่า ผลงานรายงานการวิจัยยังไม่สมบูรณ์ควรมีการปรับปรุงในเรื่องของการการเขียนรายงาน โดยการเขียนรายงานการวิจัยนั้นต้องไม่ใส่อคติ ความคิดเห็นของผู้เก็บข้อมูลลงในรายการการวิจัย แต่ควร

นำผลจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลแล้วมานำเสนอ และในการเขียนรายงานการวิจัย ควรเขียนให้สั้น ตรงประเด็น ขัดข้อความที่ฟุ่มเฟือย ไม่จำเป็น นอกจากนี้การเขียนรายงานในแต่ละส่วนควรมีความสัมพันธ์ความสอดคล้องและมีความต่อเนื่องกับภาษาที่ใช้ในรายงานการวิจัย ไม่ควรใช้ภาษาพูดแต่ควรใช้ภาษาวิชาการหรือภาษาที่เป็นทางการเพื่อให้สื่อความเข้าใจกันได้โดยทั่วไป

5. ผลการตรวจสอบข้อมูล โดยการศึกษาชุมชนของผู้วิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูล เพื่อตรวจสอบข้อมูลระหว่างข้อมูลของผู้วิจัย และข้อมูลของผู้เข้าอบรม ใช้การตรวจสอบสามเส้าจากผู้วิจัย (Investigator Traingulation) ตรวจสอบว่าการที่ผู้วิจัยต่างกันจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างใด โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลในสนามวิจัยอีกครั้งหนึ่ง เพื่อตรวจสอบข้อมูลที่ผู้เข้าอบรมเก็บรวบรวมมาเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ผู้วิจัยไปรวบรวมใหม่ ทั้งนี้โดยพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้จะแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร ผลปรากฏว่าโดยภาพรวมแล้วข้อมูลที่รวบรวมจากผู้วิจัยและผู้เข้าอบรมไม่แตกต่างกันแต่ อย่างไรก็ตามพบว่ายัง มีความแตกต่างกันบ้างในเรื่องรายละเอียดปลีกย่อย แต่ไม่ได้ทำให้ข้อค้นพบที่ได้แตกต่างกันแต่อย่างใด

6. ผลการประชุมพิจารณาผลการใช้หลักสูตรระหว่างวิทยากร ผู้วิจัยและผู้เข้าอบรม

จากการประชุมพิจารณาระหว่างวิทยากร ผู้วิจัยและผู้เข้าอบรม เพื่อพิจารณาผลการใช้หลักสูตร โดยผู้วิจัยได้จัดให้มีการประชุมพิจารณาผลการใช้หลักสูตร เพื่อระดมความคิดเห็นระหว่างวิทยากร ผู้วิจัยและผู้เข้าอบรม พบข้อสรุปดังนี้ หลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมที่พัฒนาขึ้นใช้นี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ทำงานวิจัยวัฒนธรรม โดยเฉพาะจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ที่สนใจงานวัฒนธรรม ในลักษณะที่ต้องการศึกษาสภาพปรากฏการณ์สังคมและวัฒนธรรมในชุมชนต่าง ๆ

ในส่วนที่เป็นเนื้อหาหลักสูตรควรเพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎี คือเพิ่มเรื่องแนวทางการใช้ประโยชน์จากผลงานการวิจัยวัฒนธรรม สำหรับระยะเวลาใน

ภาคสนาม ที่ประชุมมีความเห็นสอดคล้องกันว่าระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกปฏิบัติการภาคสนามมีระยะเวลาสั้นเกินไป ระยะเวลาการเก็บข้อมูลภาคสนาม จำนวน 7 วัน ดังกล่าวเป็นเพียงช่วงเวลาของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าอบรมกับชาวบ้านเท่านั้น แต่หากผู้เข้าอบรมมีเวลาในการฝึกปฏิบัติการภาคสนามระยะนานกว่านี้ คือให้มีเวลา 10 - 14 วัน ในการฝึกปฏิบัติการภาคสนามแล้วจะทำให้ผู้เข้าอบรมมีความคุ้นเคยสนิทสนมกับชาวบ้านและจะส่งผลให้ได้ข้อมูลที่เจาะลึก

สำหรับกิจกรรมการฝึกอบรม โดยส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกันว่ากิจกรรมต่าง ๆ มีความเหมาะสมแล้วแต่อย่างไรก็ตามควรเพิ่มกิจกรรมประกอบการบรรยาย และควรมีช่วงเวลาในระหว่างสุดท้ายของการอบรมรับแต่ละวันสำหรับการเปิดเวทีให้มีการอภิปรายซักถามระหว่าง วิทยากรและผู้เข้าอบรม

นอกจากนี้สถานที่ที่ใช้ในการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีควรใช้สถานที่นอกสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยจัดให้ผู้เข้าอบรมได้พักอยู่ร่วมกันโดยอาจใช้ห้องประชุมของหน่วยราชการ สถาบันการศึกษาต่าง ๆ หรือห้องประชุมของโรงแรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เข้าอบรมได้มีเวลาว่างจากงานในหน้าที่ ซึ่งจะทำให้มีเวลาว่างเต็มที่ในการเข้าอบรม ทั้งนี้ปัญหาและอุปสรรคที่พบระหว่างการอบรมคือผู้เข้าอบรมบางส่วนไม่สามารถเข้าอบรมได้ทุกครั้งที่จัดให้มีการอบรม เนื่องติดภาระหน้าที่ในการทำงาน เช่น การเข้าร่วมประชุมต่าง ๆ การต้องทำงานต่อเนื่อง การเร่งรัดงาน การติดต่อประสานงานต่าง ๆ ดังนั้นควรจัดให้มีการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีนอกสถานที่ (ภายนอกสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ) และจากสภาพปัญหาอุปสรรคดังกล่าวได้ส่งผลให้ ผู้เข้าอบรมที่เข้าร่วมอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีบางคน (จำนวน 8 คน) ไม่สามารถเข้าร่วมการฝึกปฏิบัติการภาคสนามได้ คือในการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีมีผู้เข้าอบรม 25 คน แต่เมื่อถึงเวลาการออกฝึกปฏิบัติการภาคสนามมีผู้เข้าอบรมไปฝึกปฏิบัติการภาคสนามจำนวน 17 คน สำหรับผู้เข้าอบรมจำนวน 8 คน นั้นมีเหตุผลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวข้างต้นทำให้ไม่สามารถไปร่วมฝึกปฏิบัติการภาคสนามได้

7. ผลการพิจารณาโครงการวิจัยวัฒนธรรมของผู้เข้าอบรม

หลังจากที่เสร็จสิ้นการทดลองใช้หลักสูตรแล้วประมาณ 1 เดือน ได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมได้เสนอโครงการวิจัยวัฒนธรรมซึ่งอาจเสนอโครงการวิจัยเป็นรายบุคคลหรือเป็นคณะก็ได้ ซึ่งมีกรอบการวิจัยและขอบเขตการวิจัย ดังนี้

- 7.1 การศึกษาเกี่ยวกับชุมชน
- 7.2 ชาติพันธุ์
- 7.3 ภูมิปัญญา
- 7.4 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 7.5 ผลกระทบของการพัฒนา

การพิจารณาตัดสินโครงการวิจัยวัฒนธรรมกระทำโดยวิทยากร ซึ่งวิทยากรที่ตัดสินพิจารณา จำนวน 2 ท่านนั้น ผู้วิจัยได้คัดเลือกวิทยากรที่เป็นวิทยากรในการให้ความรู้ในหลักสูตรภาคทฤษฎีและได้ไปร่วมในการฝึกปฏิบัติภาคสนามตลอดระยะเวลาการฝึกปฏิบัติการภาคสนามด้วย

โดยใช้เวลาให้ผู้เข้าอบรมในการเขียนโครงการวิจัยวัฒนธรรมเพื่อนำเสนอเป็นเวลา 1 เดือนผลปรากฏว่ามีผู้เข้าอบรมเสนอโครงการวิจัยวัฒนธรรมเพื่อพิจารณา จำนวน 5 โครงการ ได้แก่

1. ภูมิปัญญาอีสาน : กรณีศึกษาเกษตรธรรมชาติ จังหวัดนครราชสีมา
2. การศึกษาการปรับเปลี่ยนอาชีพและผลกระทบต่อวิถีชีวิต : กรณีศึกษาชุมชนเขาสมอคอน อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี
3. ผลกระทบของเครื่องนวดข้าวต่อประเพณีท้องถิ่นและความเชื่อ กรณีอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
4. ผลกระทบของการพัฒนาต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม : ศึกษากรณีชุมชนเขาสมอคอน อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี
5. การศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตวิถีการทำนาและวิถีชีวิตของชาวนาไทยภาคกลาง : กรณีศึกษา ตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี

จากการพิจารณาตัดสินของวิทยากรโดยพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบแล้ว
มีโครงการวิจัยวัฒนธรรมจำนวน 3 โครงการที่แสดงให้เห็นว่าผู้เข้าอบรมมีความรู้ ความเข้าใจ
และสามารถทำวิจัยวัฒนธรรมได้ โครงการวิจัยวัฒนธรรม จำนวน 3 โครงการ ดังกล่าว ได้แก่

1. ภูมิปัญญาอีสาน : กรณีศึกษาเกษตรธรรมชาติ จังหวัดนครราชสีมา
2. การศึกษาการปรับเปลี่ยนอาชีพและผลกระทบต่อวิถีชีวิต : กรณีศึกษาชุมชน
เขาสมอคอน อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี
3. การศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตวิถีการทำงาน และวิถีชีวิตของชาวนาไทย
ภาคกลาง : กรณีศึกษา ตำบลลำไทร อำเภอเสนา จังหวัดปทุมธานี

โดยวิทยากรให้ข้อคิดเห็นต่อโครงการวิจัยวัฒนธรรมแต่ละโครงการไว้ดังนี้
โครงการวิจัยเรื่อง "ภูมิปัญญาอีสาน : กรณีศึกษาเกษตรธรรมชาติ จังหวัด
นครราชสีมา"

ผู้วิจัยมีความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรม ได้แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจวัฒนธรรม
ภูมิปัญญา และปราชญ์ชาวบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ คุณค่าของภูมิปัญญา
วัตถุประสงค์ของการวิจัยสามารถตอบปัญหาของผู้วิจัยได้ ใช้เทคนิคการรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสม
กับข้อมูล

โครงการวิจัยเรื่อง "การศึกษาการปรับเปลี่ยนอาชีพและผลกระทบต่อวิถีชีวิต :
กรณีศึกษา ชุมชนเขาสมอคอน อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี"

ผู้วิจัยมีกระบวนการคิดที่เป็นระบบ สามารถวิเคราะห์ปัญหาวัฒนธรรมได้อย่าง
ลึกซึ้ง อาทิเช่น

วิถีชีวิตของชาวบ้านในภาพรวมไม่ว่าจะเป็นสุขภาพอนามัย... เกิดจากองค์ประกอบ
สำคัญหลายประการที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างลึกซึ้ง โดยมีอาชีพหรือลักษณะการหาเลี้ยง
ชีพเป็นองค์ประกอบหลัก ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าพฤติกรรมของประชากรและชุมชน

เขาสวมคอนี้เป็นผลพวงจากการประกอบอาชีพเป็นหลัก เมื่อการประกอบอาชีพต้องปรับเปลี่ยนไปก็มีส่วนทำให้เกิดความคิดและพฤติกรรมของคนและชุมชนปรับเปลี่ยนไปด้วย ความสัมพันธ์ในครอบครัว เครือญาติและชุมชนก็ปรับเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้เทคนิคการสังเกต การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสมกับข้อมูล ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยครั้งนี้จะเป็นตัวอย่างที่กระตุ้นให้คนศึกษาวิจัยวัฒนธรรมกันยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมสภาพปัญหาสังคมวัฒนธรรมในชุมชนต่าง ๆ และพบว่า ผู้วิจัยมีความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมคือใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและการเขียนสรุปบรรยายข้อความซึ่งสอดคล้องกับเทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3. การศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด วิธีการทำนา และวิถีชีวิตของชาวนาไทย

ภาคกลาง : กรณีศึกษาตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี

ปัญหาสภาพสังคมวัฒนธรรมที่ผู้วิจัยศึกษาเป็นประเด็นปัญหาที่น่าสนใจ และถือว่าสภาพวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นปัญหาวิกฤติทางวัฒนธรรมที่หมู่บ้านต่าง ๆ กำลังประสบปัญหาดังนั้น การศึกษาวิจัยชุมชนในลักษณะนี้จะเป็นแนวคิดตัวอย่างที่ดีสำหรับการศึกษาวิจัยชุมชนอื่น ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวว่า

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมามีทั้งผลในทางที่ดีและไม่ดีต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน การพัฒนาดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวนาไทยรวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด วิธีการทำนาเพื่อให้ตามกระแสการพัฒนา ชาวนามีการปรับเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในการทำนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย

ชี้ให้เห็นว่าผู้วิจัยมีความเข้าใจวัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นพลวัต การเลือกใช้เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ นั้นเหมาะสม

แต่อย่างไรก็ตามวิทยากรได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่า ผู้เข้าอบรมที่เสนอโครงการวิจัยวัฒนธรรม ควรมีความตระหนักและระมัดระวังเกี่ยวกับการใช้เทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูล

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม มีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสร้างหลักสูตร

1.1 ผลการวิเคราะห์หลักสูตรวัฒนธรรม

จากการวิเคราะห์หลักสูตรวัฒนธรรม หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม คือหลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา หลักสูตรสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา ในระดับอนุปริญา ปริญญาตรี และปริญาโท พบว่า หลักสูตรหรือนโยบายของหลักสูตรของแต่ละหลักสูตร ยังมีได้ระดับชัดเจนว่า ผู้สำเร็จการศึกษาต้องสามารถศึกษาวิจัยวัฒนธรรมได้ วัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายหลักสูตร ต้องการเพียงให้ผู้สำเร็จการศึกษามีความเข้าใจสังคมวัฒนธรรม สามารถวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมไทย ให้สามารถถ่ายทอดความรู้และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรมในคำอธิบายรายวิชาหรือแนวสัณเขปลักษณ์วิชายังมิได้ระดับชัดเจน และให้ความสำคัญต่อการวิจัยวัฒนธรรม และส่วนใหญ่ไม่ได้เน้นการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมด้วยวิธีการเชิงคุณภาพอย่างเด่นชัด เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างหลักสูตรแล้วส่วนใหญ่ไม่ได้กำหนดให้การศึกษาวิจัยวัฒนธรรม เป็นวิชาบังคับจากสภาพปัญหาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าหลักสูตรที่มีอยู่แล้วดังกล่าว ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการแก่ผู้ที่สนใจจะศึกษาวิจัยวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้จึงควรมีการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมขึ้นใช้โดยตรง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์กับผู้ที่ทำงานด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะผู้ที่ทำงานวิจัยวัฒนธรรมหรือเกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรม

1.2 ผลการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้อง

จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรม ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า วัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาประเทศ

การดำเนินงานการพัฒนาโดยจำเป็นต้องอาศัยมิติทางวัฒนธรรม ปัจจุบันดำเนินงานต่าง ๆ ได้
 ละเลยมิติทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งวิธีการ
 ที่จะศึกษาปัญหานี้ได้ คือการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมที่ต้องอาศัยระเบียบวิธีวิจัยที่สอดคล้องกับ
 สภาพปัญหาสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ แต่ในปัจจุบัน พบว่า ยังไม่มีหลักสูตรการศึกษาที่เกี่ยวข้อง
 กับการวิจัยวัฒนธรรมโดยตรง การเปิดสอนหลักสูตรต่าง ๆ ของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในระดับ
 อุดมศึกษาต่าง ๆ นั้นยังมิได้มีรายวิชาที่ระบุชัดเจนเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม

สำหรับการสร้างหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมขึ้นใช้ใหม่ ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วย
 โดยให้เห็นเหตุผลว่าหลักสูตรจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งผู้ที่ทำงานวิจัยวัฒนธรรม ซึ่งให้ข้อเสนอแนะว่า หลักสูตรควรเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับหลักการ
 และแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรม ระเบียบวิธีวิจัยวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมการอบรมควรเน้น
 การฝึกปฏิบัติจริงมากกว่าการฟังบรรยายจากวิทยากรภายในห้องอย่างเดียว คือควรมีหลักสูตร
 ที่เป็นภาคทฤษฎี และหลักสูตรภาคสนามให้ผู้เข้าอบรมที่ได้รับอบรมได้มีการฝึกปฏิบัติการเก็บข้อมูล
 ในภาคสนามด้วย เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าผู้เข้าอบรมสามารถใช้ความรู้ที่ได้จากภาคทฤษฎีไป
 ประยุกต์ใช้ในการเก็บข้อมูลในสนามได้จริง และหลังจากการเก็บข้อมูลในสนามแล้วควรมีการ
 นำเสนอผลงานการเก็บข้อมูลและการเขียนรายงานผลการเก็บข้อมูลในสนามด้วย ระยะเวลาที่ใช้
 เก็บข้อมูลในสนามควรใช้เวลาอย่างน้อย 10 - 14 วัน นอกจากนั้นหลังจากเสร็จสิ้นการอบรม
 แล้วควรมีการติดตามผลกระทบของหลักสูตรในระยะยาวด้วย

1.3 ผลการสำรวจความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ

การสำรวจความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการ
 วัฒนธรรมแห่งชาติ มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบหน้าที่ความรับผิดชอบของข้าราชการทำงาน
 สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมสภาพการทำงานทางด้าน
 การวิจัยวัฒนธรรม รวมทั้งความต้องการในการได้รับความรู้เกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม โดยผู้วิจัย
 ทำการสำรวจและจัดสนทนากลุ่มย่อยเพื่อทราบความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ซึ่งพบว่า
 ข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ส่วนใหญ่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ
 การดำเนินงานวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับการศึกษาและวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม ทั้งการวิจัย

วัฒนธรรมถือเป็นเป็นขั้นตอนหนึ่งในการทำงานที่นอกเหนือจากข้าราชการของกองวิจัยและวางแผน ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมโดยตรง นอกจากนี้พบว่าข้าราชการ ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม ประสบการณ์ในการทำวิจัยวัฒนธรรมและต้องการได้รับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบวิธีต่าง ๆ ในการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถทำวิจัยวัฒนธรรมและสามารถติดต่อประสานงานการวิจัยวัฒนธรรมกับนักวิจัยวัฒนธรรม นักวิชาการ และหน่วยงานต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ ผลการวิจัยวัฒนธรรมต่าง ๆ มาใช้ในการดำเนินงาน การพัฒนาวัฒนธรรม

สำหรับความต้องการของข้าราชการสำนักการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเกี่ยวกับการฝึกอบรมการวิจัยวัฒนธรรมนั้น พบว่าข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติส่วนใหญ่มีความต้องการในการฝึกอบรมการวิจัยวัฒนธรรมเพื่อที่จะทำการวิจัยวัฒนธรรมได้ด้วย โดยต้องการความรู้เกี่ยวกับแนวทางและแนวคิดในการวิจัยวัฒนธรรม ระเบียบวิธีการวิจัยวัฒนธรรม วิธีการเขียนรายงานการวิจัยวัฒนธรรม และการวิจัยวัฒนธรรมในสภาพปัญหาสังคมวัฒนธรรมที่กำลังเป็นปัญหาในปัจจุบันรวมทั้งต้องการออกฝึกเก็บรวบรวมข้อมูลในสนามที่เป็นชุมชนเล็ก ๆ ด้วย นอกจากนี้ต้องการให้วิทยากรที่จะให้ความรู้แก่ผู้เข้าอบรมนั้นเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมและมีประสบการณ์ในการทำวิจัยวัฒนธรรม สำหรับระยะเวลาการฝึกอบรมที่เหมาะสมควรจัดสัปดาห์ละ 1 วัน ครั้งละ 3 - 4 ชั่วโมง

1.4 ผลการสำรวจชุมชนที่เป็นสนามวิจัย

การสำรวจชุมชนที่เป็นสนามวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ชุมชนเป็นสถานที่ฝึกภาคสนามและต้องการทราบสภาพทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนและบริบทต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลต่าง ๆ มาเป็นพื้นฐานในการสร้างหลักสูตรในส่วนของหลักสูตรที่ใช้ฝึกภาคสนาม ซึ่งผู้วิจัยเลือกชุมชนเขาสมอคอนอำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี เป็นสนามวิจัย ชุมชนเขาสมอคอนเป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไปแม้ชุมชนนี้จะยังเป็นชุมชนเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ที่มีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมตามแบบวัฒนธรรมของชาวชนบทไทย แต่สภาพปัจจุบันชุมชนแห่งนี้ถูกผลกระทบของการพัฒนาที่ไม่ได้คำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนา การพัฒนาไม่เข้ากับพื้นฐาน ภูมิหลังวิถีชีวิตความเป็นอยู่เดิมของชาวบ้านระบบบริโภคนิยมหลงใหลเข้าหมู่บ้าน ก่อให้เกิด

เกิดภาวะหนี้สิน ภาคเกษตรกรรมเข้าใกล้ภาวะล้มสลาย ชาวบ้านรุ่นหนุ่มสาวทิ้งชุมชนไปเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมตามเมืองใหญ่ โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนไป ประเพณี ภูมิปัญญาของท้องถิ่นถูกละเลย

ผลจากการสำรวจชุมชนดังกล่าวสามารถประมวลประเด็นปัญหาที่ควรศึกษาวิจัยในชุมชนได้ดังนี้ สถานที่ตั้งและองค์ประกอบด้านกายภาพ ประวัติหมู่บ้าน ตำนาน การตั้งถิ่นฐาน ประชากร ครอบครัว สังคม ทัศนคติ ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี การดำรงชีวิตและอาชีพ

2. ผลการสร้างหลักสูตร

ผลการสร้างโครงร่างหลักสูตร

จากผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐานในขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยได้นำมาประมวลสรุปพัฒนาเป็นหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม ฉบับโครงร่างขึ้น ประกอบด้วย หลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตร กิจกรรมการฝึกอบรม การวัดและประเมินผล ซึ่งกำหนดให้ส่วนประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรมีความสอดคล้องและสัมพันธ์กัน

ผลการตรวจสอบโครงร่างหลักสูตร

ภายหลังจากผู้วิจัยสร้างโครงร่างหลักสูตรแล้ว ผู้วิจัยนำโครงร่างหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ และการตรวจสอบโดยการร่วมประชุมเสวนาแสดงความคิดเห็นระหว่างวิทยากร ผู้วิจัยและตัวแทนของข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ตรวจสอบความเหมาะสมของส่วนประกอบของหลักสูตร ความสอดคล้องระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร

จากผลการตรวจสอบปรากฏว่า ส่วนประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรมีความสัมพันธ์สอดคล้องกันและมีข้อเสนอแนะให้ปรับเนื้อหาหลักสูตร โดยเรียงลำดับเนื้อหาของหลักสูตรใหม่ คือจากเดิมเนื้อหาของหลักสูตรในส่วนแรกจะประกอบด้วยเนื้อหาของหลักสูตรภาคทฤษฎีแล้ว ต่อด้วยเนื้อหาของหลักสูตรภาคสนามให้มีการปรับแก้ใหม่ คือเสนอเนื้อหาของหลักสูตรภาคทฤษฎีระยะที่ 1 หลักการและแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรม ปรัชญาและแนวคิดของการวิจัยวัฒนธรรม การกำหนดประเด็นปัญหาในการวิจัยวัฒนธรรม วิธีการเก็บข้อมูล และต่อด้วยเนื้อหาของหลักสูตรภาคสนามแล้วตามด้วยเนื้อหาของหลักสูตรภาคทฤษฎีระยะที่ 2 ที่ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงาน

นอกจากนี้ในส่วนของกิจกรรมฝึกอบรม มีข้อเสนอแนะให้ผู้เข้าอบรมได้มีการเสนอรายงานผลการเก็บข้อมูลภาคสนาม และให้วิทยากร ได้ให้ข้อคิดเห็นต่อการนำเสนอ รายงานผลการเก็บข้อมูลภาคสนามแก่ผู้เข้าอบรม

ผลการปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตร

ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะทั้งหมดจากการตรวจสอบโครงสร้างหลักสูตรมาประมวลสรุปเพื่อพิจารณาปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตรให้เห็นหลักสูตรฉบับจริงที่จะนำไปทดลองใช้ต่อไป

3. ผลการทดลองใช้หลักสูตรและผลการประเมินผลหลักสูตร

3.1 ผลการประเมินความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมก่อนและหลังการอบรม

จากการประเมินความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมในเนื้อหาต่าง ๆ พบว่า หลังจากการอบรมผู้เข้าอบรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมมากกว่าก่อนอบรม

3.2 ผลจากการสอบถามและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับความคิดเห็น ทศนคติ

จากการสอบถามและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับความคิดเห็น ทศนคติเห็นว่าหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำงานวัฒนธรรม โดยเฉพาะต่อการดำเนินงานทางการวิจัยวัฒนธรรม และเสนอให้มีการจัดอบรมลักษณะนี้อีก

ในส่วนเนื้อหาของหลักสูตรควรมีการเพิ่มเติมเนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎี เช่น เพิ่มเทคนิคและวิธีการเข้าสนามวิจัย เพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการเก็บข้อมูล โดยเพิ่มจำนวนวิธีการเก็บข้อมูลต่าง ๆ รวมทั้งควรมีการบรรยายเนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูลและการเขียนรายงานก่อนออกฝึกปฏิบัติภาคสนาม

เวลาที่ใช้ในการอบรมควรดำเนินการอบรมในช่วงเช้า ส่วนระยะเวลาของการอบรมควรเพิ่มระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติการภาคสนามให้มากกว่าเดิม คือควรมีเวลาฝึกปฏิบัติการภาคสนามประมาณ 10 - 14 วัน

สถานที่ที่ใช้ในการอบรมในการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีควรคำนึงการอบรม
นอกสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ส่วนชุมชนที่เป็นสนามวิจัยมีความเหมาะสมดีแล้ว

วิทยากรมีความรู้และประสบการณ์ในแต่ละเนื้อหาหลักสูตรดีแล้ว

3.3 ผลจากการสังเกตพฤติกรรม

จากการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าอบรม พบว่า ในส่วนการอบรมหลักสูตร
ภาคทฤษฎีผู้เข้าอบรมมีความสนใจในการซักถาม ตั้งคำถามและประเด็นปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งสนใจ
ในการตอบคำถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับวิทยากร นอกจากนี้พบว่าผู้เข้าอบรมมีความรู้
โดยพิจารณาจากจำนวนครั้งของการเข้าอบรมซึ่งพบว่า ผู้เข้าอบรมทุกคนมีเวลาเข้ารับการอบรม
มากกว่า 80% ของเวลาที่ใช้ในการอบรม

ส่วนพฤติกรรมในการเก็บข้อมูลในสนามวิจัย พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความตั้งใจ
ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยพยายามสอบถามชาวบ้านและพยายามหาข้อมูลจากชาวบ้าน
นอกจากนี้ยังพบว่ามีความพยายามอย่างยิ่งในการสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้าน รวมทั้งพยายาม
ประยุกต์ความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการอบรมภาคทฤษฎีไปปรับใช้กับการฝึกปฏิบัติการภาคสนาม
โดยการนำเทคนิคการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ไปใช้ในการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ในสนาม

3.4 ผลการประเมินผลงานการเก็บข้อมูลภาคสนาม

จากการประเมินผลงานการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยวิทยากร เป็นผู้ให้
ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ พบว่า ผลงานยังไม่สมบูรณ์ต้องปรับปรุงในเรื่องของการเขียน
รายงานโดยไม่ใส่อคติความเห็นของผู้เก็บข้อมูลในรายงาน ควรเขียนให้สั้นตรงประเด็น
ชัดเจนที่พอมือไม่จำเป็น และการเขียนรายงานในแต่ละส่วนควรมีความสัมพันธ์สอดคล้อง
และต่อเนื่องกับภาษาที่ใช้ในรายงานไม่ควรใช้ภาษาพูดแต่ควรใช้ภาษาวิชาการหรือภาษาที่เป็น
ทางการ

3.5 ผลตรวจสอบข้อมูลโดยการศึกษาชุมชนของผู้วิจัย

การศึกษาชุมชนอีกครั้งหนึ่งของผู้วิจัย เป็นการตรวจสอบข้อมูล
โดยตรวจสอบว่าข้อมูลของผู้เข้าอบรมกับข้อมูลของผู้วิจัยที่เก็บรวบรวมมีความแตกต่างกันหรือไม่
อย่างไร ซึ่งจากการตรวจสอบพบว่าเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว ข้อมูลที่รวบรวมโดยผู้วิจัย

และผู้เข้าอบรม ไม่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามพบว่ามี ความแตกต่างกันบ้าง ในเรื่องของรายละเอียด แต่ไม่ได้ทำให้ข้อค้นพบแตกต่างกัน

3.6 ผลการประชุมพิจารณาการใช้หลักสูตรระหว่างวิทยากรผู้วิจัยและผู้เข้าอบรม

จากการประชุมพิจารณาเกี่ยวกับผลการใช้หลักสูตรระหว่างวิทยากร ผู้วิจัย และผู้เข้าอบรมมีข้อสรุปดังนี้ หลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมที่พัฒนาขึ้นเป็นประโยชน์ต่อผู้ทำงานวิจัย วัฒนธรรม ในส่วนที่เป็นเนื้อหาหลักสูตร ควรเพิ่มเติมเนื้อหาเกี่ยวกับแนวทางการใช้ประโยชน์จาก ผลงานวิจัยวัฒนธรรมด้วย ควรมีระยะเวลาในการฝึกภาคสนามให้มากกว่าเดิม และควรจัดให้มีการอบรมนอกสำนักงานเพื่อให้ห่างจากการปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบในสำนักงาน กิจกรรม การฝึกอบรมควรมีกิจกรรมต่าง ๆ ประกอบการบรรยาย นอกจากนี้ควรมีช่วงเวลาในช่วงท้ายของการอบรมในแต่ละวันสำหรับการอภิปรายซักถามระหว่างวิทยากรและผู้เข้าอบรม

3.7 ผลการพิจารณาโครงการวิจัยวัฒนธรรมของผู้เข้าอบรมโดยการพิจารณาของ วิทยากร

จากผลการประชุมพิจารณาตัดสินโครงการวิจัยวัฒนธรรมของผู้เข้าอบรม ซึ่งทำการพิจารณาโดยวิทยากรผลปรากฏว่า จากการเสนอ โครงการวิจัยวัฒนธรรมของผู้เข้าอบรม จำนวน 5 โครงการ วิทยากรได้ทำการพิจารณาตัดสินแล้วมีจำนวน 3 โครงการ ที่แสดงให้เห็นว่าผู้เข้าอบรมมีความรู้ความเข้าใจและสามารถที่จะทำวิจัยวัฒนธรรมได้ ที่ให้เห็นถึง ประสิทธิภาพของหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม แต่อย่างไรก็ดีวิทยากรได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม แก่ผู้เข้าอบรมที่เสนอโครงการวิจัยวัฒนธรรมว่าควรตระหนักและระมัดระวังเกี่ยวกับการใช้ เทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูล

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยผู้วิจัยเลือกประเด็นอภิปรายจากข้อค้นพบการวิจัยประเด็นตาม ลำดับ ดังนี้

1. การสร้างหลักสูตร การสร้างหลักสูตรเป็นขั้นตอนสำคัญเพื่อให้ได้หลักสูตรที่มีคุณภาพ และประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ผู้วิจัย ได้นำผลจากการสำรวจข้อมูล

พื้นฐานมาสร้างหลักสูตร ซึ่งข้อมูลประกอบด้วย การวิเคราะห์หลักสูตรวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง กับ การวิจัยวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏว่า หลักสูตรต่าง ๆ ดังกล่าวยังไม่ได้กำหนดให้มีการศึกษาวิจัย วัฒนธรรมอย่างชัดเจน ทำให้ยังไม่สามารถสนองต่อความต้องการของผู้ที่สนใจจะมีการวิจัย วัฒนธรรมได้ ประกอบกับความต้องการของผู้ที่ทำงานวัฒนธรรม ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาตินั้นมีความต้องการในการได้รับความรู้ เกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม โดยเฉพาะเทคนิคระเบียบวิธีในการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม และต้อง การฝึกปฏิบัติการเก็บข้อมูล สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในสนามวิจัยด้วย ในส่วนความคิดเห็น ข้อเสนอของผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อประมวลข้อมูลต่าง ๆ มาเป็นแนวทางในการสร้างหลักสูตร นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจชุมชนที่ใช้เป็นสนามวิจัย เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาพสังคม วัฒนธรรม มาสร้างหลักสูตร การสอนที่เกี่ยวข้อง เนื้อหาหลักสูตรภาคสนาม

จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานทั้งสี่ประเด็นนี้ผู้วิจัยได้นำมาประมวลสรุป เพื่อสร้าง โครงสร้างหลักสูตร ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิด 4 แนวคิดเพื่อเป็นฐานความคิดใน การสร้างหลักสูตร ประกอบด้วย 1. แนวคิดของทาบ (Taba) 2. แนวคิดของสมิธสแตนเลย์ และชอร์ (Smith, Stanley and Shores) 3. แนวคิดของสังค อุทรานันท์ และ 4. แนวคิดของวิชัย วงษ์ใหญ่

ผู้วิจัยอาศัยแนวคิดรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของ ทาบ มาใช้ในกระบวนการพัฒนา หลักสูตร เกี่ยวกับ การสำรวจสภาพปัญหา ความต้องการของข้าราชการ สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดจุดมุ่งหมายหลักสูตร และกำหนดเนื้อหา หลักสูตร จัดลำดับเนื้อหาหลักสูตร จัดประสบการณ์การอบรม รวมทั้งการประเมินผลหลักสูตรด้วย โดยเป็นการประเมินผลประสิทธิภาพของหลักสูตรว่าเนื้อหา และประสบการณ์จากการอบรมได้ทำ ให้เกิดการเรียนรู้ ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดให้มีการประเมิน ประสิทธิภาพของหลักสูตรโดยให้ผู้เข้าอบรมได้เสนอโครงการวิจัยวัฒนธรรม เพื่อให้วิทยากร ได้พิจารณาตัดสิน โครงการวิจัยวัฒนธรรมที่มีคุณภาพ

สำหรับแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของ สมิต์ สแตนเลย์ และชอร์นัน ผู้วิจัยได้นำแนวคิดมาใช้ในการศึกษาชุมชนเขาสมอคอน เพื่อนำข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหา และความต้องการของชุมชนมากำหนดเนื้อหาหลักสูตรภาคสนาม

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของ สัจจิต อุทรานันท์ มาใช้ในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร เริ่มตั้งแต่ การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเพื่อการพัฒนาหลักสูตร การกำหนดจุดมุ่งหมาย การคัดเลือกเนื้อหา การวัดและประเมินผล การนำหลักสูตรไปใช้เพื่อประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร รวมทั้งการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

สำหรับแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของวิชัย วงษ์ใหญ่ นั้นผู้วิจัยถือเป็นแนวคิดหลักของการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมครั้งนี้ โดยผู้วิจัยนำมาปรับใช้ดังนี้

ระบบการร่างหลักสูตร ในส่วนที่เป็นขั้นตอนของสิ่งกำหนดหลักสูตร ประกอบด้วย การวิเคราะห์หลักสูตรวัฒนธรรม หรือหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรม การสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อประมวลข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่าง ๆ มาใช้ในการสร้างหลักสูตร สภาพความต้องการการศึกษาวิจัยวัฒนธรรม ของข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ รวมทั้งการสำรวจชุมชนเขาสมอคอน เพื่อทราบข้อมูลทางสังคมวัฒนธรรม หลังจากได้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งกำหนดหลักสูตรแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลต่าง ๆ มาจัดทำโครงร่างหลักสูตรสำหรับผู้เข้าอบรม ซึ่งโครงร่างหลักสูตรประกอบด้วย หลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตร กิจกรรมฝึกอบรม การวัดและประเมินผล หลังจากนั้นตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ รวมทั้งจัดให้มีการประชุมร่วมแสดงความคิดเห็น ระหว่างวิทยากร และตัวแทนของผู้เข้าอบรม เมื่อมีการตรวจสอบคุณภาพแล้วก็ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขโครงร่างหลักสูตร ก่อนนำไปใช้ต่อไป

ระบบการใช้หลักสูตร ผู้วิจัยอาศัยแนวคิดในการวางแผนเพื่อใช้หลักสูตร โดยการประชาสัมพันธ์หลักสูตรการให้ข้าราชการที่สนใจเข้าร่วมในการอบรมในฐานะเป็นผู้สังเกตการณ์ การเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การเตรียมความพร้อมของผู้เข้าอบรมวิทยากร งบประมาณ อาคารสถานที่ เป็นต้น รวมทั้งการบริหารหลักสูตร โดยผู้วิจัยได้ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้การอบรมเป็นไปตามแผน และบรรลุวัตถุประสงค์

สำหรับระบบการประเมินผลหลักสูตร ผู้วิจัยได้ประเมินผลหลักสูตรในขณะใช้หลักสูตร และประเมินหลังการใช้หลักสูตร ประกอบด้วยแนวคิดในการประเมินหลักสูตรของ วิชัย วงษ์ใหญ่ ไทเลอร์ สคริฟเวน สเตค และสตัฟเฟิลบีม นอกจากนั้นแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของ สัจดี อุทรานันท์ ยังมีกระบวนการในการประเมินหลักสูตรด้วย ซึ่งการประเมินผลหลักสูตร ประกอบด้วยข้อมูลจากการประเมินความรู้ ความเข้าใจของผู้เข้าอบรม สังเกตพฤติกรรมความสนใจ ผลงานการเก็บข้อมูลภาคสนาม ความคิดเห็นของวิทยากร การตรวจสอบข้อมูลของผู้วิจัย การประชุมพิจารณาผลการใช้หลักสูตร และจากการพิจารณาโครงการวิจัยวัฒนธรรม

จากที่อภิปรายมาทั้งหมด ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวคิด และรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร การประเมินผลหลักสูตรที่นำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมได้ดังตาราง 2

ตาราง 2 สรุปการนำแนวคิดรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร การประเมินผลหลักสูตรมาใช้ในการพัฒนาการวิจัยวัฒนธรรม

กระบวนการพัฒนาหลักสูตร	แนวคิดรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร การประเมินผลหลักสูตร
1. การสำรวจข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสร้างหลักสูตร	ทาบบา, สมิธ สแตนเลย์ และชอร์, สัจดี อุทรานันท์, วิชัย วงษ์ใหญ่
2. การสร้างหลักสูตร	
2.1 การสร้างโครงร่างหลักสูตร	ทาบบา, สมิธ สแตนเลย์ และชอร์, สัจดี อุทรานันท์, วิชัย วงษ์ใหญ่
2.2 การตรวจสอบโครงร่างหลักสูตร	ทาบบา, วิชัย วงษ์ใหญ่
2.3 การแก้ไขปรับปรุงโครงร่างหลักสูตร	สัจดี อุทรานันท์, วิชัย วงษ์ใหญ่

ตาราง 2 (ต่อ)

กระบวนการพัฒนาหลักสูตร	แนวคิดรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร การประเมินผลหลักสูตร
3. การทดลองใช้หลักสูตร	ทาบา, สมธิ สแตนเลย์ และชอร์, สงัด อุทรานันท์, วิชัย วงษ์ใหญ่
4. การประเมินผลหลักสูตร	ทาบา, สงัด อุทรานันท์, วิชัย วงษ์ใหญ่, ไทเลอร์, สคริฟเวน, สเตค, สตัฟเฟิลบีม

2. ผลจากการทดลองใช้และประเมินหลักสูตร พบประเด็นสำคัญสำหรับการอภิปรายได้แก่

2.1 จากการประเมินพบว่าหลังการอบรม ผู้เข้าอบรมมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมมากกว่าก่อนการอบรม แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพ สามารถเสริมสร้าง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมได้ ซึ่งผลจากการประเมินนี้ครอบคลุมถึงผลการฝึกปฏิบัติการภาคสนามด้วย ซึ่งการประเมินความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมนี้นอกจากจะประเมินผลว่าผู้เข้าอบรมมีพัฒนาการในด้านความรู้แล้ว ยังสามารถตรวจสอบว่าผู้เข้าอบรมสามารถนำความรู้ที่ได้จากการอบรมเนื้อหาภาค ทฤษฎีไปประยุกต์ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในสนามวิจัยได้จริง ผลของความรู้ ความเข้าใจดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าอบรมมีความสนใจ และต้องการ ได้รับความรู้เกี่ยวกับการวิจัย วัฒนธรรม และการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมนั้น สามารถกระทำได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจ ตั้งใจของ

แต่ละบุคคล แต่อย่างไรก็ตามอาจขึ้นอยู่กับปัจจัยหน้าที่ความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน ระดับการศึกษา สาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน ประสบการณ์เกี่ยวกับการวิจัย วัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบด้วย จากผลของการประเมินดังกล่าวควรจะมีการส่งเสริมให้ข้าราชการมีความรู้ ความเข้าใจในการวิจัยวัฒนธรรม เพราะการพัฒนาวัฒนธรรมจะสัมฤทธิ์ผลในทางปฏิบัติได้จำเป็นต้องมีการวิจัยวัฒนธรรมเป็นฐานรองรับงานอื่น ๆ ทั้งหมด

2.2 ผลจากการสอบถาม และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับความคิดเห็น ทศนคติ

จากผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจ ผู้ที่ทำงานทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามการเข้ารับการอบรมหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับความสนใจ ตั้งใจของผู้เข้าอบรม

เนื้อหาของหลักสูตรควรจะมีการเพิ่มเติมเนื้อหาทางทฤษฎีเทคนิค และวิชาการเข้าสนามวิจัย ซึ่งในการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมนั้น เครื่องมือที่สำคัญที่สุดตัวผู้วิจัย ดังนั้นความรู้ และเทคนิคต่าง ๆ ในการเข้าสนามวิจัย เช่น ความพยายามในการสร้างสัมพันธ์กับชาวบ้าน เทคนิคในการสร้างสัมพันธ์ ซึ่งการจัดกิจกรรมการอบรมในเนื้อหา นี้ นอกจากใช้การบรรยายอภิปรายซักถามในห้องแล้ว อาจใช้ตัวอย่างภาพยนตร์ประกอบ หรือมีการฝึกกิจกรรมประกอบ นอกจากนี้ในการออกฝึกปฏิบัติการภาคสนาม ในระยะวันแรก ๆ วิทยากรควรสาธิตเทคนิคการเข้าสนามวิจัยต่าง ๆ แก่ผู้เข้าอบรม รวมทั้งเทคนิคการสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้าน ซึ่งการได้เห็นภาพจริงจากสนามจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ง่าย นอกจากนี้ยังเสนอให้มีการเพิ่มเติมเนื้อหาเกี่ยวกับเทคนิควิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งการเพิ่มเติมเนื้อหาดังกล่าวกจะทำให้ผู้อบรมมีความรู้กว้างขวาง และสามารถเลือกใช้เทคนิควิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลได้สอดคล้องกับสภาพปัญหาสังคมและวัฒนธรรม ปัญหาสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามการเลือกใช้เทคนิคใด ๆ ในการเก็บข้อมูล นอกเหนือจากต้องพิจารณาถึงเงื่อนไขของสภาพปัญหาสังคมวัฒนธรรมแล้ว ควรตระหนักถึงผู้ใช้เทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ๆ ด้วย ๆ ผู้ใช้เทคนิคได้แก่ ตัวผู้วิจัยนั่นเอง

สำหรับระยะเวลาที่ใช้ในการอบรม จากผลการวิจัยพบว่าผู้เข้าอบรมระดับผู้บริหารระดับหัวหน้าฝ่าย หรือผู้ที่ต้องรับผิดชอบโครงการสำคัญ ๆ ต่าง ๆ จะประสบปัญหาใน

เรื่องเวลาที่ต้องเข้าอบรมภาคทฤษฎี อาทิเช่น คติประชุม ไบรชาการ ทั้งภายในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และที่ต่างจังหวัดต่าง ๆ การที่ผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่ต้องติดต่oprสานงานกับบุคคลภายนอก ซึ่งผลให้ไม่สามารถเข้ารับการอบรมได้ เวลา สำหรับระยะเวลาการอบรมภาคทฤษฎี หัวข้อ เรื่องละ 3 - 4 ชั่วโมง นั้นผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่มีความพอใจและเห็นด้วยที่จะให้ใช้เวลาในครึ่งวันในช่วงเช้าหรือช่วงบ่ายสำหรับการอบรม แต่ถ้าจะให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ควรจัดให้มีการอบรมในตอนเช้า เนื่องจากผู้เข้าอบรมยังไม่มีปัญหาการบวกรวเวลาอบรมภาคทฤษฎี ในส่วนของระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติภาคสนาม ผู้เข้าอบรมเห็นสอดคล้องกันว่า ควรเพิ่มระยะเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนามจากแต่เดิมใช้เวลา 6 วันควรเพิ่มเวลาให้ผู้เข้าอบรมได้มีเวลาให้ผู้เข้าอบรมได้มีเวลาอยู่ในสนามวิจัย 10 - 14 วัน ซึ่งการเก็บรวบรวมในสนามโดยใช้ระยะเวลานานจะช่วยให้ผู้เข้าอบรมได้มีเวลาสร้างสัมพันธภาพกับชาวบ้าน ด้วยเหตุผลเดียวกัน การที่ผู้เข้าอบรมมีสัมพันธภาพที่ดีกับชาวบ้านก็จะส่งผลต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในสนามวิจัยด้วย นอกจากนี้ควรที่ให้ผู้เข้าอบรมได้ไปอยู่ร่วมกันในชุมชน

สถานที่ที่ใช้ในการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎี ควรดำเนินการภายนอกสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้เข้าอบรมจะได้มีเวลาในการอบรมได้ตลอดระยะเวลา และสามารถกระทำกิจกรรมร่วมกันได้ระหว่างผู้เข้าอบรม มีเวลาในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

วิทยากรที่ให้การอบรม เป็นผู้ที่มีความรู้ มีประสบการณ์ในการทำวิจัยวัฒนธรรม มีความเหมาะสมในการเป็นวิทยากร และเนื่องจากวิทยากรส่วนทั้งเป็นผู้ที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินวัฒนธรรมให้แก่ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งผู้เข้าอบรมมีความคุ้นเคยอยู่แล้ว ทำให้ผู้เข้าอบรมมีการยอมรับความสามารถทางวิชาการของวิทยากร

2.3 ผลสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าอบรมในส่วนที่เป็นการเข้าอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีที่พบว่าผู้เข้าอบรมมีความสนใจซักถามได้ตอบกับวิทยากร และมีระยะเวลาในการอบรมไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 ของเวลาทั้งหมดนั้นอาจจะเป็นเพราะเงื่อนไขสองประการ กล่าวคือ เงื่อนไขประการแรกสถานที่ดำเนินการฝึกอบรมอยู่ภายในหน่วยงานจึงเอื้อต่อการเข้ารับการอบรมทั้งนี้ก็เป็นเพราะผู้เข้าอบรมต้องเดินทางมาปฏิบัติงานตามปกตินั่นเอง แต่อย่างไรก็ตามระยะเวลาการอบรมดัง

กล่าวนี้เป็นการนับจากการลงทะเบียนเข้ารับการอบรมในแต่ละวันของผู้อบรมซึ่งในสภาพความเป็นจริงนั้นผู้เข้ารับการอบรมส่วนหนึ่งมิได้ใช้เวลาเต็มทั้งหมด หากแต่ได้มีการใช้เวลาส่วนหนึ่งไปปฏิบัติงานอื่น ๆ ในหน้าที่ที่รับผิดชอบ ดังนั้นในสถานการณ์การอบรมจึงมีการผลักดันเข้า - ออกของผู้เข้ารับการอบรม เพื่อรับฟังวิทยากรเป็นระยะ ๆ อยู่เสมอ ซึ่งลักษณะเช่นนี้อาจเป็นข้อจำกัดที่พึงตระหนักสำหรับการใช้สถานที่ภายในหน่วยงานเป็นที่ดำเนินการฝึกอบรมข้าราชการในหน่วยงานนั้น ๆ

เงื่อนไขประการที่สอง ที่ทำให้ผู้เข้าอบรมให้ความสนใจเข้าอบรมน่าจะเป็นเพราะว่าตัววิทยากรเป็นสร้างแรงจูงใจต่อผู้เข้ารับการอบรม ทั้งนี้วิทยากรดังกล่าวเป็นบุคคลที่มีความรู้และประสบการณ์ในการวิจัยวัฒนธรรมเป็นอย่างดีก่อให้เกิดการยอมรับเชื่อถือ ดังผลค้นพบจากการทดลองใช้และประเมินหลักสูตรในข้อ 2.2 ที่ผ่านมาเป็นเครื่องบ่งชี้ที่สำคัญ

สำหรับพฤติกรรมของผู้เข้าอบรมในส่วนที่เป็นการออกเก็บข้อมูลในภาคสนาม ที่พบว่าผู้เข้าอบรมมีความตั้งใจกระตือรือร้นในการดำเนินงานนั้นก็อาจเป็นเพราะว่า ผู้เข้าอบรมได้มีโอกาสเดินทางออกนอกสถานที่ทำงานตามปกติเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศประการหนึ่ง นอกจากนั้นก็ยังเป็นการไปแบบกลุ่มพวก (ซึ่งช่วยคลายความเหงา เพิ่มความมั่นใจในตนเอง) มีเพื่อนร่วมงานและวิทยากรคอยให้คำชี้แนะอีกประการหนึ่ง และประการสุดท้ายก็อาจเป็นเพราะว่าตัวชาวบ้านและบุคคลในสนามวิจัยอื่น ๆ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน อาจารย์ใหญ่ และเจ้าอาวาส ให้ความร่วมมือเอาใจใส่ดูแลต่อคณะผู้เข้าอบรมเป็นอย่างดีตามลักษณะวัฒนธรรมไทย สาเหตุเงื่อนไขเหล่านี้จะมีส่วนประกอบกับที่ทำให้พฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรม อันเป็นผลจากการใช้หลักสูตรเป็นไปในทางบวก

2.4 จากผลการประเมินการเก็บข้อมูลภาคสนาม ที่พบว่าผู้เข้าอบรมยังมีการเขียนรายงานในลักษณะใส่ความเห็นที่เป็นไปในทางอคติต่อชุมชนนั้นก็อาจเป็นเพราะว่าผู้เข้าอบรมยังติดอยู่ในกรอบความคิดเดิมของตนในการมองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และยังเป็นเพียงการเริ่มท้าววิจัยในลักษณะเช่นนี้เป็นครั้งแรกผู้เข้าอบรมจึงขาดประสบการณ์ที่เพียงพอ ลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งที่แก้ไขได้ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาเพาะบ่มประสบการณ์ระยะหนึ่ง สำหรับการใช้ภาษาในการเขียนรายงานวิจัยที่มีการใช้ภาษาพูดแทนภาษาเขียน หรือภาษาที่เป็นวิชาการนั้นเป็นเรื่องของความ

เคยชิน และทักษะเฉพาะตนของผู้เข้าอบรมเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งก็สามารถศึกษาแก้ไขโดยให้ผู้เข้าอบรมได้มีโอกาสอย่างสม่ำเสมอในการอ่านการเขียนรายงานวิจัยที่ดีซึ่งทำวิจัยในลักษณะปัญหาตนเองเดียวกันนี้

2.5 จากผลการพิจารณาการเสนอโครงการวิจัยวัฒนธรรมของผู้เข้าอบรม ที่พบว่า มีผู้เสนอโครงการทั้งสิ้นจำนวน 5 โครงการและผ่านการพิจารณาโดยคณะวิทยากรจำนวน 3 โครงการ ให้เป็นโครงการวิจัยวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นว่าผู้เสนอโครงการมีความรู้ความเข้าใจที่จะสามารถดำเนินการวิจัยวัฒนธรรมได้นี้ ผลค้นพบมีข้อบ่งชี้ว่าเกิดมาจากจำนวนผู้เข้าอบรมภาคทฤษฎีทั้งสิ้น 25 คน (ไม่ับผู้สังเกตการณ์อีก 11 คน) เมื่อลงฝึกปฏิบัติการภาคสนาม มีผู้เข้าอบรมลงสนามจำนวน 17 คน และเมื่อให้เสนอโครงการวิจัยมีผู้เสนอทั้งสิ้น 5 โครงการ หากแต่พิจารณาคุณภาพโครงการแล้วผ่านการพิจารณาเพียง 3 โครงการ จำนวนตัวเลขวัดดังกล่าวบ่งชี้ให้เห็นว่ามีผู้ที่ผ่านการอบรมมีความรู้ความสามารถที่เพียงพอสำหรับการวิจัยวัฒนธรรมไม่ถึงครึ่งหนึ่งของผู้เข้าอบรมทั้งหมด ซึ่งเป็นจำนวนที่ต่ำมาก ข้อค้นพบเช่นนี้อาจเป็นเพราะพื้นฐานความรู้ของผู้เข้าอบรมมีความแตกต่างกันมากประการหนึ่ง กับอีกประการหนึ่งนั้น ลักษณะของงานที่ทำตามปกติของผู้เข้าอบรมไม่เอื้อต่อการทำงานวิจัยวัฒนธรรม ตลอดจนประการสุดท้ายอาจเป็นเพราะความสนใจกระตือรือร้นที่จะดำเนินการวิจัยของผู้เข้าอบรมไม่เพียงพอ หรือขาดลักษณะความเป็นนักวิชาการที่แท้จริงนั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำหลักสูตรไปใช้

เพื่อให้การนำหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำไปใช้ควรตระหนักในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1.1 หลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมที่พัฒนาขึ้นนี้ พัฒนาจากพื้นฐานของผู้ทำงานวัฒนธรรม โดยเฉพาะกับผู้ทำงานเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม จึงมีความเหมาะสมในการนำไปใช้กับผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรม เนื่องจากมีเนื้อหาสาระและกิจกรรมการอบรมบางส่วนที่เป็นเรื่องเฉพาะสำหรับข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

หากต้องการนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างอื่น ๆ ควรมีการปรับปรุงด้านเนื้อหาของหลักสูตรทั้งเนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎี และเนื้อหาหลักสูตรภาคสนาม โดยเฉพาะหลักสูตรภาคสนามที่นำเสนอในการวิจัยนี้มีความเหมาะสมกับหลักสูตรเฉพาะการอบรมครั้งนี้เท่านั้น และปรับปรุงกิจกรรมการอบรมระยะเวลาที่ใช้ในการอบรม ให้มีความเหมาะสมก่อนนำไปใช้

1.2 ผู้ที่มีความเหมาะสมในการนำหลักสูตรนี้ไปใช้ในการอบรม ควรเป็นผู้มีความรู้และมีประสบการณ์ทางการวิจัยวัฒนธรรม ได้แก่ คณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรม ข้าราชการ และบุคลากรของศูนย์วัฒนธรรมต่าง ๆ หน่วยงานต่าง ๆ ที่ดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรม การวิจัยวัฒนธรรม แต่ทั้งนี้ควรพิจารณาถึงเงื่อนไขของความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมและประสบการณ์ในการฝึกอบรมด้วย

1.3 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการอบรม ผู้เข้าอบรมควรเป็นผู้ที่มีหน้าที่และงานรับผิดชอบเกี่ยวกับวัฒนธรรมหรือเกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรม เพราะเนื้อหาของหลักสูตรจะให้ความสำคัญกับเรื่องของวัฒนธรรม และควรเป็นผู้ที่มีความสนใจในการศึกษาวิจัยเป็นเบื้องต้นอยู่แล้ว

1.4 เงื่อนไขคุณสมบัติของผู้เข้าอบรม ควรเป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาอย่างน้อยที่สุดระดับปริญญาตรี มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีทางสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา โดยเฉพาะทฤษฎีทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม

1.5 ระยะเวลาในการฝึกอบรมในส่วนของหลักสูตร ภาคทฤษฎีควรจัดให้มีระยะเวลาต่อเนื่องตลอดวันและในส่วนของหลักสูตรภาคสนามควรมีเวลาฝึกปฏิบัติการเก็บข้อมูลในสนามประมาณ 10 - 14 วัน เพื่อให้ผู้เข้าอบรมได้มีเวลาสร้างความสัมพันธ์ (Rapport) กับชาวบ้านก่อนในช่วงแรกของการเข้าสนามวิจัย

1.6 เนื้อหาของหลักสูตรภาคสนาม ควรมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพชุมชนพื้นที่ที่เป็นสนามวิจัย ซึ่งชุมชนที่เป็นสนามวิจัยนั้นสามารถสามารถศึกษาได้ทั้งที่เป็นชุมชนในเมืองและชุมชนในชนบท

1.7 กิจกรรมการอบรมที่เหมาะสม ได้แก่ การซักถาม การอภิปรายแสดงความคิดเห็น การยกตัวอย่างกรณีศึกษา การออกฝึกปฏิบัติการภาคสนาม การฝึกปฏิบัติการเขียนโครงการวิจัย

1.8 เอกสารประกอบการอบรมควรแจ้ง/แจกให้ผู้เข้าอบรมก่อนล่วงหน้าเพื่อให้ผู้เข้าอบรมได้นำไปศึกษาก่อนล่วงหน้า ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และควรมีตัวอย่างผลงานวิจัยวัฒนธรรม ผลงานวิจัยวัฒนธรรมในชุมชนต่าง ๆ เป็นตัวอย่างนอกเหนือจากการบรรยาย การใช้ดีไอเอเพป สไลด์ แผ่นใส หรือเอกสาร บทความต่าง ๆ แล้ว

1.8 การเลือกชุมชนที่เป็นสนามวิจัย ควรเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพปัญหาข้อมูลของผู้วิจัยที่ต้องการศึกษา ประกอบกับความเหมาะสมประการอื่น ๆ ของการจัดอบรมในครั้งนั้น ๆ ด้วย

1.9 วิทยากรผู้ให้การอบรมควรมีคุณสมบัติที่เหมาะสมสำหรับการให้ความรู้ความเข้าใจ คือการเป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์ในการวิจัยวัฒนธรรม เป็นผู้มีประสบการณ์ในการฝึกอบรม รวมทั้งควรมีเวลาและความพร้อมในการอบรม

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 จากผลการวิจัยพบว่า การอบรมหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการวิจัยวัฒนธรรม และการดำเนินงานวัฒนธรรมต่าง ๆ ดังนั้นควรมีการขยายการอบรมสู่ข้าราชการที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม/เนื่องจากการวิจัยเป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นตอนหนึ่งของการดำเนินงานวัฒนธรรม ซึ่งในการทำงานวัฒนธรรมเพื่อให้ยังเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างแท้จริงนั้น จำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบจึงต้องมีการวิจัยวัฒนธรรมเป็นฐานรองรับการดำเนินงานวัฒนธรรมในด้านอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะควรขยายการอบรมสู่ข้าราชการ และบุคลากรของหน่วยงานเครือข่าย เช่น ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด และศูนย์วัฒนธรรมอำเภอต่าง ๆ

2.2 จากผลการวิจัย พบว่า การอบรมหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมนั้นยังจำเป็นอย่างยิ่งปัจจัยหนึ่งของการอบรมที่จะส่งผลให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรคือการมีวิทยากรที่มีความรู้และประสบการณ์ในการวิจัยวัฒนธรรม เนื่องจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติมีคณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมในภูมิภาคต่าง ๆ ที่ทรงคุณวุฒิทางการวิจัยวัฒนธรรม ดังนั้นควรมีการประสานงานการอบรมในภูมิภาคโดยใช้วิทยากรซึ่งเป็นคณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคนั้น ๆ เป็นวิทยากรในการอบรม

2.3 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติควรมีข้าราชการที่เป็น
แกนหลักในการทำงานเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม จำนวน 8 - 10 คน แล้วจัดส่งไปศึกษาต่อ
ระดับบัณฑิตศึกษาสาขาวิชาสังคมวิทยา มานุษยวิทยา วัฒนธรรม

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

3.1 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมกับกลุ่มตัวอย่าง
อื่น ๆ นอกเหนือจากข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เช่น ข้าราชการ
บุคลากรของหน่วยงานสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับ
การวิจัยวัฒนธรรม โดยเฉพาะบุคลากรของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดและอำเภอต่าง ๆ และครู -
อาจารย์ที่สอนวิชาท้องถิ่นศึกษา

3.2 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมในลักษณะต่าง ๆ
เช่น เป็นหลักสูตรระยะสั้น ระยะยาว หลักสูตรระดับต้น ระดับเข้มข้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของ
ผู้เข้ารับการอบรม

3.3 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมโดยเน้นเทคนิค
วิธีการเก็บข้อมูลใหม่ ๆ ตามวิทยาการของการวิจัย

3.4 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้บริหารและ
ข้าราชการของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดและศูนย์วัฒนธรรมอำเภอในการวิจัยวัฒนธรรม

3.5 ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพในการวิจัยวัฒนธรรมแก่ผู้ทำงาน
เกี่ยวข้องกับการวิจัยวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ. แนวคิดในการพัฒนาวัฒนธรรมชนชน. ม.ป.ท., 2532.

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. รายงานการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชนบทโดยผ่านองค์กรเพื่อช่วยเหลือตนเองของประชาชน.

กรุงเทพฯ : สมาคมคทาอิลแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2529. อัดสำเนา.

คณะกรรมการศึกษาแหล่งชาติ, สำนักงาน. แนวคิดการจัดการศึกษาในอนาคต. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2532.

_____. วิจัยวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ม.ป.ป.

_____. "เอกสารการประชุมทางวิชาการ," การวิจัยทางการศึกษาและการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งที่ 5. ระหว่างวันที่ 12 - 16 ตุลาคม 2530.

จอห์น ไนซ์บิตต์. เมกาเทรนด์. แปลจาก Megatrends : Ten New Directions Transforming Our Lives. โดย สันติ ตั้งรพีภากร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์รวมทรรศ, 2532.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2528.

ทาสุขัย จีรวรรณกิจ. การปรับตัวให้เข้าวัฒนธรรมไทยของชาวลัวะในภาคเหนือของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2528. อัดสำเนา.

ชาติชาย มีเกิดมูล. การยอมรับกับวัฒนธรรมไทยของชาวมุสลิมในภาคใต้. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2528. อัดสำเนา

ชาย ไพธิตา. "การวิจัยเชิงคุณภาพ : ข้อพิจารณาทางทฤษฎี," ใน การศึกษาเชิงคุณภาพ : เทคนิคการวิจัยภาคสนาม. หน้า 32 - 60. บรรณาธิการโดย เบญจา ยอดคำเนินแอ็คติจ, นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา, 2533.

✓ ชมพันธ์ กุญชร ณ อยุธยา. เอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2525. อัสสาเนา.

_____. เอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน, 2530.

เทียนฉาย กีระนันท์. วิถีใหม่ในการจัดการศึกษาของชาติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

ทิสนา แวมมณี. "การประเมินผลหลักสูตร," ใน รายงานประชุมวิจัยการศึกษาประจำปี 2513. หน้า 228 - 239. กรุงเทพฯ : โรงเรียนชุมชนสมสกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2529.

ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. คู่มือการศึกษาระดับปริญญาตรี ปีการศึกษา 2533. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

_____. คู่มือการศึกษาระดับปริญญาโท ปีการศึกษา 2533. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

✓ ธำรง บัวศรี. ทฤษฎีหลักสูตร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : มงคลการพิมพ์, 2504.

✓ ธวัชชัย ชัยจริยฉายกุล. การพัฒนาหลักสูตรจากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต, 2529.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. "การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชน," ใน ทิศทางหมู่บ้านไทย.

หน้า 25 - 38. บรรณาธิการโดย เสรี พงศ์พิศ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ หมู่บ้าน, 2531.

✓ นิภา ทองไทย. รูปแบบหลักสูตรการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนสำหรับพ่อแม่ในชุมชน เกษตรกรรมชนบท. ปริญญาโท กศ.ค. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529. อัสสาเนา.

นิศา ชูไธ. การประเมินโครงการ. กรุงเทพฯ : มาสเตอร์เพรส, 2531.

เบญจา ยอดคำเนิน แอ๊ดติงส์ และคนอื่น ๆ. การศึกษาเชิงคุณภาพ : เทคนิคการวิจัย ภาคสนาม. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2533.

เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์. วิทยาศาสตร์กับสังคมสมัยใหม่แห่งยุคสมัย. แปลจาก The Impact of Science on Society โดยพรพิไล เลิศวิชา. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2528.

บุญเทียน ทองประสาน. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ : สภาคาทอเล็กแห่งประเทศไทย, 2531.

ไบรอัน วิลสัน และไดซากุ อิคะวะ. บทสนทนาค่าของคน. แปลจาก Human Values In A Changing World โดย ไกลศ ศรีสังข์ กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2531.

ประคินันท์ อูปรมย์. การศึกษาเชิงประเมินระบบหลักสูตรจิตวิทยาการศึกษาในวิทยาลัยครู. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521. อัดสำเนา.

ประเวศ วะสี. วิกฤตหมู่บ้านไทยทางออกและอนาคตอยู่ที่ไหน. บรรณาธิการโดย พัทธยา ว่องสกุล. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2532.

_____. "กรอบของแนวทางการจัดการศึกษา," ใน การศึกษาแห่งชาติ. 24(1) : 11 - 14; ตุลาคม - พฤศจิกายน 2532.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ "ขบวนการสิ่งแวดล้อมของไทยกับอนาคตของโลก," ใน การพัฒนาแบบยั่งยืน : ทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม. หน้า 138 - 143.

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2534.

ฝึกหัดครู กรม. หลักสูตรวิทยาลัยครูสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ พุทธศักราช 2528 ฉบับปรับปรุง 2531. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2530.

_____. รหัสและคำอธิบายรายวิชาคณะวิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2529.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) เพื่ออนาคตของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้ง กรู๊ป จำกัด, 2531.

_____. "วัฒนธรรมกับการพัฒนา," ใน ปารายสาร. 17(6) : 10 - 24
พฤศจิกายน - ธันวาคม 2531.

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). "วัฒนธรรมกับการพัฒนาปรากฏาพิเศษ 100 ปี

พระยาอนุนาธาณราชธนะ," ใน สู่โฉมหน้าใหม่ของวัฒนธรรมกับการพัฒนา.

หน้า 16 - 18. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กรุงเทพฯ :

อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2532.

พัลลภ หันนาคินทร์. การศึกษาของไทย. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2531.

พอล ฟายเอรราเบนด์. วิทยาศาสตร์ในสังคมเสรี. แปลจาก Science in a Free

Society. โดย วีระ สมบูรณ์ กรุงเทพฯ : คนไทย, 2532.

มหิดล, มหาวิทยาลัย. คู่มือนักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวัฒนธรรมศึกษา

ปีการศึกษา 2533. นครปฐม : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

มหาวิทยาลัยมหิดล, 2532.

. 10 ปี สถาบันวิจัยภาษาและ วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. นครปฐม : สถาบันวิจัย

ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2535.

เลสเตอร์ อาร์ บราวน์. "สำคัญผิดคิดว่าปลอดภัย," ใน สภาวะโลกวิกฤติ. แปลจาก

State of The World 1985. โดยพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์. หน้า 1 - 36.

กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2532.

วรรณะ รัตนพงษ์ สุชาติ ลีตระกูล และวิภา วรรณศิริ. รายงานวิจัยเรื่องวิกฤติทาง

วัฒนธรรมกับการค้าชีวิตของเยาวชนสตรี : กรณีศึกษาผลกระทบของการพัฒนาในชนบท

ภาคเหนือศึกษาเฉพาะจังหวัดเชียงราย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการ

วัฒนธรรมแห่งชาติ, 2533.

วรรณิ์ ศิวกุล. การทดลองการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นใน

จังหวัดนครปฐม. ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประสานมิตร, 2524.

วิชัย วงษ์ใหญ่. พัฒนาหลักสูตรและการสอน - มติใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ :

ธเนศวรการพิมพ์, 2525.

วิชัย วงษ์ใหญ่. การพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดลพบุรี. สารคดีความรู้ประวัติศาสตร์ : คอยธัมมิก
เขาสมอคอน วิทยาลัยแห่งราชา ยุทธาวาราวดี. ม.ป.ท., 2528.

สังัด อุทรานันท์. พื้นฐานและหลักการพัฒนหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
เซ็นเตอร์พบลิคเคชั่น, 2528.

_____. พื้นฐานและหลักการพัฒนหลักสูตร. กรุงเทพฯ : มิตรสยาม, 2532.

สนิท สมัตการ. "การวิจัยเชิงคุณภาพ," ใน แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ.

หน้า 129. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์เจริญผล, 2522.

สมคิด โชติทวีชัย. "ทศวรรษโลกของการพัฒนาวัฒนธรรม," ใน วัฒนธรรมกับการ
เสริมสร้างสังคมไทย, หน้า 51 - 55. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2532.

สมคิด เมตไตรพันธ์. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเสริมสมรรถภาพการทำงานเป็นกลุ่มสำหรับ
ผู้นำท้องถิ่นระดับหมู่บ้านในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ค.ศ. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530. อัดสำเนา.

สมบุรณ์ ดันยะ. การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพการสอนครู
ประจำการระดับประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ กศ.ศ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524. อัดสำเนา.

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์. การสร้างชุดฝึกอบรมทางไกลเพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพเกี่ยวกับ
การประเมินโครงการของบุคลากร ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด. วิทยานิพนธ์
กศ.ศ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529.

สมศักดิ์ ศรีสันต์สุข บัณฑิตา เพือกพันธ์ (เพ็ชรสิงห์) และรุ่งอรุณ ที่สขุณห์เพียร.
รายงานการวิจัยเรื่องแหล่งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในชุมชน
ชาติพันธุ์จวนและญ้อ : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี. ขอนแก่น :
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532.

✓สมหวัง พิธิยานวัฒน์. การประเมินโครงการประชม : หลักการและประยุกต์ใช้.

กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์, 2524.

เสน่ห์ จามริก. "บทนาทิศทางหมู่บ้านไทย," ใน ทิศทางหมู่บ้านไทย. หน้า 1 - 11.

บรรณาธิการ โดย เสรี พงศ์พิศ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2531.

สุจิต มีจันทน์ และบุญส่ง สิ้นธนอก. รายงานการวิจัยเรื่องผลกระทบจากการเคลื่อนย้าย

แรงงานกรณีบ้านสะแบง อ.หนองหาน จ.อุดรธานี. กรุงเทพฯ : สำนักงาน

คณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.

สุจิต บัวพิมพ์. การศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านในสถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์ ค.ม.

กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528. อัดสำเนา.

✓สุชาติ ลิ้มตระกูล. การพัฒนาหลักสูตรสำหรับลูกกรมก่อสร้างก่อนวัยเรียนในเขต

กรุงเทพมหานคร. ปรินิพนธ์ กศ.ค. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2532. อัดสำเนา.

สุพรรณิ ไชยอำพร. รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาเจาะลึกโครงการพัฒนาองค์กร

ประชาชน กรณีจังหวัดสุรินทร์. เสนอต่อกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย,

2531.

สุภาวงศ์ จันทวานิช. "การใช้การวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษา," ใน วิธีการวิจัย.

ม.ป.ท., ม.ป.ป.

สุภาวงศ์ จันทวานิช และคนอื่น ๆ. งานวิจัยเชิงคุณภาพในประเทศไทย บทวิเคราะห์

และบรรณนิทัศน์. กรุงเทพฯ : เซ็นเตอร์พับลิคชั่นเคชั่น, 2525.

สุภาวงศ์ จันทวานิช และศิริพร วิฑูรฐาน. "หลักการและวิธีการศึกษาวัฒนธรรม,"

ใน ประสบการณ์วัฒนธรรมศึกษา. หน้า 1 - 60. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย

สุโขทัยธรรมาธิราช, 2533.

✓สุมิตร คุณากร. หลักสูตรและการสอน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2518.

สุรางค์ วีรภิกษุณี. "การวิจัยเชิงคุณภาพ : กรอบและแนวคิด," ในวิจัยการศึกษา.

14(1) : 2533.

สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. รากฐานแห่งชีวิตวัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา, กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2533.

เสรี พงษ์พิศ. คืนสู่รากเหง้า. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2529.

อุนานราชธน, พระยา. การค้าด้วยสำเภาและตำนานภายใน. กรุงเทพฯ :

ศรีสุเทพ, 4183.

_____. เรื่องเชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ไทยบริการ, 2498,

_____. การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองธรรม, 2500.

อาร์โนลด์ ทอยน์บี และไดซากุ อิคะตะ. บทสนทนาชีวิตเลือกได้. แปลจาก

Choose Life : Dialogue โดยสตีฟ ชันดิรพวงศ์. กรุงเทพฯ :

เคล็ดไทย, 2530.

อำนาจ ศิลวัตร. ศึกษาวัฒนธรรมในการทำงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

พระนครศรีอยุธยา : สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระนครศรีอยุธยา หันตรา,

2534.

ไฉวาท สุทธนารักษ์. บทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง

ของชุมชนโดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530. อัดสำเนา.

✓ อัสวิน ทอปปเลอร์. คลื่นลูกที่สาม. แปลจาก The Third Wave โดย รจิตลักษณ์ แสงอุไร

และคณะ บรรณาธิการ โดยสุกัญญา ตีระวนิช. กรุงเทพฯ : พิมพ์ว่าด, 2532.

อมรา พงศาพิชญ์. การวิจัยเพื่อการพัฒนาในประเทศไทย. เอกสารประกอบการสัมมนา

เรื่อง "การวิจัยกับการพัฒนาชนบท," จัดโดยวิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี 9 - 11

สิงหาคม 2526.

อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทย แนวमानุษยวิทยา.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

เอกวิทย์ ฌ กลาง. "ข้อคิดเรื่องหลักสูตร," ใน คู่มือนิเทศการศึกษา. หน้า 108.

กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2521.

_____. "สามทศวรรษของการพัฒนาการศึกษาไทย : ความสำเร็จ ความล้มเหลวและภารกิจสืบเนื่อง," ใน รายงานเสนอในการสนทนา : เนื่องในโอกาสครบรอบ 72 ปี อาจารย์บ่วย อึ้งภากรณ์. หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, :
3 กุมภาพันธ์ 2531.

_____. "การลืบทอดและปรับปรุงวัฒนธรรมให้สมัย," ใน สู่ใจบทใหม่ของวัฒนธรรมกับการพัฒนา. หน้า 40 - 45. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,
กรุงเทพฯ : โอ.เอศ พรินติ้งเฮาส์, 2532.

ออเรลิโอ เบคเชอี ไชซากู อีเคตะ. บทสนทนาที่ก่อนจะสายเกินไป. แปลจาก Before
it is to late : A Dailog โดย อรรถวิบูลย์ ศรีสุวรรณนท์ กรุงเทพฯ :
เคล็ดไทย, 2530.

Beauchamp, George A. Curriculum Theory. Illinois : The Kagg Press,
1968.

Good, Carter V. Dictionary of Education. 3rd ed. New York : McGraw-Hill,
book Company, 1973.

Hammond, R. "Context Evaluation of Instruction in Local School District," Educational Technology. 1 - 17 ; January, 1969.

Oliva, P.E. Developing the Curriculum. Boston : Brown and Company,
1982.

Kerlinger, Fred N. Foundation of Behavioral Research. 3rd ed.
Hong Kong : Holt, Rinchart and Winston, Inc., 1988.

Kerr, John F. "The Problem of Curriculum Reform," in The Curriculum Content, Design & Development. p.178 - 206. Adinburg : Oliver & Boyd, 1971.

Lewy, Arich. Planning the School Curriculum. Paris.: Unesco,
International Institute for Educational Planning, 1977.

- † Provus, M. "Evaluation of Do going Programs in the Public School System," in Educational Evaluation : New Rose New Means. p. 170 - 207. Chicago : University of Chicago, 1969.
- Popham, James W. Educational Evaluation. Englewood Clifts : Prentice - Hill, 1975.
- ✓ Smith, Othanesl S. and others. Fundamentals of Curriculum Development. New York : World Book Company, 1957.
- Sumckarn, Snit. Peasantry and Modernization : A Study of the Phuan in Central Thailand. Doctor : Thesis, University of Hawaii, 1972.
- † Stake, Robert E. "The Countenance of Educational Evaluation," Teacher College Record. 68 : 523 - 540 ; April, 1967.
- ✕ Stufflebeam, D.L. "Toward a Science of Educational Evaluation," Educational Techology. 1968.
- ✕ Taba, Hilda. Curriculum Development : Theory and Practice. New York : Harcourt, Braco and World, Inc., 1962.
- ✕ Tyler, Ralph W. Basic Principles of Curriclum and Instruction Chicago : The University of Chicago Press, 1949.
- ✕ Worthen, Blame R. and Jame R. Sander. Educational Evaluation Theory and Practice. Washington : Charles A. Jones Publishing Co., 1973.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ประเด็นการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างโครงร่างหลักสูตร
2. แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานทั่วไปและความต้องการ
3. แนวคำถามการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญโครงร่างหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม
4. แบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจการวิจัยวัฒนธรรม ก่อน/หลัง
การอบรม
5. แบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจการวิจัยวัฒนธรรมในแต่ละเนื้อหา
6. แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม
7. แบบสอบถามความคิดเห็นหลังการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ประเด็นการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างโครงร่างหลักสูตร

1. ให้ความหมายและขอบข่ายงานวัฒนธรรม
2. บอกความสำคัญของวัฒนธรรม
3. ให้แนวคิดและวิธีการวิจัยวัฒนธรรม
4. หลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมที่มีคุณภาพควรมีลักษณะใด
5. เนื้อหาเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมควรประกอบด้วยเนื้อหาใด
6. ความสำคัญของหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม
7. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม

แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานทั่วไปและความต้องการ

คำชี้แจง คำตอบ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของท่านจะเป็นประโยชน์ต่อการอบรม ฉะนั้นขอ
ให้ท่านให้ความร่วมมือในการตอบแบบสำรวจ จักเป็นพระคุณยิ่ง

1. ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

- 1.1 งาน (ฝ่าย)/กอง
- 1.2 ระดับการศึกษา
- 1.3 สาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษา
- 1.4 ประสบการณ์ในการทำงาน
-
-
- 1.5 หน้าที่ความรับผิดชอบและขอบข่ายการทำงาน.....
-
-
- 1.6 ท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมมากน้อยเพียงใดอย่างไร
-
-
-
- 1.7 ท่านมีความต้องการในการได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมหรือไม่ อย่างไร.....
-
- 1.8 หน้าที่ ความรับผิดชอบและขอบข่ายการทำงานของท่านเกี่ยวข้องกับ การวิจัยวัฒนธรรมมากน้อยเพียงใด อย่างไร.....
-
-

แนวคำถามการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ
โครงสร้างหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม

1. หลักการของหลักสูตรมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงไร อย่างไร
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงไร อย่างไร
3. เนื้อหาของหลักสูตรมีความชัดเจน เหมาะสมเพียงไร อย่างไร
4. ลักษณะของการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด อย่างไร
5. การวัดและประเมินผลมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด อย่างไร
6. ส่วนประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด
7. ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบของหลักสูตรทั้ง 5 ส่วน (หลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตร กิจกรรมการฝึกอบรม การวัดและประเมินผล) มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันหรือไม่ อย่างไร
8. ข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตร เพื่อให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์

แบบสอบถาม
เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในการวิจัยวัฒนธรรม

คำชี้แจง แบบสอบถามนี้มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อให้ท่านได้ตอบคำถามและแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบว่า ท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมเกี่ยวกับเนื้อหาต่าง ๆ เหล่านี้มากน้อยเพียงใด อย่างไร

1. หลักการและแนวทางในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม.....
.....
.....
.....
2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม.....
.....
.....
.....
3. แนวคิดและทฤษฎีทางวัฒนธรรม.....
.....
.....
.....
4. ปัญหาและแนวความคิดของการวิจัยวัฒนธรรม.....
.....
.....
.....

5. การกำหนดประเด็นปัญหาในการวิจัยวัฒนธรรม.....
.....
.....
.....
6. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....
.....
.....
7. การวิเคราะห์ข้อมูล.....
.....
.....
8. การเขียนรายงานการวิจัย.....
.....
.....
9. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ.....
.....
.....

แบบสอบถาม

การอบรมวิจัยวัฒนธรรมสำหรับข้าราชการ สวช.

เนื้อหา.....

ชื่อผู้บรรยาย.....วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ข้อมูลส่วนบุคคล งานที่ท่านรับผิดชอบอยู่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่อบรมในครั้งนี้หรือไม่

☐ เกี่ยวข้องโดยตรง
 ☐ เกี่ยวข้องบ้าง
 ☐ ไม่เกี่ยวข้องแต่สนใจ

ขอความกรุณาแสดงความคิดเห็น

1. ท่านได้รับความรู้เพิ่มเติมจากที่ท่านเมื่อเคยอบรมในครั้งนี้น้อยเพียงใด

.....

.....

2. ความรู้ที่ได้รับในครั้งนี้จะนำไปใช้ประโยชน์ในงานของท่านได้มากน้อยเพียงใด

.....

.....

3. เวลาที่ใช้ในการอบรมมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด

.....

4. ความเหมาะสมของเนื้อหาในการอบรมเป็นประการใด

.....

.....

5. ความเพียงพอของเอกสารประกอบการอบรมมีมากน้อยเพียงใด

.....

6. สถานที่และบริการในการจัดอบรมมีความเหมาะสมเพียงใด

6.1 สถานที่.....

6.2 เครื่องดื่ม.....

6.3 อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

7. ความเหมาะสมในการบรรยายของวิทยากรเป็นเช่นไร

.....
.....

8. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพิ่มเติมเกี่ยวกับการอบรมเรื่องนี้

.....
.....
.....

แบบสอบถามความคิดเห็นหลังการเก็บข้อมูลภาคสนาม

การอบรมวิจัยวัฒนธรรมสำหรับข้าราชการ สวช.

ข้อมูลส่วนบุคคล งานที่ท่านรับผิดชอบอยู่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่อบรม (เก็บข้อมูล) ในครั้งนี้อย่างไร

☐ เกี่ยวข้องโดยตรง ☐ เกี่ยวข้องบ้าง ☐ ไม่เกี่ยวข้องแต่สนใจ

ขอความกรุณาแสดงความคิดเห็น

1. ท่านมีความรู้สึกอย่างไรกับการเก็บข้อมูลในสนามครั้งนี้

.....

2. ท่านนำความรู้ที่ได้จากการอบรมภาคทฤษฎีไปประยุกต์ใช้ในการเก็บข้อมูลในสนามได้มากน้อยเพียงใด อย่างไร

.....

3. ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในสนามครั้งนี้มีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด อย่างไร

.....

4. ท่านพบปัญหาและอุปสรรคใดบ้างในการเก็บข้อมูลภาคสนามและท่านมีวิธีการแก้ไขปัญหานั้นอย่างไร

.....

5. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เพิ่มเติมเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลในสนาม

.....

.....

.....

.....

6. ปัญหา และข้อเสนอแนะจากการฝึกปฏิบัติการภาคสนาม

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข.

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัย

1. รายชื่อวิทยากรในการให้ความรู้
2. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญสำหรับตรวจโครงสร้างหลักสูตร
3. รายชื่อวิทยากรที่เป็นผู้พิจารณาตัดสินโครงการวิจัย

รายชื่อวิทยากรในการให้ความรู้

1. ดร.เอกวิทย์ ฌ กลาง	เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวง
ศึกษาธิการ
2. ศาสตราจารย์ ดร. พัทยา สายหู	คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. ศาสตราจารย์ ดร. สนิท สัมครการ	คณะพัฒนาสังคม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
4. รองศาสตราจารย์ ดร. สุภาวงศ์ จันทวานิช	คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จีวีวรรณ ประจวบเหมาะ	คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุพรรณิ ไชยอำพร	คณะพัฒนาสังคม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
7. อาจารย์ กุลวิศรา กังคานนท์	กองประเมินผลการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ
8. รองศาสตราจารย์ ดร. อมรา พงศาพิชญ์	คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
9. อาจารย์ สุริยา วีรวงศ์	สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
10. ดร. อุตัย คลยเกษม	คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญสำหรับตรวจโครงสร้างหลักสูตร

1. ศาสตราจารย์ ดร. สนิท สัมครการ	คณะพัฒนาสังคม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพรรณิ ไชยอำพร	คณะพัฒนาสังคม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
3. ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง	เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
4. รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาวงศ์ จันทวานิช	คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่	คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
6. รองศาสตราจารย์ อุดม หนูทอง	คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา
7. ศาสตราจารย์ ดร.พิทยา สายหู	คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
8. อาจารย์กุลวิตรา ภักคานนท์	กองวิจัยการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

รายชื่อวิทยากรที่เป็นผู้พิจารณาตัดสินโครงการวิจัยวัฒนธรรม

1. ศาสตราจารย์ ดร. สนิท สัมครการ	คณะพัฒนาสังคม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพรรณิ ไชยอำพร	คณะพัฒนาสังคม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ภาคผนวก ค

1. ตัวอย่างผลงานการเก็บข้อมูลภาคสนาม ของผู้เข้าอบรม
2. ตัวอย่างโครงการวิจัยวัฒนธรรม

4. ทศนคติ ความเชื่อ ระบบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม

4.1 ศึกษา ความ^{รู้} ข้อ^{เสีย} พิษกรรม

ข้าวปั้นหมู่ 1 และหมู่ 2 ตำบลเวียงมอคอน นั้นคือข้าวมานพุด
จะเห็นได้จากการสร้างวัดบนเขาสิมมอคอน ซึ่งจะมีวัดที่สร้างมาหลาย
ชั่วอายุคน ตามมาตั้งแต่เมื่อสมัยพระเจ้าสุริยวงศา แห่งเมืองเวียงมอคอน ต่อ เจ้าอโณ
กิต เวียงมอคอน ที่สืบเชื้อสายมาแต่เดิม เช่น พระองค์เจ้าแก้วแก้ว, หลวงพ่อ
สุเมธ ซึ่งบรรพชาที่วัดเวียงมอคอน, ตามมาตั้งแต่ครั้งนั้นสืบมา
พระองค์เจ้าแก้วแก้ว กิ่งแก้ว เรื่องที่เล่าต่อกันมา มักจะเกี่ยวเนื่องกันอีกอย่าง
มาอีกอย่าง เกี่ยวกับเรื่องเวียงมอคอน และเจ้าแก้วแก้วแห่งเวียงมอคอน

[illegible]

205

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

จากสามใจหมอน (๐ ยมแก้ว/ผลัด) และ "มรดกวัยเยาว์
สวดมนต์วันทะเล"

แม่พิมพ์การอบรมสั่งสอน ในสมัยที่ผ่านมานั้น ชวนชวน
(ทาสีหมอน) คือตามหลักที่วางไว้ในแม่พิมพ์การอบรมสั่งสอน
สู่ใจวัยเยาว์ 20 ปีที่ผ่านมา จะต้องอบรมสั่งสอนในทางที่ควร
มีผล / เพราะ (ตัวแม่พิมพ์ 3 / 100 และ 100 มากกว่านี้) มาจน
ตามแม่พิมพ์ที่วางไว้ก่อนแล้วแม่พิมพ์ และใจที่อบรมสั่งสอน มาจน
สู่อบรมสั่งสอนทางพระยา 100 แล้ว 110 ตามคำสั่งสอนในพระรัตน 117 ใน
สมัยนั้น มาจนสู่อบรมสั่งสอน 7 วัน, 15 วัน และ 1 เดือน
ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว น่าจะเห็นได้ว่า บุคคลที่อบรมสั่งสอน
มีอิทธิพลที่ทรงงานรัดตัว ไม่อดสู่อบรมสั่งสอนได้มาก เพราะ
เห็นว่า แม่พิมพ์ในการสอนในสมัยที่ผ่านมานั้น มีน้อยสำหรับ
ตาม ความสั่งสอนที่วางไว้มาจนจึงต้องมาดัดแปลง ที่นี้มาดัดแปลง
กว่า 117 วันนับจากจากชาติที่มีมาจนได้ และมาดัดแปลง และ
ทันตอนนั้นสู่อบรมสั่งสอนตามแบบอย่างพระพุทธรูปที่มานั้น ยังต้องมาดัดแปลง
ตามพุทธบัญญัติ ส่วนที่แม่พิมพ์มาจนได้ก็ยังไม่ดีที่อบรมสั่งสอนมาจน
เช่น ที่แม่พิมพ์มาจนได้งาน จึงอยู่กับฐานะทางพระพุทธเจ้า และ
ความนับหน้าถือตาในชุมชน

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ๑๑ มิถุนายน ๒๕๐๗ ๒๐๗

สืบต่อกันมา เมื่อมีการตกลงมาในระหว่างนั้น กับพระที่ ๑. ๒. ๓. ๔.
 ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐.
 ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐.
 ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐.
 ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐.
 ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

[illegible]

[illegible]

3. รณรงค์เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญ
ของ และ สวัสดิการที่ควร สิ่งที่มีค่า/มีคุณค่าต่อคนทุก
คน คือ พันธุ์มนุษย์/ความเป็นคน มากกว่าสิ่งอื่นใด ทั้ง
และ อนาคต/อนาคต/อนาคต ช่างมัน/ก็แล้วกัน/แล้วกัน/แล้วกัน
จ. มอ. (คำ) ที่มีความวิเศษ/พิเศษ/พิเศษ ของ คำว่า "คน" ที่
และ ต่อมา/จ. (คำ) ที่มีความวิเศษ/พิเศษ/พิเศษ ของ คำว่า "คน" ที่
คำ/คำ/คำ คำที่มีความวิเศษ/พิเศษ/พิเศษ ของ คำว่า "คน" ที่
หรือ/หรือ/หรือ คำที่มีความวิเศษ/พิเศษ/พิเศษ ของ คำว่า "คน" ที่
หรือ/หรือ/หรือ คำที่มีความวิเศษ/พิเศษ/พิเศษ ของ คำว่า "คน" ที่
หรือ/หรือ/หรือ คำที่มีความวิเศษ/พิเศษ/พิเศษ ของ คำว่า "คน" ที่

[illegible]

4.3 กฎ ข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติ ในหมู่คน/ทาสอดคน

มีฐานะฐานะคน 2 แห่ง มีกฎอยู่ว่า ห้ามบุคคลลงจมน้ำ
ในสระแห่งนี้ และเมื่อใดที่มีคนลงน้ำจากสระเพื่อจมน้ำ มาได้
จากคนประมาท ก็จะมีเงินทองลงไปในสระนั้น ห้าม
ให้ทำสิ่งใดตาม 2 ข้อ คือ "กลาบทนน้ำหรือเทจากบนเรือน"
และ "ตะจิรอนๆ ห้ามห่อความในใจ"

สรุปว่า ข้อห้ามข้อ 2

กฎนี้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ กฎส่วนรวม กับ กฎส่วนบุคคล
ข้อห้ามส่วนรวมก็เพื่อ ให้ชุมชนอยู่ดีมีสุขและสงบสุข เพื่อรักษา
การติดต่อค้าขาย หรือหาเลี้ยงชีพ และเพื่อรักษาการติดต่อ สัมพันธ์กับ
มีข้อบังคับที่ ความสะอาดภายในของชุมชน ข้อควรปฏิบัติที่
เห็นได้ชัดคือ เติบโตของเชื้อโรคในชุมชน หากเกิดโรคระบาดแล้วรักษา
ในสิ่งที่ควรระวัง และในกรณีที่การติดต่อค้าขาย มีคนมีไข้
มาด้วยร่วม และใกล้ใกล้ รวมของเสีย

ชุมชนชาวสกลนครมี 1 หมู่บ้านที่เทศบาลนครนครพนม
และมีการประชุมเพื่อที่จะหาวิธี ซึ่งถือว่ามีความสำคัญในชุมชน
และมีความสำคัญมากในการที่จะหาวิธีที่จะรักษาคนในชุมชน
จากโรคติดต่อได้และคนในชุมชน ก่อนที่จะมีโรคติดต่อ

4.4 การละเล่น มันท้อง ๑๒๕ ในหมู่คน/ทาสอดคน

ต่อมาสิ่งที่ทำในชุมชน โดยเฉพาะชาวชนบทที่ออกไปจากเมืองหลวง
หรือบริเวณเมือง ๑๒๕ จะต้องมี ๑๒๕ และ การละเล่น ที่เกี่ยวกับ
ศิลปะและดนตรี เช่น เล่นดนตรี เล่นหมอลำ เล่นเพลงพื้นบ้าน
ต่าง ๆ เช่น เพลงพื้นบ้านของภาค ๑ มีเพลงว่า รำกลอนยาว ซึ่งทำนองยาวแล้ว

๑/๒๓๖๕
 ๒/๒๓๖๕
 ๓/๒๓๖๕
 ๔/๒๓๖๕
 ๕/๒๓๖๕
 ๖/๒๓๖๕
 ๗/๒๓๖๕
 ๘/๒๓๖๕
 ๙/๒๓๖๕
 ๑๐/๒๓๖๕
 ๑๑/๒๓๖๕
 ๑๒/๒๓๖๕
 ๑๓/๒๓๖๕
 ๑๔/๒๓๖๕
 ๑๕/๒๓๖๕
 ๑๖/๒๓๖๕
 ๑๗/๒๓๖๕
 ๑๘/๒๓๖๕
 ๑๙/๒๓๖๕
 ๒๐/๒๓๖๕
 ๒๑/๒๓๖๕
 ๒๒/๒๓๖๕
 ๒๓/๒๓๖๕
 ๒๔/๒๓๖๕
 ๒๕/๒๓๖๕
 ๒๖/๒๓๖๕
 ๒๗/๒๓๖๕
 ๒๘/๒๓๖๕
 ๒๙/๒๓๖๕
 ๓๐/๒๓๖๕
 ๓๑/๒๓๖๕
 ๓๒/๒๓๖๕
 ๓๓/๒๓๖๕
 ๓๔/๒๓๖๕
 ๓๕/๒๓๖๕
 ๓๖/๒๓๖๕
 ๓๗/๒๓๖๕
 ๓๘/๒๓๖๕
 ๓๙/๒๓๖๕
 ๔๐/๒๓๖๕
 ๔๑/๒๓๖๕
 ๔๒/๒๓๖๕
 ๔๓/๒๓๖๕
 ๔๔/๒๓๖๕
 ๔๕/๒๓๖๕
 ๔๖/๒๓๖๕
 ๔๗/๒๓๖๕
 ๔๘/๒๓๖๕
 ๔๙/๒๓๖๕
 ๕๐/๒๓๖๕
 ๕๑/๒๓๖๕
 ๕๒/๒๓๖๕
 ๕๓/๒๓๖๕
 ๕๔/๒๓๖๕
 ๕๕/๒๓๖๕
 ๕๖/๒๓๖๕
 ๕๗/๒๓๖๕
 ๕๘/๒๓๖๕
 ๕๙/๒๓๖๕
 ๖๐/๒๓๖๕
 ๖๑/๒๓๖๕
 ๖๒/๒๓๖๕
 ๖๓/๒๓๖๕
 ๖๔/๒๓๖๕
 ๖๕/๒๓๖๕
 ๖๖/๒๓๖๕
 ๖๗/๒๓๖๕
 ๖๘/๒๓๖๕
 ๖๙/๒๓๖๕
 ๗๐/๒๓๖๕
 ๗๑/๒๓๖๕
 ๗๒/๒๓๖๕
 ๗๓/๒๓๖๕
 ๗๔/๒๓๖๕
 ๗๕/๒๓๖๕
 ๗๖/๒๓๖๕
 ๗๗/๒๓๖๕
 ๗๘/๒๓๖๕
 ๗๙/๒๓๖๕
 ๘๐/๒๓๖๕
 ๘๑/๒๓๖๕
 ๘๒/๒๓๖๕
 ๘๓/๒๓๖๕
 ๘๔/๒๓๖๕
 ๘๕/๒๓๖๕
 ๘๖/๒๓๖๕
 ๘๗/๒๓๖๕
 ๘๘/๒๓๖๕
 ๘๙/๒๓๖๕
 ๙๐/๒๓๖๕
 ๙๑/๒๓๖๕
 ๙๒/๒๓๖๕
 ๙๓/๒๓๖๕
 ๙๔/๒๓๖๕
 ๙๕/๒๓๖๕
 ๙๖/๒๓๖๕
 ๙๗/๒๓๖๕
 ๙๘/๒๓๖๕
 ๙๙/๒๓๖๕
 ๑๐๐/๒๓๖๕

[illegible][illegible][illegible]

[illegible][illegible]

4.5 การดูแลรักษา/การป้องกัน/ความปลอดภัย

พระเจ้าองค์ที่สิบสามองค์ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
 ว่ามีหมอบในวงพระจันทร์ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
 พระนเรศวรมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
 มีอัครราชทูตไปทูลเกล้าฯ ถวายพระพร
 พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
 พระนเรศวรมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
 มีอัครราชทูตไปทูลเกล้าฯ ถวายพระพร
 พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
 พระนเรศวรมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
 มีอัครราชทูตไปทูลเกล้าฯ ถวายพระพร
 พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พบवालกันเองในครอบครัวนี้ วิทยารำโสมบนนี้ ผู้แม่ตาของดิฉัน 216
ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยของดิฉัน ดิฉันเคยฝากกวาด
โรงเรียนที่มหาวิทยาลัยอื่น วิทยารำโสมบนนี้ จึงยังไม่มีให้ดิฉันเห็น
ครูและวิทยากรตามโรงเรียนอื่น ยังไม่มีโรงเรียนไหนรับไว้

4.6 การสืบเชื้อสาย การพนัน สุรา ยาเสพติด

พบว่า ทางบ้านมีสมาชิกหลายคนเล่นไพ่ (กินรวม) ซึ่งตรงกลาง
กับที่อื่น ๆ อาจมีเงินเพงๆ สักกิโลกรัมหรือมากกว่า ไม่ค่อยทำในสิ่ง
เหล่านี้ และยังมีบางคนทำเรื่องอื่น ๆ อีก เช่น ของในสิ่งที่
อีกประเภทหนึ่ง ทางบ้านบอกว่า เขาซื้อของ มีเงินน้อยนิดนำมาซื้อ
เรื่องได้ ผลประโยชน์ การสืบเชื้อสายยังมีอยู่ ตามปกติ
มีงานอื่น และพักผ่อน ทำกิจกรรมกับที่อื่น ๆ

การพนันอื่น ๆ เช่น ไพ่ และ ลูกเต๋า ฯลฯ การพนัน
การเล่นกันเองในบ้าน ไม่ค่อยเล่นเป็นอาชีพอย่างจริงจัง หรือ
เล่นเอาทวงคืนเงินเป็นจำนวนมาก จากการเล่นตามบ้าน ไม่ค่อย
ว่ามีการเล่นแบบหมกมุ่นในอาชีพ เล่นในสิ่งที่เล่นเพื่อสนุก
ในการเล่นเพื่อนฝูงสนิท ๆ เท่านั้น

สุรา ยาเสพติด ดิฉันได้กล่าวแล้วว่า ในครอบครัว
มีเล่นบ้างเล็กน้อย หรือ ในงานดื่มสังสรรค์ มักจะดื่มสังสรรค์กัน
แต่ในเวลาปกติก็ดื่มบ้างเล็กน้อย จากที่ได้อ่านพบเห็นว่า
ช่วงประมาณปี 2015 ในครอบครัวมีเล่นบ้างเล็กน้อย

แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม

การปฏิรูปกิจการภาคสนาม หน่วยงานอาสาสมัคร อ. พารุง จ. อุบลราชธานี

၂၈၈၇၁၅ ၁၆ - ၂၈ ဩဂုတ် ၁၉၆၆

[illegible]

แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม

การปฏิรูปกิจการภาคสนาม หน่วยงานเขาสบอกลัน อ.หาง จ.อุทัย

ระหว่าง ๑๕ - ๒๐ เมษายน ๒๕๓๔

[illegible]

แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม

การปฏิบัติการภาคสนาม แผนงานเขาสมอคอน อ.หาง จ.สุพรรณบุรี

ระหว่าง ๑๕ - ๒๐ เมษายน ๒๕๓๔

รหัส	วัน/เดือน/ปี เวลา	สถานที่	กิจกรรม ร่วมกับใคร	กิจกรรมที่ทำ	ผู้อยู่ใน เหตุการณ์	หมายเหตุ
				เริ่มบันทึก ๑๕/๔/๓๔ ได้พบแม่ไก่ป่าสัก และลูก ๑๓ ตัว ๕ ตัวโต กับแม่ไก่ป่าสัก ๑ ตัว อีก ๑ ตัว กับแม่ไก่ป่าสัก ๑ ตัว และลูก ๑ ตัว ๑๑.๐๐ ได้พบแม่ไก่ป่าสัก กับลูก ๑๕ ตัว ๑๒.๐๐ ได้พบแม่ไก่ป่าสัก กับลูก ๑๕ ตัว ๑๓.๐๐ ได้พบแม่ไก่ป่าสัก กับลูก ๑๕ ตัว ๑๔.๐๐ ได้พบแม่ไก่ป่าสัก กับลูก ๑๕ ตัว ๑๕.๐๐ ได้พบแม่ไก่ป่าสัก กับลูก ๑๕ ตัว ๑๖.๐๐ ได้พบแม่ไก่ป่าสัก กับลูก ๑๕ ตัว ๑๗.๐๐ ได้พบแม่ไก่ป่าสัก กับลูก ๑๕ ตัว ๑๘.๐๐ ได้พบแม่ไก่ป่าสัก กับลูก ๑๕ ตัว ๑๙.๐๐ ได้พบแม่ไก่ป่าสัก กับลูก ๑๕ ตัว ๒๐.๐๐ ได้พบแม่ไก่ป่าสัก กับลูก ๑๕ ตัว		

- ຈັດຕັ້ງປະຕິບັດ ກິດຈະກຳ / ສະໜັບສະໜູນ / ຄຸນສົມບັດ
- ສາມາດສືບຕໍ່ / ສາມາດຈັດຕັ້ງ / ກັບຄືນ
- ການກວດກາຄວາມສະດວກ / ສະໜັບສະໜູນ / ການປັບປຸງ
- ສະໜັບສະໜູນ / ກັບຄືນ / ກຽມພ້ອມ
- ອົງການ / ເກຣດໃນ (ລະດັບ)
- ກິດຈະກຳ / ສາມາດເຮັດ / ຈັດຕັ້ງ / ກຽມ / ...
- ຈັດຕັ້ງການປະຕິບັດໃນການປະຕິບັດວຽກ
- ແຜນໃນການປະຕິບັດ

3.3.3

5.2.1.3 ການປະຕິບັດການປະຕິບັດວຽກ (ອັດຕະໂນມັດ ສະໜັບສະໜູນການປະຕິບັດ)

5.2.2 ຕາມລະດັບ, ວິທີການປະຕິບັດວຽກ, ການປະຕິບັດວຽກ, ການປະຕິບັດວຽກ

ທາງການປະຕິບັດວຽກ

5.2.2.1 ຕາມລະດັບ, ວິທີການປະຕິບັດວຽກ

- ສະໜັບສະໜູນ / ກັບຄືນ / ຕາມລະດັບການປະຕິບັດ
- ເຮັດວຽກ
- ການປະຕິບັດວຽກ, ອົງການ, ກັບຄືນ, ແຜນ, ອື່ນໆ
- ການປະຕິບັດ, ການປະຕິບັດວຽກ

5.2.2.2 ການປະຕິບັດວຽກ

- ສາມາດປະຕິບັດວຽກ, ການປະຕິບັດວຽກ
- ການປະຕິບັດ / ການປະຕິບັດ

5.2.3 ການປະຕິບັດວຽກ, ການປະຕິບັດວຽກ, ການປະຕິບັດວຽກ

5.2.3.1 ການປະຕິບັດ

- ການປະຕິບັດ - ການປະຕິບັດ - ການປະຕິບັດ
- ການປະຕິບັດ - ການປະຕິບັດ
- ການປະຕິບັດ - ການປະຕິບັດ

5.2.3.2 ການປະຕິບັດ / ການປະຕິບັດ

- ການປະຕິບັດ, ການປະຕິບັດ, ການປະຕິບັດ - ການປະຕິບັດ, ການປະຕິບັດ, ການປະຕິບັດ
- ການປະຕິບັດ, ການປະຕິບັດ

- ກະຣາດມີບາດຊາຍທັນ (ເລ. ສຸມຢຸນ)
- ການສອດສົວ (ບັດເຈົ້າ) ດັບທັນຍຸມ / ການເຮັດ / ການເຮັດມື້ຍຸມ
- ກັດທະນາລີສະຖານນີແກ່ອາດເຮັດ

5.2.3.4 ຮະບຽບໂຮງຮາດສຸມຢຸນ

- ສະພາບເວລາສົມທຽບທຽບ / ສັດທະນາ
- ກົດໝາຍສະຖານນີ
- ມະຫາກວ: (ລີ້ / ດີນ / ວິລິຍ) ຈຳນວນ

6. ວິທີການກວດກາ

6.1 ກະຣາດມີບາດຊາຍທັນ

ກະຣາດມີບາດຊາຍທັນ ນັ້ນ 1 ແລະ ນັ້ນ 2 ທ. ກະຣາດມີບາດຊາຍ ຄ. ກັດ
 ຄ. ກັດມີ ຄຳລະບັບທັງ 275 ກັດເຮັດ ສຸມຢຸນ
 ກັດມີບາດຊາຍ ບໍ່ວິໄນກັດມີບາດຊາຍ ບໍ່ວິໄນກັດມີບາດຊາຍ ບໍ່ວິໄນກັດມີບາດຊາຍ

6.2 ວິທີການກວດກາສຸມຢຸນ

ກະຣາດມີບາດຊາຍທັນ ຄ. ວິທີການກວດກາກັດມີບາດຊາຍ ບໍ່ວິໄນກັດມີບາດຊາຍ
 ກັດມີບາດຊາຍ 3 ກັດມີບາດຊາຍ
 ກ. ກັດມີບາດຊາຍ
 ຈ. ກັດມີບາດຊາຍ ບໍ່ວິໄນກັດມີບາດຊາຍ ບໍ່ວິໄນກັດມີບາດຊາຍ ບໍ່ວິໄນກັດມີບາດຊາຍ
 ກ. ກັດມີບາດຊາຍ

6.3 ກະຣາດມີບາດຊາຍທັນ ກະຣາດມີບາດຊາຍທັນ ກະຣາດມີບາດຊາຍທັນ

ວິທີການກວດກາກັດມີບາດຊາຍ ບໍ່ວິໄນກັດມີບາດຊາຍ ບໍ່ວິໄນກັດມີບາດຊາຍ

ກະຣາດມີບາດຊາຍ

7. งบกำไรสุทธิ

งบกำไรสุทธิ	งบกำไรสุทธิ											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
7.1. กำไรสุทธิ												
7.2. กำไรสุทธิรวม												
7.3. กำไรสุทธิรวม												
7.4. กำไรสุทธิรวม												

8. งบกำไรสุทธิรวม

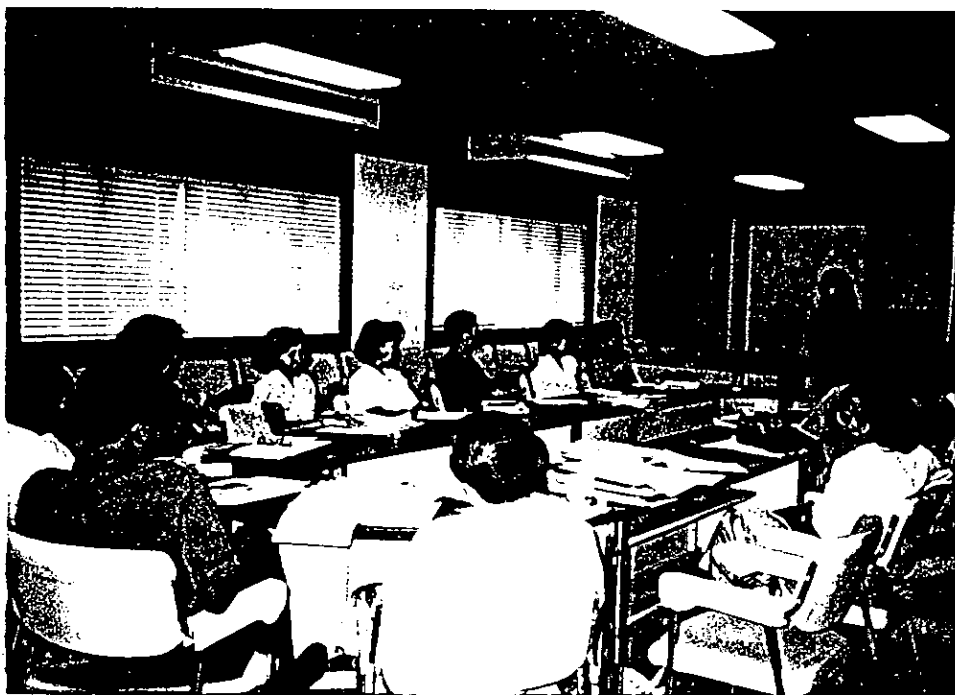
8.1. กำไรสุทธิรวม	2,000	บาท
8.2. กำไรสุทธิรวม	28,000	บาท
8.3. กำไรสุทธิรวม	5,000	บาท
8.4. กำไรสุทธิรวม	3,000	บาท
8.5. กำไรสุทธิรวม	5,000	บาท
รวม	35,000	บาท

งบกำไรสุทธิรวม

ภาคผนวก ง

ภาพกิจกรรมระหว่างการอบรมหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม

ภาพกิจกรรมระหว่างการอบรมหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม

ภาพประกอบ ผู้เข้าอบรมเข้ารับการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎี

ภาพประกอบ การเข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมกับพระและชาวบ้านในสนามวิจัย

ภาพประกอบ การประชุมสัมมนาวิจัยเพื่อเตรียมตัวออกเก็บข้อมูลในสนามวิจัย

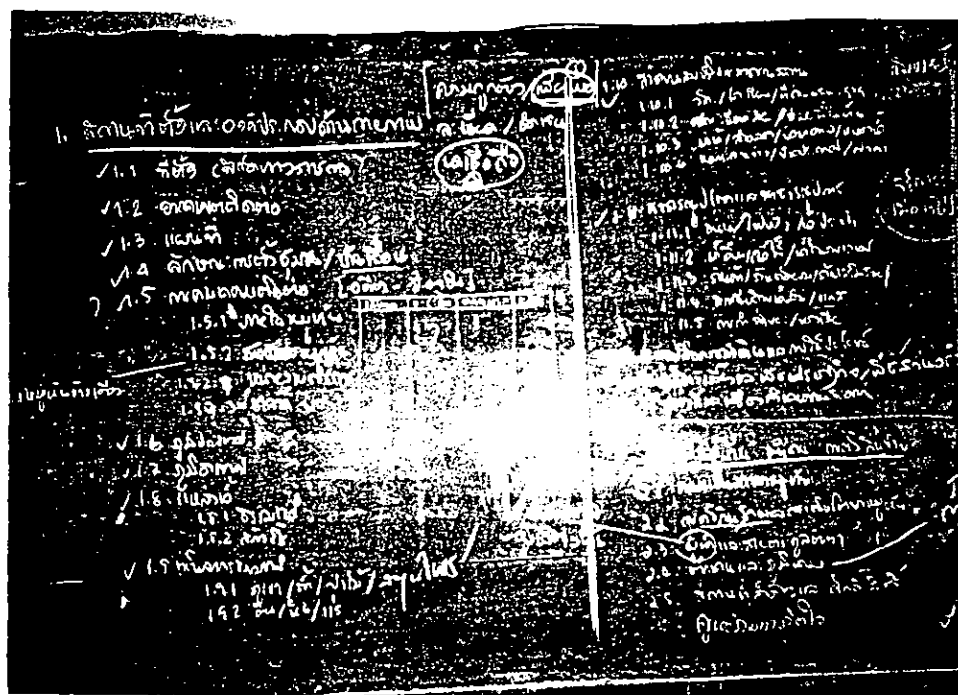
ภาพประกอบ การประชุมปรึกษาหารือระหว่างผู้เข้าอบรมในสนามวิจัย

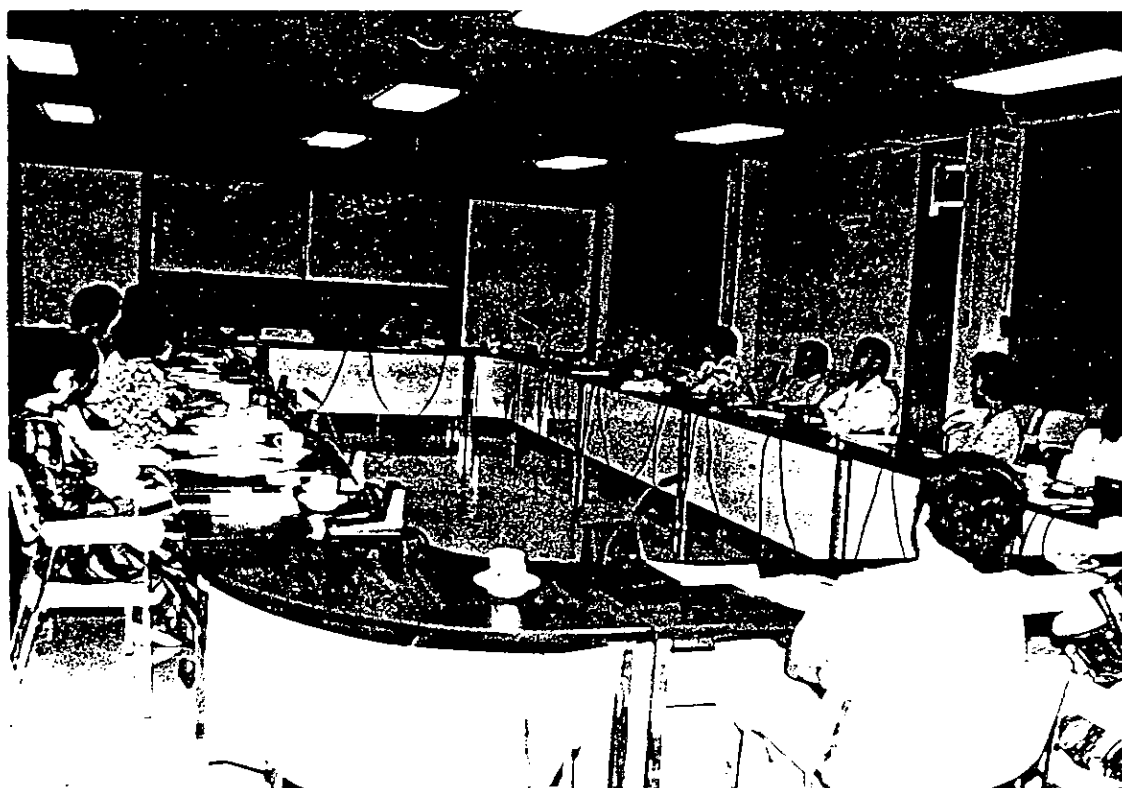
ภาพประกอบ ผู้เข้าอบรมร่วมรับประทานอาหารที่พักอาศัยกับเจ้าของบ้านในสนามวิจัย

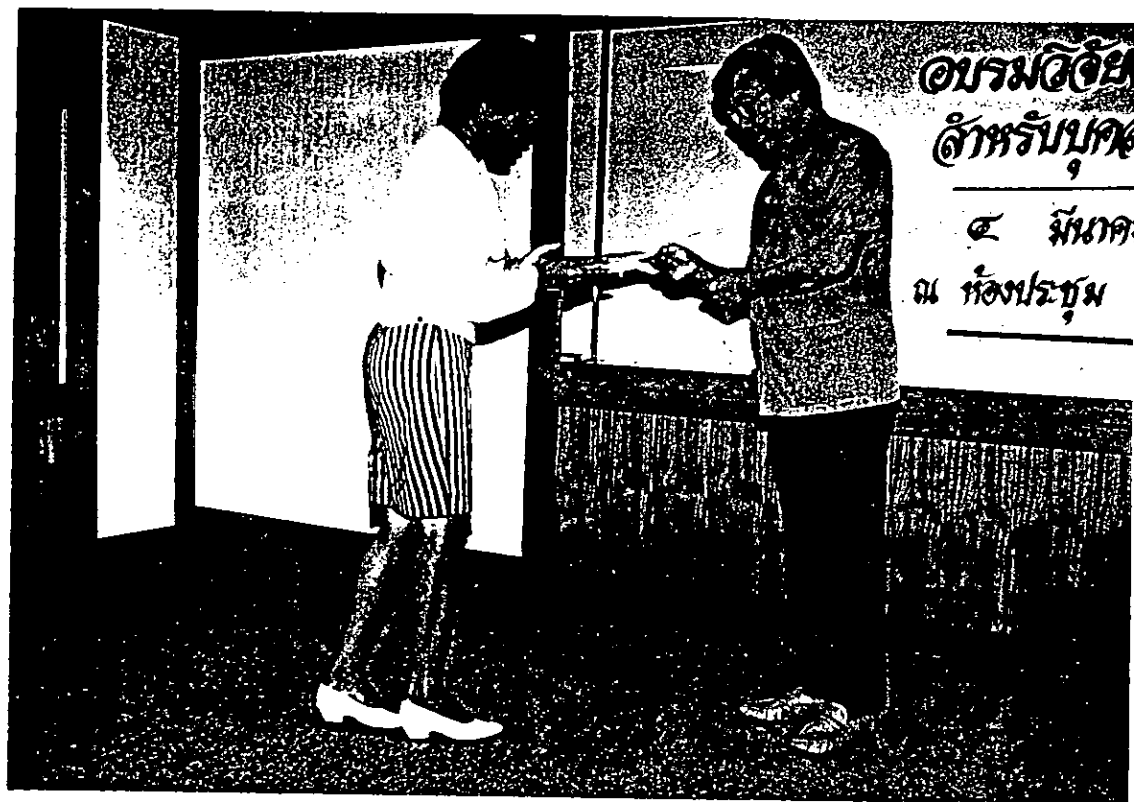
ภาพประกอบ ผู้เข้าอบรมร่วมกิจกรรมตักบาตรพระยามเข้าร่วมกับเจ้าของบ้านในสนามวิจัย

ภาพประกอบ รายละเอียดของข้อมูล แต่ละประเด็นที่ได้เพิ่มเติมจากการระดมความคิดเห็น
ของผู้เข้ารับการอบรมอยู่ในสนามวิจัย

ภาพประกอบ การพิจารณาผลงานผลการเก็บข้อมูลภาคสนามของวิทยากร

ภาพประกอบ

ผู้เข้าอบรมรับประกาศนียบัตรในวันสุดท้ายของการอบรม

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นางสาวมาเรียม ชื่อสกุล นิลพันธุ์
 เกิดวันที่ 18 เดือน กันยายน พุทธศักราช 2502
 สถานที่เกิด อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 30/5 หมู่ 3 ต.ขุนแก้ว อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม 73120
 ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน นักวิชาการวัฒนธรรม
 สถานที่ทำงานปัจจุบัน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
 กระทรวงศึกษาธิการ ถนนรัชดาภิเษก ห้วยขวาง
 กรุงเทพฯ 10310

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2513 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านหอมเกร็ด
 อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

พ.ศ. 2516 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 จากโรงเรียนวัดไทยवास
 อำเภอ นครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

พ.ศ. 2521 มัธยมศึกษาปีที่ 5 จากโรงเรียนมัธยมวัดหนองแขม
 กรุงเทพฯ

พ.ศ. 2524 ศศ.บ. (จิตวิทยาการแนะแนว) จากมหาวิทยาลัย
 สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

พ.ศ. 2529 ศษ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา) จากมหาวิทยาลัย
 สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

พ.ศ. 2536 กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร)
 จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

375.608

21 4 63

การพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม

บทคัดย่อ

ของ

มาเรียม นิลพันธุ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร

เมษายน 2536

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและพัฒนาหลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรม โดย
ดำเนินการวิจัยในรูปแบบของการวิจัยและพัฒนา แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย เป็นการสำรวจข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสร้างหลักสูตร โดย
การวิเคราะห์หลักสูตรวัฒนธรรม การสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้อง
สำรวจความรู้พื้นฐานของข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และสำรวจ
ชุมชนที่เป็นสนามวิจัย คือชุมชนเขาสมอคอน อำเภอท่าม่วง จังหวัดสุพรรณบุรี

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาเป็นการสร้างและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐาน
ในขั้นตอนที่ 1 โดยประมวลข้อมูลต่าง ๆ มาพัฒนาเป็นโครงร่างหลักสูตรประกอบด้วย หลักการ
ของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตร กิจกรรมการฝึกอบรม การวัดและ
การประเมินผล ซึ่งเนื้อหาของหลักสูตรจะประกอบด้วยเนื้อหา 2 ส่วน คือ เนื้อหาหลักสูตรภาค
ทฤษฎี และเนื้อหาหลักสูตรภาคสนาม และจัดให้มีการเสวนาระหว่างวิทยากร ตัวแทนข้าราชการ
สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงร่างหลัก
สูตร หลังจากนั้นให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบโครงร่างหลักสูตรจากการตรวจสอบพบว่าส่วนประกอบ
ของหลักสูตรส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกัน และให้มีการปรับเนื้อหาของหลักสูตร ซึ่งผู้วิจัยได้นำ
ข้อมูลจากการตรวจสอบโครงร่างหลักสูตรมาปรับปรุงโครงร่างหลักสูตร เพื่อให้หลักสูตรมี
ความเหมาะสมที่จะนำไปทดลองใช้ต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การวิจัยเป็นการทดลองใช้หลักสูตร โดยนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับ
ผู้เข้าอบรมซึ่งเป็นข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยจัดให้มีการอบรม
หลักสูตรภาคทฤษฎีระยะแรกที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ หลังจากนั้นเป็นการ
ฝึกปฏิบัติการภาคสนามในสนามวิจัยที่ชุมชนเขาสมอคอน แล้วจึงมีการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎี
ระยะที่ 2 ที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนา เป็นการประเมินผลหลักสูตร โดยเป็นการประเมินผลในขณะ
ใช้หลักสูตรและการประเมินผลหลังการใช้หลักสูตร รวมทั้งผลกระทบของการใช้หลักสูตร ซึ่ง
ผลการทดลองใช้หลักสูตรพบว่า 1) ผู้เข้าอบรมมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรม
มากกว่าก่อนเข้ารับการอบรม 2) ควรมีการเพิ่มเติมเนื้อหาหลักสูตรภาคทฤษฎี

3) สถานที่ที่ใช้ในการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎี ควรใช้สถานสถานที่อื่นคือให้มีการอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีนอกสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 4) ควรเพิ่มระยะเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนามให้มากกว่าเดิม 5) มีปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมการใช้หลักสูตรให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรนอกเหนือจากปัจจัยภายในของหลักสูตรเอง ปัจจัยภายนอกดังกล่าว ได้แก่ ความเอาใจใส่ของวิทยากร ความสนใจและตั้งใจของผู้เข้าอบรม ความร่วมมือและความช่วยเหลือของผู้นำชาวบ้านและชาวบ้านในชุมชนที่เป็นสนามวิจัย 6) สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการทดลองใช้หลักสูตรก็คือ ช่วงเวลาที่อบรมขาดความเหมาะสมเนื่องจากเป็นเวลาปฏิบัติราชการตามปกติของผู้เข้าอบรม และด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้ผู้เข้าอบรมหลักสูตรภาคทฤษฎีบางคนไม่สามารถออกฝึกปฏิบัติการภาคสนามได้ 7) สำหรับการประเมินผลงานการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ควรปรับปรุงการนำเสนอข้อมูล การใช้ภาษาในการเขียนรายงาน 8) นอกจากนั้นในการประเมินผลกระทบของการใช้หลักสูตรโดยให้ผู้เข้าอบรมเสนอโครงการวิจัยวัฒนธรรมซึ่งผู้เข้าอบรมสามารถทำได้อย่างมีคุณภาพชี้ให้เห็นว่า หลักสูตรการวิจัยวัฒนธรรมที่พัฒนามีความเหมาะสมสำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการเพิ่มความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยวัฒนธรรมแก่ผู้รับการใช้หลักสูตรโดยเฉพาะบุคลากรของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

THE DEVELOPMENT OF CULTURAL RESEARCH CURRICULUM

AN ABSTRACT

BY

MAREAM NILLAPUN

Presented in partial fulfillment of the requirements for the Doctor
of Education Degree in Curriculum Research and Development
at Srinakharinwirot University

April 1993

The purpose of this research study is to construct and develop a cultural research curriculum. The research and development process is divided into 4 steps.

Step one: Research. This Step is to study the basic data for curriculum development. The researcher analyses the existing curricula in cultural research, interviewing the experts and the key persons for their opinions, surveying the pertinent data from the Office of the National Culture Commission officers and Surveying a community chosen as the site for a field work at Samorkorn Community Tawung Lopburi.

Step two : Development. The curriculum framework was constructed in the light of the information gained from step one. The Curriculum draft was composed of goals, curriculum objectives , contents activities, and evaluation. The curriculum contents were composed of theoretical basis and field experience. The curriculum draft was examined by the experts and discussed jointly by the trainers and the trainees. To make it feasible and relevant to the needs and functions expressed by all concerned parties the curriculum draft was revised and corrected where necessary.

Step three : Research. After the revision was validated by being applied with the trainees of the Office of the National Cultrue Commission. The training was of two parts. The first part was theoretical emphasis conducted at the office and the second part was a field work. The two parts were synthesized again in class as the final stage.

Step four : Development. Evaluation, formative evaluation and the summative evaluation were conducted for curriculum try - out. The findings were as follows :

1. The trainees has an improved knowledge understanding of the cultural research methodology than before.

2. The theoretical knowledge was further needed in the curriculum and it was deemed necessary.

3. Greater outcome will be achieved if the training were conducted exclusively outside the Office of the National Culture Commission.

4. More was needed for collecting data in the field.

5. Among important factors affecting the curriculum development are the attentiveness of the trainers and the cordial cooperation of the local people for the field work.

6. The timing of the training was unsuitable because it was held during office hour of the trainees and some could not join in the field session.

7. For the field experience it was found that the data presentation could be improved; so did the language of the report. The impact of the try-out curriculum by the trainees presented the cultural research proposal. The results revealed that the trainees could the cultural research proposals were qualified, which showed that the cultural research curriculum was qualified, could be used effectively.

8. Concerning the impact of the proposed curriculum, at the final stage of the training, a significant number of the trainees were able to propose a high quality research topic, thus, indicating their improvement after having learned through the intended curriculum to some extent, this can be viewed as a significant indicator of the valuable impact of the drafted curriculum intended to be appropriate for the Office of the National Culture Commission personnels.